

ค. ๑๖๓๗

ห้องขจร
อ
089.9591
ศ173ศ

ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี
พิมพ์เป็นบรรณาการ
เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ
พันเอก พระยาตรีวิสารวรา
ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์
วัดเทพศิรินทราวาส
๘ มิถุนายน ๑๕๑๑

๐
๐๘๙.๙๕๙๑
๗/๗๓๗

๑ ๔ ส.ค. ๒๕๒๔

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท ๒๓ พระโขนง กรุงเทพฯ ๑๑ โทร. ๓๙๒๑๕๗๕, ๓๙๑๕๐๕๘

ห้อง ขงรี สุขุมวิท

ฯ พณ ฯ นายกรัฐมนตรี

พิมพ์เป็นบรรณาการ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม.

ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์

วัดเทพศิรินทราวาส

๘ มิถุนายน ๒๕๑๑

๙

๑๐๖๙๓๘

84051

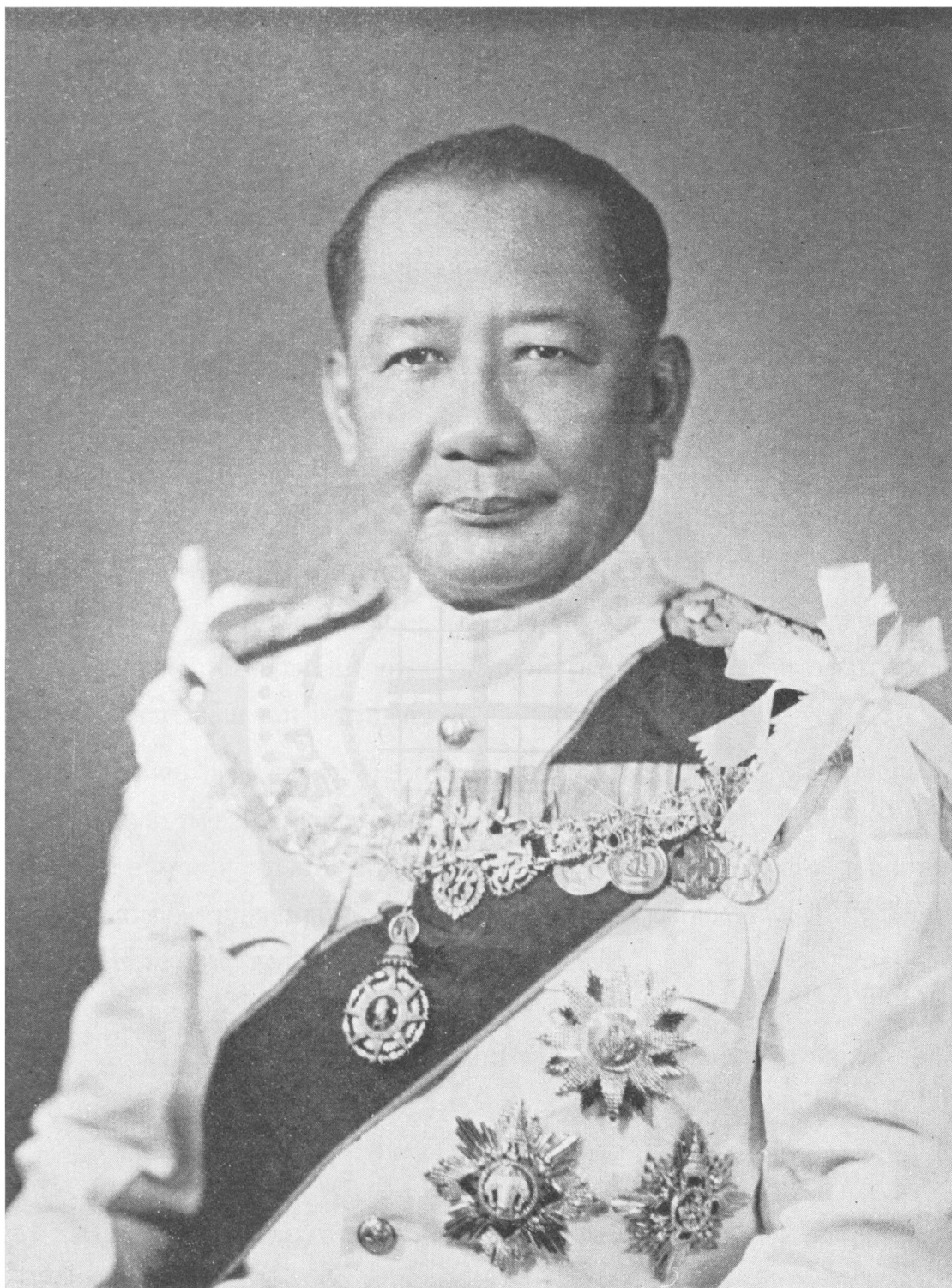
คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันเอก พระยาศรีวิสารวาท อธิบดีปลัดบัญชาการ
สำนักนายกรัฐมนตรีครั้งนี้ ทางทายาทของท่านผู้ถึงอนิจกรรมได้จัดจัดทำหนังสือ “ศรีวิสาร
วาท” ขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกและแจกเป็นวิทยาทานแก่ผู้ที่จะไปร่วมในงานพระราชทาน
เพลิงศพ เมื่อความดำรินนี้ทราบไปถึง ฯพณ ฯ นายกรัฐมนตรี ฯพณ ฯ ได้พิจารณาเห็นว่า
พันเอก พระยาศรีวิสารวาท เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ได้ปฏิบัติงานโดยใกล้ชิดและได้ช่วยเหลือ
ปฏิบัติราชการต่าง ๆ ของ ฯพณ ฯ ให้สำเร็จลุล่วงไปหลายประการอันสมควรที่จะได้รับ
การอนุเคราะห์ในเรื่องนี้โดยควรแก่กรณี จึงได้มีบัญชาให้สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรีติดต่อ
ขอรับเอาหนังสือ “ศรีวิสารวาท” นี้จากทายาทของท่านมาจัดพิมพ์เป็นกุศลวิทยาทานอุทิศ
ให้ พันเอก พระยาศรีวิสารวาท อธิบดีปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี ดังที่เห็นเป็นรูปเล่ม
อยู่นี้

ขอเดชะกุศลผลบุญที่ ฯพณ ฯ จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี ได้บำเพ็ญ
อุทิศให้ในครั้งนี้ ตลอดจนผลบุญราศีทักษิณานุประทานที่คณะรัฐมนตรีและญาติมิตรบำเพ็ญอุทิศ
ให้ จงเป็นพลวปัจจัยอำนวยให้ พันเอก พระยาศรีวิสารวาท อธิบดีปลัดบัญชาการสำนักนายก-
รัฐมนตรี ประสพแต่อริวิบุลยผลสมควรแก่สุคติพิพยสถานในสัมปรายภพทุกประการเทอญ.

สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี

๘ มิถุนายน ๒๕๑๑

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา (เทียนเลี้ยง สุนทระภูต) ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม.

ชาติ : ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๕

อสัญกรรม : ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๑

พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

วันที่ ๒๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๐๕

ถึง นายกรัฐมนตรี

หนังสือลงวันที่ ๑๙ เดือนนี้ แสดงความคิดเห็นในการที่จะปรับปรุงระเบียบบริหารในสำนักนายกรัฐมนตรี ตลอดจนการพิจารณาเลือกหาตัวบุคคลเพื่อให้ดำรงตำแหน่งประธานที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรี ซึ่งจะตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือในด้านวิชาการ ว่าขณะนี้ รัฐบาลกำลังดำเนินการแก้ไขพระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการสำนักนายกรัฐมนตรีอยู่ แต่ในส่วนบุคคลที่จะให้ดำรงตำแหน่งประธานที่ปรึกษานั้น ท่านเห็นว่า พระยาศรีวิสารวาจา เป็นผู้ที่เหมาะสม จึงขออนุญาต เพื่อได้ยืมตัวไปช่วยราชการทางสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นการชั่วคราวก่อนความละเอียดแจ้งอยู่แล้วนั้น ได้ทราบแล้ว

ฉันเอง พร้อมทั้งจะช่วยส่งเสริมให้ราชการทางฝ่ายบริหารปกครองบ้านเมืองดำเนินไปด้วยดีอยู่เสมอ ทั้งยินดีที่จะได้เห็นผู้มีคุณ ได้ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติ จึงไม่มีข้อขัดข้องอันใดที่จะอนุญาตให้ พระยาศรีวิสารวาจา ไปช่วยราชการในสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นการชั่วคราวพลางก่อนตามที่ขอมานั้น และเมื่อได้แก้ไขพระราชบัญญัติที่กล่าวนี้แล้ว ก็พร้อมจะแต่งตั้งให้เขาดำรงตำแหน่งตามที่ได้เสนอขอตั้งมาต่อไปด้วย.

(พระปรมาภิไธย) ภูมิพลอดุลยเดช ประ.

สำนักนายกรัฐมนตรี

๑๙ กรกฎาคม ๒๕๐๕

ขอเดชะ ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส กราบบังคมทูลพระกรุณาเพื่อ
ทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ถึงข้อพิจารณาของข้าพระพุทธเจ้า ในการแต่งตั้งผู้เข้าดำรง
ตำแหน่งปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี อันเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญในการช่วยเหลือ
ข้าพระพุทธเจ้าบริหารราชการแผ่นดินตำแหน่งหนึ่งว่า นับตั้งแต่ตำแหน่งนี้ได้ว่างลง เนื่องจาก
พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรีคนเดิมได้ถึงแก่อนิจกรรมแล้ว
ข้าพระพุทธเจ้าจึงคิดท้อแท้ ๆ ว่า จะให้ตำแหน่งนี้ว่างไว้ก่อนและโดยคิดว่าจะปรับปรุง
ระเบียบบริหารในสำนักนายกรัฐมนตรีให้เหมาะสมกับกาลสมัยยิ่งขึ้น ประกอบทั้งข้าพระพุทธเจ้า
ได้พิจารณาเห็นว่า ขณะนี้การบริหารราชการแผ่นดินในหน้าที่ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าดำรงอยู่ได้
เพิ่มพูนขึ้นเป็นอันมาก ควรจะตั้งที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรีขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วย
ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านต่าง ๆ โดยมีประธานที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีคนหนึ่งเป็นหัวหน้า เพื่อ
ช่วยเหลือข้าพระพุทธเจ้าในด้านการบริหารโดยเฉพาะเป็นอีกส่วนหนึ่งต่างหาก ซึ่งในขณะนี้ทาง
รัฐบาลกำลังดำเนินการแก้ไขพระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการสำนักนายกรัฐมนตรีเพื่อการนี้อยู่
คาดว่า จะประกาศใช้ในไม่ช้า

เนื่องจากคณะที่ปรึกษาดังกล่าวนี้นี้ ย่อมประกอบด้วยผู้ที่มีคุณวุฒิสูงด้วยกันหลายด้าน
ทั้งที่ได้กราบบังคมทูลข้างต้น ฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงพยายามเลือกเฟ้นผู้ที่จะดำรงตำแหน่ง
เป็นประธานที่ปรึกษา ด้วยความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้เป็นที่เคารพเลื่อมใสของบุคคล
ทั่วไป ซึ่งการนี้ จากผลของการที่ได้พิจารณาเฟ้นหาโดยรอบคอบแล้วข้าพระพุทธเจ้าขอ
พระราชทานพระกรุณาที่จะกราบบังคมทูลเพื่อทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ไม่อาจหาผู้
ใดที่มีความเหมาะสมเสมอเหมือน พระยาศรีวิสารวาท องคมนตรีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้
เพราะเป็นผู้ที่มีเกียรติคุณ และอุดมด้วยคุณวุฒิ เป็นที่เคารพเลื่อมใสของบุคคลโดยทั่วไป
ด้วยเหตุนี้ ข้าพระพุทธเจ้าจึงขอกราบบังคมทูลพระกรุณา เพื่อขอพระยาศรีวิสารวาท มาดำรง

ตำแหน่งนี้สืบไป ข้าพระพุทธเจ้าทราบด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมเป็นอย่างดีว่า ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อคณะรัฐบาลนี้และข้าพระพุทธเจ้าด้วยดีตลอดมา ข้าพระพุทธเจ้าจึงหวังด้วยเกล้า ๆ ว่า หากการนี้จะเป็นที่ระคายเคืองเบื้องพระยุคลบาทแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าก็ขอพระราชทานอภัยด้วย การกระทำไปดังนี้ ก็ด้วยความซื่อสัตย์จงรักภักดีในได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และหวังประโยชน์ของแผ่นดินเป็นที่ตั้ง

สำหรับ พระยาศรีวิสารวาท หากจะทรงพระมหากรุณาแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าก็ใคร่จะขอรับพระบรมราชานุญาตยืมตัวมาช่วยราชการทางสำนักนายกรัฐมนตรีตั้งแต่บัดนี้ เป็นการชั่วคราวก่อน ต่อเมื่อได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการสำนักนายกรัฐมนตรีที่แก้ไขใหม่เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจะได้กราบบังคมทูลพระกรุณา เพื่อแต่งตั้งพระยาศรีวิสารวาท ดำรงตำแหน่งเป็นประธานที่ปรึกษาของข้าพระพุทธเจ้าสืบไป

การจะควรประการใด สุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม.

ข้าพระพุทธเจ้า

ว. ธ. ๖๖

นายกรัฐมนตรี.

หมายรับสั่งที่ ๒๐๗๒

สำนักพระราชวัง

๒๕ มีนาคม ๒๕๑๑

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วันพระราชทานศพ พันเอก
พระยาศรีวิสารวาจา (เทียนเลี้ยง ชุนตระกูล) ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. ที่บ้านเลขที่ ๓๗ ซอย
สุขุมวิท ๓๕ (ซอยเจริญนิเวศน์) ถนนสุขุมวิท พระนคร

วันศุกร์ ที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๑๑ เวลา ๑๖.๓๐ น. พระราชทานพวงมาลาของหลวง
และของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ วางที่หน้าโกศศพ พระสงฆ์ ๕ รูปสวดพระ-
พุทธมนต์ จบ มีพระธรรมเทศนาถ้อยคำ ๑ พระ ๔ รูปสวดพระธรรมคาถาแล้วสวดพระอภิธรรม

วันเสาร์ ที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๑๑ เวลา ๑๐.๓๐ น. เลี้ยงพระสงฆ์ ๕ รูป ที่สวดพระ-
พุทธมนต์แต่ก่อน แล้วพระสงฆ์อีก ๑๐ รูปบังสุกุล เป็นเสร็จการ

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถาม
ผู้รับสั่งโดยหน้าที่ราชการ.

๒๐๗ ๒๐๗๒

ผู้รับสั่ง

ชีวประวัติ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา (เทียนเลี้ยง ชุนตระกูล) เป็นบุตรคนที่ ๗ ของนาย
อุ่นตุ้ย และ นางทองคำ ชุนตระกูล มีพี่น้องร่วมบิดามารดา คือ

- ๑) นายโกศล ชุนตระกูล ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒
- ๒) นายเกื้อ ชุนตระกูล ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘
- ๓) นางกิมเหลียน กังเปงเสง ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๗๔
- ๔) พระภิกษุเย็นเกียรติ (ลิขิต ชุนตระกูล หรือ หลวงรัตถการะพิทักษ์ ซึ่งขณะนั้น
อุปสมบทเป็นภิกษุในภิกขุสงฆ์มหานิกาย)
- ๕) นางประมวณวินิจนัย (สุจิตา สุวรรณทัต) ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔
- ๖) ค.ช. เทียนใช้ ชุนตระกูล ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕
- ๗) พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๑๑
- ๘) ค.ญ. จัมลัม ชุนตระกูล ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔
- ๙) นายยง ชุนตระกูล ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐
- ๑๐) หลวงสิทธิสยามการ ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา เกิดเมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๙ เจริญวัย
ขึ้นในบ้านของคุณตาคุณยาย คือ นายปิ่น และ นางหุ่น จันตระกูล ผู้เป็นเจ้าของตลาดน้อย
ต่อมาก็ได้กลับไปอยู่กับบิดามารดา ณ ตึกซุ่ยโฮ เชียงสะพานพิทยเสถียร เมื่ออายุได้ ๗ ปีบิดาก็ถึง
แก่กรรมลง มารดาและพี่ชายใหญ่ ๒ คนก็ได้รับหน้าที่ปกครองและดูแลท่านเจ้าคุณต่อมาเป็น
อย่างดี ได้ให้เข้ารับการศึกษาในโรงเรียนอัสสัมชัญตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๗-๒๔๕๔ เป็นนักเรียน
เลขประจำตัวที่ ๑๖๗๙ ท่านเจ้าคุณเรียนจบชั้น ๖ ภาษาอังกฤษเมื่ออายุได้ ๑๕ ปี มารดาและ
พี่ชายก็ได้ส่งไปศึกษาต่อในประเทศอังกฤษโดยทุนส่วนตัว เมื่อแรกไปถึงกรุงลอนดอนได้เข้า
ศึกษาในโรงเรียนอินเตอร์เนชันแนล คอลเลจ (The International College) เป็นเวลา ๑ ปี
โดยอยู่ในความปกครองของนายห้าง ฮัสกี้ แอนด์ พิกเกอร์ริง (Messrs. Hasche and Pickering)
ผู้เป็นเอเย่นต์ของห้างซุนซุ่ยโฮ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ นายบริกเฮาส์ (Mr. Samuel Brighouse)

(๒)

ทนายความประจำห้างได้กลับไปบ้านในประเทศอังกฤษ จึงได้เป็นธุระจัดการให้ย้ายจากโรงเรียนเดิมเข้าศึกษาในชั้นสูงของโรงเรียนดัลลิส (Dulwich College) ตามคำขอรับรองของผู้ปกครองทางบ้าน และในปีสุดท้ายของการศึกษาที่โรงเรียนดัลลิส (Dulwich College) ทางโรงเรียนได้จารึกชื่อของท่านเจ้าคุณเป็นอักษรตัวทองในหอประชุมของโรงเรียนว่า T.L. Hoon ทั้งนี้ เพื่อเป็นเกียรติในฐานะที่ท่านเจ้าคุณเป็นนักเรียนที่สอบได้เป็นที่ ๑ ตลอดระยะเวลาที่ทำการศึกษาที่โรงเรียนนี้มา ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ทางโรงเรียนได้ส่งท่านเจ้าคุณเข้าแข่งขันชิงทุนเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด พร้อมกับนักเรียนชาวอังกฤษอีก ๒ คน ปรากฏว่าได้ทุนทั้ง ๓ คน ท่านเจ้าคุณเองได้รับทุนของวิทยาลัยลินคอล์น (Lincoln College, Oxford University) ปีละ ๕๐ ปอนด์ เป็นเวลา ๔ ปี

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ ท่านเจ้าคุณก็สอบได้ปริญญา B.A. ของมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด โดยได้เกียรตินิยมอันดับ ๑ (School of Jurisprudence)

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้รับเกียรตินิยมอันดับ ๒ ในการสอบเพื่อรับปริญญา B.C.L. ของมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด และในปลายปีนั้นเอง ท่านได้สอบผ่านภาคสุดท้ายของการสอบเนติบัณฑิต โดยได้รับเกียรตินิยมอันดับ ๒ เช่นกัน (English Barrister at law Middle Temple) ทั้งนี้ โดยท่านเจ้าคุณมีเวลาเตรียมสอบเพียงเดือนเดียวเท่านั้น

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓-๒๔๖๔ ท่านได้ฝึกงานในตำแหน่งกฎหมายกับ เซอร์ ฮิว เฟรเซอร์ (Sir Hugh Fraser) ในกรุงลอนดอน และในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ท่านก็ได้เริ่มเข้ารับราชการเป็นเลขานุการตรีในสถานทูตไทย ณ กรุงปารีส โดยไม่ได้กลับมาประเทศไทยก่อนเลย ขณะนั้น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุฑาธุศคัตถ์ กฤดากร เป็น อัครราชทูต

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ ท่านเจ้าคุณได้กลับไปรับปริญญา B.C.L. และปริญญา M.A. จากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด เพราะตามกฎหมายของมหาวิทยาลัยนั้น ผู้ที่สอบได้ปริญญานี้จะได้รับปริญญาก็ต่อเมื่อได้มีชื่อเป็นนักศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยแล้วเป็นเวลา ๗ ปีเต็ม

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ ท่านเจ้าคุณได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงศรีวิสารวาจา ในขณะที่รับราชการอยู่ ณ กรุงปารีส แล้วจึงได้ย้ายกลับมารับราชการในกรุงเทพฯ ในปีต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระศรีวิสารวาจา และในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ท่านก็ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น มหาอำมาตย์ตรี พระยาศรีวิสารวาจา และเข้ารับตำแหน่งปลัดทูตฉลองในกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อมีอายุเพียง ๓๒ ปี เท่านั้น

(๓)

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ท่านเจ้าคุณก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ในคณะรัฐบาลชุดแรกของการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรี คณะรัฐบาลชุดนี้มีอายุเพียง ๓๖๑ วัน ต่อจากนั้น ท่านก็ได้ออกจากราชการมาทำงานส่วนตัว โดยร่วมกับพระยาเทพวิฑูร และพระยาหริศจันทร์สุวิท ตั้งสำนักงานทนายความขึ้นใช้ชื่อว่า “เทพศรีหริศ” ดำเนินกิจการทนายความมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๙ จึงได้กลับมาสู่วงการเมืองอีกครั้งหนึ่ง จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๕ จึงได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นองคมนตรี ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ท่านเจ้าคุณมีความชื่นชมและภาคภูมิใจเป็นอันมาก แม้ว่าต่อมาจะได้กราบถวายบังคมลา (โดยถูกยืมตัว) มาดำรงตำแหน่งประธานที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี เพื่อรับใช้ประเทศชาติในอีกตำแหน่งก็ตาม ท่านเจ้าคุณก็ยังได้รับพระมหากรุณาธิคุณต่อมาอยู่ดังเดิม จนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต

การรับราชการ

เม.ย. ๒๔๖๔ – ก.พ. ๒๔๖๘

เริ่มด้วยตำแหน่งเลขานุการตรี สถานทูตไทย กรุงปารีส ได้ร่วมปฏิบัติงานในแผนกสันนิบาตชาติ

พ.ศ. ๒๔๖๙

กลับประเทศไทย ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยปลัดทูตฉลองของกระทรวงการต่างประเทศ

๒๔๗๐

รักษาการในตำแหน่งปลัดทูตฉลอง กระทรวงการต่างประเทศ

ม.ก. ๒๔๗๑

ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้แทนไทยคนที่ ๒ ในคณะกรรมการ Franco-Siamese Mekong High Commission

๒๔๗๑ – ๒๔๗๕

ปลัดทูตฉลอง กระทรวงการต่างประเทศ

มิ.ย. ๒๔๗๔

ได้เลื่อนเป็นผู้แทนไทยคนที่ ๑ ในคณะกรรมการ Franco-Siamese Mekong High Commission

๒๔๗๔

ได้รับตำแหน่งเป็นผู้แทนไทยคนที่ ๑ ในการประชุมเรื่องฝิ่นสากลที่กรุงเทพ ฯ และได้รับเลือกเป็นประธาน

๒๗ มิ.ย. ๒๔๗๕

ได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว มิถุนายน ๒๔๗๕

(๔)

- ๒๔ มิ.ย. ๒๔๗๕ – ๒๐ มิ.ย. ๒๔๗๖ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
๙. ก.พ. ๒๔๘๙ – ๒๖ มี.ค. ๒๔๘๙ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง
- ๒๔๘๙ – ๒๔๙๐ ได้รับเลือกเป็นสมาชิกวุฒิสภา
- ๑๑ พ.ย. ๒๔๙๐ – ๖ เม.ย. ๒๔๙๑ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
- ๒๔๙๒ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้แทนที่ ๑ ของประเทศไทยในคณะกรรมการ ECAFE และได้รับเลือกเป็นประธานในการประชุม ซึ่งจัดให้มีขึ้นที่กรุงเทพฯ
- ๒๔๙๓ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้แทนที่ ๑ ของประเทศไทยในการประชุม ECAFE ครั้งที่ ๖ ซึ่งจัดให้มีขึ้นที่กรุงเทพฯ และได้รับเลือกเป็นประธาน
- มิ.ย. ๒๔๙๒ – พ.ย. ๒๔๙๔ สมาชิกวุฒิสภา
- ๒๔๙๒ – ๒๔๙๔ ได้รับเลือกจากรัฐสภาให้เป็นกรรมการตุลาการรัฐธรรมนูญ
- ๒๔๙๔ ได้เดินทางไปกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ในฐานะอนุญาโตตุลาการแห่งประเทศไทย
- ๓๑ ส.ค. ๒๔๙๔ – ๖ ก.ย. ๒๔๙๔ เป็นผู้แทนไทยเข้าร่วมประชุม Parliamentary Union Conference ครั้งที่ ๔๐ ที่กรุงอิสตันบูล
- ๘ เม.ย. ๒๔๙๕ – ๒๗ ส.ค. ๒๕๐๕ องคมนตรีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
- ๒๔ ก.ค. ๒๕๐๒ กรรมการสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ
- ๒๗ ส.ค. ๒๕๐๕ สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ
- ๒๘ ส.ค. ๒๕๐๕ – ๓๑ ก.ค. ๒๕๐๘ ประธานคณะกรรมการสืบเชื้อสายการเกษตรแห่งชาติ (ยกเลิกเพราะดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว)
- ๒๘ ส.ค. ๒๕๐๕ กรรมการศึกษาการวางแผนและการบริหารงานพลังงานไฟฟ้า

(๕)

- ๒๙ ต.ค. ๒๕๐๕ – ๘ ธ.ค. ๒๕๐๖ ประธานที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี (สมัย ฯพณฯ จอมพล
สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี)
๑๕ ก.ย. ๒๕๐๕ กรรมการบริหารสภาการศึกษาแห่งชาติ
๑๕ ก.ย. ๒๕๐๕ กรรมการข้าราชการมหาวิทยาลัย (ก.ม.)
๑๕ ก.ย. ๒๕๐๕ ประธานคณะที่ปรึกษาส่วนองค์กรของรัฐ
๑๕ ก.ย. ๒๕๐๕ วิชาการในตำแหน่งเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ
๑๕ ก.ย. ๒๕๐๕ ผู้ควบคุมบังคับบัญชาผู้ตรวจสอบผลปฏิบัติตามแผนและ
โครงการพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
๑๘ ก.ย. ๒๕๐๕ ประธานคณะกรรมการพิจารณาให้รางวัลแก่ผู้กตัญญูหรือ
ประติษฐ์ของใหม่ขึ้นใช้ในราชการ
๑๘ ก.ย. ๒๕๐๕ กรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๑๘ ก.ย. ๒๕๐๕ กรรมการธรรมชาติอุทยาน
๑๘ ก.ย. ๒๕๐๕ กรรมการพิจารณากำหนดนโยบายค่าไฟฟ้า
๑๘ ก.ย. ๒๕๐๕ กรรมการบัญญัติศัพท์ภาษาไทย
๘ ต.ค. ๒๕๐๕ – ๘ ธ.ค. ๒๕๐๖ ปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี (สมัย ฯพณฯ จอมพล
สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี)
๙ ต.ค. ๒๕๐๕ – ๑๔ ม.ค. ๒๕๐๗ หัวหน้าคณะผู้แทนไทยเพื่อเจรจากับนายกัสซิง ผู้แทน
เลขาธิการสหประชาชาติ เกี่ยวกับปัญหาไทย – กัมพูชา
(ครั้งที่ ๑)
๑๒ ต.ค. ๒๕๐๕ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๑๒ ต.ค. ๒๕๐๕ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสภามหาวิทยาลัยศิลปากร
๑๖ ต.ค. ๒๕๐๕ กรรมการพิจารณาการขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
๑๘ ต.ค. ๒๕๐๕ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสภาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่ปรึกษาของคณะกรรมการสถิติ
๒๐ ต.ค. ๒๕๐๕ ประธานคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์
วัฒนธรรม และโบราณคดี

(๖)

- ๓ พ.ย. ๒๕๐๕ — ๒๙ ก.ย. ๒๕๐๗ ประธานคณะกรรมการไฟฟ้าตะวันออกเฉียงเหนือ (ขอ-
ลาออกจากตำแหน่ง)
- ๒๓ ธ.ก. ๒๕๐๕ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสภามหาวิทยาลัยเกษตร-
ศาสตร์
- ๒๕ ม.ก. ๒๕๐๖ ประธานคณะกรรมการจัดทำรายงานประจำปีของ
ประเทศ
- ๓๑ ม.ก. ๒๕๐๖ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของการพลังงานแห่งชาติ
- ๗ ก.พ. ๒๕๐๖ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสภามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์
- ๑๙ ก.พ. ๒๕๐๖ โปรทเกล้า ฯ แต่งตั้งเป็น พันเอก ในกรมทหารราบที่ ๑
รักษาพระองค์
- ๙ มี.ก. ๒๕๐๖ ประธานคณะกรรมการเพื่อการศึกษาเกี่ยวกับทุนสำรอง
- ๑๙ มี.ก. ๒๕๐๖ ที่ปรึกษากองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัย
แห่งชาติ (กรป. กลาง)
- ๒๕ ก.ก. ๒๕๐๖ รับพระราชทานปริญญาคุณวุฒิตดกิตติมศักดิ์ในวิชา
พาณิชยศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ๒๕ ก.ก. ๒๕๐๖ กรรมการการยกร่างรัฐธรรมนูญ
- ๓๐ ก.ก. ๒๕๐๖ ที่ปรึกษาคณะกรรมการโครงการกู้เงินเพื่อพัฒนาการ
ศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๘ — ๒๕๑๓
- ๑๗ ส.ก. ๒๕๐๖ ประธานคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย
- ๒๐ ส.ก. ๒๕๐๖ กรรมการที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัติการ
ไฟฟ้าแห่งชาติ
- ๒ ก.ย. ๒๕๐๖ ประธานคณะกรรมการยกร่างพระราชบัญญัติการตรวจ
เงินแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๐๖
- ๑๙ ก.ย. ๒๕๐๖ รับพระราชทานปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ และเพิ่มรัฐา-
ธิปไตยของวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
- ๑๓ ธ.ก. ๒๕๐๖ ประธานที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี (สมัย ฯพณฯ จอมพล
ถนอม กิตติขจร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี)

(๗)

๑๓ ธ.พ. ๒๕๐๖

ปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี (สมัย ๖ พรรษา
จอมพล ถนอม กิตติขจร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี)

๒๓ ธ.พ. ๒๕๐๖

สั่งและปฏิบัติราชการแทน ๖ พรรษา นายกรัฐมนตรี ใน
กรณีที่เป็นราชการประจำตามปกติ ร่วมกับ ๖ พรรษา รอง
นายกรัฐมนตรีอีก ๒ ท่าน (ตามคำสั่งสำนักนายก
รัฐมนตรีที่ ๒๗๗/๒๕๐๖ ลงวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๐๖
และคำสั่งที่ ๒๕๓/๒๕๐๙ ลงวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๙)

๒๔ ธ.พ. ๒๕๐๖

กรรมการในระดับนโยบายของคณะรัฐมนตรี

๑๔ ม.พ. ๒๕๐๗ — ๓๐ พ.ย. ๒๕๐๗

หัวหน้าคณะผู้แทนไทยเพื่อเจรจากับ นายกัสซิง ผู้แทน
เลขาธิการสหประชาชาติ เกี่ยวกับปัญหาไทย—กัมพูชา
(ครั้งที่ ๒)

๒๘ ก.พ. ๒๕๐๗

กรรมการควบคุมและกำกับดูแลคณะกรรมการบริหาร
และเจ้าหน้าที่อำนวยการสถานีวิจัย “สองศูนย์”

๒๒ เม.ย. ๒๕๐๗ — ๒๑ เม.ย. ๒๕๐๙ อธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ครั้งที่ ๑)

๑๒ ส.พ. ๒๕๐๗

กรรมการอำนวยการต่อต้านการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์
ในราชอาณาจักรลาว

๑๕ ก.ย. ๒๕๐๗

ที่ปรึกษาคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ

๒๒ ก.ย. ๒๕๐๗ — ๑๓ ก.ย. ๒๕๐๙

ประธานคณะกรรมการเพื่อพิจารณากำหนดแผนพัฒนา
เขาใหญ่ (ยกเลิกคณะกรรมการ)

๘ ส.พ. ๒๕๐๗

ประธานคณะกรรมการองค์การคุริยางคบัณฑิตสภา

๒๖ ก.พ. ๒๕๐๘ — ๒๙ ก.พ. ๒๕๐๘

เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยในการประชุมเพื่อก่อตั้ง
สหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชีย ครั้งที่ ๑ (The Asian
Parliamentarians' Union) ณ กรุงโตเกียว

๑ มี.พ. ๒๕๐๘

ประธานคณะกรรมการรื้อถอนงานสถาปัตยกรรม
แห่งชาติ

(๘)

๒๑ ก.ก. ๒๕๐๘

กรรมวิธีการสามัญในคณะกรรมการต่างประเทศของ
สภาร่างรัฐธรรมนูญ

๖ ก.ย. ๒๕๐๘

กรรมการศึกษาปัญหาระหว่างไทย—กัมพูชา

๒๓ ม.ก. ๒๕๑๐

กรรมการช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติแห่งชาติ

๖ ก.ย. ๒๕๑๐

กรรมการพิจารณาเลื่อนเงินเดือน ขยาย และกำหนดอัตรา
เงินเดือนขั้นสูงของข้าราชการพลเรือนชั้นพิเศษประจำปี
๒๕๑๑

๒๘ พ.ย. ๒๕๑๐—๔ ธ.ก. ๒๕๑๐

เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยในการประชุมคณะมนตรี
สหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชีย ครั้งที่ ๓ (The Asian
Parliamentarians' Union) ณ ศาลาสันติธรรม กรุงเทพฯ

๑๐ ก.พ. ๒๕๑๑ จนถึงสัณกรรม

อธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ครั้งที่ ๒)

หมายเหตุ ราชการพิเศษระหว่าง

ได้ร่วมในคณะข้าราชการตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศ
ต่าง ๆ ดังนี้

๑๘ ธ.ก. ๒๕๐๒—๒๗ มิ.ย. ๒๕๐๕

- (๑) เวียดนาม ๑๘—๒๑ ธ.ก. ๒๕๐๒
- (๒) อินโดนีเซีย ๘—๑๖ ก.พ. ๒๕๐๓
- (๓) สหรัฐอเมริกา เยือนฮาวายตั้งแต่ ๑๔—๑๗ มิ.ย. ๒๕๐๓ เยือนสหรัฐฯ ตั้งแต่ ๑๘ มิ.ย.—๑๔ ก.ก. ๒๕๐๓
- (๔) สหราชอาณาจักร ๑๙—๒๑ ก.ก. ๒๕๐๓
- (๕) สหพันธรัฐเยอรมัน ๒๖ ก.ก.—๒ ส.ก. ๒๕๐๓
- (๖) ปอร์ตุเกส ๒—๒๕ ส.ก. ๒๕๐๓
- (๗) สวิตเซอร์แลนด์ ๒๙—๓๑ ส.ก. ๒๕๐๓
- (๘) เดนมาร์ก ๖—๘ ก.ย. ๒๕๐๓
- (๙) นอร์เวย์ ๑๙—๒๑ ก.ย. ๒๕๐๓
- (๑๐) สวีเดน ๒๑—๒๔ ก.ย. ๒๕๐๓

(๕)

(๑๑)	อิตาลี	๒๘ ก.ย. — ๑ พ.ค. ๒๕๐๓
(๑๒)	นกรวาทิกัน	๑ พ.ค. ๒๕๐๓
(๑๓)	เบลเยียม	๔ — ๗ พ.ค. ๒๕๐๓
(๑๔)	ฝรั่งเศส	๑๑ — ๑๔ พ.ค. ๒๕๐๓
(๑๕)	ลูกเซมเบอร์ก	๑๗ — ๑๙ พ.ค. ๒๕๐๓
(๑๖)	เนเธอร์แลนด์	๒๔ — ๒๗ พ.ค. ๒๕๐๓
(๑๗)	สเปน	๓ — ๘ พ.ย. ๒๕๐๓
(๑๘)	ปากีสถาน	๑๑ — ๒๒ มี.ค. ๒๕๐๕
(๑๙)	สหพันธรัฐมาเลเซีย	๒๑ — ๒๗ มี.ย. ๒๕๐๕

การดำเนินงาน

คํานกฏหมาย

๒๔๖๙ — ๒๔๗๑

เป็นผู้บรรยายวิชากฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดี
บุคคลใน ร.ร. กฎหมายกระทรวงยุติธรรม

๒๔๘๗ — ๒๔๙๕

เป็นผู้บรรยายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยเรื่อง
สัญญาและตั๋วเงิน ในคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๒๔๗๗ — ๒๔๙๕

รับว่าความ โดยตั้งสำนักงานทนายความ ร่วมกับพระยา-
เทพวิฑูร และพระยาหริศจันทรสุมิต ชื่อ “เทพศรีหริศ”

๒๔๙๒ — พ.ค. ๒๔๙๕

เป็นผู้บรรยายวิชากฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดี
อาญาในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ด้านธนาคาร

๒๔๙๒

เป็นกรรมการธนาคารแห่งประเทศไทย

มี.ค. ๒๔๙๔ — พ.ค. ๒๔๙๔

เป็นผู้จัดการธนาคารเกษตร จำกัด

มี.ย. ๒๔๙๔ — ๒๔๙๘

เป็นประธานกรรมการธนาคารเกษตร จำกัด

๑๒ มี.ย. ๒๕๐๔ — ๒๘ ก.พ. ๒๕๐๙

เป็นประธานกรรมการบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่ง
ประเทศไทย

(๑๐)

๒๐ ธ.ค. ๒๕๑๐ จนถึงอสังกรรม

เป็นประธานกรรมการบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

ด้านการพาณิชย์

๑ มิ.ย. ๒๕๕๔ – ๑๖ ก.พ. ๒๕๐๔
๒๕๕๔ – ๒๕๐๒

เป็นประธานกรรมการบริษัทกรุงสยามประกันชีวิต จำกัด
เป็นประธานกรรมการบริษัท **Anglo - French Drugs**
(Thailand) Co., Ltd.

๒๕๕๖ จนถึงอสังกรรม

เป็นกรรมการบริษัท **The International Engineering**
Co., Ltd.

ด้านสภาภาษาและสถาบันการกุศล

๒๕๖๖

เป็นผู้แทนสภาภาษา ในการประชุมสภาภาษาครั้งที่
๑๑ ณ กรุงเทพมหานคร

๒๕๖๘

เป็นผู้แทนสภาภาษา ในการประชุมสภาภาษาครั้งที่
๑๒ ณ กรุงเทพมหานคร

๒๕๖๓ จนถึงอสังกรรม

เป็นกรรมการสภาภาษาไทย

๒๕๘๐ จนถึงอสังกรรม

เป็นเลขาธิการสภาภาษาไทย

๒๕๘๔ จนถึงอสังกรรม

เป็นสมาชิกคณะกรรมการมูลนิธิ ร.ร. ราชนี

๒๕๐๒ จนถึงอสังกรรม

เป็นเลขาธิการมูลนิธิอานันทมหิดล

ด้านงานทางโรตารี

๒๕๖๓

เป็นสมาชิกของสโมสรโรตารีกรุงเทพ ฯ

๒๕๘๐ – ๒๕๘๑

เป็นประธานสโมสรโรตารีกรุงเทพ ฯ

๒๕๘๓ – ๒๕๘๔

เป็นประธานสโมสรโรตารีกรุงเทพ ฯ

๒๕๘๗ – ๒๕๘๘

เป็นประธานโรตารีสากลเขต ๔๖

๒๕๘๘ – ๒๕๙๐

เป็นสมาชิกคณะกรรมการวางแผนแห่งโรตารีสากล

๒๕๘๘ – ๒๕๙๐

เป็นที่ปรึกษาสโมสรโรตารีแห่งประเทศไทย เวียดนาม
และพม่า

(๑๑)

๒๕๐๐ – ๒๕๐๑

มี.ค. – เม.ย. ๒๕๐๓

๒๕๐๒ – ๒๕๐๔

๒๕๐๒ – ๒๕๐๓

๒๕๐๓ – ๒๕๐๔

เป็นประธานโรตารีสากลเขต ๓๓๐

เป็นผู้แทนประธานโรตารีสากลในการประชุมโรตารีสากล
๗ เขต ที่ออสเตอร์เลีย

เป็นผู้อำนวยการโรตารีสากล

เป็นสมาชิกของคณะกรรมการเลือกตั้งประธานโรตารี
สากล ประจำปี ๒๕๐๔ – ๒๕๐๕

เป็นรองประธานโรตารีสากลคนที่ ๒ และสมาชิกของ
คณะกรรมการเลือกตั้งประธานโรตารีสากลประจำปี
๒๕๐๕ – ๒๕๐๖

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทย

๑. ปฐมจุลจอมเกล้า
๒. มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก
๓. มหาวิรมงกุฎ
๔. เหรียญรัตนาภรณ์ ปร. ชั้นที่ ๑

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างประเทศ

1. K.G.C. of the Victorian Order. (Great Britain)
2. G.C. of the Order of Merit of the Federal Republic of Germany.
3. G.C. of the Order of Christ of Portugal.
4. G.C. of Danebrog of Denmark.
5. G.C. of the St. Olaf of Norway.
6. G.C. of the North Star of Sweden.
7. G.C. of the Order of Merit of Italy.
8. G.C. of St. Gregory the Great of the Vatican.
9. G.C. of the Order of Leopold. (Belgium)
10. G.C. of the Legion d'Honneur of France.
11. G.C. of the Grande Chene of Luxemburg.
12. G.C. of Orange Nassau of the Netherlands.
13. G.C. of Isabella La Catholica of Spain.
14. G.C. of the Million Elephants and White Umbrella of Laos.
15. G.C. of the Propitious Clouds of the Republic of China.

การศาสนา และการอนุเคราะห์

พันเอก พระยาศรีวิสารวาท เป็นผู้ปฏิบัติคนเคร่งครัดในพระพุทธศาสนา ได้จัดทำห้องประดิษฐานพระพุทธรูปไว้บูชาโดยเฉพาะ และได้ทำการกราบไหว้สวดมนต์เป็นกิจวัตร ทุกเวลาเช้าและทุกคืน และได้ส่งเสริมพระพุทธศาสนาด้วยการทำบุญกุศลและอื่น ๆ และได้ร่วมจัดการสร้างวัดศรีวิสารวาทขึ้นที่ตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

นอกจากนี้ ยังเพียบพร้อมไปด้วยความเมตตากรุณา จึงเป็นที่เคารพนับถือของบุคคลทั่วไป ได้อุดหนุนการศึกษาโดยบริจาคเงินค่าเล่าเรียนแก่บรรดาลูกหลานที่ยากจนให้ได้เข้าเรียนในโรงเรียนชั้นเตรียมอุดม เพื่อมีโอกาสสอบเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยอีกด้วย ทั้งนี้ให้มารับเงินที่สำนักงานเทพศรีหริศ โดยจ่ายเงินบัญชีส่วนตัวให้ไปตลอดเวลาการศึกษา

ชีวิตในครอบครัว

คุณหญิงลิน ศรีวิสารวาท (นามเดิม นางสาว มาการต ลิน ซาเวียร์) เป็นธิดาคนหนึ่งของพระยาพิพัฒน์โกษา (นามเดิม C.M. Xavier ในรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ พระยาพิพัฒน์โกษาได้รับราชการในตำแหน่งปลัดทูลฉลอง กระทรวงการต่างประเทศ เป็นเวลานานประมาณ ๒๕ ปี ครั้นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ต่อมาพระยาพิพัฒน์โกษาได้รับตำแหน่งให้เป็นอัครราชทูตไทยประจำประเทศอิตาลี และได้ถึงแก่อนิจกรรมที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี) เกิดเมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๑ (ก.ศ. ๑๘๙๘) ที่บ้านเชิงสะพานพิทยเสถียร ฝั่งตะวันออก กลองผดุงกรุงเกษม ตำบลมหาพฤฒาราม อำเภอบางรัก จังหวัดพระนคร

เมื่อคุณหญิงลินอยู่ในเยาว์วัย ท่านบิดาได้ส่งไปศึกษาอยู่ในโรงเรียน เซนต์เกร็ด ฮาทคอนแวนต์ที่ปีนัง (Convent of the Sacred Heart, Penang) และต่อมาท่านบิดาได้ส่งคุณหญิงลินไปศึกษาต่อในกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ โดยเข้าศึกษาวิชาแพทยศาสตร์ในมหาวิทยาลัยลอนดอน จนคุณหญิงได้รับปริญญา M.B., B.S., M.R.C.S. and L.R.C.P. และได้กลับประเทศไทยในต้นปี พ.ศ. ๒๔๖๗ (ก.ศ. ๑๙๒๔)

ตั้งแต่คุณหญิงลินได้กลับมาอยู่ประเทศไทยแล้ว ได้อุทิศเวลาส่วนหนึ่งเป็นกิจประจำวัน โดยสมัครเข้าปฏิบัติกิจการแพทย์ในสภาภชาชาติไทย ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และต่อมาได้เข้าช่วยดำเนินการแผนกความผาสุกของเด็กและทารก ในกองกลางหน่วยที่ ๑ โดยที่

(๑๓)

คุณหญิงลินได้อุทิศเวลาเพียงส่วนหนึ่งมาช่วยเหลือกิจการของ โรงพยาบาลสภากาชาดไทยอยู่เรื่อย ๆ ทางกองอำนวยการโรงพยาบาลสภากาชาดไทยได้อนุญาตให้คุณหญิงลินประกอบกิจการแพทย์ส่วนตัวได้ ฉะนั้น คุณหญิงลินจึงเป็นนายแพทย์หญิงคนแรกที่ได้ปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยลอนดอนในประเทศอังกฤษที่ได้มาประกอบกิจการแพทย์ในประเทศไทย และชำนาญกับการรักษาโรคอย่างกว้างขวาง เป็นที่นิยมอย่างสูงของบรรดาคนไข้สตรีทั่วไป

ต่อมาพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการและ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ได้ทรงเป็นเจ้าภาพประกอบพิธีสมรส ระหว่าง พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา กับคุณหญิงลิน เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ณ ตำหนักเชิงสะพานเทเวศร์ ตอนปากคลองผดุงกรุงเกษมกับลำน้ำเจ้าพระยา ตำบลบางขุนพรหม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร หลังจากนั้นมา คุณหญิงลิน ศรีวิสารวาจา ก็ปฏิบัติงานงานในสภากาชาดไทย และประกอบกิจการแพทย์ส่วนตัวตลอดมา

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๕ (ค.ศ. ๑๙๓๒) คุณหญิงลิน ศรีวิสารวาจา เริ่มมีอาการป่วยด้วยโรคมันสมองอักเสบ และมีไข้หวัดใหญ่เข้าแทรก บรรดานายแพทย์ที่ได้มาประชุมกันทำการรักษาในเวลานั้น ล้วนเป็นนายแพทย์ที่มีชื่อเสียงในวงการแพทย์ คือ นายแพทย์ทอม นายแพทย์คอตลิกกี นายแพทย์โนเบิล นายแพทย์เซอร์เมต นายแพทย์พระยาดำรงแพทยคุณ นายแพทย์พระอัปภัณฑราพาธพิศาล นายแพทย์หลวงนิคย์เวชชวิศิษฎ์ แต่ก็รู้สึกความสามารถของนายแพทย์ คุณหญิงลิน ศรีวิสารวาจา จึงได้ถึงแก่นิจกรรมในวันที่ ๖ ธันวาคม ๒๔๗๕ (๑๙๓๒)

ท่านเจ้าคุณมีบุตรธิดากับคุณหญิง ๓ คน

๑) นายกิตติวัตร ศรีวิสารวาจา สมรสกับ น.ส. สมสุข นันทาภิวัฒน์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ มีบุตรธิดา ๒ คน คือ ก.ช. ชัยภัทร และ ก.ญ. พัชรภา ศรีวิสารวาจา

๒) คุณหญิงมนัสสินี วณิกกุล สมรสกับ นายอาบบุญ วณิกกุล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ มีบุตร ๑ คน คือ ก.ช. เกริก วณิกกุล

๓) คุณหญิงสาวตรี ศรีวิสารวาจา สมรสกับ นายเสรี โอสถานุเคราะห์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙-๒๕๐๔ มีบุตรธิดา ๒ คน คือ ก.ญ. ศรีสุมา และ ก.ช. ภาสุรี โอสถานุเคราะห์

(๑๔)

นับตั้งแต่ คุณหญิงลีน ศรีวิสารวาจา ได้ถึงแก่อนิจกรรมลงแล้ว ท่านเจ้าคุณก็ได้คิด มีภรรยาใหม่ กองบรมเลี้ยงดูบุตรธิดาทั้งสาม (ซึ่งขณะที่กำพร้ามารดานั้น มีอายุเพียง ๔ ขวบ ๓ ขวบ และ ๑๑ เดือนตามลำดับ) มาด้วยตนเองจนเป็นหลักฐานกันไปทุกคน ท่านได้ เสียสละความสุขส่วนตัวให้กับลูก ๆ อย่างที่จะเรียกได้ว่าเป็นพ่อตัวอย่างที่เดียว และในบั้นปลาย ชีวิตของท่าน ความสุขของท่านก็คือ การที่ได้เล่นหัวกับหลาน ๆ ทั้ง ๕ ของท่านนั่นเอง

วันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ ท่านเจ้าคุณกลับจากที่ทำงานถึงบ้านราว ๑๘.๔๕ น. สุขภาพของท่านเสื่อมโทรมลงไปมากใน ๒ ปีหลังนี้ เวลาประมาณ ๒๐.๐๐ นาฬิกา ท่าน เจ้าคุณก็มีอาการสันสติด้วยโรคหัวใจเนื่องจากเส้นเลือดในหัวใจตันอย่างฉับพลัน หลังจากนำส่ง โรงพยาบาลแล้ว นายแพทย์ก็ได้ช่วยกันแก้ไขจนฟื้นขึ้น เมื่อเวลาประมาณ ๒๑.๓๐ น. ก็พุดจา ได้โดยปกติ และอาการก็ดีขึ้นตามลำดับ ต่อมาเมื่อเวลาประมาณ ๐๓.๔๕ นาฬิกา ก็กลับมี อาการสันสติอีกครั้งที่สอง และได้ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อเวลา ๐๔.๐๐ นาฬิกา ของวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ สิริรวมอายุได้ ๗๑ ปี ๑ เดือน.

พันเอก พระยาศรีวิสารวาท เมื่ออายุ ๑๕ ปี
ได้เดินทางไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ ภาพนี้ถ่ายเมื่อท่านเดินทาง
ไปถึงประเทศอังกฤษใหม่ๆ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา เมื่อครั้งสอบได้ปริญญาตรีทางกฎหมาย
ได้รับเกียรตินิยมอันดับ ๑ (B.A. First Class Honours in The Honours
School of Jurisprudence) จากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ในปี พ.ศ. ๒๔๖๒

พันเอก พระยาศรีวิสารวาท เมื่อครั้งสอบได้ปริญญาตรีทางกฎหมาย
ได้รับเกียรตินิยมอันดับ ๑ (B.A. First Class Honours in The Honours
School of Jurisprudence) จากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ในปี พ.ศ. ๒๔๖๒

พันเอก พระยาศรีวิสารวาท
เมื่อครั้งรับราชการเป็นเลขานุการตรี ที่สถานทูตไทยประจำกรุงปารีส
ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔

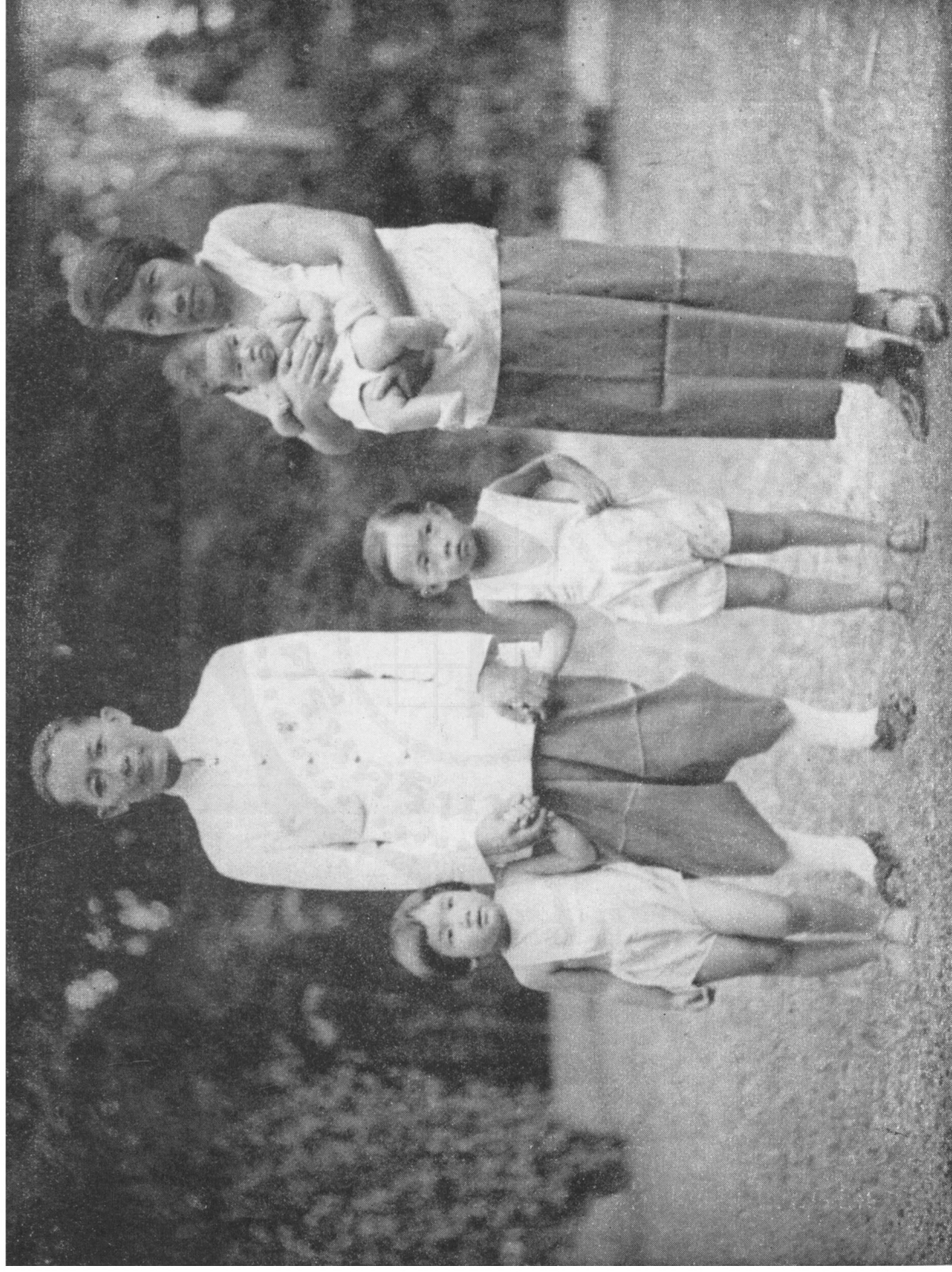
พันเอก พระยาศรีวิสารวาท ได้ทำการสมรสกับ คุณหญิงดิน ซาเวีย
ธิดาของพระยาพิพัฒน์โกษา เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

พินเอก พระยาศรีวิสารวาท
ขณะดำรงตำแหน่งปลัดทูลฉลอง กระทรวงการต่างประเทศ พ.ศ. ๒๔๗๒

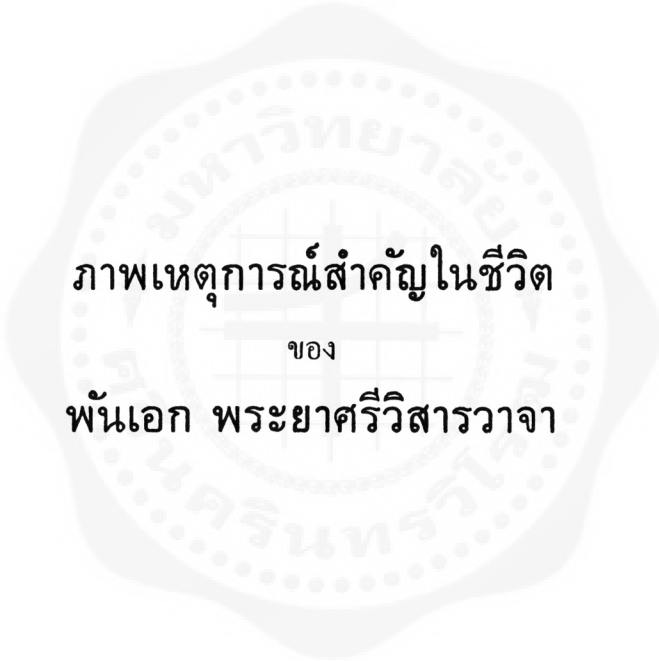
ห้องประดิษฐานพระพุทธรูปของ พันเอก พระยาศรีวิสารวาท
ซึ่งท่านได้ทำการกราบไหว้บูชาและสวดมนต์เป็นกิจวัตรทุกเวลาเช้าและทุกคืนก่อนเข้านอน

พันเอก พระยาศรีสวัสดิ์วาจา กับครอบครัว

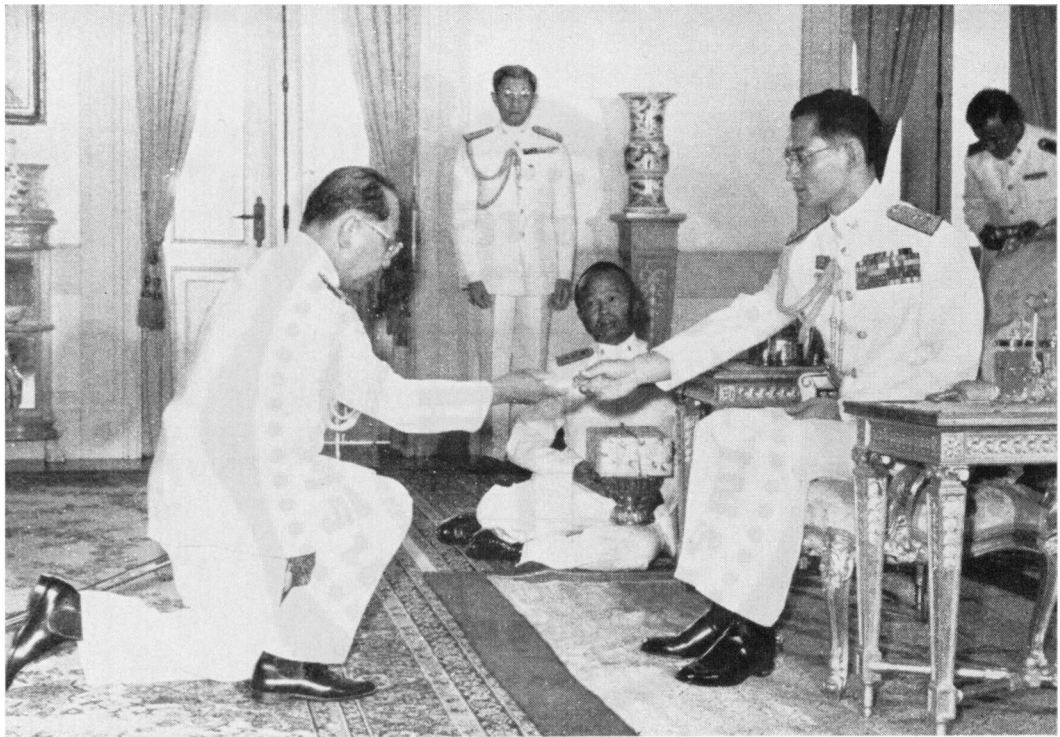
พันเอก พระยาศรีวิสารวาท (กลาง) ถ่ายภาพร่วมกับบุตรและหลานๆ
จากซ้ายไปขวา : ด.ช. ชัยภัทร ศรีวิสารวาท ด.ญ. พัชรภา ศรีวิสารวาท
คุณหญิงดาวตรี ศรีวิสารวาท ด.ช. ภาสุรี ไธสถานุเคราะห์
และ ด.ญ. ศรีสุมา ไธสถานุเคราะห์

ภาพเหตุการณ์สำคัญในชีวิต

ของ

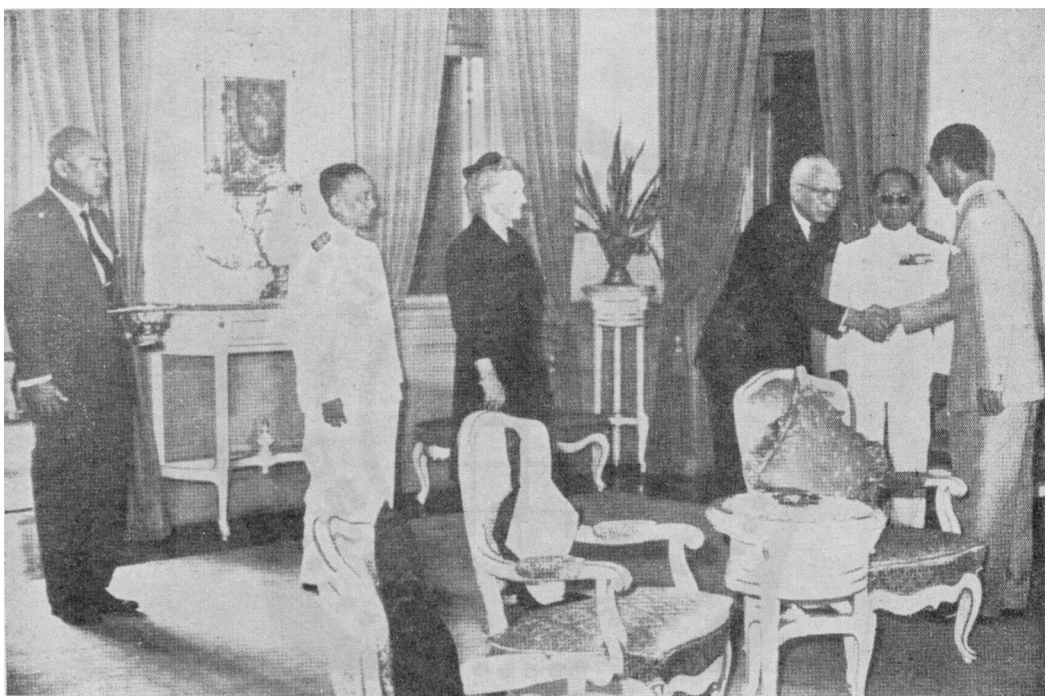
พันเอก พระยาตรีวิสารวาจา

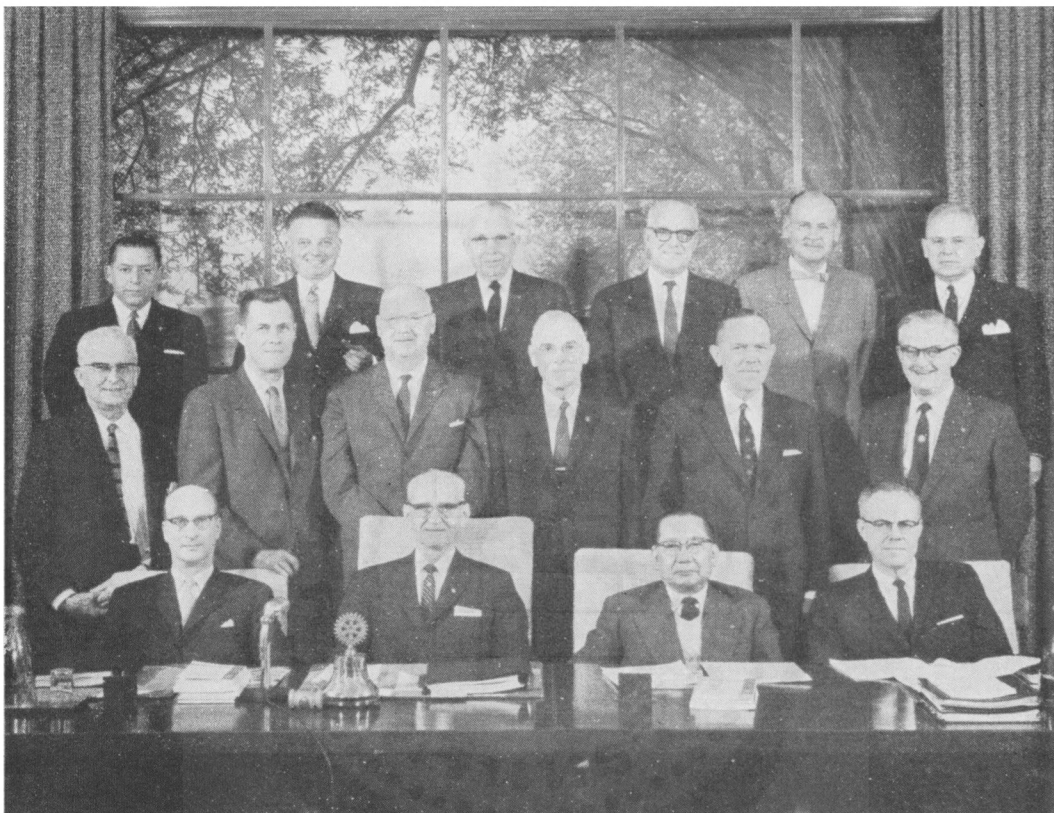
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานเข็มราชินิตย
ของวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร แก่ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา
เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๐๖

**ประมวลภาพของ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา
ที่เกี่ยวกับงานทางด้าน สโมสรโรตารี ในประเทศไทย**

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา
นำ Mr. Joseph A. Abey ประธานโรตารีสากล ปี 1961-1962 และภริยา
เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

BOARD OF ROTARY INTERNATIONAL 1960 - 61.

STANDING, Last Row :-

Director Ramon Lopez VARGAS, Director Clement A. MORRAYE,
President Elect 1961-62 Joseph A. ABEY, Past President Harold T. THOMAS,
Director Leland F. LONG, General Secretary George R. MEANS.

..-..

STANDING, 2nd Row:-

Director Ray R. JESSUP, Director Wilbur F. PELL,
Director Charles E. DEARNLEY, Director Theodore H. WILSON,
Director A.D.C. STEWART, Director Leslie J.D. BUNKER.

..-..

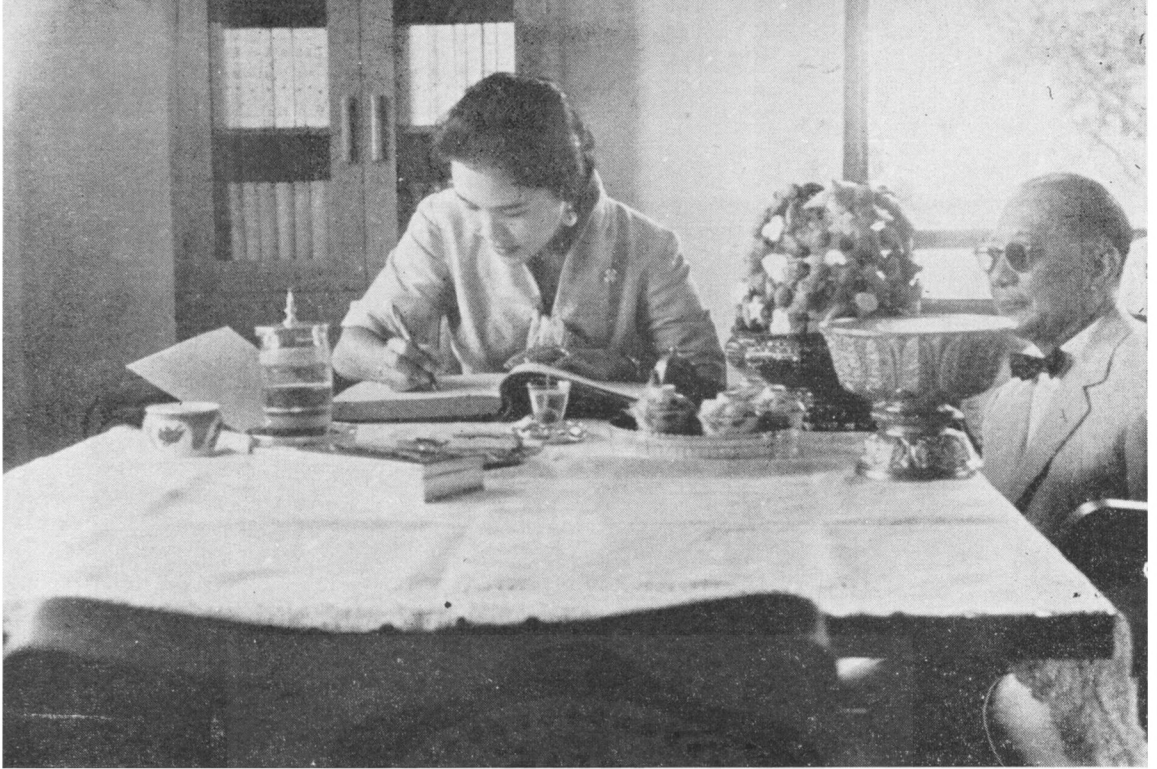
SITTING :- 1st Vice President Ernst G. BREITHOLTZ, President J. Edd McLAUGHLIN,
2nd Vice President Phya SRIVISAR, 3rd Vice President Richard L. EVANS./

oOo

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา ได้ไปร่วมในงานเลี้ยงต้อนรับ ฯพณฯ Lusher Hodges (คนขึ้น)
 อธิบดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ สหรัฐอเมริกา และประธานโรตารีสากล เนื่องในโอกาสเดินทาง
 ผ่านประเทศไทย ซึ่งสโมสรโรตารีในประเทศไทยเป็นเจ้าภาพ เมื่อวันศุกร์ ที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๑๑

ประมวลภาพของ พันเอก พระยาศรีวิสารวาท
ที่เกี่ยวกับงานในฐานะดำรงตำแหน่งเลขาธิการสภาอากาศไทย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมสภากาชาดไทย และทรงประทับเป็นองค์ประธานในการประชุมกรรมการเจ้าหน้าที่เป็นครั้งแรกที่ตึกบริพัตรสำนักงานกลางสภากาชาดไทย เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๕ ในภาพ พันเอก พระยาศรีวิสารวาท เลขานุการสภากาชาดไทย ทูลเกล้าฯ ถวายสมุดเยี่ยมเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ องค์สภานายิกาสภากาชาดไทย เสด็จฯ ไปทรงเป็นองค์ประธานในการประชุมกรรมการสภากาชาดไทย ครั้งที่ ๑๓๔ เมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ และ พันเอก พระยาศรีวิสารวาท ในฐานะเลขานุการสภากาชาดไทย ได้เข้าร่วมประชุมด้วย

สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ องค์สภานาวิกสภาอากาศไทย เสด็จฯ ไปทรงเป็นองค์ประธาน
ในการประชุมกรรมการสภาอากาศไทย ครั้งที่ ๑๔๓ เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๙
และ พันเอก พระยาสรวิสารวาจา ในฐานะเลขาธิการสภาอากาศไทย ได้เข้าร่วมประชุมด้วย

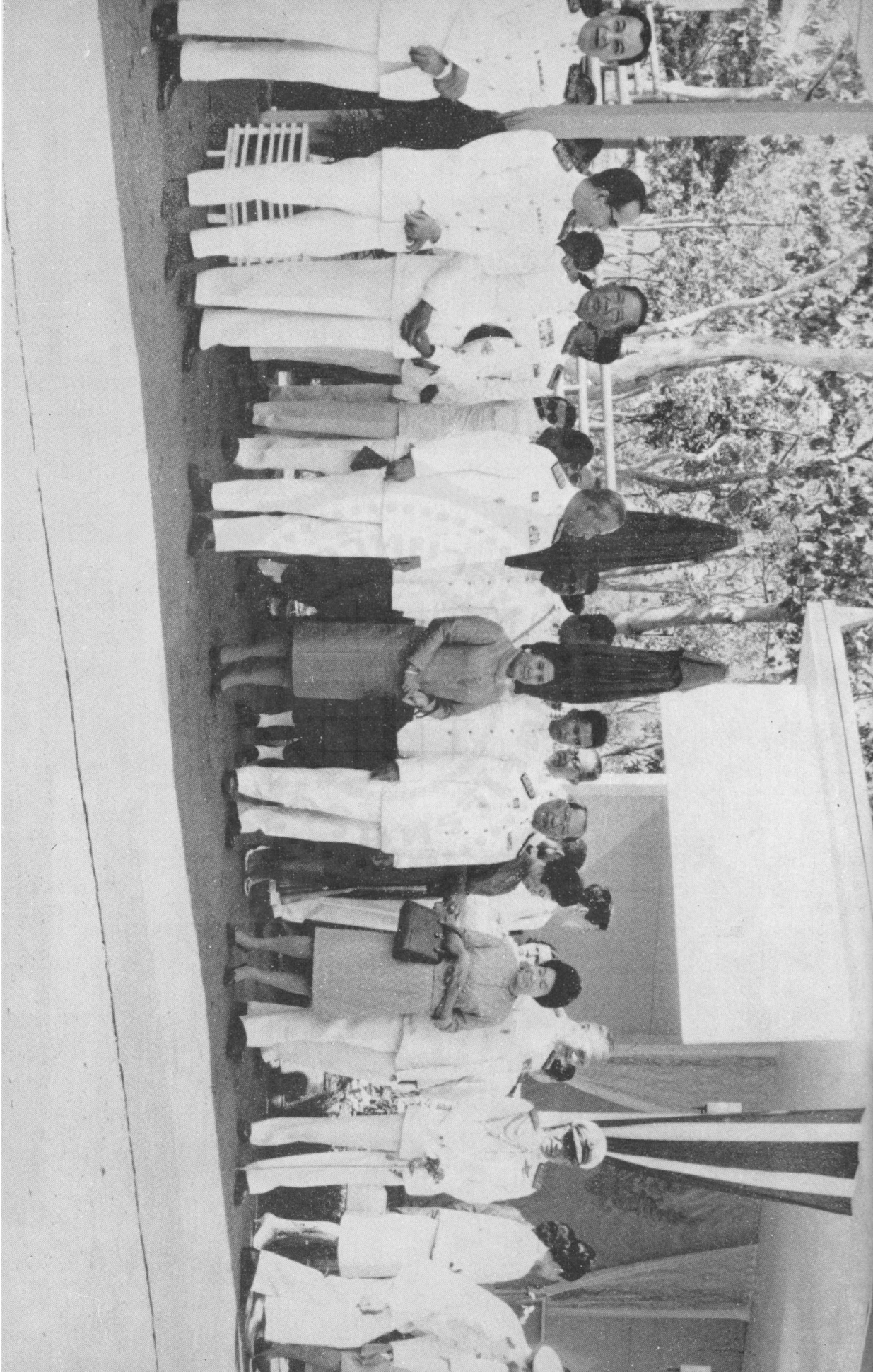

พันเอก พระยาสรวิสารวาจา ขึ้นรองรับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ
เนื่องในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดงานวันอากาศ เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๐๐

**ประมวลภาพของ พันเอก พระยาศรีวิสารวาท ในฐานะอธิการบดี
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมในการเปิดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
และเข้าเยี่ยมชมบรรดาอาจารย์ – นักศึกษา**

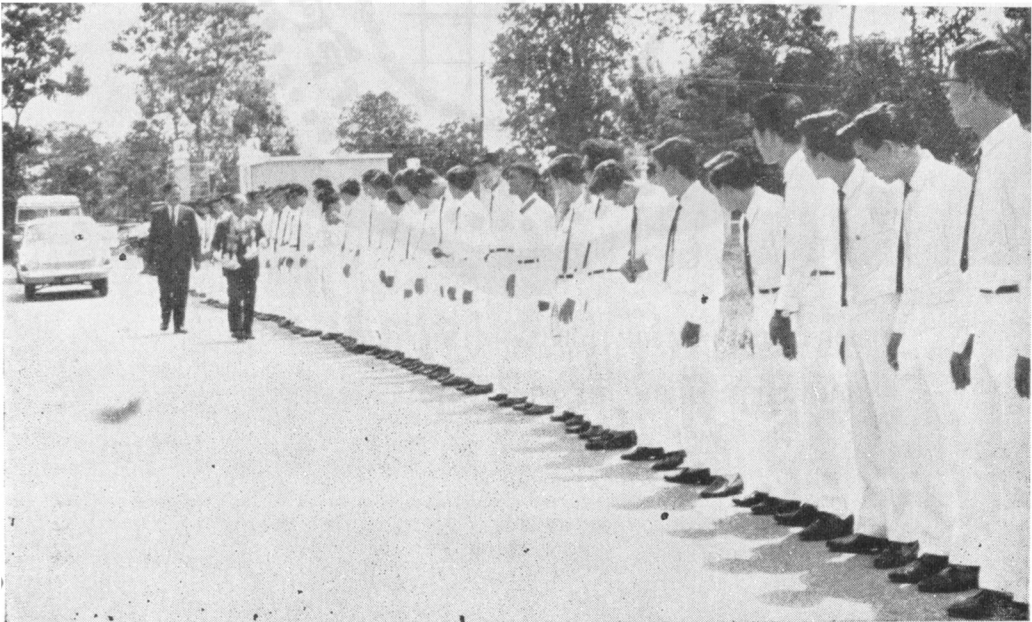
พันเอก พระยาศรีสวัสดิ์ อธิการบดี กำลังกราบบังคมทูลถวายรายงานเกี่ยวกับแผนผังของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ตึกสำนักงานอธิการบดี

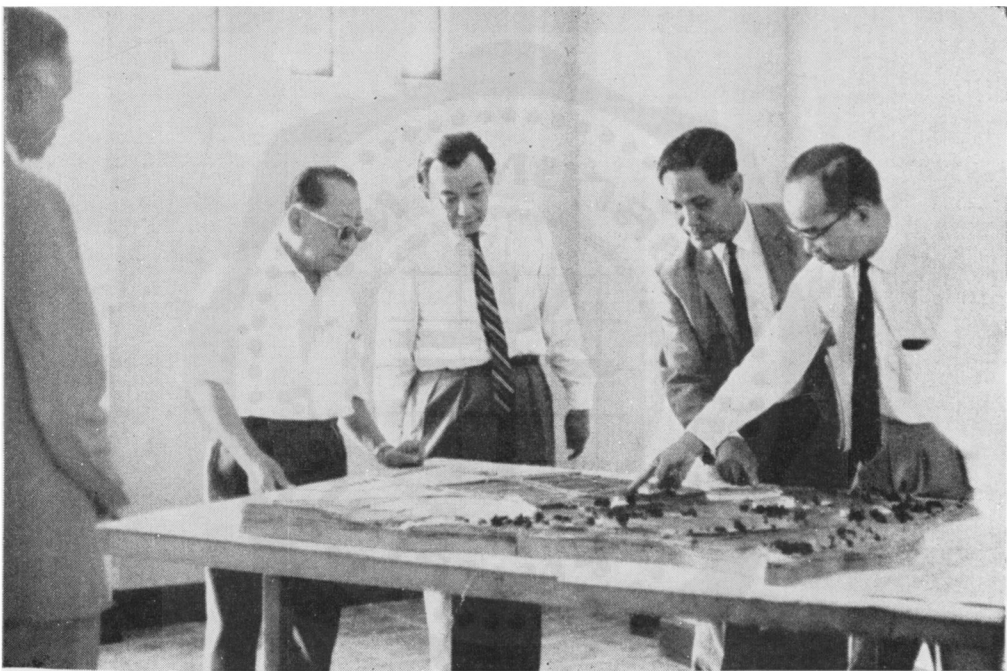
การต้อนรับเสด็จพระราชดำเนินเปิดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (๒๔ มกราคม ๒๕๐๘)

บรรดาอาจารย์ชาวต่างประเทศรอให้การต้อนรับ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา อธิการบดีฯ (๑๑ ต.ค. ๑๑)

แถวนักศึกษารอต้อนรับ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา อธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ในการมาเยือนมหาวิทยาลัยเป็นครั้งแรก (๑๑ ต.ค. ๑๑)

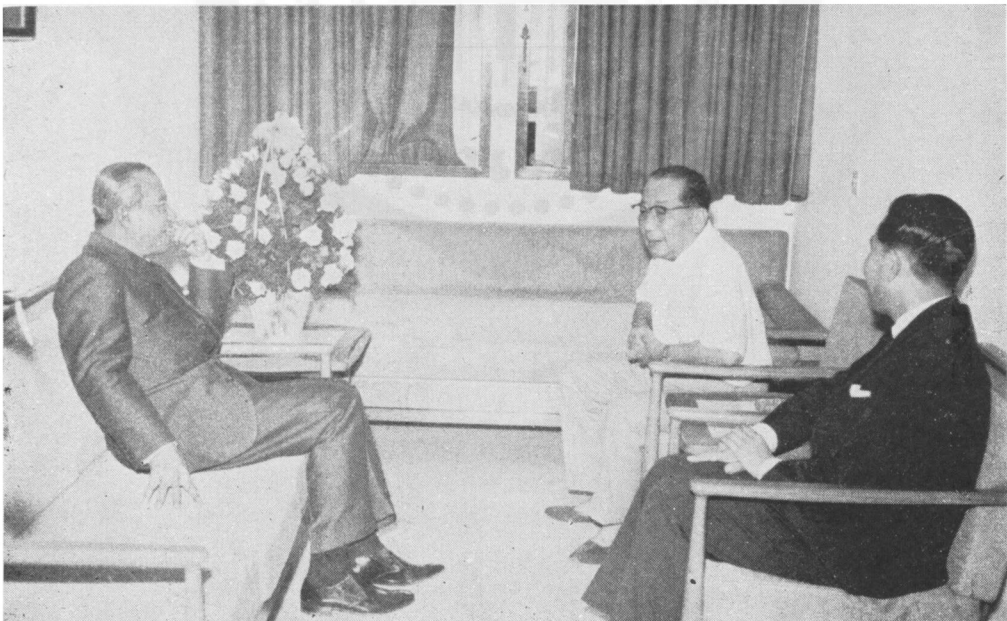
คณะกรรมการจัดเตรียมงานการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ร่วมหารือกับ พันเอก พระยาศรีวิสารวาท อธิการบดี ฯ

พันเอก พระยาศรีวิสารวาทา ขณะป่วย – พักฟื้น
อยู่ ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

๑ พณ ๑ นายกรัฐมนตรี และท่านเลขาธิการสำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี ได้กรุณาไปเยี่ยม
พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา ณ ดิ깁งกลณี โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ในการป่วยครั้งแรก
เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๘

๑ พณ ๑ นายกรัฐมนตรี และท่านเลขาธิการสำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี
กำลังสนทนากับ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา ในการเยี่ยมที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๘

**ประมวลภาพของ พันเอก พระยาศรีวิสารวาท ในฐานะ
ดำรงตำแหน่งเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ**

พลอากาศตรี สิทธิ เสวตศิลา ผู้ช่วยเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ (กลาง) นำ Brig. Gen. J.J. Cappucci ผู้อำนวยการสำนักงานสืบสวนพิเศษของกองทัพอากาศสหรัฐอเมริกา (ขวา) และ Lt. Col. Roy C. Tucker Jr. (ซ้าย) เข้าเยี่ยมคำนับ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา ในฐานะเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา กำลังสัมผัสมือต้อนรับ Brig. Gen. J.J. Cappucci ผู้อำนวยการสำนักงานสืบสวนพิเศษของกองทัพอากาศสหรัฐอเมริกา

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา และ Brig. Gen. J.J. Cappucci ผู้อำนวยการสำนักงานสืบสวนพิเศษของกองทัพอากาศสหรัฐอเมริกา

ประมวลภาพของ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา กับคณะ ในคราวเดินทางไป
ร่วมประชุมเพื่อการก่อตั้งสหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชีย ณ กรุงโตเกียว
ระหว่างวันที่ ๒๖-๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยไปร่วมประชุมเพื่อการก่อตั้งสหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชีย ณ กรุงโตเกียว ระหว่างวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ถึงวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON

February 24, 1967

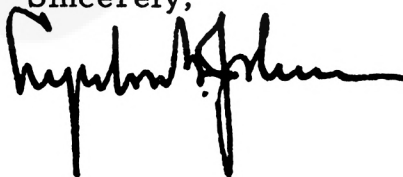
Dear Phya Srivisarn:

I want to extend my personal congratulations and good wishes to you on the occasion of your seventieth birthday.

I know of your remarkable career spanning forty years in which you have served with such distinction in the promotion of Thailand's national interests, the furtherance of closer relations between our two countries, and the cause of world peace.

You have my high admiration and esteem for your many achievements in these endeavors and my very best wishes for continued success.

Sincerely,

A handwritten signature in dark ink, appearing to be "Lyndon B. Johnson", written in a cursive style.

Phya Srivisarn Wacha
Government House
Bangkok

OFFICE OF THE PRIME MINISTER,
GOVERNMENT HOUSE,
BANGKOK.

February 27, 1967

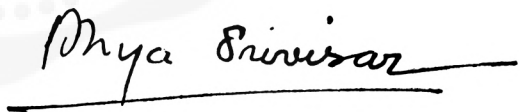
Dear Mr. President,

Your Excellency's message of personal congratulations and good wishes on the occasion of my seventieth birthday has been transmitted to me through the Embassy of the United States of America.

You have, indeed, conferred upon me a very great privilege, which will always live in my memory with a feeling of gratefulness and appreciation. Your kind reference to the work I have done gives me courage and encouragement in the pursuance of my duties. I hasten to assure your Excellency of my very deep and heartfelt thanks and appreciation.

I have been one of your admirers for the unfailing courage and determination with which you have acted so promptly in the cause of world peace and tranquility. Your far-sightedness in sympathising and helping the smaller nations is fully appreciated by all fair-minded people in the region of South East Asia, and I have no doubt that it will subsequently be recorded in the annals of history.

I avail myself of this opportunity to assure you, Sir, of my deep respect and highest consideration.

A handwritten signature in dark ink, reading "Phya Srivisar", with a horizontal line drawn underneath it.

Phya Srivisar
Assistant and Adviser to the Prime Minister

His Excellency Lyndon B. Johnson,
President of the United States of America.

บุตร – ธิดา และครอบครัวของ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา ที่หน้าโกศศพ

พระธรรมเทศนายสภีวัฒนกถา
พระราชธรรมเมธี วัดจักรวรรดิราชาวาส พระนคร
ถวาย

ในงานบำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวารพระราชทานศพ
พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา

วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๑๑

พระธรรมเทศนายสภวิพัฒนกถา
พระราชธรรมเมธี วัดจักรวรรดิราชาวาส พระนคร
ถวาย
ในงานบำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวารพระราชทานศพ
พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา
วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๑๑

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
อัญญานวโต สติมโต สุจิตมฺมสฺส นิสมฺมการิโน
สณฺณตสฺส จ ฌมฺมชีวิโน อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิตวฑฺฒติตี ฯ

บัดนี้ จะได้รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ
ประทับพระปัญญาบารมี อนุโมทนาในพระราชกุศลทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งสมเด็จพระบวร
พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวารพระราชทาน
ศพ ท่านพันเอก พระยาศรีวิสารวาจา ปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งได้ถึงแก่อนิจ
กรรมมาบรรจบครบ ๗ วัน ณ วันนี้ นับเป็นพระราชกุศลที่ทรงพระราชอุทิศด้วยพระเมตตาคุณ
พระกรุณาคุณ อันนับได้ว่าเป็นเกียรติยศอันสูงสุด ที่ทรงพระราชทานแก่ท่านพันเอก พระยา
ศรีวิสารวาจา ในกาลสมัยแห่งชีวิตอันเป็นอวสาน โดยสมควรแก่พระราชนิยมและฐานานุรูป

ท้าวว่า ท่านพันเอก พระยาศรีวิสารวาจา เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ได้รับราชการสนอง
พระเดชพระคุณ ในองค์พระมหากษัตริย์พระประมุขแห่งชาติมาเป็นลำดับ นับตั้งแต่เป็น
ข้าราชการชั้นผู้น้อยค่อยเจริญก้าวหน้าขึ้นมาโดยลำดับ จนได้รับพระราชทานให้ดำรงตำแหน่ง
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงการคลัง และได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้ดำรงตำแหน่งองคมนตรี เป็นต้น ในวาระสุดท้าย ได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็นปลัดบัญชา
การสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีภาระหน้าที่อันหนักยิ่ง นับได้ว่าเป็นเกียรติประวัติ
อันสูงส่ง ซึ่งจัดว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยาก ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ และเป็นสิริฐานานุติแบบ

อย่างของบุคคลทั่วไป การที่ท่านพันเอก พระยาศรีวิสารวาทา สามารถรับราชการสนอง พระเดชพระคุณเจริญก้าวหน้าขึ้นมาโดยลำดับ บำเพ็ญประโยชน์ให้สำเร็จทั้งแก่ตน ประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เรียบร้อยด้วยดีตลอดมานั้น ก็ด้วยอาศัยคุณธรรม ๒ ประการ คือ ปุพเพกตปุณญตา ความเป็นผู้มีบุญกุศลอันตนได้อบรมมาแล้วแต่ชาติหนหลัง ประการหนึ่ง อุตตสมุมาปณิธิ ความเป็นผู้ตั้งตนไว้โดยชอบ ประการหนึ่ง ปุพเพกตปุณญตานัน ได้แก่ความ ที่บุคคลเป็นผู้มีบุญกุศลอันตนได้เคยบำเพ็ญมาแล้วในชาติปางก่อน คุณชื่อนี้ย่อมส่งเสริมให้ บุคคลมีบุญญาธิการพิเศษกว่าสามัญชน ด้วยอริสริยสมบัติ โภกสมบัติ และญาณสมบัติ เป็นต้น เพราะบุคคลเกิดมาในโลกนี้ ย่อมปรวากฎโดยอาการต่างๆ กัน บางคนเกิดในตระกูลต่ำ บางคน เกิดในตระกูลสูง บางคนมียศมีอำนาจ บางคนไร้ยศไร้อำนาจ บางคนมั่งมี บางคนยากจน บางคนฉลาดเฉลียว บางคนโง่เขลาเบาปัญญา ที่เป็นเช่นนี้สมเด็จพระชินศรีตรัสว่า เป็นเพราะ กรรมจำแนกสัตว์ให้เป็นผู้ต่ำช้าและประณีตผิดแปลกแตกต่างกัน บุคคลผู้มีบุญกุศลอันตนได้ กระทำไว้ในกาลก่อน เมื่อเกิดมาในโลกนี้ ย่อมเกิดในตระกูลสูงมียศมีอำนาจมั่งคั่งสมบูรณ์ ทั้งเป็นคนฉลาดเฉลียวเป็นพื้นเพมาแต่เกิด เช่นนี้จัดว่าเป็นผลของปุพเพกตปุณญตา ฯ อุตต- สมุมาปณิธินั้น ได้แก่ความเป็นผู้ตั้งตนไว้โดยชอบ ผู้ที่เกิดมาในโลกนี้ ได้ชื่อว่าท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏฏ์ ย่อมมีฐานะต่าง ๆ กัน จำต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสม ถ้าไม่เช่นนั้น ก็จะไม่สามารถดำเนินชีวิตไปให้บรรลุผลอันตนปรารถนาได้ ย่อมจะประสบอุปสรรคอาจถึง ความวิบัติในระหว่างทางได้ เหมือนกับบุคคลผู้ลงเรือไปในกระแสน้ำ จะต้องคอยระวังวักคัก นำเรือหลีกเลี่ยงจากสิ่งอันกีดขวาง ไม่เช่นนั้นเรือก็จะอับปางเสีย ยังไม่ทันจะถึงที่จุดหมาย ปลายทางฉะนั้น อุตตสมุมาปณิธิ ย่อมเกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิตไปได้โดยสะดวกสบายด้วย ประการฉะนี้ ฯ ปุพเพกตปุณญตาและอุตตสมุมาปณิธิ ทั้ง ๒ ประการนี้ ต่างก็อิงอาศัยซึ่งกัน และกัน จึงจะให้สำเร็จผลได้ด้วยดี บุคคลผู้ที่มีบุญญาธิการอันกุศลส่งให้มาเกิดในฐานะอัน ประกอบด้วยสมบัติหลายประการ แต่มิได้ตั้งอยู่ในอุตตสมุมาปณิธิ การตั้งตนไว้โดยชอบ ก็หา ได้ประสบความสำเร็จความสุขความเจริญไม่ ผู้เช่นนี้ได้ชื่อว่า โสคติ ตมปรายโน ผู้มีสวามิแล้วแต่มีผิด เป็นที่ไปในข้างหน้า ฝ่ายบุคคลผู้มีได้บำเพ็ญกุศลไว้ในชาติก่อน แต่ในชาตินี้เป็นผู้ประพฤติ ตนโดยชอบประกอบแต่กุศลสัมมาปฏิบัติ ก็อาจจะถึงซึ่งความสุขความเจริญรุ่งเรืองได้ ได้ ชื่อว่า ตโม โสคติปรายโน ผู้มีมีกามาแล้วแต่มีสวามิเป็นที่ไปในข้างหน้า แต่ถึงอย่างนั้นก็เปรียบ

ประคอบบุคคลผู้พ่ายเรือทวนกระแสน้ำ ย่อมไม่อาจจะบรรลุผลที่ตนพึงประสงค์ได้โดยง่าย ส่วนผู้ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติพร้อมทั้ง ๒ ประการ ย่อมมีอภินิหารสามารถประสบความสำเร็จก้าวหน้า และบรรลุผลสำเร็จได้โดยง่าย ได้ชื่อว่า โชติ โชติปรายโน ผู้มีสว่างมาแล้วและมีสว่างเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ฝ่ายบุคคลผู้หาคุณสมบัติทั้ง ๒ ประการมิได้ ย่อมจะเป็นผู้อำพาอับวาศนา ไม่อาจจะประสบความสำเร็จได้ในโลกนี้และโลกหน้า ได้ชื่อว่า ตโม ตมปรายโน ผู้มีมืดมาแล้วและจะมีมืดเป็นที่ไปในภายหน้า ด้วยเหตุนี้ อันบุคคลผู้มีกุศลอันตนได้บำเพ็ญมาแล้วในชาติปางก่อน จึงควรตั้งตนไว้ในคุณธรรมส่วนชอบคือ อตตสมมาปณิธิ อีกโสดหนึ่ง เพื่อจักได้ประกอบกันส่งเสริมสนับสนุนให้บรรลุผลอันไพบูรณ์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ท่านพันเอกพระยาศรวิสารวาจา ได้อาศัยคุณธรรมทั้ง ๒ ประการ คึงวิชันนามานี้เป็นเครื่องอุปถัมภ์อุดหนุนให้ท่านเจริญก้าวหน้าในราชการมิได้เสื่อมถอย ประสพผลอันเป็นส่วนอริยธรรมยี่สิบมีชนทั่วไประบารพปรารถนา อันได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข มีความเป็นใหญ่ในหมู่คณะ มีเกียรติยศชื่อเสียงอันบุคคลทุกชั้นให้ความเคารพนับถือ ผลทั้งที่ไว้วิชันนามานี้ย่อมสำเร็จได้ เพราะท่านมีความหมั่น ประกอบการงานไม่ทอดทิ้ง มีสติมั่นคงรอบคอบในการงานนั้น ๆ ประกอบการงานบริสุทธิ์สะอาดปราศจากโทษ ไคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงกระทำ ระวังกายวาจาให้มีช่องที่บุคคลอื่นจะพึงครหาได้ เลี้ยงชีพโดยชอบธรรมสม่ำเสมอ ไม่ประมาทเลินเล่อให้เสียความยุติธรรม สมด้วยนัยแห่งพระพุทธภาษิตที่ลลิตไว้ ณ เบื้องต้น ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในอัปมาทวรรคแห่งพระธรรมบทว่า อุฏฐานวโต สติมโต สัจจิมมสุตฺต นิสสมมการิโน เป็นอาทิ ความว่าศย่อมเจริญยิ่งแก่ผู้มีความขยันหมั่นเพียร มีสติมีการงานอันสะอาด ไคร่ครวญก่อนแล้วจึงกระทำ มีความสำรวม เป็นอยู่โดยชอบธรรม และเป็นผู้ไม่ประมาท คึงนี้ ฯ ตามพระพุทธภาษิตที่ได้สาธกมานี้ ช้ให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงสั่งสอนผู้ที่เกี่ยวข้องอยู่ในโลก เพื่อให้แสวงหาทรัพย์สมบัติยศศักดิ์และชื่อเสียง โดยอุบายอันชอบธรรม เพราะบุคคลที่เกี่ยวข้องในโลก ย่อมตกอยู่ในอำนาจของความอยาก ถ้าปล่อยให้เป็นไปตามลำพังใจอยากไม่มีสติกำกับเหนี่ยวรั้ง ความอยากนั้นก็จะชักนำใจให้กำเริบ กลายเป็นความละโมภอยากได้โดยไม่เลือกทางเมื่อเป็นเช่นนั้นก็จะคิดเฟื่องเล็งเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว ไม่เหลียวแลถึงความเสื่อมเสียที่จะมีแก่ตนและบุคคลอื่น จนเป็นเหตุให้เกิดอกุศลทุจริตถึงกับลักขโมยแย่งชิงวิ่งราว ปล้นสุมภ์ ยักยอกฉ้อโกงบุคคลผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นทางนำความวิบัติมาสู่ตน เป็นผลให้

ตนเองได้รับโทษทุกข์ทั้งทางคติโลกและคติธรรม ไม่เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจเคารพนับถือของผู้อื่น ย่อมทำลายคุณงามความดีที่ตนได้บำเพ็ญมาแล้วให้เสื่อมเสีย แม้จะถึงความเจริญด้วยฐานะชั้นสูงสักปานใด ก็อาจจะถึงความตกต่ำอับจนได้ เกียรติยศชื่อเสียงย่อมเสื่อมเสียไปโดยไม่ต้องสงสัยตามนัยดังวิสัยนามานี้ย่อมชี้ให้เห็นได้ว่า ความละโมภย์ย่อมเป็นทางแห่งความวิบัติเสื่อมเสียอย่างร้ายแรง เพราะถ้าละโมภย์อยากได้สิ่งใด แต่เมื่อไม่ได้สิ่งนั้นสมหวังข้อนั้นย่อมเป็นเหตุก่อให้เกิดโทษความประทุษร้าย ทำให้หายาบช้าทารุณด้วยอำนาจแห่งความโกรธ นี่ก็เป็นทางนำความเสียหายอย่างร้ายแรงมาสู่ตนและบุคคลอื่นได้ เพราะคนเราที่อยู่รวมกันเป็นชุมชนคนจำนวนมาก กิริยากายวาจาย่อมไม่สม่ำเสมอ กัน คือตีบ้าง ชั่วบ้าง หยาบบ้าง ละเอียตบ้าง อันเป็นทางนำให้เกิดความขัดข้องชุ่นเคืองและบาดหมางใจกันและกันได้ ฉะนั้น จึงต้องมีสติคอยเหนี่ยวรั้งใจ ช่มจิตใจไว้ด้วยขันติธรรมคือความอดทน ถ้าไม่เช่นนั้น จิตใจก็จะกำเริบด้วยอำนาจแห่งโทสะกิเลส จนถึงกับแสดงกิริยากายวาจาหายาบช้าให้ปรากฏ กลายเป็นคนมุกตะลุมดูร้าย ทำให้ใคร่หาหมองไม่ผ่องใส ปิตักยังมีให้เห็นทางแห่งความเจริญและความเสื่อม ที่จะบังเกิดขึ้นแก่ตนและผู้อื่นได้ เพราะฉะนั้น ขันติและเมตตาธรรมจึงจำเป็นสำหรับบุคคลทุกจำพวก ควรประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุความสุขความเจริญก้าวหน้าในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ ยิ่งผู้ที่ปกครองหมู่คณะอันเกี่ยวกับชนหมู่มาก ยิ่งจำเป็นต้องปรารภณา เพราะการปกครองจำต้องติดคนที่ควรดี ลงโทษคนที่ควรลงโทษ และขยอคนที่ควรยกย่อง สรรเสริญคนที่ควรสรรเสริญ จะต้องประสพกับความไม่เป็นที่พอใจของบุคคลบางพวกเป็นธรรมดา ทั้งนี้ ก็เพื่อบรมสั่งสอนแนะนำตักเตือนหมู่คณะ ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยสำเร็จประโยชน์ตามที่ปรารภณา ถ้าปล่อยปละละเลยวางเฉยเสียไม่ว่ากล่าวตักเตือนการทำงานของหมู่คณะตลอดจนประเทศชาติก็จะไม่ก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง แต่หากจะแสดงกิริยากายวาจาหายาบช้า จนกลายเป็นคนร้ายกาจทารุณ หมู่คณะก็จะขาดความเคารพนับถือ ฉะนั้น ผู้มีอำนาจจึงต้องมีความเมตตา กรุณา ประจักษ์ใจ และต้องมีสติคอยเหนี่ยวรั้งใจไว้ ไม่ให้แสดงกิริยากายวาจาโหดร้ายทารุณจนเกินกว่าเหตุ อันจะเสียความเที่ยงธรรม บุคคลผู้ขาดพรหมวิหารธรรมประจักษ์ใจแล้ว แม้จะมีอำนาจวาสนาสักเพียงใด ก็หาไม่ผู้ที่เคารพนับถือรักใคร่ไม่ ย่อมทำให้เกียรติยศชื่อเสียงของตนเสื่อมเสีย ถูกครหานินทาทั้งทางโลกและทางธรรม ส่วนท่านพันเอก พระยาศรีวิสารวาท แม้จะรับราชการสนองพระเดช

พระคุณ ในตำแหน่งอันทรงเกียรติสูงยิ่ง ปกครองข้าราชการผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามาเป็นจำนวน มาก ก็หาได้ตกอยู่ในอำนาจของโลภะ โทสะ โมหะไม่ เพราะท่านเป็นผู้มีพรหมวิหารธรรม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวประจำใจ ใช้สติปัญญาแก้ไขเหตุการณ์ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี จักว่า เป็นผู้มีความรู้ความฉลาดสามารถ มีความอดทนขยันหมั่นเพียรและรอบคอบ ทั้งมีความ ซื่อสัตย์กตัญญูจงรักภักดี ด้วยอาศัยอำนาจคุณธรรมดั่งวิชฌานมาแล้วนั้น จึงเป็นเหตุนำความสุข ความเจริญมาสู่ตน กรอบครัว ประเทศชาติและศาสนาอันเป็นส่วนรวม สมฤทธิผลสม ปรารถนา ชื่อว่าได้ถือเอาประโยชน์จากร่างกาย กล่าวคืออดีตภาพนี้บำเพ็ญคุณงามความดี ตลอดจนชั่วอายุขัย ทั้งนี้ เพราะอาศัยความเป็นผู้ไม่ประมาทเลินเล่อ จึงยังประโยชน์ตนและ ผู้อื่นให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี สมด้วยอนุสาสนีพระพุทธภาษิตว่า อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ ความ ว่า ท่านทั้งหลายจงบำเพ็ญประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จ คือ ให้ถึงพร้อมด้วยความ ไม่ประมาทเถิด ดังนี้ ฯ

อันที่จริงประชุมชนในโลกนี้ ต่างก็เพียรพยายามเพื่อความเจริญก้าวหน้า และเพื่อ ความเป็นอยู่อันผาสุกของตน ๆ เปรียบเสมือนม้าที่วิ่งแข่งขันกันอยู่ในสนาม ม้าที่มีฝีเท้าเร็ว ย่อมวิ่งขึ้นหน้าม้าที่มีฝีเท้าช้า ฉะนั้น บุคคลผู้ที่มีสติปัญญาอาศัยความไม่ประมาทเป็นมูล ย่อม เจริญรุ่งเรืองล่งหน้าบุคคลผู้ที่มีความประมาททั้งขาดสติปัญญา ฉะนั้น ฉะนั้น ความประมาท จึงเป็นประจักษ์ชัดว่าปัดบังดวงตาให้มีคมธรรมา เมื่อบุคคลมาบรรเทาความประมาทเสียได้ด้วย ความ ไม่ประมาท ผู้นั้นย่อมได้ปัญญาสามารถทำตนให้พ้นทุกข์ได้ ทั้งในภพนี้และภพหน้า อนึ่ง คุณงามความดีที่ตนได้บำเพ็ญให้เป็นประโยชน์แก่หมู่ชนเป็นอันมากในปัจจุบันชาตินี้ เมื่อตน ยังมีชีวิตอยู่ย่อมอำนวยสุขประโยชน์แก่หมู่ชนในภายหลัง ย่อมจะไม่เสื่อมสลายไป แม้ร่างกาย จะล่วงลับดับสลายไปก็ตาม ย่อมยังปรากฏแก่ชาวโลกเหมือนยังมีชีวิตอยู่ ดังเช่นท่านพันเอก พระยาศรีวิสารวาท ซึ่งได้บำเพ็ญคุณงามความดีมาเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ยังเชิดชูให้ปรากฏมิได้ เสื่อมสลายไป สมด้วยนัยแห่งพระพุทธภาษิตว่า อปฺปมาโท อมตํ ปทํ เป็นอาทิ ความว่า ความไม่ประมาทเป็นทางอันไม่ตาย ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย บุคคลผู้ประมาทแล้ว ย่อมเป็นเสมือนคนผู้ตายแล้ว ดังนี้ อธิบายว่า ความท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏฏ์ยังมีอยู่เพียงใด ความเกิดแก่เจ็บตายก็ยังมีอยู่เพียงนั้น ปฏิปทาทางดำเนินไปเพื่อความหลุดพ้นจากความเกิดแก่ เจ็บตายนั้น ได้แก่มรรคมรรค ๘ ประการ บุคคลมาประพฤติกปฏิบัติดำเนินตามปฏิปทาที่มรรค

มีองค์แปดประการ โดยอาศัยอุปมาทศธรรม คือ ความไม่ประมาทเป็นมูลแล้ว ย่อมจักได้บรรลुพระนิพพานอันเป็นที่สุขแห่งสังสารวัฏฐ์ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ชื่อว่าได้ประสบสุขอันเกษม ส่วนบุคคลผู้ประมาทย่อมตกอยู่ในอำนาจแห่งสังสารวัฏฐ์ ย่อมเกิดแก่เจ็บตายอยู่ร่ำไปไม่รู้จักสิ้นสุด แม้เกิดมาในโลกนี้ก็ไม้อาจสามารถจะตั้งตนเป็นหลักฐานมั่นคง ทั้งไม้อาจจะบรรลุผล คือ ความสุขความเจริญก้าวหน้า ไม่พึงประสบอริฏฐผล มีลาภ ยศ สรรเสริญ สุข อันบุคคลพึงปรารถนา ในชาติหน้าก็จักมีทุกคติเป็นที่หวัง ทั้งเมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็เป็นเช่นกับบุคคลผู้ตายแล้ว เพราะตนมิได้สั่งสมอบรมคุณงามความดีไว้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น ตลอดจนประเทศชาติ ศาสนา และองค์พระมหากษัตริย์ ให้ปรากฏชัดแก่ชุมชนุมชนในภายหลัง ส่วนบุคคลผู้ไม่มีความประมาท ย่อมสามารถตั้งตนไว้ได้ในโลกนี้ ด้วยอำนาจแห่งคุณงามความดีของตน ย่อมยังผลให้สำเร็จแก่ชนเป็นอันมาก ถึงแม้จะสิ้นชีพดับขันธไปแล้ว ก็เหมือนยังมีชีวิตอยู่ เพราะได้ทำคุณงามความดีไว้ให้ปรากฏแก่ชนผู้อยู่ในภายหลัง ด้วยเหตุนี้ ความไม่ประมาทจึงชื่อว่าเป็นทางอันไม่ตาย ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย บุคคลผู้ประมาทแล้ว ย่อมเป็นเหมือนคนผู้ตายแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ท่าน พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา ได้บำเพ็ญคุณงามความดีเป็นประโยชน์แก่ตน ประเทศชาติ ศาสนา และองค์พระมหากษัตริย์พระประมุขแห่งชาติทุกยุคทุกสมัยมาเป็นเอนกประการ โดยได้อาศัยหลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ประพฤติปฏิบัติมา ดังได้รับพระราชทานถาวรวินัยนามมาแล้วนั้น สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท วังวิเชษฐรังษีเฉลิมพลพรพิพิธ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้รับศพของท่านไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ โปรดเกล้า ฯ ให้มีการบำเพ็ญพระราชกุศล สวดพระอภิธรรมตลอด ๗ วัน นับตั้งแต่ท่านได้ถึงแก่อนิจกรรมมาจนถึงวันนี้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้บำเพ็ญพระราชกุศลสวดตามวาระอุทิศตามสมควรแก่พระราชพิธีการ ทั้งนี้ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้นแก่ท่าน พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา ตลอดถึงผู้ที่อยู่ในวงศ์แห่งตระกูลโดยถ้วนหน้า จักเป็นพระราชกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติ ที่ทรงยกย่องบุคคลผู้ควรยกย่อง โดยสมควรแก่เกียรติประวัติ และคุณงามความดี เป็นทิฏฐานุกติแก่พสกนิกรสืบไป

ขอพระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุประทานนี้ จงสัมฤทธิ์ผลเป็นบุญนิธิ อำนวยวิบาก สมบัติแก่ท่าน พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา โดยฐานะนิยมสมดังพระราชประสงค์ของสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทุกประการ รับพระราชทานถวาย วิสัชนาพระธรรมเทศนาในยสภวิวัฒนกถา สมควรแก่เวลาเพียงเท่านี้ ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนาี้ พระสงฆ์จำนวน ๔ รูป จะได้รับพระราชทานสวดพระคาถาธรรมบรยายโดยสรภัญญวิธี เพื่อเพิ่มพูนพระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุประทาน โดยสมควรแก่กาลสมัย มีเ้าถึงถวาย วิสัชนามาด้วยประการฉะนี้.

ขอถวายพระพร

คำไว้อาลัย

และ

หนังสือแสดงความเสียใจ

ข้าพเจ้าขอสนองปรารภนาของเจ้าภาพงานพระราชทานเพลิงศพ
พระยาศรีวิสารวจา ด้วยคำแสดงอาลัยแก่ผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งได้ร่วมราชการกัน
มาหลายปี เมื่อมาถึงแก่ภะณะโดยปัจจุบันเช่นนี้ ย่อมเป็นที่สลดใจบรรดาสหาย
เช่นข้าพเจ้ายิ่ง

บ้านถนนเพชรบุรี ในพระนคร ฯ

กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิศาคร

วันที่ ๑๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๑

คำไว้อาลัย

พระยาศรีวิสารวาท เป็นมิตรที่ดีของข้าพเจ้าคนหนึ่ง และได้เคยร่วมงานกันในหลายตำแหน่ง อาทิคือ ได้เคยร่วมเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงในคณะรัฐบาลสมัยหนึ่ง ซึ่ง พันตรี กวง อกัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อปี ๒๔๘๙ ได้ร่วมเป็นสมาชิกวุฒิสภา ได้ร่วมเป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ และได้ร่วมเป็นกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญมีจำนวน ๙ คน ซึ่งมีหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญ ปี ๒๔๙๒ ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้สำเร็จลงด้วยดีภายในเวลา ๖ เดือนตามที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ ได้เคยร่วมเป็นกรรมการสภาอากาศไทยเป็นเวลาหลายปี หลายสมัย ในที่สุดได้ร่วมเป็นองคมนตรีอยู่ด้วยกันเป็นเวลาหลายปี

พระยาศรีวิสารวาท เป็นคนที่มีความรู้ความสามารถในหน้าที่การงาน เป็นผู้กว้างขวางในวงสมาคมทั้งไทยและต่างประเทศ ถ้ายังมีชีวิตอยู่ต่อไปจะเป็นกำลังช่วยเหลือราชการและประเทศชาติได้อีกมาก เมื่อมาถึงอสัญกรรมลงในปัจจุบันทันด่วน ย่อมเป็นที่อาลัยเสียดยและนำความเศร้าโศกสลดใจมาสู่ญาติมิตรโดยทั่วหน้า ข้าพเจ้าต้องสูญเสียมิตรที่ดีไปอีกคนหนึ่ง ซึ่งไม่มีวันที่จะได้กลับมาพบกันอีก จึงขอแสดงความเสียใจอย่างสุดซึ้งไว้ ณ ที่นี้ด้วยถึงแม้ว่าพระยาศรีวิสารวาทจะได้ล่วงลับไปแล้ว แต่ชื่อเสียงเกียรติคุณความดียังคงอยู่หาสูญสิ้นไปไม่

ด้วยเดชบุญกุศลที่พระยาศรีวิสารวาทได้สร้างสมไว้ จงเป็นปัจจัยลดบันกาลให้ กวงวิญญาณไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

บ้านจิตตสุข

ถนนสีลม

๑๑ เมษายน ๒๕๑๑

คำไว้อาลัย

พระยาศรีวิสารวาจา

นายกิตติรत्ต ศรีวิสารวาจา บุตรชายเจ้าคุณศรีวิสารวาจา ได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยให้เจ้าคุณศรีวิสาร ๖ ข้าพเจ้ายินดีที่จะสนองความประสงค์ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสรู้จักนายขุนกิมฮวดพี่ชายเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ มาเป็นเวลานาน เมื่อเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ สำเร็จการศึกษาที่ประเทศอังกฤษ กลับมาประเทศไทยเป็นการชั่วคราว นายขุนกิมฮวดได้นำเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ มาหาข้าพเจ้าที่กรมร่างกฎหมาย เพื่อจะได้รู้จักและสอบถามถึงเรื่องการทำงานในกรุงเทพ ๖ เมื่อ ๔๖ ปีที่แล้วมา ข้าพเจ้าได้มีโอกาสช่วยเหลือเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ เท่าที่สามารถจะช่วยให้การหนึ่ง เจ้าคุณศรีวิสาร ๖ ได้กลับไปเป็นเลขานุการ แผนกสันนิบาตชาติสถานทูตไทยที่ปารีส ต่อมาเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ มาเป็นผู้ช่วยปลัดกระทรวงการต่างประเทศในกรุงเทพ ๖ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ เจ้าคุณศรีวิสาร ๖ ได้มาปวารณาแก่ข้าพเจ้า ซึ่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนกฎหมาย ว่าถ้ามีโอกาสขอสอนวิชากฎหมาย ข้าพเจ้าขอให้สอนวิชากฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล ได้มีโอกาสช่วยเหลือเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ อีกครั้งหนึ่ง เจ้าคุณศรีวิสาร ๖ เรียนสำเร็จมาจากประเทศอังกฤษอย่างคนผู้ดีอังกฤษ เรียนที่ปีบลิสสกูล และ มหาวิทยาลัยสอบกฎหมายอังกฤษชั้นปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดได้ชั้นที่ ๑ สอบที่ลอนดอนได้เป็นแบริสเตอร์เอตลอส จึงสามารถสอนวิชากฎหมายได้ดี เจ้าคุณศรีวิสาร ๖ มีความรู้ทั่วไปดี มีความรู้ในทางวิชาการก็ดี รู้ภาษาอังกฤษและรู้ภาษาฝรั่งเศส เป็นคนมีโชค มีความเจริญในทางราชการเร็วมาก ได้เคยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสองคราว เคยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังคราวหนึ่ง เคยเป็นองคมนตรี ได้เคยร่วมราชการด้วยกันมา ข้าพเจ้าได้มีโอกาสติดต่อกับเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ ตลอดมาเป็นเวลานาน ข้าพเจ้าเสียใจที่เจ้าคุณศรีวิสาร ๖ ต้องจากไป

ฉะนั้น ในโอกาสที่จะพระราชทานเพลิงศพเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ ครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอตั้งจิต
อธิษฐานอุทิศส่วนกุศล จงกลั่นกาลให้วิญญาณอันผ่องใสของเจ้าคุณศรีวิสารวาจา จงไปสู่สุคติ
วิสัยในสัมปรายภพ นั้น เทอญ.

(พระยามานวราชเสวี)

บ้านปลอตกข์
ถนนสารใต้
พระนคร

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้ารู้จักเจ้าคุณศรีวิสารวาจาครั้งแรกที่เมืองเยนีวา เมื่อข้าพเจ้าศึกษา ณ มหาวิทยาลัยกรุงเบอร์ลินในปีสุดท้าย ในเวลานั้นเจ้าคุณศรีวิสารวาจารับราชการในตำแหน่งเลขานุการสถานอัครราชทูตไทยกรุงปารีส และทำงานที่เมืองเยนีวา ซึ่งเป็นที่ตั้งของสันนิบาตชาติ (League of Nations) ต่อมาไม่ช้าท่านก็เดินทางกลับประเทศไทย เข้ารับราชการในตำแหน่งผู้ช่วยปลัดทูตฉลองกระทรวงการต่างประเทศ

ข้าพเจ้าได้ทราบจากนักศึกษารุ่นเดียวกันกับเจ้าคุณศรีวิสารวาจาว่า ท่านเป็นนักศึกษาระดับชั้นเยี่ยมตั้งแต่เข้าเล่าเรียนในโรงเรียนประจำในประเทศอังกฤษ แล้วเข้าศึกษาวิชาอักษรศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ได้รับปริญญาชั้นเกียรตินิยมอันดับหนึ่ง จนเป็นที่เลื่องลือในหมู่นักเรียนไทยในต่างประเทศว่าเป็นผู้ที่มีปฏิภาณและสติปัญญาดี พอกลับมารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศไม่นานก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งปลัดทูตฉลองกระทรวงการต่างประเทศ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงนั้นเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุด ท่านเข้ารับราชการในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการบางกระทรวง เมื่อท่านได้พ้นจากตำแหน่งการเมืองในระยะนั้นแล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นองคมนตรี และได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณด้วยความรอบคอบ สุขุม

เจ้าคุณศรีวิสารวาจา เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติงามหลายอย่างประจำตัว คือได้ปฏิบัติราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ราชการอันตกเป็นภาระของท่านที่จะต้องกระทำ ท่านมักรีบจัดทำด้วยความว่องไวและรวดเร็ว ทั้งนี้ เป็นด้วยท่านมีพื้นความรู้อย่างแน่นแฟ้น ประกอบทั้งมีปฏิภาณดี ในการประกอบอาชีพเป็นทนายความในสมัยที่พ้นราชการไปแล้ว ท่านได้รับความยกย่องว่าเป็นทนายความชั้นดีเยี่ยม และได้รับความไว้วางใจของลูกความ เพราะเป็นผู้ที่ทั้งมั่นในความซื่อสัตย์สุจริตและให้ความเป็นธรรมแก่ลูกความโดยไม่ฝักใฝ่ในศีลธรรมอันดี

คุณสมบัติอันดีอีกประการหนึ่งคือมีใจโอบอ้อมอารีเป็นประจำแก่ผู้ที่คุ้นเคยและข้าราชการที่ทำงานร่วมกับท่าน ซึ่งมีความเคารพรักใคร่ในตัวท่านมาก

อาศัยคุณสมบัติดังกล่าว ท่านจึงได้รับราชการในตำแหน่งที่สำคัญๆ ตลอดมา เมื่อท่านมาถึงอสังกรรมลง จึงเป็นที่เศร้าสลดใจอย่างยิ่งของครอบครัวและผู้รู้จักคุ้นเคย แต่คุณงามความดีที่เจ้าคุณศรีวิสารวาจาที่ได้ทำไว้จะอยู่ในความทรงจำตลอดไป.

๒๓ เมษายน ๒๕๑๑

๒๕๑๑

(เดช สนิทวงศ์)

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวถึงอสัญกรรมของเจ้าคุณศรีวิสารวาท ด้วยความเศร้าเสียใจมาก บัดนี้คุณเกิดติริตต์ แจ้งว่าจะได้กำหนดงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าคุณศรีวิสารวาทผู้เป็นบิดา ในเดือนมิถุนายน ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยสักเล็กน้อยเพื่อรวบรวมพิมพ์หนังสือเป็น บรรณการ แก่ผู้ไปร่วมในงานนั้น ข้าพเจ้าขอสนองตอบด้วยความเต็มใจ

เจ้าคุณศรีวิสารชอบพอกับข้าพเจ้ามากพอใช้ ยามว่างงานเรามักไปมาหาสู่ และ ท่องเที่ยวไปด้วยกันเสมอ จนรู้สึกใจคอซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี เป็นเพื่อนที่ดี เป็นสามัคคี และเป็นบิดาที่ดีด้วย

เจ้าคุณศรีวิสารมีวิชาความรู้สูง สติปัญญาเฉียบแหลม รวดเร็ว ซื่อสัตย์ และอดทนนัก ได้ใช้คุณธรรมนี้ปฏิบัติราชการเป็นผลสำเร็จ ตลอดมาจนได้รับคำสรรเสริญ ยกย่อง ใน วงราชการ พร้อมกับการงานในหน้าที่ต่าง ๆ ก็ติดตามมามากขึ้นด้วย จนบางครั้งเมื่อพบกัน ก็ ปรารภกับข้าพเจ้าว่า งานมากทำแทบจะไม่ไหวอยู่แล้ว

เจ้าคุณศรีวิสารมีโรคหืดเป็นประจำ ต่อมาเมื่อโรคอื่นเข้าแทรกจนต้องเข้าโรงพยาบาล หลายพัก เมื่อออกจากโรงพยาบาล ตอนหลัง สังเกตเห็นอนามัยและท่าทางดีขึ้น และบอกให้ ทราบด้วยว่าจะขึ้นไปมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในวันสองวันนี้ ยังไม่ทันได้ไปก็พบจุกจบด้วยโรค ทางหัวใจ เจ้าคุณศรีวิสารไปเป็นสุขแล้ว ขอกุศลผลบุญที่ได้สร้างสมไว้จงบันดาลให้ดวง วิญญาณเจ้าคุณศรีวิสารวาทเป็นสุขตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพนั้นเถิด.

(ศรีเสนา สมบัติศิริ)

๑๘ เมษายน ๒๕๑๑

คำไว้อาลัย

เมื่อบ่ายวันเสาร์ ที่ ๒๓ มีนาคม ศกนี้ ขณะที่ผมกำลังแต่งตัวจะออกจากบ้าน เพื่อไปในงานเผาศพคนชอบพอกันที่วัดเทพศิรินทร์ ก็ได้ทราบข่าวจากทางโทรทัศน์ช่อง ๗ ว่า พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา ถึงแก่กรรมเสียแล้ว ผมตกใจมาก เพราะไม่ได้ข่าวว่าท่านเจ็บป่วย ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อ ๔-๕ วันก่อนนั้น ก็ยังได้พบปะพูดคุยกัน จู่ ๆ ก็มาได้ข่าวที่มีได้คาดฝัน นึกแล้วใจหาย

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา เป็นผู้ที่เข้มแข็งต่อหน้าที่การงาน แม้ในระยะ ๓-๔ ปี หลัง ๆ มานี้ สุขภาพของท่านจะทรุดโทรมอันเนื่องจากโรคมัยเบียดเบียน ซึ่งเป็นธรรมชาติของผู้สูงอายุ แต่การปฏิบัติงานของท่านก็หาได้ลดหย่อนลงไปไม่ ท่านเป็นผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็ง และเป็นที่เชื่อถือของรัฐบาล

ในส่วนตัว ท่านก็เป็นผู้ที่มีอัธยาศัยโอบอ้อมอารี เป็นที่เคารพนับถือของบุคคลทั่วไป เมื่อท่านมาจากไปอย่างกะทันหัน จึงเมื่อได้ทราบข่าวต่างก็พากันตกใจและเสียใจ แต่จะอย่างไรก็ตาม คุณงามความดีของท่านยังคงปรากฏอยู่ ให้เราผู้ยังอยู่ระลึกถึงอยู่เสมอ

ผมขออ้อนวอนหาคุณพระศรีรัตนตรัย ได้โปรดลดบันดาลให้ดวงวิญญาณของ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

พล.อ. ธีระกานต์

พลเอก หลวงกำปนาทแสนยากร

“เจ้าคุณศรีวิสารวาจา”

เจ้าคุณศรีวิสารวาจาพบกับข้าพเจ้าครั้งแรกที่กรุงปารีส เมื่อราวปี พ.ศ. ๒๔๖๔ เวลา นั้น ข้าพเจ้าเป็นนักเรียนเรียนอยู่ในประเทศฝรั่งเศส เจ้าคุณออกไปรับราชการเป็นเลขานุการ สถานทูตไทย ต่อมาไม่ช้านัก ข้าพเจ้าก็ได้ทราบกิตติศัพท์กล่าวขวัญถึงท่าน ว่าท่านเป็นคนเฉลียว ฉลาดเฉียบแหลม และมีความสามารถในการงานเป็นเยี่ยม ท่านอัครราชทูตไทย พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร ทรงยกย่องมาก บิดาข้าพเจ้าก็มักปรารภถึงและยกท่านเป็น ตัวอย่างในเรื่องความบากบั่นพยายามอยู่เนือง ๆ ทำให้ข้าพเจ้าเกิดความนิยมเลื่อมใสสนใจท่าน เป็นพิเศษ เมื่อกลับเข้ามารับราชการในกรุงเทพฯ ข้าพเจ้าก็ได้เห็นเจ้าคุณศรีวิสารวาจา มีความ เจริญรุ่งโรจน์ในราชการอย่างรวดเร็ว สมดังที่เคยคิดคาดไว้ ท่านได้ดำรงตำแหน่งอันสูงและ สำคัญตั้งแต่วัยหนุ่ม และมีความเจริญยั่งยืนมาตลอดทุกสมัย ยากยิ่งที่จะหาผู้ใดเหมือน ในทาง ส่วนตัวนั้น ถึงแม้เจ้าคุณศรีวิสารวาจา กับข้าพเจ้าจะรับราชการคนละฝ่าย ท่านก็แสดงความ เมตตาและความคุ้นเคยกับข้าพเจ้าตลอดทั้งครอบครัวอย่างสนิท ข้าพเจ้าจึงมีความรักใคร่นับถือ ท่านมาก และในชั้นหลังนี้ ได้มีโอกาสร่วมงานใกล้ชิดกับท่านระหว่างที่ตามเสด็จพระราชดำเนิน เยือนสหรัฐอเมริกาและยุโรปในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ทำให้ยิ่งมีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้น เมื่อ ท่านมาถึงอสัญกรรมล่วงลับไปเช่นนี้ ข้าพเจ้าจึงมีความเสียใจและอาลัยยิ่งนัก.

พลเอก

(หลวงสุรณรงค์)

๒๕ เมษายน ๒๕๑๑

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้าเริ่มรู้จักท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาตั้งแต่เมื่อไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ โดยได้
ยินกิตติศัพท์ว่าท่านเป็นผู้ที่เรียนเก่ง จนได้รับทุนการศึกษาของโรงเรียน ต่อมาข้าพเจ้าได้คุ้นเคย
สนิทสนมกับท่านก็โดยที่น้องของท่าน คุณหญิง และหลวงสิทธิสยามการเป็นเพื่อนเรียนรุ่นเดียวกับ
ข้าพเจ้า ข้าพเจ้ากับน้องของท่านชอบพอสนิทสนมกันมาจวบจนอายุขัยทั้งคุณหญิงและ
หลวงสิทธิสยามการ ต่อจากนั้นโดยหน้าที่ราชการ ข้าพเจ้าก็ได้สนิทสนมคุ้นเคยกับท่านตลอดมา
ท่านมีอายุมากกว่าข้าพเจ้า ข้าพเจ้าสังเกตว่าท่านเมตตาข้าพเจ้ามาตลอดเวลา แม้ท่านจะได้ชื่อว่า
เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในทางราชการเป็นอย่างมาก แต่ท่านก็ให้ความไว้วางใจต่อข้าพเจ้า
โดยปรึกษาเรื่องราชการและเรื่องส่วนตัวของท่านอยู่เนือง ๆ เมื่อข้าพเจ้าเห็นชอบด้วยก็ตอบ
สนองท่าน บางเรื่องข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยก็ขัดท่าน โดยชี้แจงเหตุผลและความคิดเห็นของ
ข้าพเจ้าต่อท่าน ท่านก็ไม่แสดงอาการไม่พอใจหรือโกรธเคือง ซึ่งแสดงว่าท่านเป็นผู้ที่มีเหตุผล
ใคร่พูดกับท่านก็พูดได้อย่างตรงไปตรงมา ไม่ต้องกลัวว่าท่านจะโกรธ นอกจากความรู้ความ
สามารถในการศึกษาสามัญและในทางราชการแล้ว ท่านเป็นผู้ที่ขยันและชอบทำงานโดย
เฉพาะงานอดิเรกแล้วท่านสนใจในวิชาโหราศาสตร์และวิชาการที่เกี่ยวกับการบวงสรวง การ
เสกาะเคราะห์ตามคติของไทยและพุทธศาสนา ชอบสร้างพระ ในวิชาความรู้พิเศษเหล่านี้
ท่านไม่เพียงแต่สนใจเท่านั้น แต่ได้ศึกษาหาความรู้จนได้รับความยกย่องผู้หนึ่ง ท่านไม่เห็นแก่
ความเหน็ดเหนื่อยยากลำบาก เช่นเรื่องส่วนตัวระหว่างท่านกับข้าพเจ้า กราวหนึ่งมีผู้ตรวจดวง
ชะตาของข้าพเจ้าว่าไม่ดี ท่านทราบเข้า ก็อุส่าห์พาข้าพเจ้าไปพบพระที่ทรงวิทยาคุณ และ
ออกทองการคำนวณการตรวจดวงชะตาอยู่ด้วยเป็นชั่วโมง ๆ จนข้าพเจ้าเองยังรู้สึกเบื่อ เพราะ
เป็นเวลานานเกินสมควร สรุปแล้วท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาเป็นคนดีหลายประการ เช่น เรียนดี
ความรู้ดี งานดี สงเคราะห์ญาติและเพื่อนฝูงดี และเป็นคนกว้างขวาง มีเหตุมีผล ในระยะหลัง ๆ

สุขภาพท่านเสื่อมลง เมื่อทราบว่าท่านป่วยไข้ ข้าพเจ้าก็ไปเยี่ยมท่านทุกครั้ง ในครั้งสุดท้าย ข้าพเจ้าได้พบท่านในงานวันปีติภาคเรียนโรงเรียนจิตรลดา สังเกตดูร่างกายท่านทรุดโทรมลง ข้าพเจ้าได้สอบถามถึงสุขภาพของท่าน ท่านก็ตอบว่าดีขึ้น แต่ต่อจากวันนั้นมาอีกไม่กี่วัน ก็ได้ทราบว่าท่านถึงอสัญกรรมเสียแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกสลดใจและอาลัยในตัวท่านเป็นอย่างยิ่ง แต่ผลแห่งคุณงามความดีที่ท่านได้บำเพ็ญมา เมื่อท่านถึงอายุขัยตามกฎธรรมชา ความดีคงสนองให้ท่านประสบสุขในสัมปรายภพตลอดไป ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาทเป็นผู้ที่มาดี ทำดี วิจารณ์ของท่านก็ต้องไปดี เหลือแต่ความเสียดายอาลัยรักซึ่งมีแก่ญาติมิตรและผู้รู้จักคุ้นเคยกับท่าน โดยทั่วกัน.

พ.ร. สกลนครินทร์

คำไว้อาลัย

แด่ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา เป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตราชการอย่างน่าชื่นชมมาก พอเริ่มเข้ารับราชการในประเทศไทยท่านก็ได้รับตำแหน่งเป็นผู้ช่วยปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศ และได้เลื่อนขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นปลัดทูลฉลองของกระทรวงนี้ภายใน ๒ ปีถัดมา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ท่านก็ได้ร่วมเป็นกรรมการราษฎรในคณะกรรมการราษฎร หรือคณะรัฐมนตรีชุดแรก ทั้ง ๆ ที่เพิ่งมีอายุได้เพียง ๓๑ ปีเท่านั้น ในต่อมาท่านยังได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอีกหลายสมัย จนได้เป็นองคมนตรีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน ก่อนหน้าที่จะมาเป็นปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรีในที่สุด นับว่าท่านผู้นี้ได้ผ่านงานสำคัญ ๆ ของประเทศตั้งแต่หนุ่มมาจนถึงอนิจกรรม ฉะนั้นการสูญเสียท่านไปจึงยังความเศร้าสลดใจให้แก่ผู้ที่เคยได้ร่วมงานกับท่านเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่ตัวข้าพเจ้าเอง จึงขอแสดงความไว้อาลัยและความเสียใจต่อครอบครัวญาติมิตรของท่านไว้ ณ ที่นี้เป็นอย่างมากด้วย

ขอกุศลผลบุญราศีทักษิณานุประทานทั้งปวง ทั้งที่ผู้ล่วงลับไปได้สร้างไว้ก็ดี และที่บรรดาญาติมิตรได้สร้างอุทิศให้ก็ดี จงเป็นพลบ่จายอันวยให้ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา อดีตปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี จงประสบแต่อิฏฐิบุญลมนุญผล ถึงซึ่งสุคติและทิพยสมบัติในสัมปรายภพตามควรแก่ฐานะทุกประการ เทอญ.

จอมพล

(ถนอม กิตติขจร)

นายกรัฐมนตรี

คำไว้อาลัย

สองวัน ก่อนเจ้าคุณศรีวิสารวาจาถึงแก่อนิจกรรม ข้าพเจ้ายังนั่งร่วมประชุมอยู่กับท่าน ท่านก็อุบายดี ถึงแม้ว่าท่านจะเหนื่อยสักหน่อย ก็ไม่มีอะไรผิดปกติ เพราะงานของท่านมีมาก และท่านก็ไม่ย่อท้อต่อความเหน็ดเหนื่อยลำบากตรากตรำ แต่ที่ไหนได้เล่า อีกสองวันต่อมา ท่านก็ได้ถึงแก่อนิจกรรมเสียแล้ว ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกงงงด้วยความเศร้าสลดใจเป็นอย่างยิ่ง

เจ้าคุณศรีวิสารวาจา เป็นนักเรียนอยู่ในประเทศอังกฤษ รุ่นเดียวกับน้องชายศิวกาของข้าพเจ้า และเป็นเพื่อนสนิทสนมกันดี ถึงแม้ว่าข้าพเจ้าไม่ได้รู้จักกับท่านเจ้าคุณในขณะนั้น ข้าพเจ้าก็ได้ทราบประวัติการศึกษาของท่านดี เพราะท่านมีชื่อเสียงโด่งดังในการที่ได้รับทุนเล่าเรียนทางวิชาแคลคูลัสไปวิทยาลัยลิงคอล์น มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด และสอบไล่ได้ บี.เอ. วิชากฎหมายเกียรตินิยม ชั้น ๑ แล้วสอบไล่ได้ บี. ซี. เอส. (กฎหมาย) และเป็นเนติบัณฑิตอังกฤษด้วย

ท่านได้เข้ารับราชการเป็นเลขานุการในสถานทูตไทย ณ กรุงปารีส และโดยที่ขณะนั้น ข้าพเจ้าเป็นปลัดทูตลงกระทรวงการต่างประเทศอยู่ ข้าพเจ้าจึงมีโอกาสเห็นความปรากเปรี๊ยะ และความสำนึกในหน้าที่ของท่านเจ้าคุณได้ดี ฉะนั้น ก่อนที่ข้าพเจ้าจะออกไปเป็นอัครราชทูต ณ กรุงลอนดอน ข้าพเจ้าจึงได้เสนอให้เจ้าคุณศรีวิสาร ๖ กลับเข้ามาปฏิบัติงาน เพื่อเตรียมตัวที่จะแทนข้าพเจ้า พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ เสนาบดี ก็ทรงเห็นชอบด้วย และโปรดปรานท่านเจ้าคุณเหมือนกับที่ข้าพเจ้าชอบพอรท่าน

หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง ท่านก็ต้องดำเนินวิถีชีวิตไปในทางการเมือง โดยได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอื่น แล้วเป็นองคมนตรี และในที่สุด เป็นปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี

บรรดาตำแหน่งทั้งหลายที่ท่านเจ้าคุณดำรงนี้ แสดงให้เห็นว่า ท่านมีความสำนึกใน
หน้าที่ และมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และประเทศชาติโดยไม่ทอดয়ต่อการทำงาน
และโดยสละความทอดয়ซึ่งหากจะมีขึ้นทุกเมื่อ สมดังพุทธศาสนสุภาษิต ๆ ที่ว่า

จาคมนุพฺบุ เหยย

พึงเพิ่มพูนความสละ

ขอให้คุณงามความดีนานัปการ ที่ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาได้บำเพ็ญไว้ในแผ่นดิน
จงเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ท่านไปสู่สุคติภูมิในสัมปรายภพ เทอญ.

พลตรี

4/กธ/

กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์

คำไว้อาลัย

เมืองไทยเรานี้มีกุศลผลบุญหนุนเนื่องอยู่เบื้องหลัง จึงมีบุคคลเจตียวณลาดแหลมคม ได้ประทับประครองฉลองงานอยู่เสมอมิขาดสาย ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาท เป็นบุคคลคนหนึ่ง ของชาติไทยที่ได้ปฏิบัติราชการกิจน้อยใหญ่ที่สำคัญ ๆ มากมาย ตั้งแต่ท่านได้เข้ารับราชการ จนถึงวาระสุดท้ายของท่าน ข้าพเจ้ารู้จักคุ้นเคยกับท่านตั้งแต่ท่านดำรงตำแหน่งองคมนตรี ท่าน เป็นบุคคลที่มีสติปัญญาหลักแหลมมากในเชิงงาน จนเป็นที่นิยมนับถือของข้าราชการทั้งหลาย เป็นอย่างดี เมื่อข้าพเจ้าได้มาร่วมราชการกับท่านจากการปฏิบัติแล้วอย่างใกล้ชิด จึงรู้สึก ซาบซึ้งใจว่า ท่านนอกจากจะเชี่ยวชาญในเชิงงานแล้ว ยังมีความประพฤติเรียบร้อย อ่อนโยน โอบอ้อมอารี น่ารัก ติดต่oprะสานงานกับข้าราชการได้ทุกชั้น ทุกวัย ช่วยปัดเป่าแก้ไข สถานการณ์กับชนได้อย่างฉับไว นอกจากนี้ คุณธรรมที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญนัก ก็คือ มีความจงรักภักดีในเบื้องยุคลบาทแห่งพระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญ และประเทศชาติ อย่างยิ่ง จึงควรแก่การเป็นแบบฉบับของปวงข้าราชการได้

เมื่อท่านมาด่วนอนิจกรรมเสียเช่นนี้ จึงก่อให้เกิดวิปโยคแก่ญาติพี่น้อง ปวง ข้าราชการที่ร่วมงาน เฉพาะอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าผู้เคารพนับถือท่านมีความเสียตายและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง

ขอวิญญานของท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาท สถิตอยู่ ณ หนไหน ขอจง ได้สำเร็จยัง สัมปรายภพนั้นเทอญ.

พลเอก

(ประกาศ จารุเสถียร)

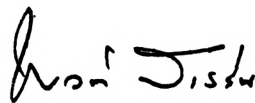
รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

๕ เมษายน ๒๕๐๐

คำไว้อาลัย

บุตรเจ้าคุณศรีวิสารวาจา ได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยในหนังสือที่จะพิมพ์ขึ้นเพื่อมอบให้กับผู้ที่มาในงานเผาศพของท่าน ข้าพเจ้ายินดีและด้วยความเต็มใจ กรอบครัวเจ้าคุณศรีวิสารวาจาและครอบครัวของข้าพเจ้า สนทนสนมและคุ้นเคยกันมาเป็นเวลาหลายสิบปี เฉพาะข้าพเจ้าเองก็รู้จักกับเจ้าคุณ ๖ มาเป็นเวลานานหลายสิบปี เช่นเดียวกัน ตั้งแต่เมื่อครั้งเจ้าคุณ ๖ รับราชการอยู่ที่สถานทูตกรุงปารีส และเมื่อท่านกลับเข้ามาเริ่มรับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ก็ได้รับมอบหมายหน้าที่ที่สำคัญๆ เป็นลำดับมา ทั้งนี้ ก็เพราะความสามารถในทางวิชาการ จึงได้รับมอบหมายหน้าที่ที่สำคัญ และได้รับความไว้วางใจทุกสมัยทุกเวลา ก็เพราะความซื่อสัตย์สุจริตและเสมอต้นเสมอปลาย อันเป็นนิสัยของเจ้าคุณศรีวิสารวาจา ตั้งแต่ท่านมีอายุเป็นหนุ่มจนวัยสุดท้ายแห่งชีวิตของท่าน

ในเรื่องส่วนตัวและในหน้าที่ราชการ ท่านเป็นผู้ที่ระลึกรถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติบ้านเมืองเป็นสำคัญ และระหว่างเพื่อนฝูงหรือมิตรที่คุ้นเคย ก็อุตส่าห์เอาใจใส่และช่วยเหลือทุกครั้งที่มีโอกาส นอกนั้น ความซื่อสัตย์สุจริตและกตัญญูทุกเวที และความจงรักภักดีต่อองค์พระประมุขของชาติ เป็นเรื่องที่ เจ้าคุณศรีวิสารวาจา มีความหนักแน่นเป็นเนืองนิจ ท่านจึงมีบุคลิกลักษณะที่น่านับถือและเป็นตัวอย่างอันดีสำหรับบุคคลทั่วไป ความสิ้นสุดแห่งชีวิตเป็นวาระธรรมดา แต่คุณประโยชน์และความดีที่ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาได้กระทำไว้นั้น เป็นเรื่องที่จะได้รับความจดจำไว้ตลอดไป.

(นายพนัธ์ สารสิน)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ

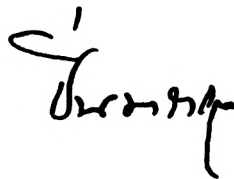
คำอาลัย

ข้าพเจ้าตกใจและเสียใจมาก เมื่อได้ทราบข่าวอสัญกรรมของท่านปลัดบัญชาการ ฯ เจ้าคุณศรีวิสารวาจา ยังได้สนิทสนมกับท่านเมื่อไม่กี่วันก่อนนั้น ในเรื่องที่ท่านเจ้าคุณจะไปกล่าวสุนทรพจน์ในการเลี้ยงประจำปีของนักเรียนเก่ามหาวิทยาลัยอ็อกซฟอร์ดและเคมบริดจ์ ข้าพเจ้าตั้งข้อสังเกตว่า ท่านเจ้าคุณมีราชการทำงานหนักเช่นนั้นแล้ว ยังจะต้องไปแสดงสุนทรพจน์อีก ท่านตอบว่าได้รับคำขอร้องมากก็ต้องทำ

ผู้ที่รู้จักท่านเจ้าคุณศรีวิสาร ฯ คงจะลงความเห็นเหมือนกันหมดว่า ท่านเจ้าคุณทำงานหนักมาก และทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้น จึงสมควรอย่างยิ่งแล้วที่มีผู้เคารพนับถือท่านโดยทั่วไป

ข้าพเจ้าหวนระลึกถึงเมื่อตนเองยังเป็นนักเรียนอยู่ นึกได้ว่าข้าพเจ้าได้รู้จักท่านเจ้าคุณศรีวิสาร ฯ ก่อนรู้จักท่านเสียอีก หมายความว่ารู้จักชื่อเสียก่อนรู้จักตัว ท่านหญิงกัลยาณิศสมบัติ รับสั่งกว่า ๔๐ ปีมาแล้วว่า บรรดานักเรียนไทยที่ไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษที่เก่งจริงๆ ที่จะทำงานสำคัญให้แก่บ้านเมืองก็หาได้ไม่มากนัก แต่เจ้าคุณศรีวิสาร ฯ คนหนึ่งจะได้เป็นเสนาบดี ข้าพเจ้าได้ฟังเช่นนั้นแล้วก็รู้สึกตื่นเต้นและอยากรู้จัก คิดในใจว่าคงจะเป็นไปได้ เพราะเป็นคนไทยคนเดียวที่เคยได้ปริญญาเกียรตินิยมอันดับหนึ่ง จากมหาวิทยาลัยอ็อกซฟอร์ด

คำทำนายที่ว่าท่านจะได้เป็นเสนาบดีนั้น ผิดไปเสียแล้ว แต่ท่านเจ้าคุณได้ทำงานหลายตำแหน่งยิ่งกว่าเสนาบดีเสียอีก ขอให้ท่านจงไปสู่สุคติในสัปดาห์หน้าด้วยเทอญ.

คำไว้อาลัย

เมื่อคุณเกิดศิริต ศิริวิสารวาท ได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยแก่ท่านเจ้าคุณ ข้าพเจ้าตอบรับด้วยความยินดี เพราะรู้สึกอาลัยท่านอย่างจริงใจ ระคนกับความรักใคร่นับถือ ท่านเสมือนหนึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่ แม้ว่าท่านเจ้าคุณจะเริ่มรับราชการก่อนข้าพเจ้ามาก แต่ก็เริ่มที่กระทรวงการต่างประเทศเช่นเดียวกัน และในระยะหลังนี้ก็ได้ร่วมงานกันอย่างใกล้ชิดในคณะรัฐมนตรีเป็นเวลาหลายปี ข้าพเจ้าจึงได้เห็นผลงานและวิธีปฏิบัติราชการของท่าน และทำให้ทวีความนิยมเลื่อมใสนับถือในตัวท่าน ในความสามารถ ในอริยาศัยและความเป็นสุภาพบุรุษของท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านเจ้าคุณได้อุทิศกำลังทั้งกายและใจให้แก่ประเทศชาติ โดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย อาจกล่าวได้ว่าจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตท่าน ล้ำพียงคุณงามความดีที่เพื่อนร่วมงาน บรรดาศิษยานุศิษย์ ผู้อยู่ได้บังคับบัญชา ตลอดจนบุตรหลานของท่านเห็นอยู่อย่างเด่นชัดนั้น ก็เป็นที่ประทับใจอยู่มากแล้ว สำหรับข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศนั้น ยังจดจำผลงานสำคัญหลายชิ้นที่ท่านเจ้าคุณได้มอบให้เป็นสมบัติตกทอดมาถึงชนรุ่นหลัง นับแต่วันที่ท่านเข้ารับราชการในตำแหน่งเลขานุการตรี ที่สถานทูต ณ กรุงปารีส และไต่บันไดขึ้นไปเป็นปลัดทูตลงลง เสนาบดี และรัฐมนตรีว่าการถึง ๓ วาระด้วยกัน เป็นต้นว่า ท่านได้เข้าร่วมการประชุมสันนิบาตชาติและเจรจาสัญญากับประเทศต่าง ๆ ในยุโรปอยู่ในคณะของพระยากัลยาณไมตรี (Dr. Francis B. Sayre) เพื่อนำกลับคืนสู่ประเทศไทยซึ่งอธิปไตยทางศาลโดยสมบูรณ์ จึงนับว่าท่านเจ้าคุณมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเป็นไทยของเราเป็นอย่างมาก และต่อมามท่านก็ได้ใช้ความสามารถและประสบการณ์ของท่านเพื่อช่วยธำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกราชของประเทศชาติตราบนานชั่วชีวิต ดังนั้นจึงขอให้กุศลผลบุญที่ท่านเจ้าคุณได้กระทำความชั่วอายุขัยของท่านนี้ได้เป็นผลนาวิญญานของท่านสถิตอยู่ในสัมปรายภพเทอญ.

พันเอก ถนัด คอมันตร์

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

ไว้อาลัย

ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา เป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในประวัติศาสตร์ของไทย ท่านได้มีประวัติในราชการอันงดงามและได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการหลายแห่งหลายประการ ดังปรากฏในชีวิตประวัติของท่านแล้ว

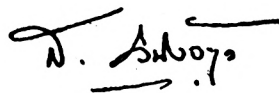
ข้าพเจ้าได้เริ่มรู้จักท่านตั้งแต่ข้าพเจ้าได้เริ่มเข้าศึกษาวิชากฎหมาย ท่านเป็นบัณฑิตหนุ่มในขณะนั้น ซึ่งสำเร็จวิชาคุษฎีบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ข้าพเจ้าได้ศึกษากฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลกับท่าน คำสอนของท่านเป็นคำสอนอันทันสมัยอยู่ในระดับซึ่งสอนกันในมหาวิทยาลัยใหญ่ ๆ หลายประเทศ

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสได้ร่วมงานกับท่านในบั้นปลายแห่งชีวิตของท่าน ในตอนที่ท่านได้ไปเป็นประธานกรรมการบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยถึงสองครั้ง โดยครั้งแรกท่านจำต้องลาออกเพราะป่วย และแล้วก็ได้กลับมาดำรงตำแหน่งนี้อีกครั้งหนึ่ง แต่ตำแหน่งอันสำคัญในระยะหลังของท่านคือ ตำแหน่งปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งตำแหน่งนี้ผู้ดำรงตำแหน่งจะต้องมีภาระให้คำปรึกษาแก่ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีและรัฐบาล ท่านมิได้ประหยัดในสุขภาพของท่านเลยตั้งใจถึงงานในราชการเป็นสำคัญกว่าสิ่งอื่น จึงทำให้สุขภาพของท่านทรุดโทรมลงอย่างรวดเร็ว

ในท่านส่วนตัวและท่านสังคมนั้น ท่านนับว่าเป็นผู้ที่หาเปรียบได้ยาก ท่านมีจิตใจบริสุทธิ์ให้ความเมตตาแก่ชนผู้น้อย และก็ให้ความรู้แก่ผู้ใหญ่ ท่านบำเพ็ญตนเป็นมิตรซึ่งยินดีให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอ ด้วยความรู้ความชำนาญอันกว้างขวางของท่าน

ข้าพเจ้าเป็นเด็กกว่าท่านมาก แต่ถึงกระนั้นท่านก็ยังให้ความสนใจสนทนอมอยู่เป็นนิจ ได้มีโอกาสสนทนากับท่านอย่างสนทนอมอยู่เสมอ แม้ก่อนที่ท่านจะถึงอสัญกรรมเพียงไม่กี่วันก็ยังได้พบกันอยู่ ท่านจากไปโดยกะทันหันโดยไม่ล้มเจ็บต้องรักษาเป็นเวลานาน คล้ายกับท่านได้เห็นการณ์ไกลที่ไม่ให้บุตรหลานต้องลำบากจากการพยาบาลนานวัน ท่านได้จากไปสู่สุคติภพแล้วด้วยวิญญานอันบริสุทธิ์

สังขารมีวันที่จะดับสลาย แต่ชื่อเสียงและเกียรติคุณย่อมปรากฏอยู่เป็นอนุสรณ์ ท่านเจ้าคุณศรีวิสารได้จากไป แต่ได้ทิ้งคุณงามความดีไว้ให้ประจักษ์แก่คนรุ่นหลัง ท่านเปรียบพร้อมด้วยจตุพิศพร มีปัญญาความรู้เป็นหลักชัย นำไปสู่ความรุ่งโรจน์แห่งชีวิตตั้งแต่ต้นจนอวสาน ขอให้ดวงวิญญานอันบริสุทธิ์ของท่านจงได้ประสบสุขในสัมปรายภพนั้นเทอญ.

(นายเสริม วินิจฉัยกุล)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

คำไว้อาลัย

แด่

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา

การถึงอสัญกรรมของท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา ได้ก่อให้เกิดความไว้อาลัยและเสีย
ดายแก่ข้าพเจ้าเป็นอย่างมาก แม้ว่าข้าพเจ้าจะมีโอกาสใกล้ชิดกับท่านในบั้นปลายของชีวิต แต่
ความปรารถนาดีและความโอบอ้อมอารี พร้อมทั้งคุณวุฒิและวัชวุฒิของท่านเป็นสิ่งประทับใจ
แก่ข้าพเจ้าตลอดมา ตามประวัติความเป็นมาของท่าน ท่านเป็นผู้ฝึกฝนทางพระศาสนาเยี่ยง
วิญญูชน ท่านได้ถวายความจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์อย่างดีเลิศ และท่านได้อุทิศร่างกายและ
บิณญารับราชการตั้งแต่วัยหนุ่มจนถึงวาระสุดท้าย การจากไปของท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาจึง
เป็นการสูญเสียอย่างมากของหลายสถาบันในยุครัตนโกสินทร์

การถึงอสัญกรรมของท่านเป็นเพียงการสลายตัวของสังขาร แต่คุณงามความดียังคง
เป็นอนุสรณ์ประทับชาติ และเป็นเกียรติประวัติประทับวงศ์ตระกูลตลอดไป ในทัศนะของผู้
ปฏิบัติธรรมเชื่อถือว่าเนืองนาบุญจะตอบสนองแก่ผู้ประกอบกรรมดี ดังนั้น จึงเป็นที่เชื่อได้ว่า
วิญญาณของท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา จะประสบสุขในสัมปรายภพโดยแน่นอน.

ว. ๙๙๙

(พงษ์ ปุณณกันต์)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม

คำไว้อาลัย

แด่

ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา

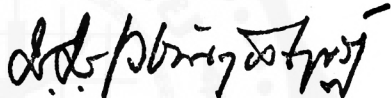
ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวการถึงอนิจกรรมของท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา ด้วยความเศร้า
สลดใจยิ่ง ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้าและท่านเจ้าคุณฯ ได้รู้จักและเป็นผู้ที่คุ้นเคยกันมาเป็นเวลานาน
มาจนถึงได้ถึงกำหนดที่จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเพลิงศพท่านเจ้าคุณฯ แล้ว
และพยายามได้ให้เกียรติแก่ข้าพเจ้าโดยได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยแด่ท่านเจ้าคุณฯ
ข้าพเจ้าก็ยินดีรับปฏิบัติด้วยความเต็มใจ

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเริ่มรู้จักและคุ้นเคยกับท่านเจ้าคุณฯ มานับเป็นเวลานานกว่า
๕๐ ปีแล้วคือตั้งแต่ครั้งเมื่อท่านเจ้าคุณฯ และข้าพเจ้ายังเป็นนักเรียนอยู่ในประเทศอังกฤษ
ครั้นเมื่อสงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้สงบลง และรัฐบาลไทยในสมัยนั้นได้แต่งตั้งให้พระยาภักดี
ไมตรีไปเจรจาแก้ไขสัญญาทางพระราชไมตรีกับประเทศต่างๆ ในยุโรป ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา
ก็ได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่เลขานุการของพระยาภักดีไมตรี ข้าพเจ้าก็ได้มีโอกาสติดต่อกับ
ท่านเจ้าคุณฯ อีก ตลอดจนเมื่อสมเด็จพระราชบิดาเสด็จกลับประเทศไทยครั้งหลังสุดเราทั้งสอง
ก็ได้ตามเสด็จกลับมาด้วย นับแต่นั้นมาเราก็ได้ติดต่อกันอยู่เสมอ และนับวันก็ยิ่งสนิทสนม
คุ้นเคยกันเป็นส่วนตัวยิ่งขึ้น ในทางราชการนั้นท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจากับข้าพเจ้าก็ได้รับราชการ
มีหน้าที่เกี่ยวข้องกันตลอดมาทั้งในส่วนราชการธรรมดาและราชการการเมือง และในสมัยหนึ่งก็
ได้ร่วมอยู่ในคณะรัฐมนตรีคณะเดียวกัน

ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาเป็นคนไทยที่นับว่ามีความรู้ความสามารถเป็นเยี่ยมหลาย
ประการผู้หนึ่ง ในการศึกษาที่ท่านก็เป็นนักศึกษาที่เรียนได้ดีมาก ครั้นเมื่อมารับราชการท่าน
ก็ได้รับความไว้วางใจจากผู้บังคับบัญชาทุกท่านเป็นอย่างดี และได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นโดยรวดเร็ว
ตลอดมา ได้รับราชการในตำแหน่งสูงหลายต่อหลายตำแหน่งจนถึงเป็นรัฐมนตรี และก็ยังได้รับ
ความไว้วางพระราชหฤทัยจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง
ให้เป็นองคมนตรีสมัยหนึ่งด้วย

ฉะนั้นการที่ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาได้มาถึงอนิจกรรมลงเช่นนี้ ก็ต้องนับได้ว่าประเทศไทยได้สูญเสียผู้ที่ทรงวิทยาคุณมีความสามารถอย่างยอดเยี่ยม และได้ประกอบคุณงามความดีไว้แก่ประเทศชาติเป็นเอนกประการไปผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นการสูญเสียอย่างมหันต์และสำหรับเพื่อนฝูงที่ได้คุ้นเคยกันมากกับท่านเจ้าคุณ ๖ เป็นเวลานานเช่นข้าพเจ้าก็เป็นการสูญเสียที่ไม่มีอะไรจะมาทดแทนได้

โดยที่ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ได้ประกอบคุณงามความดีไว้แก่ประเทศชาติและประชาชนคนไทยเป็นส่วนรวมมากมายหลายประการดังกล่าวแล้วข้างต้น ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงขอตั้งจิตอธิษฐานขอให้กุศลผลบุญที่ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาได้บำเพ็ญไว้จงกลั่นกาลให้วิญญานของท่านเจ้าคุณ ๖ ได้ประสบแต่ความสุขในสัมปรายภพนั้นเทอญ ๖

พลอากาศโท
(มุนี มหาสันทนะ เวชยันตรังสฤษดิ์)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม

ระลึกถึง ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา

คุณกิตติรต์ ศรีวิสารวาจา ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา สักเล็กน้อย ข้าพเจ้ายินดีที่ได้รับเกียรติอย่างสูง แต่การเขียนอะไรกล่าวถึงท่านผู้ใหญ่อันสูงศักดิ์ เช่นนี้ ย่อมเป็นการยากลำบากใจอยู่มิใช่น้อย แต่ข้าพเจ้าเขียนตามความรู้สึกอันเกิดจากความจริงใจของข้าพเจ้าโดยแท้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณ คุณกิตติรต์ ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ข้าพเจ้าและภริยา รู้จักกับคุณหมอลิน ชาร์เวีย หรือคุณหญิงศรีวิสารวาจา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๑ ซึ่งในขณะนั้นคุณหญิงเปิดคลินิกอยู่ที่ถนนเจริญกรุง แถวหน้าโรงพยาบาล เจลินกรูม ติดกับถนนตีทอง ข้าพเจ้าพาภริยาไปหาคุณหญิงหลายครั้งให้ตรวจและรักษาโรค จำได้ว่าคุณหญิงลิน ชาร์เวีย เป็นแพทย์สตรีไทยคนแรกสำเร็จมาจากต่างประเทศ เมื่อข้าพเจ้าพาภริยาไปตรวจโรค ได้เคยเห็นท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาเป็นครั้งแรก ที่คลินิกของคุณหญิง ในขณะนั้นท่านดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงการต่างประเทศแล้ว แต่ข้าพเจ้าไม่เคยรู้จักกับท่าน เคยได้ยินแต่ชื่อเสียงและเกียรติคุณ การเห็นครั้งแรกนี้ในใจชมรูปลักษณ์ของท่านว่าช่าง (หล่อ) เหมาะสมกับคุณหญิงลินเสียจริง ๆ เพราะคุณหญิงมีรูปร่างงามท้วม ๆ กระจ้ม กระจิม ยิ้มสวย น่ารัก ใจดี และมีใบหน้านัยมอยู่เสมอ ข้าพเจ้าไม่กล้าอาจเฝ้าที่จะไปทำความรู้จักกับท่านเจ้าคุณ ได้ เพราะท่านเป็นถึงปลัดทูลฉลอง แต่เมื่อได้พบเพื่อนแพทย์คนหนึ่ง ที่รู้จักกับท่านเจ้าคุณ และคุณหญิง และพูดกันถึงท่านเจ้าคุณ เขาบอกว่า ท่านเจ้าคุณเป็นคนใจดี มีอัธยาศัยนุ่มนวล สุภาพ ไม่ถือตัว แม้จะเป็นผู้ใหญ่สูงศักดิ์และปราดเปรื่องในวิทยาการ ท่านผู้นั้นได้ยกย่องสรรเสริญท่านเจ้าคุณมาก ตามที่กล่าวนี้เป็นเวลาถึง ๔๐ ปีมาแล้ว และเพื่อนแพทย์ผู้นั้นต่อมา ก็ได้ดำรงตำแหน่งสูงถึงชั้นอธิบดี และล่วงลับไปนานแล้ว ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้เห็นท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาเป็นครั้งแรกนั้นแล้ว ต่อมาก็ยังมีได้รู้จักกับท่านดี เป็นเพียงได้พบเห็นกันเป็นบางเมื่อ บางคราว และมีการติดต่อทางการงานกันบ้าง เพราะท่านเป็นเลขาธิการสภากาชาดไทยมาช้านาน และจนเมื่อราว ๑๒ ปีมาแล้วนี้ ได้พบกับท่านเจ้าคุณที่วังเสด็จในกรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ ใน

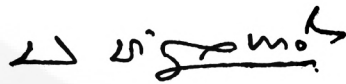
โอกาสเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการล่องกระทงในวันเพ็ญกลางเดือนสิบสอง ท่านตามเสด็จในฐานะองคมนตรีและที่วังจัดถวายพระกระยาหาร และเลี้ยงคู่ผู้ไปเฝ้ารับเสด็จ ซึ่งข้าพเจ้าได้รับเชิญให้ไปร่วมด้วย ข้าพเจ้าได้นั่งรับประทานอาหารร่วมกับท่านเจ้าคุณ เมื่อเสด็จลงเรือทอดพระเนตรกระทงตามลำน้ำเจ้าพระยาแล้ว ข้าพเจ้าได้วิสาสะกับท่านเจ้าคุณต่อไปตลอดเวลาราว ๓ ชั่วโมงเศษจนเสด็จกลับ ในการพบกับท่านคืนวันนั้นทำให้รู้สึกประทับใจในความเมตตาอารีและนิสยใจของท่าน ทำให้คิดถึงคำที่เพื่อนแพทย์ของข้าพเจ้าได้กล่าวสรรเสริญไว้ดังกล่าวนั้นแล้ว และภายหลังเมื่อท่านได้มาดำรงตำแหน่งปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรีได้พบปะวิสาสะใกล้ชิดกันบ่อย ๆ ซึ่งท่านได้แสดงอริยาศย์ไมตรีและให้ความเป็นมิตรจิตแก่ข้าพเจ้าโดยสม่ำเสมอ จึงทำให้ข้าพเจ้าเคารพในคุณธรรมความดีของท่านมากขึ้นตลอดมา

ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา ได้เคยให้ความสนับสนุนแก่กิจการสาธารณสุขและช่วยเหลือตลอดมา ในฐานะที่ท่านดำรงตำแหน่งเลขาธิการสภาการศึกษา และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการก่อตั้ง “สถาบันมะเร็งแห่งชาติ” ซึ่งกำลังก่อสร้างอยู่ที่พญาไท ณ บัดนี้ ท่านได้ให้ความสนับสนุนเป็นอย่างมากแต่ต้นมา จึงผ่านอุปสรรคมาได้โดยลุลับ และในวัน ๖ พณ ๖ นายกรัฐมนตรีวางศิลาฤกษ์ ท่านก็อุทิศส่าห์ไปร่วมด้วย

ข้าพเจ้าได้พบกับท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา เป็นครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ปีนี้ ในวันไปส่งเสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรม ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน ข้าพเจ้ายืนในแถวรับเสด็จจัดจากท่านเจ้าคุณ ได้ยินท่านพูดสนทนากับรัฐมนตรีท่านหนึ่งถึงข่าวการประชวรของเจ้านายพระองค์หนึ่ง แล้วท่านหันมาสนทนากับข้าพเจ้า พูดถึงถึงการเจ็บป่วย และท่านพูดกับข้าพเจ้าตอนหนึ่งว่า ท่านเกิดปีวอก เดือน ๓ หรือกุมภาพันธ์ ข้าพเจ้ายังได้เรียนตอบว่า ถ้าเช่นนั้นได้เท่าก็ยังอ่อนกว่ากระผมตั้ง ๑๐ เดือน แล้วก็พอเสด็จลงผ่านทางหัวแถว ซึ่ง ๖ พณ ๖ นายกรัฐมนตรีและท่านผู้หญิงยืนเฝ้าอยู่ นับเป็นครั้งสุดท้ายที่ข้าพเจ้าได้พบและสนทนากับท่าน และต่อมาอีก ๕ วันก็ได้ทราบข่าวการถึงอนิจกรรมโดยกะทันหันของท่าน จึงรู้สึกเศร้าสลดใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ประเทศไทยได้สูญเสียบุคคลสำคัญไปท่านหนึ่ง เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง

ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา เป็นผู้ทรงวิทยาคุณชั้นสูง ได้บำเพ็ญกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ อย่างมากมายมาเป็นเวลาช้านานหลายสิบปี มีชีวประวัติอันงามสะอาด ท่านได้รับตำแหน่งเป็นปลัดทูลฉลองและได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “พระยา”

ตั้งแต่อายุเพียง ๓๐ ปีเศษ จึงเป็นการแสดงถึงสมรรถภาพ คุณวุฒิ คุณธรรม อันสูงเด่นเยี่ยงหาผู้เสมอเหมือนได้ยากผู้หนึ่ง อันเป็นที่ทราบกันดีอยู่โดยทั่วไปแล้ว แม้ท่านได้จากไปสู่ปรโลกชื่อเสียง เกียรติคุณ ของท่านจะคงยังอยู่ในความทรงจำของชาวไทยตลอดชั่วกาลนาน ท่านเป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้ความอุปถัมภ์ทำนุบำรุงวัดทุ่งสาริศาและกุศลกรรมต่างๆ ที่ท่านได้ประกอบและบำเพ็ญไว้แล้วเพื่อความผาสุกของประชาชน ย่อมเป็นพลวปัจจัยนำท่านไปสู่สุคติเป็นแน่แท้.

(พระบาราสนราดรุ)

กระทรวงสาธารณสุข วังเทเวศน์

๑๕ เมษายน ๒๕๑๑

คำไว้อาลัย

แด่

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา

ข้าพเจ้ารู้สึกกับท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจามานานแล้ว ท่านได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี
ชั้นปริญญาเกียรตินิยมจากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด และเป็นเนติบัณฑิตอังกฤษซึ่งสอบได้ชั้น
เกียรตินิยมจากสำนักมิดเดิลเทมเปิลอันมีชื่อเสียง เมื่อสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษแล้ว
ได้รับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ต่อมาได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นปลัดทูลฉลองกระทรวง
การต่างประเทศเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ขณะที่มีอายุเพียง ๓๒ ปีเท่านั้น หลังจากการเปลี่ยนแปลง
การปกครองแล้ว ท่านเจ้าคุณได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่าง
ประเทศ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ ฯ อีกหลายสมัย และได้รับ
พระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้เป็นองคมนตรีตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๕ ตลอดมา ได้ร่วม
ในคณะข้าราชการตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรม
ราชินีนาถ ในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศต่าง ๆ เป็นทางราชการหลายครั้ง ต่อมา
ได้ดำรงตำแหน่งปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรีตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๕ จนถึงวันอสัญกรรม
นอกจากนั้นท่านยังได้รับแต่งตั้งเป็นผู้แทนรัฐบาลในการประชุมต่าง ๆ เป็นสมาชิกรัฐสภา และ
เป็นกรรมการในตำแหน่งที่สำคัญ ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ ท่านเจ้าคุณได้ปฏิบัติหน้าที่และ
ภารกิจต่าง ๆ ได้ผลเป็นอย่างดี ซึ่งนับว่าเป็นชื่อเสียงและเกียรติคุณอย่างสูงที่ท่านเจ้าคุณได้
สนองพระเดชพระคุณและรับใช้ประเทศชาติเป็นอย่างดียิ่งตลอดมาจนวาระสุดท้ายแห่งชีวิต

ข้าพเจ้ามีความเลื่อมใสในประวัติและบุคลิกลักษณะของท่านมาก ท่านเป็นผู้
ทรงคุณวุฒิสูงและมีประสพการณ์ในด้านต่าง ๆ มากมาย ได้ให้คำปรึกษาและข้อคิดเห็นต่อที่
ประชุมต่าง ๆ ท่านเป็นผู้มีนิสัยรักงาน และมักจะทำงานอยู่จนเย็น ๆ เมื่อก่อนที่ท่านจะถึง
อสัญกรรมไม่กี่วัน ข้าพเจ้าก็ได้พบท่านและรู้สึกว่าคุณมีสุขภาพดีเป็นปกติ ครั้นเมื่อวันเสาร์
ที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๑๑ หลังจากที่ข้าพเจ้ากลับจากไปราชการที่จังหวัดสมุทรสาคร ก็ได้ทราบว่า

ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจเมื่อเช้านั้นเสียแล้ว ชาวนี้ทำให้ข้าพเจ้าตกใจและมีความสลดใจเป็นอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าจึงได้รับเปลี่ยนเครื่องแต่งกายแล้วไปในงานพระราชทานน้ำอาบศพ และไปในพิธีบำเพ็ญกุศลด้วย

ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาเป็นผู้มีคุณธรรมสูง และมีคุณสมบัติอันดีงาม มีความซื่อสัตย์สุจริตและเป็นผู้ที่มีอัธยาศัยใจคอดี มีน้ำใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นที่รักใคร่นับถือของญาติมิตรและผู้รู้จักคุ้นเคยโดยทั่วไป เมื่อมาถึงแก่กรรมโดยกะทันหันเช่นนี้จึงเป็นที่เศร้าสลดใจและอาลัยแก่ครอบครัวและผู้รักใคร่นับถือเป็นอันมาก

อันบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณงามความดีไว้แล้ว แม้ร่างกายจะแตกดับไปตามธรรมดาของสังขาร แต่ชื่อเสียง เกียรติคุณ และคุณงามความดีที่ได้กระทำไว้จะคงอยู่ตลอดไป และผลงานยังจะปรากฏอยู่ให้คนทั้งหลายได้รำลึกถึง สมดังพุทธภาษิตที่ว่า

รูป ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

ร่างกายของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายย่อมแตกดับย่อยยับไป

แต่ชื่อเสียงและวงศ์สกุลยังคงยั่งยืนอยู่ หาสูญสิ้นไปไม่

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอานิสงส์ผลแห่งคุณงามความดี และบุญกุศลทั้งหลายที่ได้บำเพ็ญ จงเป็นพลวปัจจัยให้ดวงวิญญาณของ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา ได้ประสูติวิบุลยคุณผล และความสงบสุขในสัมปรายภพตลอดไป เทอญ.

พร. ฤๅ น. ส. น.

(พระประกาศสหกรณ์)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร

กระทรวงเกษตร

วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๑๑

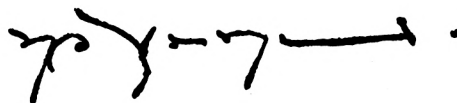
คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวมรณกรรมของท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาด้วยความตกใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่อวันก่อนยังได้ร่วมประชุมกันอยู่ดี ๆ ที่ตึกบัญชาการทำเนียบรัฐบาล จริ่งอยู่ท่านมีโรคประจำตัวอยู่คือ โรคเก๊าท์ ท่านระมัดระวังเรื่องการรับประทานอาหารมาก ท่านเคยไปพักรักษาตัวใน รพ. จุฬาลงกรณ์ครั้งหนึ่ง ซึ่งในครั้งนั้นข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมก็รู้สึกว่าคุณชูปชิตไปมาก แต่เมื่อออกจากโรงพยาบาลแล้วและได้มาปฏิบัติงานตามปกติ ก็เห็นว่าสุขภาพของท่านดีขึ้นมาก ยังพูดกับท่านเสมอ ๆ ว่าท่านหนุ่มขึ้น

ท่านเจ้าคุณซึ่งดำรงตำแหน่งปลัดบัญชาการ ฯ และเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ มาด้วยความเรียบร้อยและก้าวหน้า ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นรองเลขาธิการ ฯ ได้สังเกตการปฏิบัติงานของท่านมาตลอดที่ได้ร่วมงานจนถึงวันสุดท้ายแห่งชีวิตของท่าน ท่านเจ้าคุณทำงานด้วยความสุขุมรอบคอบ ฟังความคิดเห็นผู้อื่น ให้ความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมา รู้จักเวลาและสถานที่ในการให้ความคิดเห็น ถ้าความคิดเห็นเป็นไปในทำนองคัดค้าน ท่านจะหาวิธีการเสนอข้อคัดค้านนั้นอย่างชนิดที่ไม่มีการกระทบกระเทือนผู้ใดทั้งสิ้น ท่านมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ของท่าน ต่อผู้บังคับบัญชาของท่าน ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาของท่าน และที่สำคัญที่สุดก็คือ ท่านมอบทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อชาติและพระมหากษัตริย์ ท่านจึงได้ทำงานอย่างไม่มีเวลาว่าง ยิ่งทำยิ่งสนุกและพอใจจนบางวันลืมรับประทานอาหารกลางวันก็มี นี่แหละที่ทำให้ท่านเจ้าคุณต้องจากพวกเราไป

ด้วยบุญราศีและกรรมดีต่าง ๆ ที่ท่านเจ้าคุณได้ปฏิบัติควร ปฏิบัติชอบ ไว้แต่กาลที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ จะต้องสนองให้ท่านเจ้าคุณไปสู่ทางดีในภพหน้า สำหรับภพนี้ชื่อของท่านเท่านั้นที่จะเหลืออยู่ให้คนคิดถึงจำไว้.

พลอากาศเอก

(ทวี จุลละทรัพย์)

รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม

คำไว้อาลัย

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา เป็นบุคคลที่ข้าพเจ้าเคารพและให้ความนับถือแก่ท่านเป็นอย่างสูง เท่าที่ได้รู้จักกับท่านมา ปรากฏว่าท่านเป็นผู้มีอัธยาศัยดีงาม มีความสุภาพ ทั้งเป็นผู้ที่มีความรู้สูงและมีความสามารถในการบริหารราชการ โดยได้มีประวัติในราชการมายาวนาน พร้อมด้วยเกียรติคุณชื่อเสียงดีเด่นเป็นที่ปรากฏและเคารพเชิดชวยยกย่องสรรเสริญของบุคคลทั่วไป

เมื่อท่านได้มาด่วนถึงแก่อนิจกรรมขณะที่ยังมีโอกาสที่จะใช้ปัญญาความสามารถของท่านเพื่อช่วยเหลือราชการต่อไปอีกได้เช่นนี้ ย่อมเป็นที่น่าเสียดายและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง แต่อย่างไรก็ดี คุณงามความดีที่ท่านได้บำเพ็ญไว้ ย่อมไม่สูญหาย จักทรงอยู่ในความรำลึกถึงของบุคคลทั้งปวง และสถิตสถาพรเป็นมิ่งมงคลแก่วงศ์ตระกูลสืบไป

ด้วยกุศลบุญราศรีที่ท่านได้สร้างสมไว้ดังกล่าวแล้ว ในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าจึงขอ น้อมจิตอธิษฐานขออำนาจคุณพระศรีวิรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก จงดลบันดาลให้วิญญาณของพันเอกพระยาศรีวิสารวาจา ได้ไปสู่สุคติโดยสมบูรณ์ในสัณเฑาะพญานัน ด้วยเทอญ.

ม.ล. ชูชาติ กำภู

๕ พฤษภาคม ๒๕๑๑

แต่ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา

ในเดือนมีนาคม ๒๕๑๑ นี้ ประเทศไทยต้องสูญเสียข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญของชาติไปถึง ๓ คน และในจำนวนนี้มี เจ้าคุณศรีวิสารวาจา รวมอยู่ด้วยคนหนึ่ง เจ้าคุณศรีวิสารวาจาได้รับราชการในตำแหน่งสำคัญๆ หลายตำแหน่ง ทั้งในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช และทั้งในสมัยที่ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ท่านเคยดำรงตำแหน่ง ปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศมาก่อน และเมื่อได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแล้ว ท่านยังได้รับเชิญให้เข้าร่วมเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในคณะรัฐบาล เจ้าคุณมโนปกรณ์นิติธาดา ผู้ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกของประเทศไทยด้วย และต่อมาก็ได้เข้าร่วมเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังและกระทรวงการต่างประเทศอีกหลายครั้งในคณะรัฐบาลชุด พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๗๖ ครั้นเมื่อท่านได้กราบถวายบังคมลาออกจากรัฐมนตรีแล้ว ก็ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นองคมนตรี ต่อมาจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี เห็นว่าเจ้าคุณศรีวิสารวาจา มีความรู้ความสามารถในงานด้านต่างประเทศมาก จึงได้ขอร้องให้มาร่วมงานในตำแหน่งปลัดบัญชาการฯ ท่านจึงจำต้องกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งองคมนตรีเพื่อมาดำรงตำแหน่งปลัดบัญชาการฯ อันเป็นตำแหน่งเทียบได้เท่ากับรัฐมนตรีว่าการกระทรวง และก็คงดำรงตำแหน่งนี้เรื่อยมาจนวันที่ท่านถึงอสัญกรรม นอกจากตำแหน่งปลัดบัญชาการฯ แล้ว ท่านยังดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ และมีเกียรติอีกหลายตำแหน่ง อาทิเช่น เป็นกรรมการสภาภาษาชาติไทย เป็นประธานกรรมการบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (แต่ยังไม่ทันได้ไปรับหน้าที่ท่านก็ถึงแก่อสัญกรรมเสียก่อน) เป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น

นอกจากเจ้าคุณศรีวิสารวาจา จะเป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญแล้ว ท่านยังได้รับการแต่งตั้งจากสภาร่างรัฐธรรมนูญให้เป็นกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญซึ่งมีหน้าที่สำคัญและมีเกียรติยิ่งอีกด้วย ครั้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ท่านก็ได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้งจากสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภาให้เป็นผู้แทนไปร่วมประชุมที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น เพื่อก่อตั้งสหภาพรัฐสภาแห่งเอเชียขึ้น ในการประชุมครั้งนี้เป็นครั้งสำคัญมาก เจ้าคุณศรีวิสารวาจา ได้มีบทบาทสำคัญยิ่ง สามารถทำให้การก่อตั้งสหภาพรัฐสภาแห่งเอเชียสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี มิฉะนั้นแล้วสหภาพรัฐสภาแห่งเอเชียก็มิอาจก่อตั้งขึ้นมาได้ เพราะพอเริ่มประชุมก็มีการถกเถียงกันมากมาย

มีอาจตกลงยินยอมกันได้ เพราะผู้แทนของแต่ละประเทศต่างมีทัศนะไม่ตรงกัน ต่างซึ่งไหว
ซึ่งพริบกัน ต่างระแวงซึ่งกันและกัน ถึงกับบางครั้งผู้แทนบางประเทศทำท่าว่าจะเดินออกจาก
ที่ประชุมและการประชุมเกือบจะต้องเลิกล้มไปก็มี แต่ด้วยความปรีชาสามารถของเจ้าคุณ
ศรีวิสาร ๖ ที่ท่านได้เคยดำรงตำแหน่งปลัดทูตฉลอง (คือตำแหน่งปลัดกระทรวงในปัจจุบันนี้)
กระทรวงการต่างประเทศ และเคยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศมาหลายสมัย
จึงมีความรอบรู้ในเรื่องเกี่ยวกับกฎหมายระหว่างประเทศและในงานด้านการต่างประเทศ ทั้ง
ท่านมีประสบการณ์มากมาย ท่านจึงสามารถใช้ความรู้และความสามารถของท่าน อีกทั้งท่าน
มีความรู้ในทางภาษาอังกฤษที่เป็นพิเศษ ท่านจึงได้เสนอความคิดเห็นและเข้าใกล้เกลี้ยจนทำ
ให้บรรยากาศของที่ประชุมคลายความตึงเครียดลง และต่างเห็นพ้องด้วยกับข้อเสนอของท่าน
ในที่สุดการก่อตั้งสหภาพรัฐสภาแห่งเอเชียก็สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จนผู้แทนของประเทศญี่ปุ่น
ผู้เป็นคนริเริ่มในเรื่องนี้และผู้แทนของประเทศต่าง ๆ ที่เข้าร่วมประชุมให้การยกย่องและถือว่า
ความสำเร็จครั้งนี้เจ้าคุณศรีวิสาร ๖ เป็นผู้มีส่วนสำคัญที่สุดที่สามารถทำให้การก่อตั้งสหภาพ
รัฐสภาแห่งเอเชียสำเร็จลงได้ด้วยความสำเร็จ แม้ชีวิตของท่านจะหาไม่แล้วก็ตาม แต่ท่าน
ก็ได้ทิ้งความสามารถของท่านไว้ให้เป็นอนุสรณ์แก่สหภาพรัฐสภาแห่งเอเชีย และเกียรติประวัติ
ของท่านนี้ มีผลสะท้อนมาถึงประเทศไทยอันเป็นมาตุภูมิของท่านด้วย

ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวการถึงอสัญกรรมของเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ เมื่อเช้าวันอาทิตย์ที่ ๒๔
มีนาคม ศกนี้ ที่หัวหิน เมื่อข้าพเจ้าได้รับข่าวอันน่าเศร้าสลดนี้ ข้าพเจ้าไม่อยากจะเชื่อเลย
เพราะได้พบและคุยกับท่านเมื่อก่อนหน้านั้นไม่กี่วันและก็เห็นท่านมีสุขภาพสมบูรณ์ดีอยู่ การที่
ท่านต้องถึงอสัญกรรมลงก่อนเวลาอันควรนี้ นับว่าเราได้เสียบุคคลสำคัญของชาติไปคนหนึ่ง
แต่เมื่อมาคิดเสียว่าคนเราเมื่อเกิดมาแล้ว การตายก็เป็นของธรรมดา ไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงได้
ประกอบทั้งเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ ก็เป็นผู้ที่ได้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศไว้มาก ทั้งยังเป็นผู้ที่มี
อยู่ในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์อีกด้วย ข้าพเจ้าจึงเชื่อว่าท่านจะต้องไปดีสมกับ
กรรมดีที่ท่านได้กระทำไว้ ฉะนั้น ในโอกาสที่ข้าพเจ้ามาแสดงความเคารพเพื่อเป็นการไว้อาลัย
ครั้งสุดท้ายแก่ดวงวิญญาณของท่านในการพระราชทานเพลิงศพท่านครั้งนี้ ข้าพเจ้าใคร่ขอตั้งจิต
อธิษฐานให้วิญญาณของท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาทา จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วย เทอญ.

ทวี บุณยเกตุ

๑๐๒ ถนนเศรษฐศิริ

สามเสนใน พระนคร

การวาทะ

ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาท ได้จากพวกเราไปแล้วอย่างน่าใจหาย ยังความวิปโยคเศร้าสลดใจอันใหญ่หลวงให้มีขึ้นแล้ว นี่แหละบัณฑิตท่านจึงกล่าวว่า ธุระย่อมชนะคน คนไม่ชนะธุระ ท่านรักหน้าที่การงานมุ่งมั่นแต่จะปฏิบัติให้ลุล่วงไปถ่ายเดียวเป็นสำคัญ ในวงการของนักศึกษาและราชการ โดยมากรู้ชีวประวัติของท่านว่า ท่านแหลมหลัก เรียบเก่งมาก ได้เกียรตินิยม ได้คะแนนนำหน้าลือ เป็นที่ชื่นชมของอาจารย์ และใช้เวลาว่างฝึกหัดเป็นนักมวยสมัครเล่นตัวยง ฝรั่งที่เป็นคู่ต่อสู้ แม้รูปร่างใหญ่กว่าก็ไม่ไหว เพราะไม่ทันได้เฉลียวใจถึงหมัดถนัดข้างซ้ายอันหนักหน่วงของปรบักษ์ ชูบตัวกลับมาจากประเทศอังกฤษ เข้าปฏิบัติหน้าที่ราชการเป็นผลดีงามตลอดมา สมควรแก่การที่ ได้รับปูนบำเหน็จความชอบเลื่อนตำแหน่งยศฐานบรรดาศักดิ์รวดเร็วสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราช ในรัชกาลที่ ๖ นอกจากนี้ท่านเป็นคนมีอัธยาศัยสุภาพแหม่มยิ้มมีเมตตาตามแบบไทย ๆ และมักจะชวนช่วยศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในทางธรรมจากบรรดาอาจารย์หรือหลวงพ่อก่อนที่ชำนาญหนักไปในทางจิตภาวนา พิจารณาเห็นเป็นเรื่องแปลกแต่จริง ในเมื่อไปได้รับการศึกษาอบรมบ่มนิสัยและขนบธรรมเนียมที่เมืองนอกมาตั้งแต่เยาว์วัยจนเติบโตใหญ่ แต่นิสัยแบบฝรั่ง ๆ ไม่ได้เอากลับมาเมืองไทยด้วยสักเท่าไร

ท่านมีความเมตตาปรารถนาดีต่อทุกคน ยิ่งได้เข้าใกล้คุ้นเคยก็ยิ่งชวนให้เกิดความรู้สึกเคารพนับถือคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวท่านมากขึ้น ๆ เป็นลำดับไป เมื่อ ๒๐ ปีกว่ามาแล้ว ข้าพเจ้าเคยได้รับประโยชน์จากคำแนะนำบางประการของท่านในคราวที่ข้าพเจ้าไปดำรงตำแหน่งอธิบดีศาลแพ่ง ในฐานะที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญด้วยผู้หนึ่ง ท่านก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ไปอย่างเต็มภาคเต็มภูมิสม่าเสมอ คราวหนึ่งเมื่อสัก ๓ ปีมานี้ ได้รับการเลือกเป็นหัวหน้าคณะออกไปประชุมเกี่ยวกับการหารือวางโครงการจะก่อตั้งสหภาพรัฐสภาเอเชียที่นครโตเกียว สมาชิกอื่นบางคนบางพวกที่มาจากประเทศโน้นนี่ต่างเกิดแบ่งทู่เมียงกันรุนแรง จนนำวิตกว่าแทบจะไปกันไม่รอด ครั้นเมื่อสมาชิกประเทศเจ้าภาพขอร้องท่าน ท่านก็พยายามใช้วาทศิลป์โอ้อวมไกล่เกลี่ยให้ปรองดองกันจนผ่านพ้นไปได้โดย

ราบรินดี เป็นการฝากชื่อเสียงของคนไทยและเบิกทางไว้สำหรับข้างหน้าด้วย เพื่อนสมาชิกผู้ไป
สืบต่อในเวลาต่อมา ก็พลอยได้รับความสะดวกในการดำเนินงาน ยอมรับนับถือไปตาม
แนวทางของท่านจนกิจกรรมที่ดำเนินต่อ ๆ มานั้น เป็นผลออกมดียิ่ง ๆ ขึ้น สมาชิกรัฐสภาไทย
ได้รับความนิยมไว้วางใจจากเขาอย่างสนิทสนมทุก ๆ ฝ่าย ทุกประเทศที่มาประชุมจนกระทั่ง
สืบมาถึงการประชุมสหภาพรัฐสภาเอเชียครั้งที่ ๓ (เป็นครั้งสุดท้ายในเวลานี้) ซึ่งรัฐบาล
กรุณาช่วยเหลือสนับสนุนให้สภา ฯ จัดขึ้นที่ในกรุงเทพมหานคร ระหว่างปลายเดือน
พฤศจิกายนต่อกับต้นเดือนธันวาคม ๒๕๑๐ ในการเตรียมงานขั้นต้น ๆ อันเป็นการภายในของ
พวกเรา บางคราวบังเอิญมีอุปสรรคบางประการเกี่ยวเนื่องกับหน่วยงานอื่นบางแห่ง เป็นที่
หนักใจของท่านพลเอก หลวงสุทธีสารวรรณกร ประธานสภา ฯ และประธานของที่ประชุม ผู้เข้า
ประชุมทุกคนก็พากันวิตกว่าจะอย่างไรกันดีที่จะไม่ให้ขลุ่ยหลักติดขัด เพราะวันงานก็
กระชั้นชิดเข้ามาทุกทีแล้ว เมื่อยังมองไม่เห็นใครอื่น ที่ประชุมขอร้อง ขอให้ท่านช่วยกรุณา
รับเรื่องไปเพื่อติดต่อแก้ไขจนสำเร็จลุล่วงผ่านไปได้ทันเวลาพอดี ต่อมาท่านกระซิบกับข้าพเจ้า
ว่า ความจริงผมไม่มีอำนาจบังคับบัญชาเร่งรัดเขาหรอก แต่โชคอำนวย ไปขอร้องเขาดี ๆ เขา
เลยเกรงใจในคราวนั้นท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าคณะสมาชิกผู้แทนฝ่ายไทย การอภิปราย
ตกลงใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางโดยมาก ท่านก็ข้มก้มเขม้นอย่างจริงจัง สอบถามกำหนด
ปรับปรุงวิธีจะดำเนินงานของท่านด้วยความสุขุมรอบคอบและมองไกล ท่านได้กล่าวสุนทรพจน์
ในที่ประชุมที่ศาลาสันติธรรมได้อย่างไพเราะเพราะพริ้ง ที่ประชุมพากันสนใจมาก เพราะความ
สนิทสนมไว้วางใจกันสืบมาแต่ตั้งเดิมเริ่มแรกเป็นมูลฐานอันหนึ่งในการประชุมที่เมืองไทยครั้ง
นี้จึงสำเร็จลงด้วยดีอย่างน่าชื่นชมและเป็นกันเองไปหมด น่าประทับใจ

ท่านมีสติปัญญาสามารถเป็นเครื่องประดับเป็นพรประจำตัวมา เพราะผลกุศลกรรม
อันได้กระทำไว้แล้วดีในกาลก่อนส่งผลเป็นทุนด้วยและประกอบกุศลสร้างสมให้ยิ่ง ๆ ขึ้นด้วย
ปัญญา นรานัน รตนัน ปัญญาเป็นรัตนะของนรชน รูปุ ชีวติ มัจจัน นามโคกุตัน ชีวติ ร่างกาย
ของสัตว์ทั้งหลายย่อยยับไป แต่ชื่อและเหล่ากอไม่รู้จักย่อยยับ ดังนี้.

(พระคุณยาภกย์สุวณฺฑี)

๕ เม.ธ. ๒๕๑๐

คำไว้อาลัย

การถึงอนิจกรรมของพระยาศรีวิสารวาทา เป็นการสูญเสียที่ยิ่งความเศร้าสลดและเป็นที่เสียขวัญของกรรมการสภาภาษาชาวไทย กรรมการเจ้าหน้าที่และผู้ที่อยู่ในวงการภาษาชาติทั่วไปเป็นอย่างยิ่ง

พระยาศรีวิสารวาทา ได้เริ่มปฏิบัติงานให้สภาภาษาชาวไทย ในสมัยเมื่อเป็นข้าราชการประจำสถานทูตไทย ณ กรุงปารีส คือได้ทำหน้าที่เป็นผู้แทนสภาภาษาชาวไทย ในการประชุมภาษาตะวันออกประเทศ ครั้งที่ ๑๑ และ ๑๒ ณ นครเจนีวา ใน พ.ศ. ๒๔๖๖ และ ๒๔๖๘ ต่อมาภายหลังที่ได้ย้ายเข้ามารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ท่านได้รับเลือกตั้งเป็นกรรมการสภาภาษาชาวไทยใน พ.ศ. ๒๔๗๓ และเป็นเลขาธิการสภาภาษาชาวไทยใน พ.ศ. ๒๔๘๐ พระยาศรีวิสารวาทา ได้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวนี้ตลอดมาจนกระทั่งถึงอนิจกรรม ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภาภาษาชาวไทย เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๑

ตลอดเวลาร่วม ๔๐ ปีที่ท่านช่วยงานของสภาภาษาชาวไทย พระยาศรีวิสารวาทา ได้อุทิศตนและใช้ความรู้อันกว้างขวางของท่านในด้านต่าง ๆ บำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สภาภาษาชาวไทย นานับประการ

ในนามของสภาภาษาชาวไทย ข้าพเจ้าขอกล่าวสดุดีแก่พระยาศรีวิสารวาทา และบันทึกความรู้สึกบุญคุณอย่างลึกซึ้งของสภาภาษาชาวไทยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขอคุณงามความดีที่พระยาศรีวิสารวาทาได้บำเพ็ญมาตลอด จงเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ประสบสุคติภูมิในสัมปรายภพเทอญ.

มร.

(พระตรีธเนศวรวิสารวาท)

อุปนายกผู้อำนวยการสภาภาษาชาวไทย

แด่ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา

โดย

บุญชนะ อัคราการ

เอกอัครราชทูตไทย ประจำสหรัฐอเมริกา

เมื่อข้าพเจ้าเป็นนักศึกษาที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ซึ่งต่อมาได้โอนไปเป็นคณะนิติศาสตร์ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ – ๒๔๗๖ นั้น ข้าพเจ้าได้อาศัยตำรากฎหมายระหว่างประเทศของท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาเป็นหลักในการศึกษา ประกอบกับคำบรรยายของเสด็จในกรมรองนายกรัฐมนตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปไตยพงศ์ประพันธ์ และของอาจารย์หลวงศรีปรีชาธรรมปาฐก ด้วย ตำราเล่มนี้เป็นประโยชน์แก่ข้าพเจ้าเป็นอย่างมาก เพราะเป็นตำราเล่มแรกซึ่งสอนข้าพเจ้าเกี่ยวกับกิจการระหว่างประเทศ และทำให้ข้าพเจ้าสนใจในงานด้านต่างประเทศมาตั้งแต่นั้น

ข้าพเจ้าได้ทราบประวัติการศึกษาและการทำงานของท่านเจ้าคุณจากพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์ สมัยข้าพเจ้ารับราชการเป็นเลขานุการของพระองค์ท่าน ขณะดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศุลกากร ในราว พ.ศ. ๒๔๗๔ – ๒๔๘๑ ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกเลื่อมใสในคุณสมบัติของท่านตั้งแต่นั้น ทรงเล่าให้ฟังว่าท่านเจ้าคุณมีประวัติการศึกษาจบจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดได้เกียรตินิยมชั้นหนึ่ง ซึ่งไม่มีคนไทยอื่นเคยได้เกียรตินั้น เป็นปลัดทูลฉลองอายุเยาว์ที่สุด และต่อมาก็ได้เป็นรัฐมนตรีภายหลังเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว สมัยรับราชการอยู่ในกระทรวงการต่างประเทศ ท่านได้ทำงานสำคัญ ๆ และเป็นผู้แทนรัฐบาลในการปฏิบัติราชการ ณ ต่างประเทศ, ตลอดจนการประชุมระหว่างประเทศหลายครั้ง ท่านมีบทบาทสำคัญในสมาคมโรตารีระหว่างชาติด้วย ในหนังสือของหลวงวิจิตรวาทการ อดีตปลัดบัญชาการฯ ได้บรรยายถึงความรู้ความสามารถของท่านในด้านการต่างประเทศไว้มาก

ในระยะ ๕ – ๖ ปีมานี้ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสร่วมงานกับท่านเจ้าคุณอย่างใกล้ชิด ในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งเป็นประธานที่ปรึกษาของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี, ปลัดบัญชาการ ฯ

และเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ. ข้าพเจ้าได้เรียนความรู้จากท่านเจ้าคุณเป็นอันมาก ในเรื่องความรู้ความสามารถนั้น ข้าพเจ้ามีความรู้สึกว่าคุณเป็นยอดปัญญาชนคนหนึ่งของเมืองไทย, ท่านเป็นกรรมการของสภามหาวิทยาลัยเกือบทุกมหาวิทยาลัย ซึ่งข้าพเจ้าก็เป็นอยู่ด้วย, และยังเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ด้วย ฉะนั้น งานการที่ข้าพเจ้าร่วมปฏิบัติกับท่านเจ้าคุณ จึงมีอยู่เป็นอันมาก และพบกับท่านเกือบทุกวัน พบท่านครั้งใด ท่านมักจะนำปัญหาเกี่ยวกับการบริหาร, การเศรษฐกิจและการเมืองภายในหรือภายนอกประเทศมาพูดกับข้าพเจ้าอยู่เสมอ บางเรื่องข้าพเจ้าก็เห็นพ้องด้วย ถ้าเรื่องใดข้าพเจ้าไม่เห็นพ้องด้วย ท่านก็จะพยายามหาปทัสฐานต่าง ๆ มาชี้แจง ทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้นทุกคราว

เมื่อท่านเจ็บไปพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เมื่อ ๑-๒ ปีมานี้ ข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมท่าน ๒ ครั้ง ทั้ง ๆ ที่ท่านเจ็บป่วย ท่านก็ยังปรารถนาถึงการทำงานต่าง ๆ ที่กำลังทำและที่คิดจะทำต่อไป ความเจ็บป่วยครั้งนั้นต้องเรียกว่าหนักพอใช้ เพราะเมื่อท่านหายแล้วก็ปรากฏว่า สุขภาพมิได้กลับไปเป็นปกติอีกเลย ท่านต้องทำงานใช้สมองช่วยราชการต่อมาจนถึงที่สุด นับว่าเป็นบุคคลที่เกิดมาทำงานให้แก่ชาติโดยแท้

ก่อนวันที่ข้าพเจ้าจะเดินทางไปรับตำแหน่งเอกอัครราชทูต ๓-๔ วัน ข้าพเจ้าได้ไปลาท่านที่บ้านเลขที่ ๖๐ ซอยแดงอุคม สุขุมวิท ๓๓, ท่านได้ใช้เวลาข้าพเจ้าสนทนายู่ด้วยราว ๑ ชั่วโมงเศษ ท่านได้สั่งสอนแนะวิธีการทำงานในฐานะเป็นข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ โดยนำประสบการณ์ของท่านมาเล่าสู่กันฟังหลายเรื่อง, ได้ปรารถนาถึงปัญหาสำคัญ ๆ ของชาติที่จะต้องแก้ไขในอนาคต ฯลฯ เสร็จแล้วท่านพาข้าพเจ้าไปจุกรูปเทียนลาพระพุทธรูปในห้องของท่านชั้นบน ซึ่งมีอยู่หลายร้อยรูปด้วยกัน ให้พระเครื่องแก่ข้าพเจ้า ๑ รูป เพื่อนำไปบูชา ให้ศีลให้พรข้าพเจ้าไปเป็นทูตคราวนี้อาจจะเป็น “GODSEND” ก็ได้ ข้าพเจ้ากราบขอบพระคุณท่าน

ครั้งแรกเมื่อทราบข่าวถึงแก่อนิจกรรมของท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาท ในขณะที่ไปราชการมหาวิทยาลัยมิชิแกนสเตท ที่เมืองแลนซิง นั้น ข้าพเจ้ารู้สึกใจหายมาก, บอกไม่ถูก, จิตใจของข้าพเจ้ายังคงนึกถึงวันที่อยู่กับท่านที่กรุงเทพฯ ในห้องพระเป็นเวลานาน คิดถึงคำพูดคำแนะนำต่าง ๆ ของท่าน ขณะนั้น ข้าพเจ้ามีความรู้สึกเหมือนขาดญาติผู้ใหญ่ ขาด

ครูบาอาจารย์ที่รักเคารพยิ่ง ขณะนั้นข้าพเจ้ากำลังเตรียมตัวจะไปประชุมร่วมกับศาสตราจารย์
ต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยมิชิแกนสเตท, ต้องรวบรวมกำลังใจอยู่มากจึงไปได้

ว่าง ๆ ข้าพเจ้านั่งคิดทบทวนถึงความหลัง บทเรียนที่ข้าพเจ้าได้จากชีวิตของท่าน
เจ้าคุณศรีวิสารวาจา พอจะสรุปได้ คือ สมัยเป็นนักศึกษาท่านก็เป็นนักศึกษาที่เก่งที่สุด
สมัยทำงานก็ทำอย่างดีที่สุด และทำจนสิ้นชีวิต, โดยส่วนตัวท่านได้ประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง,
ได้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ของชาติบ้านเมืองหลายตำแหน่งด้วยกัน — ปลัดทูตฉลอง — รัฐมนตรี
— ปลัดบัญชาการ — องคมนตรี ฯ ล ฯ โดยส่วนรวมท่านก็ได้ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ
ทั้งในทางการต่างประเทศ, ในทางเศรษฐกิจ, ในทางการศึกษา ตลอดถึงในงานด้านความ
ปลอดภัยของชาติ, นับว่าท่านเป็นบุรุษตัวอย่างได้คนหนึ่ง ซึ่งเราควรพยายามปฏิบัติตาม
ข้าพเจ้าเองขอกราบท่านด้วยความรักเคารพและอาลัยมา ณ โอกาสนี้.

รำลึกถึงคุณความดีของพระยาศรีวิสารวาจา

ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาศรีวิสารวาจา ท่านเคื่อนมิถุนายนนี้ ได้ทราบข่าวว่า เจ้าภาพได้ขอร้องให้ท่านผู้หลักผู้ใหญ่เขียนคำไว้อาลัย ฯ และก็ยังปรารถนาให้ข้าพเจ้าซึ่งได้คุ้นเคยกับผู้วายชนม์มานานปีมีส่วนในการนี้ด้วย ซึ่งข้าพเจ้าก็เต็มใจปฏิบัติตาม

พระยาศรีวิสารวาจาเกิดปลายปีวอก ๒๔๓๙ ครั้นถึงปลายปีวอก ๒๔๖๓ จึงได้สมัครรับราชการที่สถานทูต ณ กรุงปารีส ในเวลานั้นเองข้าพเจ้าได้ออกไปรับราชการเป็นผู้ช่วยทูตในราชการทหารบกประจำกรุงปารีสและลอนดอน เราจึงได้รู้จักกันแต่่นั้นมาเป็นเวลานานจนเกือบถึงร้อยปี ในระหว่างที่เรารับราชการอยู่ในต่างประเทศนั้น เมื่อข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนสภากาชาดในการประชุมกาชาดครั้งที่ ๑๑ ณ กรุงเจนีวา สมเด็จพระเจ้าฟ้า ฯ อุปนายกผู้อำนวยการสภากาชาด ได้ทรงขอให้ทางกระทรวงการต่างประเทศให้มีข้าราชการสถานทูตที่มีความรู้และความชำนาญในภาษาอังกฤษ (หรือฝรั่งเศส) ไปเป็นผู้ช่วยด้วย พระยาศรีวิสารวาจาก็ได้รับหน้าที่นี้และเป็นผู้ร่างรายงานการประชุมซึ่งได้ส่งเข้ามาถวายองค์อุปนายก แล้วได้รับคำชมเชยว่ารายงานนั้นเป็นรายงานที่เรียบเรียงได้ความดี

เป็นที่ทราบกันว่า พระยาศรีวิสารวาจาเป็นผู้ที่มีความรู้ดีมาก และเมื่อได้ปฏิบัติราชการด้วยความขยันหมั่นเพียรอดทนอย่างแรงกล้าด้วยแล้ว จึงเป็นผลให้พระยาศรีวิสารวาจามีความรอบรู้และชำนาญงานในหน้าที่ เฉพาะอย่างยิ่งงานในตำแหน่งสันนิบาตชาติ และได้รับบำเหน็จความชอบทุกประเภทและได้เลื่อนตำแหน่งโดยรวดเร็วในระยะเวลาไม่ถึง ๔ ปี นับแต่เริ่มรับราชการมา ก็ได้รับตำแหน่งปลัดทูตลงลงอันเป็นตำแหน่งสำคัญยิ่งในกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อข้าพเจ้าได้ย้ายไปรับราชการในกระทรวงการต่างประเทศเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ก็ได้มีโอกาสได้ร่วมงานราชการกับพระยาศรีวิสารวาจาอีก ซึ่งครั้งนั้นพระยาศรีวิสารวาจาได้เป็นผู้แนะนำให้ข้าพเจ้าได้รับความรู้ในกิจการต่างประเทศหลายประการ สังเกตได้ว่าพระยาศรีวิสารวาจาได้รับความไว้วางพระทัยจากพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการผู้เป็นเสนาบดี เป็นอย่างยิ่งถึงขนาดเรียกได้เป็น “มือขวา” ที่เดียว

ถึงปีวอก ๒๔๗๕ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว พระยาศรีวิสารวาจา ได้ทำหน้าที่ “เสนาบดี” กระทรวงการต่างประเทศ ตลอดปีนั้นเอง พระยาศรีวิสารวาจา ก็ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเหนื่อยยากทั้งกายและใจเป็นอันมาก และในที่สุดก็ไม่สามารถทน “พายุทางการเมือง” ได้จึงได้พ้นจากหน้าที่พร้อมกับผู้ใหญ่ในชุดเดียวกัน

เมื่อพระยาศรีวิสารวาจาไม่มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติราชการแล้ว ก็ได้ออกมาประกอบวิชาชีพส่วนตัว ร่วมแรงร่วมใจกับท่านผู้ใหญ่ ก่อตั้งสำนักงานทนายความ “เทพศรีทริศ” และมีความเจริญขึ้นเป็นลำดับ ราวปีวอก ๒๔๘๗ ก็ได้รับหน้าที่เป็นที่ปรึกษากฎหมายประจำในสำนักงานจัดการผลประโยชน์ของ “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี” จึงได้มีโอกาสร่วมงานกับข้าพเจ้าอีก และพระยาศรีวิสารวาจา ก็ได้ให้ความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์หลายประการ

นอกจากนี้ พระยาศรีวิสารวาจา ยังได้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเลขาธิการสภาการศึกษาเป็นเวลาหลายปีจนถึงสิ้นอายุขัย และเมื่อราวปีวอก ๒๔๘๘ สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงรับดำรงตำแหน่งสภานายิกาแห่งสภาการศึกษาด้วย

พระยาศรีวิสารวาจา เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยให้ดำรงตำแหน่งองคมนตรี จนได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้า ฯ อันเป็นเครื่องแสดงเกียรติคุณ ซึ่งในรัชกาลที่ ๗ ต้องเป็นเจ้าพระยาและเสนาบดีเท่านั้นจึงจะได้รับพระราชทาน

เมื่อรัฐบาลมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถพิเศษ จึงได้ขอพระราชทานให้พระยาศรีวิสารวาจาไปรับตำแหน่งในสำนักนายกรัฐมนตรี พระยาศรีวิสารวาจา ก็ได้ปฏิบัติราชการอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย จนถึงแก่อสัญกรรมเมื่อต้นปีวอก ๒๕๑๑ นี้

ในด้านส่วนตัว พระยาศรีวิสารวาจา ได้มี “วิสาสะ” เสมือนญาติคนหนึ่งของพี่น้องและลูกหลานใน “วังเทวะเวสม์” โดยเฉพาะครอบครัวของข้าพเจ้า พระยาศรีวิสารวาจา ก็ได้รับลูกชายคนที่สองเข้าฝึกหัดเป็นทนายความในสำนักงานเทพศรีทริศ จนถึงได้เป็น “หุ้นส่วน” ในภายหลังด้วย

ขอบุญกุศลที่พระยาศรีวิสารวาจา ได้สร้างสมไว้ จงตามสนองให้ประสบสันติสุขตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภาพด้วยเทอญ.

หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล

คำไว้อาลัย

เมื่อจวนที่สงครามบูรพาจะเกิดมี รัฐบาลยุคนั้นมีนโยบายว่าชายไทยที่มีอายุต่ำกว่า ๕๕ ปีควรจะต้องมีอาชีพ หากไม่มีรัฐบาลจะหาให้ เพื่อหลีกเลี่ยงมิต้องให้รัฐบาลลำบากในการหาอาชีพให้ข้าพเจ้า ๆ จึงขอให้ คุณพจน์ สารสิน นำไปฝากเจ้าคุณศรีวิสารวาจาให้เข้าทำงานเป็นทนายความในสำนักเทพศรีหริศในพุทธศักราช ๒๔๘๔ เจ้าคุณศรีวิสาร ๖ กรุณารับเข้าทำงานด้วยความเต็มใจ ทั้ง ๆ ที่สำนักงานของท่านขณะนั้นมีทนายอยู่หลายคนแล้ว จึงขอบันทึกเมตตาคุณ และกรุณาคุณของท่านให้ปรากฏไว้ในที่นี้

ถึงแม้จะได้รู้จักกับเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ มาก่อน แต่ก็ไม่ทราบนิสัยและอัธยาศัยของท่าน จนกระทั่งได้เข้างานร่วมสำนักเดียวกัน ท่านเป็นคนไม่มีความพยายามของเวอร์ โกรธง่ายแต่ก็หายเร็ว เมื่อหายแล้วก็ลืมเรื่องที่โกรธนั้นเสมือนไม่เคยได้บังเกิดขึ้น ท่านเป็นคนมีทฐิमानะ รู้จักแพ้และรู้จักชนะ ข้าพเจ้าเคยเถียงกับท่านในหลักวิชานับครั้งไม่ถ้วน หากเหตุผลของข้าพเจ้าถูก ท่านก็รับไปปฏิบัติโดยไม่ถือตัวว่าท่านเป็นเจ้าของสำนักงานและมีอาวุโสในการทำงานมากกว่าข้าพเจ้า แต่ในทางตรงกันข้าม หากหลักวิชาการของท่านถูก ท่านก็อธิบายเหตุผลและอ้างหลักฐานมาแสดงจนข้าพเจ้าพูดไม่ออก ต้องยอมแพ้ท่าน เจ้าคุณศรีวิสาร ๖ เป็นคนละเอียดลออ การงานเป็นระเบียบ ในจำนวนความทุกเรื่องจะต้องมีบันทึกเหตุการณ์ที่บังเกิดขึ้น เช่น วันนั้นพบใครและพูดกันว่าอย่างไร เหตุการณ์ในศาลดำเนินไปอย่างไร วิธีนี้ท่านสั่งให้ทนายในสำนักงานของท่านปฏิบัติ และจัดให้ตีพิมพ์ไว้ที่ปกสำนวน ทนายทุกคน รวมทั้งข้าพเจ้าได้ปฏิบัติไปอย่างบกพร่อง เมื่อจะอ้างว่าวันนั้นพูดกับผู้นี้ว่าอะไรก็นึกไม่ออก ถูกท่านตัดพ้อต่อว่าเนื่อง ๆ ว่าท่านได้ลงทุนให้ตีพิมพ์เป็นแบบไว้ก็ไม่มีใครปฏิบัติ เมื่อจะอ้างอิงก็หาหลักฐานยืนยันไม่ได้ เจ้าคุณศรีวิสาร ๖ ทำงานเร็วอย่างอัศจรรย์ คนในสำนักงานทำได้หนึ่งเรื่อง ท่านทำได้สามหรือสี่เรื่อง และเรื่องที่ทำนั้นก็ดีเสียด้วย

เจ้าคุณศรีวิสารวาจา เป็นคนมีความอดุสหาเป็นยอดเยี่ยม หากไม่ป่วยถึงล้มหมอนนอนเสื่อแล้ว ท่านไม่ขาดงานเลย ความอดุสหาของท่านนี้มีทั้งคุณและโทษ ส่วนที่เป็นคุณนั้น

ใคร ๆ ก็เถาได้ว่าท่านทำให้การทำงานก้าวหน้าและเจริญ ส่วนที่เป็นโทษนั้นก็คือทำให้ร่างกายของท่านทรุดโทรม ในที่สุดก็เป็นการเปิดทางให้มัจจุราชมารุาท่านไป แต่สังขารทั้งหลายนั้นไม่เที่ยง มีเกิดขึ้นแล้วก็ย่อมมีดับเป็นธรรมดา ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดจะหลีกเลี่ยงได้ เจ้าคุณศรีวิสาร์ ๆ ก็ได้เป็นไปแล้วตามกฎหมายนี้ คงเหลือแต่ชื่อเสียงอันดีงามที่เป็นประโยชน์แก่ชาติและบ้านเมือง

กุศลกรรมอันใด ที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้วด้วยกายก็ตาม ด้วยวาจาก็ตาม และด้วยใจก็ตาม ขอกุศลกรรมนั้น ๆ จงเป็นเหตุอำนวยให้พระยาศรีวิสาร์วาจาไปถึงสุคติภพ เทอญ.

หม่อมเจ้าชวลิต เกษมสันต์

วันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๑๑

คำไว้อาลัย

พระยาศรีวิสารวาจาผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ได้มีความสัมพันธ์และสนิทสนมกับครอบครัวข้าพเจ้ามาเป็นเวลาช้านาน เจ้าคุณเมื่อก่อนมีกิริยาเรียบร้อยอ่อนโยน เป็นที่พอใจแก่ผู้บังคับบัญชาและเพื่อนข้าราชการอื่นๆ ทั่วไป เท่าที่ได้สังเกตและพบปะสนทนากับท่านเจ้าคุณมาแล้วเห็นว่าเจ้าคุณเป็นสุภาพบุรุษแท้ มีทิวามนะอดทนเป็นอย่างดี ประกอบด้วยความซื่อสัตย์สุจริตจงรักภักดีต่อชาติบ้านเมือง เพราะฉะนั้น จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภาเพื่อบริหารราชการแผ่นดินพร้อมกับข้าพเจ้า และท่านได้กระทำตัวให้เข้ากับข้าราชการตลอดจนพ่อค้าคหบดีได้ทุกคน ข้าราชการทุกๆ คนมีความนับถือและไว้วางใจ ทั้งนี้ เป็นที่น่าเคารพนับถือ สมกับที่อยู่ในสกุลอันสูงศักดิ์ผู้หนึ่ง และเป็นเยี่ยงอย่างแก่ข้าราชการอีกต่อไปด้วย

ขอความที่ข้าพเจ้าได้พรพณาโดยย่อมานี้ สรุปได้ว่า เจ้าคุณศรีวิสารวาจาเป็นมิตรที่ดีและเป็นข้าราชการที่ดี ขอผลแห่งคุณงามความดีที่ท่านได้บำเพ็ญมาแล้ว จงบันดาลให้ดวงวิญญาณไปสู่สุคติในสัมปรายภพจงทุกประการ เทอญ.

บ้านสุริยะ ซอยเคโซ ถนนสุรวงศ์ พระนคร

๒๑ พฤษภาคม ๒๕๑๑

ศรีวิสารวาจา

(พระยาสุริยานุวงศ์ประวัติ)

สตุดี
พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา
(เทียนเลี้ยง ฮุนตระกูล)

ตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเพลิงศพ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา ในครั้งนี้ เจ้าภาพได้พิมพ์หนังสือขึ้นเล่มหนึ่ง เพื่อสนองคุณท่านที่มาให้เกียรติในงานนี้ ได้เปิดโอกาสให้ ข้าพเจ้าเขียนเรื่องของท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา บรรจุไว้ในเล่มนี้ด้วย ซึ่งข้าพเจ้ามีความยินดี และถือเป็นเกียรติที่จะได้กล่าวถึงคุณงามความดีของมิตรผู้หนึ่งที่ได้ประกอบคุณงามความดีไว้แก่ชาติบ้านเมืองอย่างมหาศาล

เจ้าคุณศรีวิสารวาจา มีกำเนิดในตระกูล “ฮุนตระกูล” ซึ่งเป็นคนตำบลเดียวกันกับข้าพเจ้า คือ ที่ตลาดน้อย อำเภอสัมพันธวงศ์ จังหวัดพระนคร และเรียนหนังสือแห่งเดียวกันด้วย ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ พร้อมกับพี่ชายของท่านอีก ๓ คน พี่คนที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันกับข้าพเจ้าและชอบกันมากก็ คือ คุณลิขิต ฮุนตระกูล มีบรรดาศักดิ์เป็น หลวงรัถนิภาพิทักษ์ สมุห์บัญชีเอก กรมรถไฟแผ่นดิน ซึ่งในขณะนี้ได้อุปสมบทเป็นภิกษุในนิายมหายานอันมีสมณนามว่า “พระภิกษุเย็นเกียรติ” พี่ชายคนนี้เป็นพี่เลี้ยงเจ้าคุณศรีวิสาร เมื่ออยู่ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ ซึ่งมีความสนิทสนมกว่าพี่ชายอีก ๒ คนซึ่งบัดนี้ได้ถึงแก่กรรมมานานแล้ว พระภิกษุเย็นเกียรติแม้จะเป็นสงฆ์ ก็ยังติดสอยห้อยตามและเป็นห่วงใยในการป่วยเจ็บของ เจ้าคุณศรีวิสารตลอดมา

คุณความดีของเจ้าคุณศรีวิสารมีมากเป็นเอนกประการ ซึ่งปรากฏอยู่ในชีวประวัติของท่านที่พิมพ์ไว้ในเล่มนี้ ข้าพเจ้าจึงขอกล่าวแต่เฉพาะเรื่องที่ทราบมา อันนับว่าเป็นเกียรติที่นำภูมิใจยิ่งที่คนรู้จักกับท่านทราบว่า ท่านเป็นคนขยันขันแข็งในหน้าที่ราชการ มีความรู้ดีเยี่ยม มีความศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มีกิริยาวาจาเข้มข้อย พร้อมด้วยบุคลิกลักษณะที่น่ารักใคร่ จิตใจเป็นนักประชาธิปไตยแท้ ไม่ถือเนื้อถือตัว เข้ากับคนได้ทุกชั้น ได้รับความนิยมนจากมหาชนได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรในจังหวัดพระนคร ในสมัยหนึ่งด้วย และขอ

สำคัญยิ่งยวดก็คือเป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อพระบรมราชจักรีวงศ์ตลอดมาทุกรัชกาล จนได้รับพระราชทานความไว้วางพระราชหฤทัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นองคมนตรีในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

เจ้าคุณศรีวิสารวาจา มิใช่แต่ว่าเป็นลูกตำบลดียวกันกับข้าพเจ้า และศึกษาร่วมสำนักเรียนชั้นต้นที่โรงเรียนอัสสัมชัญด้วยกันมาเท่านั้น แต่ด้วยเดชพระบารมีปกเกล้าฯ ยังได้มาร่วมเป็นรัฐมนตรีในรัฐบาล พันตรี กวง อภัยวงศ์ ดียวกันด้วย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ ข้าพเจ้าได้เห็นความสามารถในการบริหารงานของประเทศของเจ้าคุณศรีวิสารมากยิ่งขึ้น เช่นว่า ในกาลวันหนึ่ง กำลังมีการประชุมคณะรัฐมนตรีอยู่ที่ทำเนียบรัฐบาล ได้มีจดหมายด่วนส่งเข้ามา ณ ที่ประชุม ได้ความว่าเป็นจดหมายของเอกอัครราชทูตอังกฤษ และอเมริกันร่วมกัน แจ้งถึงเหตุการณ์ที่เขาทั้งสองได้ช่วยเหลือให้นายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) ออกไปจากประเทศไทยภายหลังการรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ คณะรัฐมนตรีเห็นว่าควรตอบรับเจ้าคุณศรีวิสารได้ร่างและอ่านให้ที่ประชุมทราบทันที และได้พิมพ์ส่งไปให้ทูตทั้งสองทราบในวันนั้นเอง

ในลำดับต่อมา มีเรื่องที่ข้าพเจ้าในนามของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ สั่งปิดโรงเรียนจีนที่จังหวัดนครสวรรค์ ฐานขัดคำสั่งไม่ยอมชักธงไตรรงค์ที่โรงเรียนในเวลาเช้าให้นักเรียนทำการเคารพก่อนเข้าห้องเรียน โดยศึกษาธิการจังหวัดได้ตักเตือนหลายครั้งแล้วก็ไม่ยอมปฏิบัติตาม เอกอัครราชทูตจีนได้มาหามิสเตอร์แปดเดิน ที่ปรึกษาราชการกระทรวงต่างประเทศหาว่าการกระทำของกระทรวงศึกษาธิการที่ปิดโรงเรียนจีนเช่นนี้เป็นการบีบตา (persecution) การศึกษาของชนชาติจีน ขอให้รัฐบาลไทยพิจารณาและให้ความเป็นธรรม แทนที่เจ้าคุณศรีวิสารจะเจรจาหนังสือบอกกล่าวเป็นทางการมายังกระทรวงศึกษาธิการ ท่านได้ขอให้ข้าพเจ้านัดพบกับที่ปรึกษาราชการกระทรวงการต่างประเทศ และเจรจาให้เข้าใจเหตุผลในการปิดให้ที่ปรึกษาฯ ทราบด้วย ข้าพเจ้าได้นัดพบกับมิสเตอร์แปดเดินที่ปรึกษาฯ และได้เชื้อเชิญคุณอภัย จันทวิมล เมื่อครั้งยังเป็นผู้ช่วยอธิบดีกรมสามัญศึกษา ซึ่งปัจจุบันนี้ดำรงตำแหน่งเป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ผู้เป็นเจ้าหน้าที่โดยตรงไปร่วมเจรจาด้วย ที่ปรึกษาได้ถามว่า การปิดโรงเรียนนี้โดยอำนาจกฎหมายหรือประการใด ดูเหมือนที่ปรึกษาจะเข้าใจว่า ถ้าไม่มีกฎหมายตราขึ้นไว้อย่างแน่ชัดแล้ว กระทรวงศึกษาจะสั่งปิดไม่ได้ ข้าพเจ้าได้บอกว่าการปิดโรงเรียนนี้เป็นคำสั่ง

ของกระทรวงศึกษาธิการที่อาศัยกฎหมายให้อำนาจไว้ ทำที่ดูเหมือนว่ายังสงสัยในคำอธิบายของข้าพเจ้าว่า กระทรวงศึกษาฯ ยังไม่มีอำนาจที่จะสั่งการถึงปิดโรงเรียนได้ ข้าพเจ้าได้ขอให้มิสเตอร์แปตเตินมาขึ้นอยู่ในฐานะของข้าพเจ้า และคิดว่านักเรียนในโรงเรียนจีนนี้แม้ว่าบางคนจะเป็นบุตรของคนจีนนอกก็ตาม เขาทั้งหลายเกิดในประเทศไทยต้องเป็นคนไทย ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ถ้าครูจีนมาสนับสนุนไม่ให้คนไทยรู้จักเคารพชาติไทยหรือชาติที่บิดาของเขาเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารหาถิ่นเลี้ยงชีพเช่นนี้ จะเป็นการสมควรแล้ววี่ และจะเป็นตัวอย่างไม่ดีแก่โรงเรียนจีนอื่นๆ ต่อไปด้วย ที่ปรึกษายอมเห็นด้วยกับข้าพเจ้า และว่าจะได้แจ้งให้เอกอัครราชทูตจีนทราบตามนี้ และข้าพเจ้าได้ลำดับบอกกับที่ปรึกษาว่า ถ้าโรงเรียนยอมชักธงไตรรงค์เมื่อใด ข้าพเจ้าจะสั่งเปิดการเรียนทันที และในลำดับต่อมาเหตุการณ์ก็เรียบร้อยใน ๒-๓ วันนั้นเอง ทั้งนี้ ข้าพเจ้าถือว่า เป็นนโยบายอันชาญฉลาดของเจ้าคุณศรีวิสาร ที่เค้นการลัดให้สำเร็จ ผลดีกว่าเล่นเพลงยาวโต้ตอบกันด้วยหนังสือ อันเป็นการ red tape เสียเวลาของชาติไปโดยใช้เหตุ

เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า เจ้าคุณศรีวิสารมีประสิทธิภาพในการงานยิ่งนัก มาเมื่อวันที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานพระราชทานศพครบ ๕๐ วันของเจ้าคุณศรีวิสาร คุณหญิงสาวตรี ศรีวิสารวาทา บุตรีคนที่สองของท่านได้นำสมุดปกขาวลายทองมาให้ดู ซึ่งเจ้าคุณศรีวิสาร ได้เก็บเอกสารและโทรเลขที่บุคคลต่างๆ ส่งมาแสดงความเสียใจในการมรณกรรมของคุณหญิงสิน ศรีวิสารวาทา ภริยาของท่านเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ (๓๖ ปีมาแล้ว) มาให้ข้าพเจ้าดู และได้พลิกค้นฉบับโทรเลขของข้าพเจ้าที่ส่งมายังเมืองฮิโปประเทศมาเลเซียมาถึงท่านด้วย ท่านได้ตอบขอบใจไปยังข้าพเจ้า พนักงานปลายทางที่ฮิโปได้ตอบว่า ผู้รับได้ออกไปจากฮิโปแล้ว ท่านก็เก็บปิดไว้ด้วย ทำให้เห็นว่ามิใช่ท่านมีสมรรถภาพความละเอียดละออในกิจการงานเมืองเท่านั้น แม้ในเรื่องส่วนตัวของท่านก็มีระเบียบที่น่าชมเชยเป็นอย่างยิ่ง

ด้วยผลงานิสงส์ที่พระยาศรีวิสารวาทาได้บำเพ็ญคุณงามความดีตลอดมา ได้บังเกิดผลดีที่ได้รับการตอบแทนอันประเสริฐล้ำเลิศหาที่เปรียบปานมิได้ โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานตลอดมา ตั้งแต่พระยาศรีวิสารวาทาสันนิษฐานถึงวันพระราชทานเพลิง ซึ่งเป็นพระเดชพระคุณอันล้นเกล้าฯ ล้น

กระหม่อม มิใช่แต่ผู้ทวิญญาณกับชั้นแล้วเท่านั้น แต่ยังเป็นปัจจัยนำความปลาบปลื้มปิติเป็น
ล้นพ้นแก่บรรดาญาติมิตรของพระยาศรีวิสารวาจาด้วย ซึ่งจักได้เทอดทูนพระราชกิตติคุณอันนี้
ไว้ตลอดชีวิต

ขอวิญญาณ ของพระยาศรีวิสารวาจา ได้โปรดทราบและอนุโมทนาในพระราชกุศล
เจตนาคุณ เพื่อเกิดเป็นผลบุญส่งให้วิญญาณของพระยาศรีวิสารวาจาประสบสุขในสัมปรายภพ
โดยสมควรแก่คตินิยมทุกประการ.

นาวาเอก พระยาศรภักย์พิพัฒน์

(เลื่อน สรภักษ์วานิช)

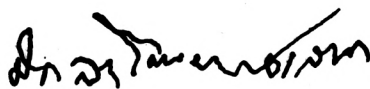

คำไว้อาลัย

ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา เป็นผู้ที่ข้าพเจ้าคุ้นเคยนับถือมาเป็นเวลาช้านานตั้งแต่ครั้งท่านเจ้าคุณกลาโหมราชเสนาของข้าพเจ้ายังมีชีวิตอยู่ ท่านเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ ก็ได้ประพฤติปฏิบัติเหมือนหนึ่งเป็นญาติสนิท มีการไปมาเยี่ยมเยียนและรับช่วยธุระต่าง ๆ ด้วยอหยาตย์อันดีเสมอเป็นนิจ สำหรับข้าพเจ้าท่านเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ ก็ได้กรุณาให้ความนับถือและไว้วางใจเป็นอย่างดี เช่น เมื่อสมัยที่บุตรของท่านจะเข้าสู่พิธีสมรส ประจวบกับเป็นเวลาที่ท่านเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ จะต้องเดินทางไปต่างประเทศ ข้าพเจ้าก็ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้จัดเรื่องขันหมากหมั้นตามประเพณี เช่นนี้เป็นต้น นอกจากนี้ เมื่อข้าพเจ้ามีกิจเกี่ยวกับเรื่องกฎหมายและคดีความต่าง ๆ ท่านเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ ก็ได้ให้คำแนะนำปรึกษาและจัดเรื่องราวต่าง ๆ ให้แก่ข้าพเจ้าจนสำเร็จเรียบร้อย

ในระยะหลังนี้ ท่านเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ ได้เข้ารับราชการในตำแหน่งสูงและสำคัญ เป็นเหตุให้มีภารกิจมากมายจนแทบไม่มีเวลาวาง แม้กระนั้นท่านก็ยังหาเวลาวางนาน ๆ ครั้งมาเยี่ยมข้าพเจ้าถึงบ้านโดยที่ทราบว่าคุณเจ้ามีอายุล่วงเข้าวัยชรา และมีโรคภัยเบียดเบียนไม่อาจไปไหนได้สะดวก นับว่าท่านมีพระคุณแก่ข้าพเจ้าเป็นอย่างสูง

การที่ท่านเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ มาด่วนถึงแก่อสัญกรรมไปในขณะที่ยังไม่ถึงเวลาอันสมควรเช่นนี้ ย่อมเป็นที่น่าเสียดายยิ่งนัก เพราะใคร ๆ ก็ย่อมทราบว่า ท่านเจ้าคุณศรีวิสาร ๖ ได้ใช้ชีวิตตลอดจนความรู้ความสามารถของท่านเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติมาแล้วเป็นอันมาก จึงกล่าวได้ว่าเป็นการสูญเสียคนดีที่สุกไปอีกผู้หนึ่งโดยแท้.

(คุณหญิง มิ กลาโหมราชเสนา)

คำไว้อาลัย

คุณหญิงสาวตรี ศรีวิสารวาทา ธิดาเจ้าคุณศรีวิสารวาทา ได้มาแจ้งว่าในการพระราชทานเพลิงศพเจ้าคุณพ่อจะมีหนังสือแจก จึงขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำอนุสรณ์ในฐานะที่เป็นเพื่อนสนิทสนมเคาะพริก รู้จักกันมาตั้งแต่ยังศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษทราบจนถึงวาระสุดท้าย ข้าพเจ้าจึงรับจะเขียนให้ด้วยความเต็มใจ และเพื่อแสดงออกซึ่งความไว้อาลัยแก่ท่านผู้วายชนม์ด้วย

เจ้าคุณศรีวิสารวาทา เป็นผู้ขยันหมั่นเพียรในการศึกษา สุขภาพเรียบร้อย ชี้อดทนเหนียวแน่นและจริงจังในการทำงานทั้งปวงที่ท่านได้รับทำ แม้ท่านจะเป็นคนแข็งแรงกระฉับกระเฉงแต่ก็มีโรคประจำตัว ท่านเป็นคนไม่สู้ชอบการกีฬามากนักแต่ก็เคยชกมวยและเล่นล่อนเทนนิสบ้าง ท่านชอบการลีลาเป็นพิเศษทั้งชอบकुหม่อและดวงชะตาด้วย คำทำนายใดๆ ที่ได้รับนั้นแม้ภายหลังจะไม่เป็นไปตามคำทำนายไว้ก็ดีว่าการकुหม่อจะให้ถูกเสมอ ไปย่อมเป็นไปได้

เมื่อเราอยู่รวมกันที่เมืองวิมเบิลดันในอังกฤษ ซึ่งขณะนั้นท่านได้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกฟอร์ด ได้ปริญญา บี.เอ. และ บี.ซี.แอล. แล้ว กำลังศึกษาต่อที่เนติบัณฑิตสภาอังกฤษ ข้าพเจ้าได้ชวนไปตีล่อนเทนนิส เมื่อไปถึงข้าพเจ้าก็เข้าไปเล่นล่อนเทนนิสเห็นเจ้าคุณศรี ฯ อ่านหนังสืออยู่จึงหยุดถามว่าอ่านอะไรก็ได้ความว่านั่งอ่านตำรากฎหมาย และในระหว่างที่อยู่บ้านเดียวกันนั้นหลังจากที่ได้เนติบัณฑิตแล้วก็ไปฝึกงานอยู่กับสำนักงานเนติบัณฑิตที่มีชื่อแห่งหนึ่งท่านก็ต้องค้นเรื่องเกี่ยวกับคดีต่างๆ เมื่อกลับมาถึงบ้านก็มาจดประเด็นที่จะฟังชักพยานอยู่มิได้ขาด ทั้งนี้ เป็นการแสดงว่าท่านมีความขยันหมั่นเพียรเป็นอย่างยิ่งซึ่งต่างกับนักเรียนไทยอื่นๆ ในสมัยนั้นด้วยกัน

ตามที่ได้กล่าวว่าท่านเป็นคนแข็งแรงแต่ก็มีโรคประจำตัวนั้น เพราะวันหนึ่งท่านถือขวดยามาบ้านถามว่ายาอะไรก็ได้รับตอบว่าเขาว่ายาดีก็ซื้อมาลองกินดู เมื่อถามว่าแก้โรคอะไรก็บอกว่าซื้อมาลองเท่านั้น เมื่อกลับมาเมืองไทยแล้วปรากฏว่าท่านเป็นโรคหืดเรื้อรังได้รับการ

ทางแพทย์แผนปัจจุบัน และแพทย์แผนโบราณ การรักษาทางแพทย์แผนปัจจุบันนั้นข้าพเจ้าพอจะเข้าใจว่าเป็นการรักษาโดยมีเหตุผล คือมีการตรวจและยาที่รักษานั้นก็ประกอบด้วยสารเคมีซึ่งรักษาได้ผลมาแล้ว แต่ที่เข้าคำโบราณที่ว่าลงเนื้อชอบลงยาบางคนรักษาแพทย์แผนปัจจุบันหาย บางคนก็ไม่หาย แต่เจ้าคุณท่านก็ชอบลงยา เมื่อพบกันข้าพเจ้าถามว่าโรคที่คิดเป็นอย่างไรบ้าง ก็ได้รับคำตอบว่าขณะนี้กินยาแผนโบราณ ซึ่งเข้าตับตึงแกหรือคางคกอะไรเทือกนั้น เมื่อถามว่าแล้วรับประทานหรือเปล่านั้นบอกว่ารับประทานซี่ คำตอบนี้ทำให้ข้าพเจ้าต้องชมความอดทนและความพยายามที่จะรักษาโรคของท่านเป็นอย่างยิ่ง

ตั้งกล่าวมาแล้วเจ้าคุณศรี ฯ ชอบการลี้ลาศมาก ขณะที่อยู่วิมเบิลตันนั้นได้เคยไปด้วยกันบ่อย ๆ นอกจากไปลี้ลาศนอกบ้านแล้วก็ฝึกซ้อมสตันกันในห้องรับแขกอยู่เสมอ การไปลี้ลาศนอกบ้านนั้นบางครั้งก็กลับถึงบ้านในราว ๒ หรือ ๓ นาฬิกา ของวันรุ่งขึ้น และรู้สึกหิวโหยกันทุกคน เมื่อลงจากรถได้เดินเดินผ่านร้านขายกาแฟสำหรับพวกเรดท์ที่เราก็อะวะซื้อขนมปังและไส้กรอกเนื้อจากร้านกาแฟนั้นมารับประทานกันที่บ้าน การรับประทานของเราบางทีก็หมดบางทีก็ไม่หมด วันหนึ่งแม่บ้านมาเห็นอาหารทั้งอยู่ในตอนเช้า ถามว่าพวกเราไปซื้อไส้กรอกนี้มากินกันหรือ เมื่อตอบว่าเราไปซื้อมากินเพราะหิว แม่บ้านทำตาลุกโพล่ง บอกว่าของพรรณนั้นเขาไม่กินกันหรอก แต่เราก็อะวะเพราะเพราะต่างคนก็ได้รับประทานแล้ว และขณะที่รับประทานนั้นก็อร่อยดี ต่อมาในภายหลังเมื่อเราต่างคนออกจากราชการด้วยกันแล้ว เจ้าคุณศรี ฯ ก็ยังได้ชวนข้าพเจ้าไปซ้อมลี้ลาศที่บ้านอาจารย์สอนการลี้ลาศ แต่ข้าพเจ้าไม่ค่อยสนใจมากนัก การไปก็ไปเป็นเพื่อนมากกว่า ภายหลังได้ทราบว่าท่านไปซ้อมลี้ลาศที่บางปะนนเสมอ ๆ ข้าพเจ้าเคยเคาะท่านว่ามีข่าวท่านไปลี้ลาศตลอดคดียี่สิบสี่ชั่วโมงไหม ท่านตอบว่าไม่ถึงอย่างนั้นหรอก ไปราวก่อนเที่ยงแล้วกลับเกือบสว่างเท่านั้นเอง

ส่วนการกุหลอมท่านชอบมาช้านาน ตอนที่อยู่ในอังกฤษเคยกุหลอมแก้วตามตำราฝรั่งครั้งกลับมาเมืองไทย เมื่อออกจากราชการแล้ว เราก็ได้ไปกุหลอมกันทั้งตอนกลางวันและตอนกลางคืนจากอาจารย์ต่าง ๆ กัน ที่วัดเลียบบ้าง วัดทองบ้าง วัดเทพธิดาบ้าง บางอาจารย์ก็ไปกุหลอมครั้งบางอาจารย์ก็ไปกุหลอมน้อยครั้ง ข้าพเจ้าเองก็ชอบกุหลอมแต่ก็ไม่ถึงกับหลงเพียงแต่ชอบว่าเป็นเครื่องเตือนสติ นอกจากการกุหลอมแล้วเจ้าคุณศรี ฯ ก็ยังชอบการร่อนน้ำมันต์จากอาจารย์ที่เป็นพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงอีก เราเคยไปร่อนน้ำมันต์กันหลายครั้ง

เรามีตำแหน่งหน้าที่ราชการคนละครึ่งจึงไม่มีใครได้ติดต่อนำที่การงานกัน คงมีครั้งสำคัญเมื่อก่อนเปลี่ยนการปกครองต้องทำงานประมาณให้เข้าสู่ตุลยาภพ เจ้าคุณศรีฯ เคยถามข้าพเจ้าว่าจะต้องตั้งงบประมาณสักเท่าใด ข้าพเจ้าตอบว่าคงอยู่ในอัตราประมาณร้อยละ ๕๐ ในฐานที่ท่านเป็นปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศท่านก็ไปทำให้ได้ เมื่อเปลี่ยนการปกครองในปี ๒๔๗๕ คณะราษฎรได้ขอให้เจ้าคุณหมโนปกรณ์นิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรี เจ้าคุณศรีฯ ได้มาชวนให้ข้าพเจ้าเข้าร่วมในคณะรัฐมนตรีด้วย ข้าพเจ้าตอบท่านไปอย่างซื่อว่า ข้าพเจ้าไม่มีรายได้อะไรต้องอาศัยเงินเดือนอย่างเดียว ถ้าออกจากตำแหน่งการเมืองแล้วคิดบ้านญาติได้เงินเดือนหนึ่งไม่ถึงสองร้อยบาท จึงเกรงว่า ไม่สามารถจะหากินในอาชีพที่ถนัดได้ เพราะขณะนั้นการบัญชีเกือบไม่ได้รับความสนใจเลย จึงขอตัวแต่ได้บอว่าถ้ามีสิ่งใดเกี่ยวกับกระทรวงการคลังที่ข้าพเจ้าจะช่วยได้ข้าพเจ้าก็จะทำให้ทุกอย่าง ส่วนตัวท่านเองรับเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และนายกรัฐมนตรีรับตำแหน่งรัฐมนตรีคลังอีกตำแหน่งหนึ่ง โดยมอบให้ข้าพเจ้าทำงานแทนทุกอย่างเว้นแต่เรื่องใดมีปัญหาจึงให้หารือ การหารือนั้นทำในเวลาว่างรับประทานอาหารกลางวัน มีเจ้าคุณหมโนฯ เจ้าคุณศรีฯ และข้าพเจ้าซึ่งรับประทานอาหารกันเป็นประจำ ภายหลังข้าพเจ้าออกจากราชการแล้ว เจ้าคุณศรีฯ ชวนข้าพเจ้าเป็นเหรียญกษาปณ์ไทย โดยท่านเป็นเลขาธิการ การงานได้ดำเนินไปเป็นที่เรียบร้อย

เมื่อจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตั้งคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีขึ้น ข้าพเจ้าเห็นว่าในการสอนกฎหมายสัญญาอันนี้ ควรได้นักกฎหมายซึ่งทรงคุณวุฒิสูงและปฏิบัติงานอาชีพนั้นอยู่มาเป็นอาจารย์พิเศษ จึงได้เชิญเจ้าคุณศรีฯ มาสอน และท่านก็ได้สอนมาด้วยดีเป็นเวลาหลายปี เมื่องานทางสำนักงานของท่านมีมากขึ้น จึงได้ขอลีกตัวโดยแนะนำอาจารย์กฎหมายอื่นมาสอนแทน

ข้อความสั้นๆ ข้างต้นนี้ แม้ว่าจะไม่มีสาระสำคัญอะไรมากมาย แต่ก็เป็นเรื่องซึ่งเพื่อนฝูงที่สนิทจะฟังกล่าวเพื่อเป็นอนุสรณ์ และหวังว่าพอจะแสดงให้เห็นถึงอุปนิสัยใจคอและคุณความดีของเจ้าคุณศรีฯ ได้.

พระยาไชยยศสมบัติ

๒๑ พ.ค. ๑๑

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้าเคยรู้จักคุ้นเคยกับท่านเจ้าคุณศรีวิสารวามาตั้งแต่ยังเป็นเด็กนักเรียนอยู่ในประเทศอังกฤษ และในทอนหลังยังได้ร่วมทำงานกับท่านที่สภาภาษาไทยอีกด้วย ท่านเจ้าคุณเป็นผู้มีสติปัญญาเฉียบแหลม และมีความจำแม่นยำ ปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยความวิริยะ-อุตสาหะ และมุ่งมั่นที่จะให้กิจการงานสำเร็จลุล่วงและก้าวหน้าไปด้วยดี เมื่อท่านยังเป็นนักเรียนอยู่ในประเทศอังกฤษได้ทำเกียรติประวัติสำหรับคนไทย คือ ได้รับทุนเล่าเรียนจากโรงเรียนมัธยมศึกษาให้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัย และเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับปริญญาเกียรตินิยมอันดับหนึ่ง ที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด เมื่อท่านสำเร็จการศึกษาแล้ว พระองค์เจ้าจรัญ เอกอัครราชทูตไทยประจำสถานทูตกรุงปารีสได้ขอให้เข้ารับราชการในสถานทูต และได้ปฏิบัติราชการในหน้าที่เป็นอย่างดี ต่อจากนั้นประวัติในทางราชการของท่านเจ้าคุณได้รุ่งเรืองตลอดมา

เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบข่าวว่าท่านเจ้าคุณได้ถึงแก่อนิจกรรมโดยกะทันหัน และในระหว่างที่ท่านยังต้องปฏิบัติหน้าที่ ๆ สำคัญอีกหลายตำแหน่ง นับว่าประเทศชาติได้สูญเสียบุคคลที่ทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมือง ซึ่งเป็นที่น่าสลดใจและน่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง

ขอให้คุณงามความดีที่ท่านเจ้าคุณได้ทำไว้ จงเป็นอาณิสสให้ดวงวิญญาณของท่านได้ประสบแต่สิ่งที่ดีและงามในสัมปรายภพด้วย.

พ.ช.บุญศรีพงศ์

(พระยาบุญศรีพงศ์)

คำไว้อาลัย

ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งเป็นที่เคารพรักใคร่นับถือของบรรดาข้าราชการ และผู้รู้จักคุ้นเคยโดยทั่วไป ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ไม่ถือตัว และมีธรรมาศัยไมตรีเป็นอย่างดี มีประสบการณ์ในชีวิตการงานอันยาวนานและให้ตัวอย่างในความรับผิดชอบอันควรแก่การศึกษาเป็นแบบอย่างที่ดียิ่ง

ระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรีอยู่นั้นได้ทุ่มเทเวลาและความรู้ความสามารถ ปฏิบัติราชการด้วยความเหน็ดเหนื่อยเพื่อยังผลให้เป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ แม้ว่าท่านจะอยู่ในวัยชราและขณะเจ็บป่วยก็ตาม ก็ยังมีความห่วงกังวลในหน้าที่การงานอยู่เสมอ จนกระทั่งถึงแก่อนิจกรรมนับว่าประเทศชาติต้องสูญเสียคนดีมีประโยชน์ยิ่งไปอีกคนหนึ่ง

ฉะนั้น ในการที่ต้องสูญเสีย ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาไปในครั้งนี้ ข้าพเจ้าจึงรู้สึกอาลัยและเสียใจด้วยเป็นอย่างยิ่ง ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและคุณธรรมความดีที่ท่านได้บำเพ็ญให้แก่ประเทศชาติมาแล้ว จงเป็นพลวบ้จายหนุนนำให้ดวงวิญญาณของท่านไปสู่สุคติในสัμπรายภพนั้นเทอญ.

พลโท

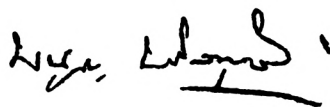
(แสง เสนาณรงค์)

เลขาธิการทำเนียบนายกรัฐมนตรี

๑๒. เม.ย. ๑๑

อาลัย ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ คือ เมื่อ ๔๐ ปีก่อนโน้น ในสมัยที่ข้าพเจ้าเรียนวิชากฎหมาย ในโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ข้าพเจ้าได้เป็นลูกศิษย์ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา ท่านสอนวิชากฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล ข้าพเจ้ารู้สึกในขณะนั้นเช่นเดียวกับนักเรียนกฎหมายร่วมรุ่นเดียวกันว่า ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาเป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องราวปราชญ์มากสมกับปริญญที่ท่านได้รับมาจากต่างประเทศ ท่านเป็นอาจารย์ที่มีวิชาความรู้จริง ๆ สามารถถ่ายทอดวิชาให้เป็นที่เข้าใจแก่บรรดาศิษย์ได้เป็นอย่างดี นอกจากจะเป็นอาจารย์ที่ทรงวิทยาคุณแล้ว ท่านยังเป็นข้าราชการที่ดีเฒ่าที่สุดคนหนึ่งในสมัยนั้นด้วย ท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและปฏิบัติราชการในหน้าที่ได้เป็นอย่างดีเยี่ยม ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ท่านได้รับการเลื่อนยศ บรรดาศักดิ์ และตำแหน่งหน้าที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว กาลล่วงเลยมาเกือบ ๔๐ ปี ข้าพเจ้ากับท่านเจ้าคุณได้มีโอกาสร่วมปฏิบัติราชการในสำนักเดียวกันโดยท่านได้รับแต่งตั้งเป็นปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี และข้าพเจ้าเป็นเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ในการที่ได้ร่วมปฏิบัติราชการในสำนักเดียวกันนี้ เป็นโอกาสให้รู้เห็นยิ่งขึ้นว่า ท่านเจ้าคุณเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติราชการในหน้าที่จริง ๆ ความเข้าใจของข้าพเจ้าตั้งแต่สมัยที่เป็นนักเรียนกฎหมายว่า ท่านเจ้าคุณเป็นผู้ที่มีวิชาความรู้สูง มีความสามารถในการปฏิบัติราชการเป็นอย่างดีเยี่ยมนั้น มิได้ผิดเลย คุณลักษณะอันสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ท่านเจ้าคุณเป็นผู้ที่เอาใจใส่ในหน้าที่การงานมากเหลือเกิน เมื่อท่านได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติราชการในเรื่องใดแล้ว ก็ตั้งหน้าตั้งตาทำงานนั้นให้สำเร็จลุล่วงไป โดยมีได้ห้วงโยในสังขารของท่าน ซึ่งอย่างเข้าสู่วัยชราแล้ว ด้วยความอดทนตรากตรำต่อหน้าที่การงาน ในที่สุดท่านก็ต้องจากไป ยังความเศร้าโศกสลดใจและอาลัยแก่ท่านที่เคารพนับถือ ญาติ มิตร และบรรดาผู้อยู่ได้บังกับบัญชา และศิษย์ทั้งหลายโดยทั่วหน้ากัน การจากไปไม่กลับมาของท่านในครั้งนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกว่ประเทศชาติได้ขาดคนดีไปเสียอีกคนหนึ่งแล้ว ซึ่งเป็นที่น่าเสียดาย.

(นายมนูญ บริสุทธิ์)
เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ไฉไล

ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจาเคยเป็นผู้บังคับบัญชาของข้าพเจ้าเมื่อครั้งท่านดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (พ.ศ. ๒๔๘๘) ขณะนั้นข้าพเจ้ารับราชการอยู่ในกรมบัญชีกลาง

กรมบัญชีกลางนั้นมีหน้าที่ราชการเกี่ยวข้องกับกระทรวงมากที่สุด ข้าพเจ้าจึงเป็นผู้หนึ่งที่ได้มีโอกาสรับใช้เจ้าคุณอย่างใกล้ชิด แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ท่านเจ้าคุณจึงดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังอยู่ไม่นานนัก แม้กระนั้นก็เป็นทีประจักษ์แก่ข้าพเจ้าว่าในสังกัดกระทรวงการคลังว่า ท่านเป็นผู้บังคับบัญชาที่มีความโอบอ้อมอารี เห็นอกเห็นใจผู้น้อย เป็นหัวหน้าที่มีความสามารถเป็นเยี่ยม มีความซื่อตรงและเคร่งครัดต่อหน้าที่การงานและความเคารพนับถือทุกประการ สำหรับตัวข้าพเจ้า ได้รับความเมตตาปรานีจากท่านเจ้าคุณทั้งในตำแหน่งราชการและส่วนตัวตลอดมา และในระยะหลังเมื่อท่านดำรงตำแหน่งปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี ข้าพเจ้าก็มีโอกาสปฏิบัติหน้าที่ราชการเกี่ยวข้องกับท่านอีก ทุกครั้งที่ได้ปฏิบัติงานใกล้ชิดกับท่าน ข้าพเจ้าอดรู้สึกไม่ได้ว่าเป็นบุญอย่างหนึ่งของประเทศไทยที่มีคนที่สามารถและพยายามบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมอย่างท่านเจ้าคุณไว้เป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง

ขอคุณผลบุญอันท่านเจ้าคุณได้ประกอบไว้ตลอดชีวิตอันมีค่าของท่าน จงคลบันดาลให้ท่านประสบสุขในสัมปรายภพ.

บุญมา วงศ์สวรรค์
ปลัดกระทรวงการคลัง

เจ้าคุณศรีวิสารวาจา

เจ้าคุณศรีวิสารวาจา เคยดำรงตำแหน่งกรรมการธนาคารแห่งประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ ในนามของคณะกรรมการและพนักงานของธนาคาร ฯ ผมขอแสดงความอาลัย และเทอดทูนเกียรติของท่านไว้ ณ ที่นี้

สำหรับส่วนตัวผม ผมได้มีโอกาสทำราชการ และงานอื่นใกล้ชิดสนิทสนมกับท่าน เจ้าคุณเมื่อท่านรับตำแหน่งปลัดบัญชาการฯ และเมื่อท่านเป็นเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ กรรมการบริหารสภาการศึกษาแห่งชาติ ประธานกรรมการบรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ประธานกรรมการจัดทำรายงานประจำปีของประเทศ และเลขาธิการกิตติมศักดิ์ สภาอากาศไทย

ความซื่อสัตย์สุจริตธรรม ความรอบรู้ปราชญ์เปรี๊ยะ ความสามารถเชี่ยวชาญ ประสิทธิภาพความเข้มแข็ง และคุณลักษณะอื่นๆ ของท่านเจ้าคุณนั้น ผมและเพื่อนฝูงที่มีอาวุโสน้อยกว่าท่าน รับนับถืออยู่นานแล้ว ไม่มีปัญหา

ข้อที่ไม่ใครมีใครทราบ และผมควรจะเขียนไว้เป็นอนุสรณ์สำหรับคนรุ่นหลัง ก็คือ ท่านเจ้าคุณได้เป็นที่พึ่งอันอบอุ่นร่วมเย็นแก่พวกเราในการแก้ปัญหาข้อราชการต่าง ๆ อยู่เสมอ หลายต่อหลายครั้งผมกับเพื่อน ๆ จนปัญญา หาทางออกไม่ได้เกี่ยวกับปัญหาสำคัญเรื่องเงิน หลวงที่อาจจะรั่วไหลสองสามร้อยล้านบาท หรือปัญหาระบบเศรษฐกิจ ระบบการบริหารหรือเกี่ยวกับอนาคตของข้าราชการบางท่านที่ปฏิบัติราชการโดยสุจริตแต่ถูกกล่าวหา ปัญหาเช่นนี้ เมื่อเราจนปัญญากันจริง ๆ ในบรรดาพวกเราต้องมีใครระลึกขึ้นได้ว่า ควรไปหาหรือท่านปลัดบัญชาการฯ และเมื่อไปหาหรือท่านแล้ว ท่านก็ช่วยด้วยใจของท่าน ท่านช่วยอย่างรวดเร็ว นับปล้น ท่านช่วยให้ถึงที่สุด และท่านช่วยให้ได้ผลสำเร็จ โดยถือประโยชน์ราชการเป็นที่ตั้ง

บัดนี้ ผมขาดที่พึ่งสำคัญไปแหล่งหนึ่ง.

(ปวย อิงการณ)

๘ เมษายน ๒๕๐๐

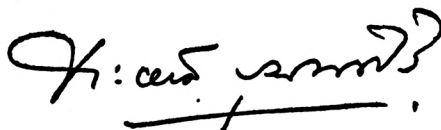
ท่านเจ้าคุณศรีวิสารวาจา

ข้าพเจ้าได้เริ่มรู้จักเจ้าคุณศรีวิสารวาจา ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ เมื่อท่านเจ้าคุณ ฯ กำลังจะสำเร็จการศึกษาปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด และได้รับปริญญาทางกฎหมายแล้ว และข้าพเจ้าเพิ่งได้เดินทางไปถึงกรุงลอนดอน เวลาได้ผ่านไป จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๗ ข้าพเจ้าจึงได้พบกับท่านเจ้าคุณ ฯ อีกครั้งหนึ่ง แต่ท่านก็ยังจำข้าพเจ้าได้ทั้งที่เมื่อพบท่านครั้งแรก ข้าพเจ้ามีอายุเพียง ๑๒ ปี เท่านั้น

ความคุ้นเคยระหว่างผู้ใหญ่และข้าราชการวัยหนุ่มผู้น้อยก็ได้เริ่มตั้งแต่บัดนั้นเป็นลำดับทั้งเกี่ยวกับราชการและการสังคม โดยเฉพาะเกี่ยวกับสมาคมนักเรียนเก่าอังกฤษ และงานประจำปีของนิสิตเก่าของมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดและเคมบริดจ์ และเกี่ยวกับสโมสรโรตารี ท่านเจ้าคุณ ฯ มีชื่อเสียงมากในการแสดงปาฐกถา และคำกล่าวที่เต็มไปด้วยเนื้อหาความที่คมคาย และชวนสนทนากับที่ท่านเป็น Classical Scholar นักรัฐศาสตร์ และนักกฎหมายฝีมือที่หนึ่ง

ในการที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสร่วมปฏิบัติราชการและงานอื่น ๆ ร่วมกับท่านเจ้าคุณ ฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอย่างใกล้ชิดในระยะ ๕ ปีที่แล้วนั้น ข้าพเจ้าถือว่าเป็นเกียรติอย่างสูงและโชคอันประเสริฐ เพราะท่านเป็นรัฐบุรุษและสุภาพบุรุษแท้จริง เป็นผู้ที่ทุกคนนับถืออย่างสูงทั้งชาวไทยและต่างประเทศ เป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในกิจการหลายด้านหลายมุม มีความซื่อสัตย์สุจริตละเอียดละออและสุขุมในการปฏิบัติงาน โดยมีเหตุผล และความคิดอันลึกซึ้ง ซึ่งเป็นประสบการณ์อย่างดีสำหรับผู้ที่ได้มีโอกาสร่วมปฏิบัติงานกับท่านถือเป็นบทเรียน

การที่ท่านเจ้าคุณ ฯ ได้อำลาจากโลกนี้ไปไม่มีวันกลับ ประเทศชาติได้สูญเสียรัฐบุรุษที่สำคัญอย่างมากในวงราชการบริหารและการเมือง และเป็นการยากอย่างยิ่งที่รัฐจะหาผู้อื่นใดเทียบเท่าท่านเจ้าคุณ ฯ มาทดแทนได้.

(ประยุทธ์ จันทร์โอชา)

คำไว้อาลัย

แด่

พันเอก (พิเศษ) พระยาศรีวิสารวาท

ท่านพันเอก (พิเศษ) พระยาศรีวิสารวาทกับผมรู้จักกันมานานแล้วแต่เพิ่งจะสนิทสนมกันมากก็เมื่อท่านกับผมได้มารับราชการอยู่ร่วมสำนักเดียวกันประมาณสามปีมานี้เห็นจะได้ ผมนับถือท่านมากทั้งในทางส่วนตัวและราชการ ท่านเป็นคนเอางานเอาการ มีความหวังดีต่อประเทศชาติเป็นอันมาก ทุกครั้งที่ผมพบและได้สนทนากับท่าน ท่านจะต้องแสดงให้เห็นเสมอว่าท่านเข้มแข็ง อุดม สามารถต่อสู้กับอุปสรรคนานาประการได้เป็นอย่างดี ในระยะหลังนี้รู้สึกว่าร่างกายของท่านดูทรุดโทรมไป ได้เคยขอร้องให้ท่านพักผ่อนมาก ๆ และงดการทำงานอย่างหามรุ่งหามค่ำลงเสียบ้าง แต่ท่านก็บอกว่าท่านไม่เป็นอะไร ร่างกายของท่านสบายดี ต่อมาผมได้เปลี่ยนที่ทำงานใหม่มาอยู่โรงงานยาสูบ ได้มีโอกาสพบกับท่านอีกสองสามครั้ง ก็ยังรู้สึกว่าท่านแข็งแรงดีอยู่ไม่นึกว่าท่านจะต้องมาจากไปอย่างไม่มีวันกลับเช่นนี้ ความจริงการตายเป็นของหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่เมื่อได้ทราบข่าวการมรณกรรมของท่านอย่างกระทันหัน จึงทำให้อดเศร้าสลดใจและรู้สึกเสียใจอย่างบอกไม่ถูก

ฉะนั้น ในโอกาสที่เจ้าภาพจะประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ ท่านพันเอก (พิเศษ) พระยาศรีวิสารวาท ผมจึงขอได้มีส่วนอุทิศผลบุญราศีที่ได้บำเพ็ญมาจงเป็นผลคลันตาลให้ดวงวิญญาณของท่านได้ไปสิงสถิตอยู่ในทิพย์นิมิตสถานแห่งใดในสัมปรายภพตลอดไปเถิด.

พลโท

(ม.ร.ว. ลาก หัตถินทร) .

โรงงานยาสูบ กระทรวงการคลัง

๓๐ เมษายน ๒๕๐๐

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้าเริ่มคุ้นเคยใกล้ชิดกับ เจ้าคุณศรีวิสารวาจา มาประมาณ ๒๐ ปีเศษ คือหลังสงครามโลกครั้งที่สองเสร็จไม่นาน ขณะนั้นท่านกำลังเป็นโรคหืด ซึ่งนับว่ารุนแรงอยู่ แต่หลังจากนั้นก็ไม่ได้พบปะท่านบ่อยนัก เพราะสุขภาพทั่วไปของท่านอยู่ในระดับที่เรียกว่าดีทีเดียว จนถึงเมื่อประมาณ ๓ ปีที่แล้วมา ท่านต้องลาพักราชการ และเข้ารักษาตัวอยู่ที่ตึกจنگกลนี โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ข้าพเจ้าจึงได้ไปเยี่ยมท่าน และร่วมมือกับแพทย์แผนกายุทธศาสตร์ ให้การรักษาเกือบเป็นประจำวัน รวมทั้งหมอดเกือบ ๆ ๒ เดือน จนท่านหายป่วยและกลับบ้านได้ หลังจากนั้นหลาย ๆ เดือนครั้งหนึ่งข้าพเจ้าแวะไปเยี่ยมและตรวจสุขภาพของท่าน ซึ่งนับว่ายิ่งดีขึ้นเป็นลำดับ และครั้งสุดท้ายที่ไปหาท่านราว ๆ ปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ในขณะนั้นถ้าพูดกันทั่ว ๆ ไปแล้ว ท่านสมบูรณ์ขึ้นกว่าเมื่อไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์อย่างเห็นได้ชัด

เนื่องจากในระยะต่อมา ข้าพเจ้ารู้สึกเหน็ดเหนื่อย ประจวบกับญาติสนิทมาลัมป่วยอย่างหนักต้องเป็นธุระ จึงไม่มีเวลาสะดวกที่จะไปเยี่ยมเยียนท่านนับเป็นเวลาหลายเดือนมาก แล้วก็ต้องตะลึงงงวยเมื่อมาพบข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์วันรุ่งขึ้นว่าท่านสิ้นเสียแล้ว ทราบภายหลังว่าก่อนที่จะทางบ้านจะพาท่านไปส่งโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ตอนกลางคืนนั้น พยายามจะโทรศัพท์ถึงข้าพเจ้า แต่หาชื่อในสมุดโทรศัพท์ไม่พบ (บ้านข้าพเจ้าไม่มีโทรศัพท์ ขอดิดตั้งนานแล้วยังไม่ได้) เป็นอันว่าน่าสลดใจที่ข้าพเจ้าไม่มีโอกาสสนทนากับท่านในวาระสุดท้าย เพราะท่านกลับไปอย่างสงบที่สุดในที่นั้นเองที่โรงพยาบาล แล้วก็ไม่ต้องอีก

ข้าพเจ้ารักและนับถือเจ้าคุณศรีวิสารวาจาอย่างมากโดยใจจริง เพราะว่าท่านมีอะไรหลายอย่างที่เป็นอุดมคติของข้าพเจ้า เป็นคนเรียนเก่ง มีความรู้สูง มีวัฒนธรรมสูง เทิดทูนชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เสียสละกำลัง ทนเหน็ดเหนื่อย ไม่ยอมแพ้งานเพื่อส่วนรวม แม้แต่อายุป็น ๗๐ เศษ ยังยอมรับหน้าที่ยาก ๆ ต้องรับผิดชอบหลาย ๆ หน้าที่พร้อมกัน ต้องอ่านกันกว่าคำราอยู่ตลอดเวลา ทำอะไรได้คล่องแคล่วทั้งสมองและร่างกาย คนป็น ๖๐ ไม่น้อยที่ต้องยอมแพ้ท่าน

เจ้าคุณศรีวิสารวาจา เอ็นคุ๋ข้าพเจ้า อวยพรสวัสดิ์ปีใหม่แก่ข้าพเจ้าและครอบครัวเป็นประจำ และมีไมตรีจิตต่อข้าพเจ้าเสมอต้นเสมอปลายตลอดมา ด้วยกุศลผลบุญและคุณความดีที่ท่านได้ประกอบมาตลอดอายุขัย ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าท่านจะต้องไปสู่สุคติในสัมปรายภพตามคติวิสัย ทั้งไว้แต่ผลงานอนเนกประการ และความอาลัยรักของคนทั้งหลาย ทั้งที่คุ้นเคยและเคารพนับถือ.

ขอแพทย์ใช้ ยุธิพันธุ์

๘ มิถุนายน ๒๕๐๐

ขอประทานเสนอ ฯ พล ฯ นายกรัฐมนตรี

ฯ พล ฯ เลียวনারด์ อังเกอร์ เอกอัครราชทูตอเมริกา ได้มีหนังสือนำเสนอของ
ฯ พล ฯ ดิน รัสก์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา ที่มีมาแสดงความเสียใจ
ในอนิจกรรมของพระยาศรวิสารวาท ปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นผู้ที่รัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงการต่างประเทศและชาวอเมริกันเคารพนับถือเสมือนผู้ร่วมงานที่สามารถและ
เป็นมิตรของสหรัฐอย่างแท้จริง

อนึ่ง ในโอกาสเดียวกันนี้ เอกอัครราชทูตสหรัฐและเจ้าหน้าที่ประจำสถานเอกอัคร-
ราชทูต ฯ ใคร่ขอแสดงความเสียใจในการสูญเสียท่านปลัดบัญชาการ ฯ มา ณ ที่นี้ด้วย

จึงขอประทานเสนอเพื่อโปรดทราบ และพร้อมนี้ ได้แนบหนังสือตอบขอบคุณ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และเอกอัครราชทูต ฯ มาเพื่อโปรดพิจารณาลงนาม
ด้วยแล้ว

พลโท

เลขาธิการทำเนียบ ฯ

๑ เม.ย. ๑๑

- ทราบ - ลงนามแล้ว
- แจ้งให้กรอปรทราบดี

จอมพล ถ. กิตติขจร

นายกรัฐมนตรี

๑ เม.ย. ๒๕๑๑

Bangkok, March 27, 1968

Dear Mr. Prime Minister:

I have been asked by Secretary Rusk to convey the following message to you:

"Dear Mr. Prime Minister:

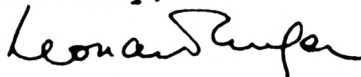
Permit me to express to you my most sincere sympathy over the loss of Phya Srivisar. My countrymen and I admired and respected him as a valued partner and a true friend.

Sincerely,

Dean Rusk"

Permit me to add my own expression of deep sympathy and that of my staff.

Sincerely,

Leonard Unger

His Excellency
Field Marshal Thanom Kittikachorn
Prime Minister of Thailand
Bangkok

THE GERMAN AMBASSADOR

Bangkok, March 29, 1968

Your Excellency,

I am deeply grieved by the sad news of the passing away of his Excellency Phya Srivisarn Vacha. May I express my most sincere condolences on this tragic event, which has deprived this country and nation of an elder statesman who gave such distinguished service to the Royal Thai Government, and Your Excellency of an outstanding adviser and collaborator.

Accept, Excellency, the renewed assurances of my highest consideration.

(Dr. Ulrich Scheske)

His Excellency,
Prime Minister Thanom Kittikachorn,
Government House,
Bangkok

สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงย่างกุ้ง

๒๕ มีนาคม ๒๕๖๑

เรียน เลขาธิการสำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี

ด้วยได้ทราบข่าวด้วยความสลดใจว่า พันเอก (พิเศษ) พระยาศรีวิสารวาจา ปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี ได้ถึงแก่กรรม ข้าพเจ้าและข้าราชการสถานเอกอัครราชทูตแห่งนี้ จึงขอถือโอกาสแสดงความเสียใจอย่างยิ่งมา ณ ที่นี้ และขอได้โปรดกรุณาแจ้งให้ญาติที่ใกล้ชิดของผู้ล่วงลับได้ทราบด้วย จะขอบคุณมาก.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(นายสุวิทย์ บวรวัฒนา)

เอกอัครราชทูต

ที่ กต. ๐๔๐๑/๑๐๘๓๕

กระทรวงการต่างประเทศ

๑๖ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง การถึงแก่อนิจกรรมของพระยาศรีวิสารวาจา

เรียน เลขาธิการทำเนียบนายกรัฐมนตรี

ด้วย ฯพณฯ อุ ยู่ ณ เลขาธิการอัครราชทูตประจำประเทศไทย ได้มีหนังสือลงวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๑ ถึงกระทรวงการต่างประเทศแจ้งมาว่า ในนามของเลขาธิการและพนักงานของ คณะกรรมการเศรษฐกิจแห่งสหประชาชาติประจำเอเชียและตะวันออกไกล ขอแสดงความ เสียใจอย่างลึกซึ้งต่ออนิจกรรมของพระยาศรีวิสารวาจา ปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี ฅมายังรัฐบาลไทยด้วย ณ ที่นี้ และใคร่ขอให้น้ำความเสียใจนี้แจ้งต่อครอบครัวของพระยา- ศรีวิสารวาจาทราบด้วย

จึงขอเรียนมาเพื่อทราบและขอได้โปรดนำความเสียใจดังกล่าวนี้แจ้งต่อครอบครัว ของพระยาศรีวิสารวาจาทราบด้วย จักขอบคุณยิ่ง.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(นายสุจิน ลพานุกรม)

อธิบดีกรมพิธีการทูต ทำการแทน

ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ

ที่ ๑๘๕๑/๒๕๑๑

สำนักงานกลาง

๒๕ เมษายน ๒๕๑๑

เรื่อง แสดงความเสียใจในอสัญกรรมของพันเอก พระยาศรีวิสารวาท
เรียน นายกิตติวิทย์ ศรีวิสารวาท สมาชิกกิตติมศักดิ์สภาภาษาชาวไทย
สิ่งที่ส่งมาด้วย สำเนาหนังสือแสดงความเสียใจของสันนิบาตสภาภาษา ๑ ฉบับ

สภาภาษาชาวไทยได้ทราบด้วยความเศร้าสลดใจเป็นอย่างยิ่งว่า พันเอก พระยาศรีวิสารวาท สมาชิกกิตติมศักดิ์สภาภาษาชาวไทย เลขาธิการและกรรมการสภาภาษาชาวไทย ได้ถึงอสัญกรรมเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๑๑

พันเอก พระยาศรีวิสารวาท ในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ เป็นผู้ที่มีใจกุศลและได้ให้ความอุปการะช่วยเหลือแก่สภาภาษาชาวไทยเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการสภาภาษาชาวไทยเป็นเวลานาน ๓๑ ปี และได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งกรรมการสภาภาษาชาวไทยเป็นเวลานานติดต่อกันถึง ๓๘ ปี ได้นำเพื่อบุคคลประโยชน์แก่กิจการของสภาภาษาชาวไทยเป็นอันมาก การถึงอสัญกรรมของท่านจึงเป็นที่น่าเสียใจและอาลัยยิ่งนัก และสันนิบาตสภาภาษาฯ ได้มีหนังสือมาแสดงความเสียใจ ทั้งสำเนาที่แนบมาพร้อมหนังสือนี้

ในนามของสภาภาษาชาวไทย ข้าพเจ้าขอแสดงความเสียใจในเหตุวิปโยคทุกข์ ซึ่งท่านและน้องได้รับในครั้งนี้ด้วย.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

มร.

(พระธีรณสารวิสารวาท)

อุปนายกผู้อำนวยการสภาภาษาชาวไทย

1211 GENEVA 19,
SWITZERLAND.

4 April, 1968

Phra Tiranasar
Executive Vice President
The Thai Red Cross Society
King Chulalongkorn Memorial Hospital
Bangkok

Dear Phra Tiranasar,

It is with the utmost consternation that I have learned, through your letter of 26th March, of the sudden demise of Phya Srivisarvacha, Honorary Secretary General of the Thai Red Cross Society.

May I, on behalf of the League of Red Cross Societies, extend our very deep and sincere sympathy to the Thai Red Cross Society and, through your good offices, to his family, in the great loss you have sustained, a loss which is shared not only by us, but by all sister Societies.

We fully realise what a great gap will be left by the death of Phya Srivisarvacha after nearly forty years of devoted service, a gap that will be hard to fill. However, these years of devotion to the Red Cross will serve, not only as an example to those who follow, but also as a lasting memorial to this dedicated worker.

With renewed expressions of sympathy,

Yours sincerely,
Henrik Beer
Secretary General

สารบัญ

พระมหากษัตริย์ในประเทศไทย	๑
สันติภาพของโลกด้วยความเข้าใจซึ่งกันและกัน	๒๔
คำบรรยายเรื่องการปฏิบัติราชการของนายกรัฐมนตรี และสำนักนายกรัฐมนตรี	๔๑
คำบรรยายเรื่องสภามันคงแห่งชาติ	๕๔
คำปราศรัย เนื่องในโอกาสเปิดการประชุมสหภาพรัฐสภาแห่งเอเชีย ครั้งที่ ๓	๖๘
บันทึกความจำ	๗๑

“พระมหากษัตริย์ในประเทศไทย”

พระยาศรีวิสารวาจา

แสดงปาฐกถา ณ สมาคมชาวอเมริกัน กรุงเทพฯ ฯ

วันอังคารที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๗

(คำแปล)

๑. “รัฐ” นั้น ตามความหมายในปัจจุบัน ย่อมกินความถึงการมีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ (๑) คณะบุคคลหรือกลุ่มชน ซึ่งมีความสัมพันธ์ร่วมกันด้วยความผูกพันอย่างใดอย่างหนึ่ง (๒) อาณาเขตอันแน่นอน (๓) อิสระภาพเต็มสมบูรณ์ สำหรับเรื่องที่จะกล่าวในวันนี้ จะขอพูดถึงแต่องค์ประกอบอันแรกเท่านั้น เป็นธรรมดาอยู่แล้วที่คณะบุคคลหรือกลุ่มชนใด ๆ ก็ดี ย่อมมีวิธีการที่จะแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของตนโดยลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าจะให้แต่ละคนในคณะต่างออกความเห็นพร้อมกันในปัญหาใดปัญหาหนึ่งแล้ว ผลที่ได้รับก็คือความสับสนอลหม่าน ด้วยเหตุนี้จึงเกิดมีความจำเป็นต้องมีผู้แทนราษฎร ผู้ซึ่งได้รับมอบอำนาจจากคนพวกหนึ่งหรือหมู่หนึ่งให้เป็นตัวแทนของเขาเหล่านั้นในการนิติบัญญัติ เป็นที่พึงสังเกตว่า ผู้แทนเหล่านั้น แต่ละคนได้รับเลือกจากคนพวกหนึ่งหรือหมู่หนึ่งเท่านั้น และว่าตามความเป็นจริงแล้วหาได้เป็นตัวแทนของประชาชนทั่วไปทั้งหมดไม่

ตามโครงการของรัฐในปัจจุบันนั้น นอกจากฝ่ายนิติบัญญัติแล้ว รัฐยังมีสถาบันที่เป็นอิสระอีก ๒ สถาบันซึ่งต่างทำหน้าที่ต่างกัน ข้าพเจ้าหมายถึงฝ่ายบริหารและฝ่ายศาลยุติธรรม สถาบันแต่ละสถาบันนี้ย่อมทำหน้าที่สำคัญอย่างยิ่งในรัฐ แต่ก็จะต้องกล่าวไม่ได้ว่าสถาบันใดเป็นที่รวมแห่งหน้าที่ทั้งหมดของรัฐ ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีสถาบันใดที่พึงถือได้โดยถูกต้องว่าเป็นตัวแทนของรัฐทั้งหมด

๒. เมื่อมีการออกกฎหมายก็จำเป็นจะต้องประกาศให้ประชาชนทราบ นอกจากนั้นรัฐใด ๆ ก็ที่จะอยู่โดดเดี่ยวโดยไม่มีความสัมพันธ์กับรัฐอื่น ๆ ก็ไม่ได้ เมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างรัฐเกิดขึ้นแล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องคิดหาวิธีการที่จะแสดงความประสงค์ของรัฐหนึ่งให้อีกรัฐหนึ่งทราบ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า โดยวิวัฒนาการตามธรรมชาติและตามเหตุผลนั่นเอง สิ่งซึ่ง

เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของรัฐทั้งว่านี้ เป็นอำนาจสูงสุดในประเทศ ทำให้สามารถออกกฎหมายและรักษาความสงบเรียบร้อยในอาณาเขตได้ และสามารถดำเนินการติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศได้ด้วย ในสาธารณรัฐก็มีประธานาธิบดีเป็นประมุข ในรัฐธรรมนูญของราชอาณาจักรไทยก็มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ระบบการปกครองอาจแตกต่างกันได้ แต่ทั้งประธานาธิบดีและพระมหากษัตริย์ก็กระทำหน้าที่อย่างเดียวกัน และอย่างน้อยในแง่กฎหมายแล้ว ถือได้ว่าเป็นแบบฉบับที่ดีที่สุดของประชาชาติ ซึ่งทั้งสองอย่างนี้เป็นผู้แทนอยู่

๓. ในประเทศไทยเรามีพระมหากษัตริย์ปกครองกันมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ เมื่อคำนึงถึงสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในอดีตแล้วก็จะเห็นได้ว่า ประเพณีของเราอันนี้มีเหตุผลสนับสนุนให้เป็นเช่นนั้น ในสมัยต้น ๆ แห่งประวัติศาสตร์ คนเราต้องต่อสู้เพื่อสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ จึงจำเป็นที่จะต้องหาผู้นำซึ่งจักสามารถรวบรวมหมู่คณะให้เป็นปึกแผ่นอันหนึ่งอันเดียวกัน และสามารถให้ความคุ้มครองป้องกันภัยได้ด้วย ผู้นำเช่นว่านี้แหละที่มาเป็นกษัตริย์ขึ้น เมื่อสังคมได้รับการคุกคามจากภัยแห่งการรุกราน ก็เป็นหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ที่จะต้องนำราษฎรออกต่อสู้ เพื่อป้องกันเขาเหล่านั้นให้พ้นจากศัตรู จากเหตุผลข้อนี้ก็เห็นได้ว่า ความจำเป็นโดยแท้จริงได้เร่งเร้าให้ประชาชนเลือกกษัตริย์ เพื่อได้ทรงเป็นผู้นำทั้งในยามสงบและในยามสงคราม และการเป็นกษัตริย์ในประเทศนี้ก็ได้นำไป ในทางที่ทรงปกครองราษฎรอย่างฉันทวิภาคกับบุตร แม้จนถึงสมัยนี้ ในสมัยพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ไทย (หลายพระองค์) ก็ยังมีคำว่า “อเนกชนนิกรสโมสรสมมต” อยู่ด้วย ซึ่งหมายความว่า “ผู้ทรงรับเลือกโดยความพร้อมเพรียงจากประชาชน” ตามความความจริงประเพณีการเลือกหรือรับรองผู้ที่จะเป็นพระมหากษัตริย์นั้น ก็ยังคงปฏิบัติกันตลอดมาจนทุกวันนี้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงราชย์ได้มีการประชุมพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และที่ประชุมได้ตกลงเป็นเอกฉันท์ถวายราชสมบัติแก่พระองค์ ต่อมาเมื่อได้ใช้ระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญใน พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว การเลือกพระมหากษัตริย์คงเป็นไปตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ และโดยความเห็นชอบของรัฐสภา

จากแผ่นศิลาจารึกสมัยกรุงสุโขทัย ในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงพระมหากษัตริย์ผู้เรืองนาม เราอยู่ในฐานะที่จะทราบถึงขนบธรรมเนียมประเพณีบางประการของคนไทยในสมัยนั้นได้บ้าง ข้าพเจ้าขอยกเอาความตอนหนึ่งในพระนิพนธ์ว่าด้วย “ทรงพระนามของคนไทยแต่ก่อน

ในเรื่องตำแหน่งหน้าที่ของพระมหากษัตริย์” ซึ่งพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ทรงนิพนธ์ไว้ (ในหนังสือจดหมายเหตุของสยามสมาคม เล่ม ๓๖ ตอน ๒ เดือนธันวาคม ๒๔๙๐) นั้นมากล่าวดังนี้

“คนไทยแต่ก่อนนี้มีธรรมเนียมประเพณีเดิมของตนในเรื่องหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำออกรบพุ่งในเวลามีศึก เป็นประจักษ์พยานของราชรัฐในเวลาสงบศึก ราชรัฐทูลปรึกษาหารือได้ทุกอย่าง และทุกคนเคารพเชื่อฟังพระราชวินิจฉัย นอกจากนี้ราชรัฐจะเข้าเฝ้าก็ได้ ทั้งนี้เราทราบจากหลักศิลาจารึกด้วยว่า มีฆ้องแขวนไว้ที่หน้าพระราชฐานเมืองสุโขทัย เพื่อราชรัฐจะได้ตีขึ้นเมื่อต้องการความช่วยเหลือ หรือต้องการร้องทุกข์ขอความเป็นธรรมจากพระมหากษัตริย์ ธรรมเนียมที่จะร้องทุกข์ขอความเป็นธรรมจากพระมหากษัตริย์ ยังคงมีตลอดมาจนกระทั่งได้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยแปรรูปไปบ้างเล็กน้อย ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น แทนที่จะมีฆ้องแขวนไว้ ได้มีตำราจดลงยีนอยู่หน้าพระบรมมหาราชวังเพื่อรับคำร้องทุกข์สุดแต่ใครจะถวาย”

พระนามาภิไธยของพระเจ้าขุนรามคำแหง ตามที่ราชรัฐของพระองค์เรียกว่า “พ่อขุนรามคำแหง” นั้น ก็สนับสนุนข้ออ้างข้างบนนี้อยู่ในตัวแล้ว คำว่า “พ่อ” หมายถึง “บิดา” “พ่อขุน” ก็มีนัยเป็น “ราชาซึ่งเป็นพ่อ”

๔. ความสัมพันธ์ในระหว่างพระมหากษัตริย์ผู้ทรงปกครองกับราชรัฐข้าแผ่นดิน ในลักษณะบิดากับบุตรนี้ เมื่อกาลเวลาได้ล่วงมากยิ่งให้เกิดมีทรรคนะในเรื่องราชธรรมของพระมหากษัตริย์ขึ้น ข้าพเจ้าใคร่จะขอยกเอาข้อความบางตอนจากบทพระนิพนธ์ของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร เรื่อง “ทรรคนะของคนไทยแต่ก่อนในเรื่องตำแหน่งหน้าที่ของพระมหากษัตริย์” นั้น ขึ้นมากล่าวอีก ๓ ประการ

“สิ่งที่ทำให้ระเบียบพ่อเมืองนี้เป็นแบบฉบับสืบต่อมาก็คือ พระคัมภีร์ธรรมศาสตร์ (จากภาษาบาลีธัมมสาร) ซึ่งเราได้รับมาจากมอญ กำเนิดของพระคัมภีร์ธรรมศาสตร์นี้อาจเก่าแก่มาก แต่ความนิยมที่จะให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระธรรมิกราชนั้นคงจะมีมาก่อนขึ้นไปอีก เป็นเรื่องที่มาจากส่วนเก่าแก่ของพระไตรปิฎกแห่งที่มกนิกาย ซึ่งไรช เทวิส ประมาณว่ามีขึ้นแต่ศตวรรษที่ ๕ ก่อนคริสตกักราช คัมภีร์พระธรรมศาสตร์กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ว่าเป็นผู้ทรง

ธรรมิกราชและมหาสมมตราช (เป็นผู้ที่ได้รับเลือกขึ้น) ตั้งอยู่ในราชธรรม ๑๐ ประการ ทรงเบญจางคศีลเป็นปกติ และอัฐางคศีลเป็นอุโบสถศีล ประกอบด้วยพระเมตตากรุณาแก่สัตว์ทั้งปวง แล้วทรงพระอุทสาหะมนะสิการซึ่งคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ และทรงไว้ซึ่งประพฤทธิธรรมสี่ประการ คือ พิจารณาซึ่งความชอบความผิดแห่งผู้กระทำให้เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์แก่พระองค์ ๑ ทนบำรุงบุคคลผู้มีศีล ๑ ประมูลมาซึ่งพระราชทรัพย์โดยยุติธรรม ๑ รักษาพระนครราชเสมาให้สุขเกษมโดยยุติธรรม ๑” ดังนี้

อันทศพิทธาธรรมที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ก็คือ

- (๑) ทาน การให้เฉพาะบุคคล
- (๒) ศีล รักษานิจศีล
- (๓) บริจาค สละให้เป็นสาธารณประโยชน์
- (๔) อาชว ชื่อตรง
- (๕) มัททว อ่อนโยน
- (๖) ตปะ เพียรพยายามล้างชั่ว
- (๗) อโกธ ไม่โกรธไม่ฉุน
- (๘) อวิหิงสา ไม่เบียดเบียนพยานา
- (๙) ชันติ อุดหนุน
- (๑๐) อวิโรธ ไม่ผิดยุติธรรม

เบญจางคศีล หรือศีลห้าที่กล่าวมาข้างบนนี้ โดยนัยก็คล้ายกันมากกับศีลหรือข้อห้ามสิบประการของคริสต์ศาสนา หากแต่มีลักษณะเป็นเชิงให้บุคคลรับสมัครปฏิบัติเอาเองในวันธรรมดานั้น ผู้เป็นพลเมืองดีย่อมจะถือศีลห้า กล่าวคือ

- (๑) ขำพเจ้าจะเว้นเสียซึ่งการฆ่าสัตว์
- (๒) ขำพเจ้าจะเว้นเสียซึ่งการถือเอาทรัพย์สมบัติของผู้อื่น
- (๓) ขำพเจ้าจะเว้นเสียซึ่งความผิดลูกเมียท่าน
- (๔) ขำพเจ้าจะเว้นเสียซึ่งการกล่าวคำเท็จ

(๕) ข้าพเจ้าจะเว้นเสียจากการดื่มซึ่งสุราและเมรัย

ในวันธรรมสวนะหรือวันอุโบสถนั้น อาจรับศีลเพิ่มขึ้นถึงแปดข้อดังที่เรียกว่า อัฐางคศีล ศีลที่ถือเพิ่มขึ้นอีก ๓ ข้อนี้ คือ

(๖) ข้าพเจ้าจะเว้นเสียซึ่งการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล

(๗) ข้าพเจ้าจะเว้นเสียซึ่งการฟ้อนรำขับร้องและใช้เครื่องหอม

(๘) ข้าพเจ้าจะเว้นเสียจากการนั่งนอนบนเตียงตั่งอันไม่สมควร

ศีลที่เพิ่มขึ้นอีก ๓ ข้อนี้ ออกจะฟังเลื่องให้ผู้ที่ เป็นบรรพชิตอยู่ดัดรับปฏิบัติ แต่ ฤทธิศักดิ์ถือศีลที่เพิ่มขึ้นนี้ด้วยชั่วครั้งคราวหรือในบางวัน ความหมายของเวลาวิกาลที่ไม่ควรรับประทานอาหารนั้น ได้แปลความว่า อาหารต่าง ๆ ควรต้องรับประทานให้เสร็จสิ้นก่อนเที่ยง เมื่อพ้นเที่ยงไปแล้วไม่ควรรับประทาน เหตุผลที่มีศีลข้อนี้ก็คงเพื่อจะไม่ให้ภิกษุไปเที่ยวรบกวนประชาชน ซึ่งจะต้องประกอบอาหารถวาย ส่วนศีลข้อ (๗) ห้ามฟ้อนรำทำเพลงและการใช้เครื่องหอม กับศีลข้อ (๘) ห้ามการนอนบนเตียงตั่งสูงนั้น คงจะมีความมุ่งหมายไปในทางฝึกให้เป็นผู้อดทนและมัคน้อย

๕. ตามข้อความที่ได้กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าตามประเพณีของไทย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำราษฎรของพระองค์ โดยนัยที่พระองค์ทรงเป็นประมุขบิดาของราษฎรทุกคน ในเมื่อราษฎรตกทุกข์ได้ยาก ก็เสียพระราชหฤทัยร่วมด้วย และก็ทรงโสมนัสยินดีด้วยเมื่อราษฎรประสบโชคชัยและความสำเร็จ ความจริงพระชนม์ชีพและพระราชกิจประจำวันของพระองค์ย่อมพัวพันใกล้ชิดกับความเป็นอยู่ของราษฎร และเพื่อทรงสามารถปฏิบัติราชการของพระมหากษัตริย์ด้วยดี พระองค์จึงทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม และรักษาไว้ซึ่งประเพณีธรรมสี่ประการนั้น ถ้าเราศึกษาทศพิธราชธรรมและประเพณีธรรมสี่ประการข้างต้นนี้ให้ละเอียดถี่ถ้วนแล้ว เราก็ย่อมจะเห็นได้ว่าจุดประสงค์อันสำคัญของธรรมเหล่านี้ ก็เพื่อเป็นหลักประกันที่จะให้พระมหากษัตริย์ได้ทรงมีไว้พร้อมซึ่งความมีศีลมีสัจจะ ความเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง ความแผ่แผ่เมตตากรุณา รวมทั้งมีศีลธรรมเป็นอย่างสูง หรืออีกนัยหนึ่งก็เพื่อให้พระองค์เป็นเหมือนหนึ่งศูนย์รวมของคุณธรรมทั้งปวง อันเป็นที่เคารพนับถือกันอยู่แล้วทั่วไปในประเทศ ด้วยความมุ่งหวังว่าในระบบการปกครองของบุคคลที่ทรงคุณธรรมดังกล่าวนี้จะเกิดผลมีสันติและความร่มเย็นเป็นสุข

แต่มนุษย์เรายังคงมีลักษณะทั้งที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ในทางปฏิบัติแล้วจะให้ผลดีเลิศเต็มบริบูรณ์นั้นย่อมไม่ได้ ถ้าหากมีผลดีได้บ้างอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ควรจะเป็นที่พอใจแล้ว ข้อที่ข้าพเจ้ากล่าวนี้เป็นจริงไม่เฉพาะแต่สำหรับประเทศนี้เท่านั้น หากคงเป็นจริงสำหรับประเทศต่าง ๆ ทั่วไปในโลกด้วย

๖. ข้าพเจ้าพยายามที่จะให้ท่านมีความเข้าใจในมูลฐานที่ประเทศไทยเราได้ก่อตั้งสถาบันราชาธิปไตยขึ้น ปัญหามีอยู่ว่า พระมหากษัตริย์ของเราได้ทรงบำเพ็ญพระองค์ให้เหมาะสมเท่าที่ควรหรือไม่ การที่จะให้คำตอบครบถ้วนถึงทุก ๆ สมัยในประวัติศาสตร์นั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก พระมหากษัตริย์ของเราบางพระองค์ก็ประเสริฐยิ่ง บางพระองค์ก็หาได้ทรงบำเพ็ญพระองค์ให้เหมาะสมเท่าที่ควรไม่ แต่สำหรับพระราชวงศ์จักรีในปัจจุบันซึ่งได้เริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๓๕ นั้น ย่อมจะกล่าวได้โดยจริงว่าทุก ๆ รัชกาลได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติ แต่พระมหากษัตริย์สองพระองค์ในพระราชวงศ์นี้ สมควรที่จะกล่าวถึงโดยเฉพาะ ข้าพเจ้าหมายถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๔ หรือตามที่เรียกกันว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระราชโอรสของพระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๗. เมื่อพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พระพุทธเลิศหล้านภาลัย) พระบรมชนกนารถ เสด็จสวรรคตลงในปี พ.ศ. ๒๓๖๗ นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมายุเพียง ๒๐ พรรษาเท่านั้น และทรงผนวชอยู่ แม้พระองค์จะทรงเป็นรัชทายาทอันถูกต้องแท้จริงที่จะทรงราชย์สืบสันตติวงศ์ต่อไป แต่ก็ได้ทรงพยายามที่จะเรียกร้องเอาตามสิทธิของพระองค์ พระเชษฐาจึงได้ขึ้นทรงราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (หรือพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชอยู่เป็นเวลาถึง ๒๖ ปี ในระหว่างระยะเวลานั้นได้ทรงใช้เวลาศึกษาไม่เฉพาะแต่หลักพระพุทธศาสนาเท่านั้น หากยังได้ทรงศึกษาประวัติศาสตร์และขนบธรรมเนียมประเพณีของประเทศไทย ทรงศึกษาภาษาอังกฤษ และอาศัยภาษาอังกฤษนั้นทรงศึกษาคณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ และวิทยาการแขนงอื่น ๆ ซึ่งยังไม่เป็นที่รู้จักในประเทศนี้ ได้ทรงเป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชาทั้งหลายที่ได้ศึกษานั้น ในเวลาต่อมาสามารถร่ำภาษาบาลีและภาษาอังกฤษได้คล่อง ในวิชาดาราศาสตร์ก็ทรงสามารถกำหนดหาเวลาอันแท้จริงของสุริยุปราคา ซึ่งปรากฏในภาคใต้ของประเทศไทยในปี ๒๔๑๑

ในปี พ.ศ. ๒๓๙๔ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตลง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับเชิญให้ทรงละสมณเพศขึ้นทรงราชย์ พระองค์ทรงตระหนักพระราชหฤทัยดีว่า ในสมัยนั้น ประเทศตะวันตกกำลังแผ่ลัทธิจักรวรรดินิยมมาทางตะวันออก เนื่องจากสงครามฝิ่น ประเทศจีนต้องเปิดเมืองทำให้ต่างชาติเข้าไปทำการค้าขาย และประเทศญี่ปุ่นก็ต้องเปิดเมืองท่าของตนในลักษณะที่ถูกบังคับเช่นเดียวกัน พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าถ้าไม่ทรงจัดการให้ทันทั่วทั้งที่ ประเทศเราก็คงจะต้องประสบชะตากรรมอย่างเดียวกัน ซึ่งก็ไม่มีใครจะทราบได้ว่า ผลในที่สุดจะเป็นอย่างไรต่อไป ฉะนั้น ด้วยการตกลงพระราชหฤทัยยินยอมเองได้โปรดเกล้า ฯ ให้คนต่างด้าวเข้ามาทำการค้าขายได้ในประเทศ และด้วยการทำดังนี้ ได้ทรงช่วยให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของชาวต่างประเทศ ในรัชกาลนี้ได้ทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับต่างประเทศ และได้เปิดการค้าสัมพันธ์ทางทูตกับประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา โรงพิมพ์หนังสือก็ได้จัดตั้งขึ้น ถนนหนทางและคลองก็ได้สร้างขึ้น และมีการว่าจ้างชาวยุโรปและชาวอเมริกันมาเป็นล่ามบ้าง เป็นผู้แปลหนังสือบ้าง เป็นครูฝึกสอนทหารและตำรวจบ้าง การทหาร และการตำรวจนั้นก็ให้ทรงเริ่มดัดแปลงให้เป็นไปตามแบบแผนในยุโรป ทั้งยังได้ทรงทำการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญยิ่งในราชประเพณีของพระมหากษัตริย์อีกอย่างหนึ่งด้วย คือตามธรรมเนียมที่มีมาเป็นเวลาช้านาน บรรดาข้าราชการต้องตี่มน้ำพระพิพัฒน์สัถยาถวายความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และมาจนถึงเวลานั้น พระมหากษัตริย์ไม่เคยเสวยน้ำพิพัฒน์สัถยาให้แก่ราษฎร โดยตั้งสัจจะว่า จะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่เสวยน้ำพระพิพัฒน์สัถยา ทรงตั้งสัจย์ให้แก่ประชาชนชาติ

๘. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความรู้ในทางโหราศาสตร์เป็นอย่างดี เมื่อเสด็จกลับจากการไปทอดพระเนตรสุริยุปราคาที่บ้านชั๊ต ทรงพระประชวรหวัคและไข้จับทรงทราบจากการคำนวณได้ว่าการพระประจวบครั้งนั้นจะเป็นที่สุกแห่งพระชนมายุ ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้บรรดาเสนาบดีเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วมีพระราชดำรัสสั่งแสดงพระราชประสงค์ว่า ในการเลือกสรรผู้สืบสนองพระองค์นั้น ขอให้คิดคำนึงถึงแต่ความเรียบร้อยมั่นคงของพระราชอาณาจักรเป็นประมาณ ส่วนผู้ที่จะรับราชสมบัติสนอง

พระองค์จะเป็นพระเจ้าน้องยาเธอก็ได้ พระเจ้าหลานยาเธอก็ได้ ขอแต่ให้ได้เป็นที่ร่มเย็นเป็นสุขแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอขึ้นพระชันษายังทรงพระเยาว์นัก ให้บรรดาเสนาบดีพิจารณาให้จงหนักว่า จะทรงบังคับบัญชาราชการบ้านเมืองได้ละหรือ ต่อจากนั้นได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชกระแสรับสั่งเป็นคำอาลาและขอขมาคณะสงฆ์ ในคำอาลาและขอขมาคณะสงฆ์ตอนหนึ่งมีความว่า “ความตายใด ๆ ของสัตว์ทั้งหลาย ความตายนั้นไม่น่าอัศจรรย์ เพราะความตายนั้นเป็นธรรมชาติของสัตว์ทั้งหลาย...” ยังทรงกล่าวด้วยว่า “แม้กายของดิฉันจะกระสับกระส่ายอยู่ จิตของดิฉันก็ไม่กระสับกระส่าย”

ท่านทั้งหลายคงจะสนใจที่จะได้ทราบว่า บุคคลในสมัยเดียวกันกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเขามีความคิดเห็นเกี่ยวกับพระองค์อย่างไรบ้าง เซอร์ จอห์น เบาริง ผู้สำเร็จราชการเมืองฮ่องกงซึ่งได้เข้ามาในประเทศไทยเพื่อเจรจาสัญญาที่ประเทศเราได้ทำกับประเทศอังกฤษ ได้เขียนหนังสือเรื่องเมืองไทยไว้เล่มหนึ่ง ท่านผู้นั้นได้กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีข้อความดังนี้ “เป็นตัวอย่างที่หายากและดีเด่นยิ่งของพระมหากษัตริย์ทางตะวันออกที่ได้ทรงอุทิศเวลาและความสามารถเพื่อศึกษาวรรณคดีและปรัชญาของชาวตะวันตกจนเป็นผลสำเร็จเป็นอย่างดี” นายดับลิว. เอ. อาร์. วู้ด ผู้เคยเป็นกงสุลใหญ่อังกฤษในประเทศไทยนี้เขียนไว้ในหนังสือ “ประวัติศาสตร์ของเมืองไทย” (ค.ศ. ๑๙๒๖) หน้า ๒๗๘ ว่า “พระรามาธิบดีที่ ๔ เป็นบุคคลที่ดีเด่นอยู่มาก ตรัสภาษาอังกฤษได้คล่องแคล่ว และทรงพระอักษรในภาษานั้นได้ในสำนวนที่สละสลวย แม้ในบางประการพระองค์ยังทรงเคร่งครัดยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม แต่ในเรื่องที่สำคัญทุกเรื่อง พระองค์ทรงเลือกข้างฝ่ายที่จะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าเสมอไป”

ตามข้อความที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ท่านย่อมมองเห็นภาพของชายผู้หนึ่งอายุ ๕๗ ปี ได้ (ทรงมีพระชนมายุเท่านี้ เมื่อแอนนาได้เข้าเฝ้าฯ เป็นครั้งแรก) ผู้ซึ่งโดยความไม่เห็นแก่ตนเองได้สละสิทธิในราชบัลลังก์เมื่อมีอายุเพียง ๒๐ เท่านั้น และได้อุทิศเวลาถึง ๒๖ ปีแห่งชีวิตให้แก่การศึกษาวรรณคดีแล้วมีความรอบรู้ในวิชาที่ได้ศึกษาค้นคว้าทั้งเป็นที่นับถือว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชาเหล่านั้นทั้งนั้น ครั้นเมื่อได้รับมอบพระราชภาระให้เป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้วก็ได้ทรงเลือกเอานโยบายอันสุขุมคัมภีรภาพเปิดให้คนต่างก้าวเข้ามาทำการค้าขายได้ในประเทศ

และด้วยการทำดังนี้ได้รักษาประเทศของเราให้พ้นจากการครอบครองของชาวต่างประเทศไว้ได้ ทรงสำนึกในความยุติธรรมอยู่มาก จนกระทั่งได้นำเอาประเพณีที่พระมหากษัตริย์ทรงได้นำ พัฒนาสัทยาให้แก่ประชาชนมาใช้ เป็นการตอบแทนที่ข้าราชการได้ค้ำน้ำพัฒนาสัทยาถวาย ความจงรักภักดีต่อพระองค์ และแม้ในขณะที่เมื่อจะสวรรคต ยังทรงมีพระสติแน่วแน่นมั่นคงและมีพระราชกระแสแนะนำแก่บรรดาเสนาบดีในเรื่องการเลือกสรรผู้สืบสนองพระองค์ให้เลือกเอาแต่บุคคลที่ดีที่สุดที่จะสามารถอำนวยการสันติและความสุขแก่อาณาประชาราษฎร์ได้ โดยมีข้อกำหนดถึงสิทธิอันถูกต้องของพระราชโอรส อีกนัยหนึ่ง ข้างหน้าท่าน ท่านย่อมจะแลเห็นนักปราชญ์ นักปรัชญา ผู้มีสติสัมปชัญญะอันดีอยู่ประจำ ผู้รักชาติบ้านเมืองซึ่งมีทั้งความเที่ยงธรรมและยุติธรรม บุคคลทั้งกล่าวนี้อาจจะเป็นคนโหดร้ายชั่วช้าทรนักรบหรือชั่วร้ายผิดผู้ผิดคนทั้งที่ได้ระบายไว้ในหนังสือของแอนนาได้ทีเดียวหรือ ข้าพเจ้าขอมอบคำตอบปัญหาข้อนี้ไว้แก่ความสำนึกในความยุติธรรมและความเป็นธรรมของท่าน

นายอาเล็กซานเดอร์ บี. กริสวอลด์ ชาวอเมริกันผู้ที่ได้ใช้เวลาศึกษาเหตุการณ์ในประเทศนี้มาช้านาน ได้เขียนบทความเรื่อง “พระจอมเกล้าของประเทศไทย องค์ที่แท้จริง” ข้าพเจ้าขอยกเอาข้อความบางตอนมากล่าว คือ “ในราว ค.ศ. ๑๘๗๐ เศษ เมื่อแอนนากลับมาทางตะวันตก หลังจากที่ได้อยู่ในกรุงเทพฯ มา ๕ ปี ในฐานะครูสอนหนังสือพระราชโอรส และพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์ไทยแล้ว ก็ได้พิมพ์หนังสือขึ้นสองเล่มให้ชื่อว่า “พี่เลี้ยงชาวอังกฤษประจำราชสำนักไทย” และ “ความพิศวาสในฮาเร็ม” แม้หนังสือที่กล่าวนี้น่าจะประสงคฺจะพรรณนาโดยละเอียดและถูกต้องถึงสถานที่และบุคคลที่แอนนาได้ประสบพบเห็นมาเป็นลำดับ และแม้จะได้มีการบรรยายภาพไว้อย่างงดงามถึงสถานที่บางแห่ง ซึ่งเมื่อนึกถึงแล้วพวกเราที่รู้จักเมืองไทยย่อมอดใฝ่ฝันถึงมิได้ หนังสือทั้งสองเล่มนี้ก็เต็มไปด้วยข้อความที่ผิดและที่เกินความจริง และทั้งที่เป็นความเท็จอย่างแน่แท้

“แอนนาเป็นผู้สังเกตการณ์ที่สะเพร่าและเชื่องง่าย การที่เธอได้แปลถ้อยคำภาษาไทยผิดบ่อยๆ แสดงว่าเธอมิได้รู้ภาษาไทยดีพอ และเป็นที่เห็นได้ชัดว่าเธอเป็นผู้ที่ไม่มีความสงสัยในข่าวอภุศลใดๆ เสียเลย จึงไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องสอบสวนดูให้แน่นอนก่อน และเช่นเดียวกับบรรดาสุภาพสตรีในสมัยวิกตอเรียนเธอพร้อมเสมอที่จะเชื่อไปในทางที่ร้าย

“เธอควบคุมพระราชดำงักกับว่าเป็นยักษ์มารที่โหดร้าย ข้อความบางตอนที่เธอกล่าวถึงพระองค์นั้น อาจจะเป็นด้วยการเข้าใจผิดจริงๆ แต่ก็มิอยู่หลายตอนที่เป็นการจงใจเสกสรรค์

แต่งขึ้น อาจจะเป็นด้วยเจตนาจะใส่ร้ายแก่นที่เธอไม่ชอบ หรืออาจจะเป็นด้วยความประสงค์ที่จะทำให้นางสือของเธอมีสถานะน่าตื่นเต้น และด้วยเหตุนี้ ข่ายใต้คิซัน การเสกสรรค์แต่งเรื่องเอาเสียเองนี้ส่วนมากจับได้ง่าย เช่น ตอนที่เธอเล่าว่าพระราชาทรงขังเจ้าจอมที่ขัดพระราชหฤทัยไว้ในห้องขังใต้ดินในพระราชวังนั้น ผู้ที่ได้เคยอยู่กรุงเทพฯ ย่อมทราบว่าเป็นสิ่งสุดวิสัยที่จะสร้างห้องใต้ดินใดๆ ในพื้นที่อันเต็มไปด้วยน้ำ บางคราวก็ต้องทำการสืบสวนทางวรรณกรรมอีกบ้างจึงจะพิสูจน์เรื่องที่เสกสรรค์แต่งขึ้นเองนั้นได้เช่นในเรื่องที่เธอบรรยายถึงพระทวารใหม่ซึ่งสร้างขึ้นที่กำแพงพระบรมมหาราชวังในปี พ.ศ. ๒๔๐๘ (ค.ศ. ๑๘๖๕) เธอเล่าว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ประหารคนผู้เดินผ่านไปโดยไม่รู้จักตัวแล้วเอาศพฝังไว้ใต้เสาทวารเพื่อวิญญาณที่ไม่สงบของคนเหล่านั้นจะได้สิงอยู่ ณ ที่นั้นตลอดไปคอยขับไล่ผู้รุกร้า ความจริงมีบทความเรื่องหนึ่งเขียนไว้อย่างละเอียดว่าด้วยการพลีชีวิตอย่างว่านี้ ในรายงานของบาทหลวงฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๓๗๔ (ค.ศ. ๑๘๓๑) ซึ่งเป็นเวลาก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์มาช้านาน แอนนาบรรยายถึงเหตุการณ์ที่กล่าวนี้โดยละเอียดเช่นเดียวกัน และใช้ถ้อยคำเกือบจะเหมือนกันกับในรายงานนั้น ทั้งนี้ยังเป็นการแสดงหลักฐานโดยมิได้ตั้งใจด้วยว่า เธอได้ลักคัถลอกข้อความมาจากผู้อื่น เพราะคำแปลของศัพท์ฝรั่งเศสมีผิอยู่แห่งหนึ่งหรือสองแห่ง นี่เห็นได้ชัดว่าแอนนาได้เอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อ ๓๔ ปีก่อนนั้นมากล่าวและกล่าวหาผิดตัวคน”

๔. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๔๑๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชโอรสเสด็จขึ้นเถลิงราชสมบัติสืบสนองพระองค์ต่อมาโดยพระปรีชาสามารถได้ทรงดำเนินงานแก้ไขการปกครองประเทศให้ทันสมัย จนในที่สุดก็เป็นผลสำเร็จ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบดีว่า ทั้งสมเด็จพระบรมชนกนาถและพระองค์เองทรงมีความเห็นในกิจการบ้านเมืองไปไกลกว่าสมัยของพระองค์ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้ประชากรราษฎรได้รู้ถึงขนบธรรมเนียมของชาวตะวันตก วิธีการที่จะให้บรรลุจุดประสงค์อันนี้ ก็คือการศึกษา ฉะนั้น จึงได้ทรงริเริ่มขยายการศึกษาเป็นการใหญ่ โปรดเกล้าฯ ให้ส่งพระราชโอรส โอรสของเจ้านาย และบุตรข้าราชการไปต่างประเทศเพื่อศึกษาวิชาและกิจการในแขนงต่างๆ ของงานปกครอง และเมื่อได้สำเร็จการศึกษากลับมาแล้ว มีหลายท่านที่ได้ทรงทำและทำชื่อเสียงไว้ในวงงานหน้าที่ของตน

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ (ค.ศ. ๑๘๙๒) ได้มีการปรับปรุงระบบการปกครองและจัดตั้งกระทรวงต่าง ๆ ขึ้น โดยกำหนดหน้าที่ไว้โดยเฉพาะ เสนาบดีเจ้ากระทรวงทุกคนต้องรับผิดชอบสำหรับกระทรวงของตน และเสนาบดีแต่ละคนต้องรับผิดชอบต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีการว่าจ้างที่ปรึกษาชาวต่างประเทศมาเพื่อให้ส่วนและแขนงต่าง ๆ ของการปกครองได้รับคำปรึกษาของผู้เชี่ยวชาญทั่วกันทุกแขนง อนึ่ง ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งตำแหน่งที่ปรึกษาราชการแผ่นดินขึ้น เพื่อเป็นที่ปรึกษาทั่วไปในกิจการปกครอง แต่ก็ให้ปรึกษาได้เป็นพิเศษโดยเฉพาะในการต่างประเทศด้วย ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินคนแรกนั้นเคยเป็นรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของเบลเยียม ชื่อ มองสิเออร์ โรลันด์ จักมั่งส์ ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาอภัยราชา ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินคนต่อมาเป็นชาวอเมริกัน คือ มิสเตอร์สไตรเบล เป็นผู้ที่มาจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ต่อมาได้ลดตำแหน่งที่ปรึกษาราชการแผ่นดินลงมาเป็นที่ปรึกษาในการต่างประเทศ และผู้ที่ได้รับตำแหน่งภายหลังมิสเตอร์สไตรเบลนั้นล้วนเป็นชาวอเมริกันทั้งสิ้นและเกือบทุกคนมาจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เป็นผู้ทรงพระราชดำริริเริ่มให้เลิกทาส พระองค์ทรงพระราชดำริไปในขณะที่บรรดาเจ้านายและขุนนางยังไม่มีความเห็นพ้องด้วย แม้กระนั้นก็ตีกองทรงดำเนินรัฐประศาสน์นโยบายแก้ไขทาสในบ้านเมืองต่อไป และในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๕) การเลิกทาสก็สำเร็จบริบูรณ์ ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าพิศวงอย่างไรที่อาณาประชาราษฎร์ทั่วไปเคารพรักพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ และถวายพระนามว่า “ปิยมหาราช” มาจนเท่าทุกวันนี้ พระบรมรูปทรงม้าอยู่หน้าพระที่นั่งอนันตสมาคมนั้น ประชาชนในประเทศนี้ได้เรียกรักกันสร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความซาบซึ้งในพระมหากษัตริย์คุณ

๑๐. ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วโดยย่อถึงพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ในประเทศนี้ นับตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ มา เราได้ใช้ระบอบปกครองแบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญแล้ว พระราชอำนาจและพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ก็เป็นไปตามที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ แต่พระราชประเพณีเกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ยังคงดำรงอยู่ พระมหากษัตริย์ของเรายังคงทรงรักษาไว้ซึ่งทศพิธราชธรรมและประพฤทธิธรรมข้างต้นนั้น เพราะว่าที่แท้แล้วธรรมะเหล่านี้เป็นหลักชัยของการปกครองที่ดี อันวัตถุประสงค์ของการปกครองทั้งหลายก็เพื่อจะประساتความสุจริตและความร่วมมือกันแก่อาณาประชาราษฎร์ รัฐบาลใด

ปกครองได้ผลดังกล่าวนี้อย่างแน่นอนได้ว่า ได้ปฏิบัติหน้าที่ที่ต้องปฏิบัตินั้นครบถ้วนแล้ว ฉะนั้น
หลักที่จะวินิจฉัยว่ารัฐบาลใดจะดีหรือไม่นั้น ย่อมอยู่ที่ผลของการที่ได้ดำเนินการปกครองมา
หาได้อยู่ที่รูปหรือระบบของการปกครองไม่ ในที่สุดนี้ข้าพเจ้าขอแนะนำเอาถ้อยคำตอนหนึ่งจาก
คำประพันธ์ของจินตกวีกอังกฤษ อาเล็กซานเดอร์ โป๊ป ซึ่งมีเพื่อนผู้เป็นนักประพันธ์ได้ถอดมา
เป็นพากย์ไทยไว้แล้วมากล่าว ณ ที่นี้

“ระบอบใดจะเลิศประเสริฐสุด
แต่ระบอบที่ดีที่สุดไซ้

ปล่อยมนุษย์มโนได้เถียงได้
คือที่ได้ผลประเสริฐเลิศสุดเออ ”

บันทึก

๑. นายโจเซฟ แอล ชัทตัน ได้เข้ามาอยู่ในเมืองไทยประมาณ ๒ ปี และได้เขียนหนังสือเรียกว่า “ปัญหาเกี่ยวกับการเมืองและการปกครองของประเทศไทย” หนังสือนี้ทางคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ใช้เป็นตำราเสนอแนะให้นักศึกษาอ่านเพื่อประกอบการวินิจฉัยในการศึกษา เนื่องจากได้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันในหนังสือพิมพ์ว่าตำรานี้ไม่เหมาะสม สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรีจึงได้มีหนังสือถึงเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ มีความว่า กรมตำรวจได้เสนอประมวลข่าวสดับรับฟังเสียงประชาชนวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ระหว่างวันที่ ๕ – ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๙ เกี่ยวกับวงการศาสนาว่า หนังสือเรียนที่ใช้เรียนในคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชื่อ Problems of Politics and Administration in Thailand โดย Sutton เป็นหนังสือที่ไม่สมควรจะจัดเข้าในหลักสูตรของการศึกษาชั้นนี้ เพราะมีความบางตอนที่กล่าววิจารณ์หลักการของพระพุทธศาสนาในทางที่ผิด เช่นว่า พุทธศาสนาสอนให้คนมีจิตเมตตาในทางลบ ไม่ช่วยแก่ทุกข์ให้ และว่าพุทธศาสนามีหลักการถ่วงความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง เรื่องนี้อาจทำให้นักศึกษาเข้าใจผิด และเสื่อมคลายในการนับถือพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติของไทย มหาวิทยาลัยจึงควรจะได้พิจารณาแก้ไข ถ้าเห็นว่าหนังสือนี้สำคัญเกี่ยวกับการปกครอง ก็ควรจะตัดตอนส่วนที่ไม่ดีออกเสีย หรือชี้แจงให้นักศึกษาเข้าใจในส่วนที่ผิดอันเกี่ยวกับพุทธศาสนา

๒. เรื่องนี้ ผู้ที่สนับสนุนการใช้ตำราเล่มนี้อ้างว่า

(๑) หนังสือนี้ใช้ในหลักสูตรของปริญญาโท เพราะฉะนั้นนักศึกษาที่จะใช้ตำรานี้เป็นนักศึกษาที่เป็นผู้ใหญ่แล้ว พอจะรู้ว่าอะไรผิดอะไรถูก

(๒) หนังสือนี้เป็นหนังสือเทียบความกึกกั่นของผู้แต่ง ในเรื่องการเมืองและการปกครอง

(๓) สถาบันมหาวิทยาลัยควรเป็นอิสระ ชอบที่จะวินิจฉัยได้ว่าจะใช้หนังสือซึ่งเป็นตำราอย่างใด

๓. ในข้อ (๑) นั้น ถ้าจะพูดถึงความเป็นจริงแล้ว อย่าว่าแต่นักศึกษาชั้นปริญญาโทเลยแม้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ส่วนมากไม่ค่อยสนทนากับเรื่องพระพุทธศาสนา ถ้ามีปัญหามาจริง ก็จะต้องไปค้นคว้าหาความรู้

ส่วนข้อที่ (๒) นั้น การเทียบความเห็นจะต้องมีอะไรไปเทียบ เมื่อตำราของนายชัทตันมีความเห็นไปทางหนึ่ง เป็นการติเตียนสถาบันอันสำคัญของเราก็คือ สถาบันของศาสนา ก็จำเป็นที่จะต้องแก้และชี้แจง ว่าความเข้าใจของนายชัทตันนั้นมีความผิดที่ตรงไหน เมื่อได้มีการชี้แจงและแก้ไขครั้งนี้แล้ว นักศึกษาก็จะได้มีโอกาสฟังความเห็นทั้งสองฝ่าย และพิจารณาเอาเองได้ว่าอย่างไรถูกต้องอย่างไรผิด ถ้าไม่มีการแก้ไขแล้ว จะเอาตำราของนายชัทตันไปเทียบกับอะไร

ส่วนในข้อที่ (๓) นั้น จริงอยู่มหาวิทยาลัยควรจะเป็นอิสระ แต่ต้องจำไว้ว่าถ้ามหาวิทยาลัยนั้นเป็นมหาวิทยาลัยที่รัฐบาลไทยเป็นผู้ออกเงิน เมื่อมีการกล่าวหา หรืออ้างอิงที่รัฐบาลเห็นว่าผิดและเป็นสาระสำคัญแล้ว รัฐบาลก็ควรจะมีสิทธิที่จะควบคุมชี้แจงในข้อที่ผิด เฉพาะอย่างยิ่งถ้าข้อความที่ผิดนั้นทำให้เกิดความเสียหายแก่สถาบันอันสำคัญของรัฐบาล

๔. เมื่อได้อ่านข้อความในบทนำของหนังสือที่กล่าวแล้ว ตั้งแต่หน้า ๑ ถึงหน้า ๑๓ คงสำเนาที่คัดแนบมานี้ สรุปความแล้ว ใจความมีดังนี้

(๑) หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ ความรับผิดชอบในการเป็นผู้นำของนานาประเทศอยู่แก่สหรัฐอเมริกา จึงจำเป็นต้องพิจารณาให้ลึกซึ้งถึงบ่อเกิดแห่งความประพฤติของชุมชนชนต่าง ๆ วิธีการอันหนึ่งที่จะใช้ในการนี้ก็คือ ศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนชนเหล่านี้เพื่อทราบถึงผลที่สะท้อนถึงความประพฤติของบุคคลในชุมชนชนนั้น ๆ

เพื่อดำเนินการในการค้นคว้าดังกล่าวนี้ จึงใคร่จะเอาประเทศไทยมาพิจารณาเป็นตัวอย่าง ใต้พยายามที่จะวาดโครงรูปของวัฒนธรรมไทยเพื่ออธิบายถึงความประพฤติของคนไทยหรือถ้าจะพูดให้ชัดขึ้น ความประพฤติของข้าราชการไทย

ในการพิจารณาประวัติศาสตร์และสังคมของไทย โดยใช้หนังสือเท่าที่หาได้ และโดยประสพการณ์ของผู้เขียน ปรากฏว่าความประพฤติของชุมชนไทยเป็นผลของอิทธิพล ๒ ประการ คือ (ก) ขนบธรรมเนียมประเพณี บวกกับวัฒนธรรมที่มีอยู่โดยเฉพาะ และประสพการณ์ทางประวัติศาสตร์ และ (ข) ตำแหน่งหน้าที่ของข้าราชการที่รับผิดชอบในรัฐที่เรียกกันว่า “ก๊อปปี้ นานาทางเศรษฐกิจ”

คนไทยเผชิญต่อปัญหาปัจจุบันโดยมีเบื้องหลังสำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) ประเทศไทยถือ และถือมานานแล้วซึ่งพุทธศาสนานิกายหินยาน และ (๒) จนถึง ค.ศ. ๑๙๓๒

ประเทศไทยยังมีการปกครองเป็นราชาธิปไตยมีอำนาจเด็ดขาด เหตุผลส่วนหนึ่งที่เป็นเช่นนั้นทั้งสองประการก็เนื่องจากอิทธิพลของปรัชญาของอินเดีย

(๒) อิทธิพลของพระพุทธศาสนา พุทธศาสนามีได้ให้คนมีส่วนในกิจการของโลก แม้จะสอนให้มีความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ก็เป็นแค่สอนไปในทางให้รักผู้ที่ได้รับทุกข์ แต่หาได้สอนให้ช่วยกับทุกข์นั้นไม่

ข้าราชการไทยแม้จะเป็นข้าราชการสมัยใหม่ และได้รับการศึกษาในวัฒนธรรมอื่น นอกจากพุทธศาสนาแล้ว ยังคงเป็นพุทธศาสนิกชนในใจ ด้วยเหตุนี้จึงมีความรู้สึกไม่เหมือนกับข้าราชการชาวตะวันตก คือ ข้าราชการไทยคงไม่รู้สึกว่าผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือจากเขามีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือนั้น ในฐานะมนุษย์ชน ทั้งนี้ มิใช่ว่าเขาบุญคุณมนุษย์ชน แต่เนื่องจากความเชื่อของเขาในเรื่องเวรกรรม และได้รับการสอนในเรื่องความเมตตาปรานีในทางลบ

ชีวิตของคนไทยปะปนอยู่กับพุทธศาสนาโดยตลอดตั้งแต่เกิดจนตาย พุทธศาสนาไม่ได้สอนให้คนไทยรู้หลักศีลธรรมในการปกครอง เพราะเป็นศาสนาที่ไม่สนใจในกิจการของโลกและด้วยเหตุนี้จึงเฉยเมยต่อรัฐ จริงอยู่พุทธศาสนาสอนให้มีการระับการกระทำบางอย่างในการปฏิบัติของข้าราชการ แต่ไม่ได้ประมวลการปฏิบัติในการปกครองบ้านเมือง ตรงกันข้ามกลับย่ำว่ากิจการของโลกไม่สำคัญ เพราะจะทำให้เกิดทุกข์ ด้วยเหตุนี้ข้าราชการไทยจึงเอาคำสอนของพุทธศาสนามาอ้างได้ เมื่อตนไม่ปฏิบัติในกรณีที่ควรปฏิบัติ

การทำบุญในพุทธศาสนา ผิดกับการทำบุญในคริสต์ศาสนา เพราะคนไทยตักบาตรเพื่อได้กุศลไม่ใช่เพื่อช่วยเหลือพระสงฆ์ที่มาบิณฑบาต ฉะนั้น คนไทยจึงไม่สนใจในเรื่องประชาธิปไตยและสังคมสงเคราะห์

นอกจากพุทธศาสนาไม่บัญญัติกฎเกณฑ์สำหรับข้าราชการในเรื่องการปกครองแล้ว พุทธศาสนายังทำให้มวลชนไม่สนใจในกิจการของรัฐ

ชาวตะวันตกนั้นได้รับการศึกษาทางคริสต์ศาสนาไปในทางบวก (Positive) ถ้าถูกถามว่าเป็นผู้ดูแลพี่น้องหรือ เขาจะตอบว่า ใช่ เขาปฏิบัติงานโดยรู้สึกความรับผิดชอบ และรู้สึกว่าจะเวลาที่ปฏิบัติงานของเขานั้นเป็นเวลาที่เขาจำกัด ส่วนข้าราชการไทยปฏิบัติหน้าที่ของตนในทางลบ (Passive) เพราะได้รับการสอนให้ละกิจการของโลก และไม่มีความรู้สึกว่าจะเวลาที่ปฏิบัติราชการนั้นมีจำกัด

ในขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยในเรื่องการเมืองนั้น พระมหากษัตริย์กับรัฐเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้คนไทยจะไม่มีความรู้สึกว่ารัฐประกอบด้วยมวลชน ซึ่งต่างก็มีส่วนในกิจการของรัฐ แต่ก็มีความรู้สึกว่าพระมหากษัตริย์เป็นที่รวมของประเทศ ซึ่งประชาชนจะต้องมีความจงรักภักดี และกระทำตามพระราชประสงค์ ส่วนความรับผิดชอบของพระมหากษัตริย์นั้น ไม่มีบัญญัติไว้อย่างแน่นอน

พระมหากษัตริย์

สถาบันนี้ในภาคตะวันตกก็มีเหมือนกัน แต่ในประเทศไทยมีหน่วยข้าราชการเกิดขึ้นซึ่งไม่มีชื่อ นอกจากตำแหน่ง ทั้งนี้เป็นการป้องกันไม่ให้เกิดตระกูลผู้มีอิทธิพลที่จะต้านทานพระมหากษัตริย์ และทำให้ข้าราชการต่าง ๆ เป็นเพียงลูกน้องพระมหากษัตริย์ รายได้ของข้าราชการผู้นี้จะมากน้อยเท่าไร ย่อมต้องอาศัยจำนวนที่ดินที่พระมหากษัตริย์พระราชทาน ในความคิดเห็นของพลเมืองนั้น ข้าราชการเป็นสถาบันของพระมหากษัตริย์ เพราะพระมหากษัตริย์เป็นผู้พระราชทานเงินเดือน ยศ และชื่อ

ประชาชน

ต่ำกว่าชั้นขุนนางแล้ว ประชาชนแบ่งออกเป็นหลายจำพวก ส่วนมารับราชการในกรมต่าง ๆ เรียกว่า “เลข” ซึ่งพวกขุนนางที่เป็นหัวหน้าเลขนี้จะมีบัญชีรายชื่อของคนที่บังคับบัญชา ซึ่งจะต้องมีเครื่องหมายในร่างกายว่าอยู่ในเลขไหน ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาจะต้องทำงานให้เลขหรือมิฉะนั้นจะต้องชำระเงินแทนแรงงาน ส่วนประชาชนอื่น ๆ เป็นทาส ซึ่งก็ยังแบ่งออกเป็น ๒ จำพวก ทาสที่เอาเงินมาไถ่ได้ และทาสที่เป็นทาสตลอดไป แม้การเป็นทาสในประเทศไทยจะมีลักษณะไม่รุนแรง แต่ก็ยังเป็นสถาบันที่มีอยู่จนต้นศตวรรษที่ ๒๐ ทั้งนี้ทำให้มีผลสะท้อนถึงความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อรัฐ และที่ท่าของข้าราชการที่มีต่อประชาชน

ในหนังสือที่นายเกรแฮมพิมพ์เมื่อ ค.ศ. ๑๙๒๔ แสดงว่าแม้ในเมืองไทยจะเลิกทาสในปี ค.ศ. ๑๙๐๕ แต่ลักษณะที่ตำรวจไทยไม่กล้าไปยุ่งกับผู้ที่มิฐานะสูง หรือมีความสัมพันธ์กับผู้ยิ่งใหญ่ แม้ผู้นั้นจะได้กระทำผิดกฎหมายอย่างร้ายแรง ยังคงเป็นอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนั้น ผู้เขียนตำรายังได้กล่าวต่อไปว่า ได้เคยไปในงานของข้าราชการผู้ใหญ่ก็เห็นข้าราชการผู้น้อยมาเซิฟตัวเขา และเมื่อไปต่างจังหวัดก็องเห็นความสัมพันธ์ในระหว่างข้าราชการกับพลเมืองเป็นไปในทำนองนายกับคนใช้ ครั้งหนึ่งผู้เขียนตำราเล่าว่า ได้พบกับ

ข้าราชการชั้นรัฐมนตรีคนหนึ่ง และรัฐมนตรีนี้ได้ปรารถนาถึงความไม่มีสมรรถภาพของข้าราชการ รัฐมนตรีนี้ได้ยกตัวอย่างถึงความยากลำบากที่จะสร้างถนนในภาคกลางตอนเหนือ และได้จบท้ายการกล่าวว่ เนื่องจากความผลักดันของเขาเอง ถนนจึงสร้างสำเร็จโดยนายอำเภอต่าง ๆ เกณฑ์ให้ประชาชนในอำเภอของตนไปทำงานสร้างถนนดังกล่าว ผู้เขียนกล่าวว่านี่ก็เป็นตัวอย่างของการเกณฑ์แรงงาน เป็นผลของสถาบัน “เลข” ที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้เขียนตำรากล่าวต่อไปว่ามีอยู่คราวหนึ่ง ที่เดินทางไปกับรัฐมนตรี คืนหนึ่งรัฐมนตรีผู้นี้ได้เรียกหมอนวดมา นวดขา ซึ่งได้รับอุบัติเหตุในวันก่อน หมอนวดผู้นี้เป็นชาวนา รัฐมนตรีได้ถามหมอนวดว่า รู้จักชื่อนายอำเภอของตนไหม หมอนวดตอบว่า เขาไม่รู้จักชื่อ และเมื่อถามว่า เคยไปขอความช่วยเหลือจากนายอำเภอหรือไม่ เขาตอบว่า ไปเมื่อถูกเรียกไปทำงาน หรือเมื่อมีเรื่อง เกิดขึ้นกับนายอำเภอ นอกจากนั้นไม่กล้าไป

แม้จะได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๒ แล้ว ทฤษฎีที่ดีว่ารัฐ เป็นใหญ่กว่าประชาชน คงอยู่ต่อมาจนทุกวันนี้ (ตำราพิมพ์เมื่อ ค.ศ. ๑๙๖๕) ความยิ่งใหญ่ของรรัฐย่อมไม่ยอมให้มีการแข่งขัน และศูนย์ที่อาจจะเป็นที่ขัดขวางก็ถูกทำลายเสียหมด การค้า การฝีมือความสัมพันธ์ทางครอบครัว กิจกรรมที่ใช้หวัคคิและปัญญา ต้องเป็นการผูกขาดของ พระมหากษัตริย์หรือมิฉะนั้น ก็ไม่ยอมให้มีการพัฒนาไปได้ สิ่งเหล่านี้ยังคงเป็นสภาพของ รัฐไทยในปัจจุบันขณะนี้ กิจกรรมค้าของไทยในปัจจุบันนั้น ถ้าเจ้าของไม่เป็นคนจีนหรือรัฐ ก็จะต้องเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของรัฐ นักศึกษาไทยในมหาวิทยาลัยในประเทศไทยหรือใน ต่างประเทศยังคิดที่จะเข้ารับราชการ เพราะเป็นสถาบันอันเดียวที่เขาจะสามารถแสดงวุฒิของ เขา และนักศึกษายังคงเชื่อว่าอำนาจทั้งหมดและเกียรติภูมิในวงสังคมอยู่ในพวกข้าราชการ

ชาวตะวันตกมาพบสถานการณ์ที่มีหลักการพลิกแพลงกับสังคมของเขา และมักจะ วิพากษ์วิจารณ์ความประพฤติของคนไทยเพราะความเข้าใจผิด คำวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับข้าราชการมักกล่าวหาว่า มีการกินโกง ผู้เขียนตำราไม่ปฏิเสธว่าเงินและทรัพย์สินที่เป็นของรัฐนั้นข้าราชการไทยเอาไปใช้เป็นส่วนตัว คนไทยเองก็วิพากษ์วิจารณ์การกระทำเช่นนั้น และโดยมากเนื่อง จากการกระตุ้นเตือนจากชาวตะวันตก ตามขนบธรรมเนียมประเพณีจนถึงศตวรรษนี้เป็นที่เข้าใจ กันว่า ข้าราชการไทยย่อมหารายได้จากตำแหน่งของตน เงินเดือนของเขามีเพียงเล็กน้อย และเพื่อให้เขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เขาจะต้องกินเมือง แต่จนบัดนี้ทั้งข้าราชการและพลเมือง

เคยชินแก่การรวบไหลในวิธีการจัดการเงินของข้าราชการ เหมือนหนึ่งว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นควบไปกับตำแหน่ง

ลักษณะอีกอย่างหนึ่งของการปฏิบัติราชการ คือ ข้าราชการตั้งแต่ผู้น้อยขึ้นไปไม่เสนอความคิดเห็นของตนขึ้นไปยังผู้บังคับบัญชา ด้วยเหตุนี้ผู้เชี่ยวชาญทางฝ่ายเทคนิคของสหรัฐมักจะประสพอุปสรรคที่ข้าราชการไทย ซึ่งทำงานร่วมกันไม่ยอมทำเนิงานที่ควรทำ และเข้าใจเสียว่าที่ข้าราชการไทยปฏิบัติเช่นนั้น ก็เพราะไม่สนใจที่จะพัฒนาตัวเอง แต่ความจริงข้าราชการไทยย่อมประสพชนบธรรมเนียมประเพณีแต่ดั้งเดิม ซึ่งข้าราชการส่วนมากก็ไม่ค่อยเข้าใจ

๕. สรุปแล้วจะเห็นได้ว่า คำกล่าวของนายชัททันนั้น ถ้าพิจารณาให้รอบคอบแล้ว เป็นการแสดงว่า ที่ประเทศไทยไม่ได้พัฒนาก้าวหน้าไปก็เพราะ

- (๑) พุทธศาสนาสอนไปในทางลบ ไม่สอนให้ริเริ่ม
- (๒) วัฒนธรรมของไทยเดิมประสงค์ให้อำนาจเด็ดขาดตกอยู่กับผู้ปกครองแผ่นดิน คือ พระมหากษัตริย์
- (๓) เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว อำนาจปกครองไปอยู่กับรัฐบาล รัฐบาลก็เป็นผู้ผูกขาด และกุมกิจการค้าทั้งหมด และข้าราชการตั้งแต่ชั้นผู้ใหญ่ลงไปมีลักษณะเป็นนายของราษฎร ข้าราชการกินเมือง มีการเกณฑ์แรงงานแม้กระทั่งบัดนี้ และทรัพย์สินของรัฐข้าราชการก็เอาไปใช้ในการส่วนตัว

ทั้ง ๓ ประการประกอบกันเข้าแล้ว ทำให้ข้าราชการไม่กล้าเสนอข้อแนะไปเสนอผู้บังคับบัญชาเป็นการถ่วงความเจริญของประเทศ

๖. บัดนี้ข้าพเจ้าขอตอบเป็นข้อ ๆ ไปตามที่ได้สรุปไว้ในวรรค ๕ ข้างบน

ในข้อแรกที่ว่าพระพุทธศาสนาสอนไปในทางลบ (ไม่เหมือนคริสต์ศาสนาที่สอนไปในทางให้มีการริเริ่มได้) นั้น ความจริงนายชัททันเข้าใจผิด ข้อใหญ่ใจความของพระพุทธศาสนามีอยู่ ๒ ประการ คือ

(๑) อริยสัจ ๔ คือ

I ทุกข์มีทั่วไป

II เหตุแห่งทุกข์คือความโลภ

III วิธีแก้ไม่ให้มีโลภ คือ ขจัดไปซึ่งความโลภ

IV วิธีการที่จะขจัดไปซึ่งความโลภต้องดำเนินการใช้สายกลาง ซึ่ง
บัญญัติไว้ในมรรค ๘

(๒) มรรค ๘ คือ

I แสวงหาวิชาที่ถูกต้อง

II มีเจตนาที่ถูกต้อง

III พุทฺธในทางที่ถูกต้อง

IV ประพฤติตนในทางที่ถูกต้อง

V หากินในทางที่ถูกต้อง

VI ให้มีมานะหรือพยายามในทางที่ถูกต้อง

VII คิดในทางที่ถูกต้อง

VIII ให้มีสมาธิในทางที่ถูกต้อง

เมื่อตรวจสอบมรรค ๘ ให้ถี่ถ้วนแล้วจะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าเป็นแต่บัญญัติกติกากาที่
ควรประพฤติ ไม่ได้ไปกำหนดว่าจะต้องทำโน่นทำนี่ ทั้งนี้ ต้องแล้วแต่บุคคลจะทำ แต่จะทำ
อะไรก็ดี ควรอยู่ในขอบเขตของมรรค ๘ ขอให้เทียบดูในหนังสือ “THE WORLD’S GREAT
RELIGIONS” ซึ่งบรรณาธิการของ LIFE เป็นผู้เขียน ในหนังสือที่กล่าวนี้ ในหน้า ๕๔ วรรค
๒ มีความว่า

The kernel of his teaching lay in two pronouncements which formed the subject of his
first sermon at Benares and which have since been known throughout the Buddhist world
as the Four Noble Truths and the Noble Eightfold Path. The Truths deal with the cause
and cure of human suffering, and the Path is the practical technique of action by which
the cure can be achieved.

The Four Noble Truths are the following : (1) Suffering is universal ; (2) The cause of
suffering is craving, or selfish desire ; (3) The cure for suffering is the elimination of
craving ; (4) The way to eliminate craving is to follow the Middle Way, a technique
which embodies the Noble Eightfold Path.

The Path consists of (1) right knowledge, (2) right intention, (3) right speech, (4) right
conduct, (5) right means of livelihood, (6) right effort, (7) right mindfulness, (8) right
concentration.

ทั้งนี้ แปลว่าพุทธศาสนาสอนให้ (๑) แสวงหาวิชาที่ถูกต้อง (๒) ให้มีเจตนาที่
ถูกต้อง (๓) ให้พุทฺธในทางที่ถูกต้อง (๔) ให้ประพฤติตนในทางที่ถูกต้อง (๕) ให้หากินในทางที่
ถูกต้อง (๖) ให้มีความมานะหรือความพยายามในทางที่ถูกต้อง (๗) ให้คิดในทางที่ถูกต้อง (๘) ให้
มีสมาธิในทางที่ถูกต้อง

เมื่อได้พิจารณาพิเคราะห์โดยละเอียดรอบคอบแล้วจะเห็นได้ว่า ศาสนาพุทธไม่ได้สอนไปทางลบ ตรงกันข้ามกลับสอนให้คนประพฤติดี ปฏิบัติดี มีความนึกคิดไปในทางที่ดี และไม่บั่นทอนสิทธิของคนอื่น หนึ่ง ถ้าจะพูดถึงพระพุทธศาสนาแล้ว ก็จะกล่าวยกเว้นไม่ได้ที่พระพุทธศาสนาสอนให้เราดำเนินการในชีวิตโดยยึดสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา

ในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๔๙๙ นั้น มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้พิมพ์หนังสือแจกเกี่ยวกับพุทธศาสนสุภาษิตฉบับแปลเป็นไทยและอังกฤษ ถ้าจะตรวจดูในเล่ม ๒ ของหนังสือที่กล่าวนี้ หน้า ๔ ดังต่อไปนี้ คือ

อุฏฐานาโต สติมโต สุกุมมุตส นิสมนการโน
สญญตสฺส จ รมชฺวีโน อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิตฺตํ.

ยศย่อมเจริญ แก่ผู้มีความหมั่น มีสติ มีการงานสะอาด ไกร่กรวยแล้วทำ ระวางดีแล้ว เป็นอยู่โดยธรรม และไม่ประมาท

(พุทธ)

พ. ๒๕/๑๘

There is a steady increase in the reputation of him who is energetic, mindful, blameless in deeds, who is careful in his actions, and who is self-controlled, righteous in living and also earnest.

อปฺปเกณปี เมธาวิ ปากฺเณน วิจฺจุขโน
สมฺมุตฺตาเปติ อุตฺตานํ อณฺเฏ อญฺญิโก สมนฺธิ.

ผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด ย่อมตั้งตนด้วยต้นทุนเมื่อน้อย เหมือนคนก่อไฟขึ้นฉะนั้น.

(พุทธ)

พ. ๒๖/๒

Just as a man blows a small fire into a flame, so a man of wisdom and discernment can make money even from a small investment.

อุฏฺฐาตา กุมฺมเชยฺยสฺส อปฺปมตฺโต วิชฺชาวา
สมํ กปฺเปติ ชฺวีตํ สมกตํ อนฺนรฺกฺขติ.

ผู้ขยันในหน้าที่การงาน ไม่ประมาท เข้าใจจัดการ เลี้ยงชีวิตสมควรจึงรักษาทรัพย์ที่หามาไว้ได้.

(พุทธ)

พ. ๒๗/๒๕๘

He can safeguard his wealth who is industrious, careful, clever at managing the affairs and moderate in his mode of living.

ถ้าจะเทียบกับศาสนาคริสต์แล้ว ศาสนาคริสต์ก็มีข้อบัญญัติ ๑๐ ประการเท่านั้นเอง ซึ่งข้อบัญญัติ ๑๐ ประการก็มีคล้ายคลึงกับศีลในพุทธศาสนา นอกจากข้อบัญญัตินี้แล้ว ก็เป็นเรื่องฝอย และการตีความ

แต่ในพุทธประวัติก็แสดงอยู่ชัดว่า พระพุทธเจ้าย่อมมีการริเริ่มช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เมื่อจำเป็น เช่น ตอนองคุลิมาลย์ถูกอาจารย์วางอุบายจะให้ต้องโทษถึงตาย โดยบอกว่า จะสอนวิชาพิเศษให้ถ้าไปฆ่าคนได้ถึง ๑ พันคน เมื่อองคุลิมาลย์ฆ่าคนได้ถึง ๙๙๙ คนแล้ว คนทั้งหลายก็หลีกเลี่ยงไม่ยอมไปเผชิญหน้ากับองคุลิมาลย์ พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นว่า ถ้าพระองค์ไม่ไปช่วยแล้ว องคุลิมาลย์ก็จะฆ่ามารดาของตนเสีย จึงได้เสด็จไปให้องคุลิมาลย์เห็นแล้วเดินต่อไป องคุลิมาลย์วิ่งเท่าไรก็ตามไม่ทัน จึงได้ร้องให้พระพุทธองค์หยุดก่อน พระพุทธองค์ตอบว่า พระองค์นั้นหยุดนานแล้ว องคุลิมาลย์ต่างหากที่ไม่หยุด คือหยุดทำ ความชั่ว องคุลิมาลย์เป็นคนฉลาดก็ได้สติกลับตัวได้ และประพฤติตนต่อไปจนสำเร็จ พระอรหันต์

อีกเรื่องหนึ่งในพุทธประวัติที่แสดงว่าคำสอนของพระองค์ไม่ได้เป็นไปในทางลบ ก็คือตอนที่พระญาติฝ่ายพระบิดาและฝ่ายพระมารดาทะเลาะกันเกี่ยวกับแย่งกันทอดน้ำเข้านาถึงกับจะทำศึกกัน พระพุทธองค์ทรงทราบจึงเสด็จไปโปรดโดยชี้ให้เห็นว่า ขัตติยมานะอาจนำ ความฉิบหายมาให้ รากาของญาติสูงกว่ารากาของน้ำ พระญาติทั้งสองฝ่ายสำนึกผิดจึงหยุด ทะเลาะกัน

อนึ่ง เป็นที่พึงสังเกตว่า พระพุทธศาสนาให้เดินสายกลาง ในประวัติของเราจึงไม่มี religious persecution

๗. ในข้อ (๒) ที่ว่า วัฒนธรรมของไทยเดิมประสงค์ให้อำนาจเด็ดขาดตกอยู่กับ ผู้ปกครองแผ่นดิน คือ พระมหากษัตริย์นั้น ถ้าจะดูประวัติของโลกทั่วไป ก็เป็นเช่นนั้นทั้งนั้น พระมหากษัตริย์ต้องเป็นผู้นำในการรบเพื่อรักษาชุมชนที่ทรงเป็นประมุข ประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน อิตาลี ก็เป็นเช่นนั้น ไม่เห็นเป็นทฤษฎีที่แปลกตรงไหน การปกครองของไทย เป็นการปกครองเหมือนบิดาปกครองบุตร และแม้ในเรื่องรัฐธรรมนูญนั้น ความจริงพระบาท

สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะพระราชทานอยู่แล้ว ที่เข้าไปก็เพราะใน
อภิรัฐมนตรีมีบางองค์คัดค้านอยู่ ส่วนในประเทศอังกฤษเกิดขบถ ราชฎรบังคับให้พระเจ้า
แผ่นดินเซ็น Magna Charta ซึ่งเป็นก้าวแรกของรัฐธรรมนูญ

๘. ในข้อ (๓) ที่ว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว อำนาจปกครอง
ไปอยู่กับรัฐบาล รัฐบาลก็เป็นผู้ผูกขาดและคุมกิจการค้าทั้งหมด และข้าราชการตั้งแต่ชั้น
ผู้ใหญ่ลงไปมีลักษณะเป็นนายของราษฎร ข้าราชการกินเมือง มีการเกณฑ์แรงงานราษฎร
ปรากฏจนถึงสมัยปัจจุบันนั้น ตอนนี้เป็นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน รู้สึกว่า
ที่นายชัคตันพูดถึงการกินเมืองโดยประชาชนก็คล้ายกับอ้อมหอมด้วยนั้น เป็นการเอาเรื่องเก่า
มาเล่าเป็นเรื่องในสมัยโบราณที่ว่าอำนาจของข้าราชการก็อยู่ในศักดิ์นึกก็เช่นเดียวกัน เขาเลิกล้ม
กันมานานแล้ว และหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ไม่มีพระราชนิพนธ์บรรดาศักดิ์แก่
ข้าราชการอีก ที่สำคัญในข้อที่ว่ารัฐมนตรีเล่าให้ฟังว่า ต้องการให้ทำถนน และไม่มีการทำ
ถนนจนได้รับเข้ากับเจ้าหน้าที่ นายอำเภอจึงไปเกณฑ์ชาวบ้านมาทำจนสำเร็จ รู้สึกว่าท่าน
รัฐมนตรีผู้นี้พูดโอ้อวดมากกว่า ความจริงกฎหมายเกณฑ์แรงงานเลิกใช้มานานแล้ว ตอนหลังมี
เมื่อทางบ้านเมืองใครจะขอแรงราษฎรช่วยทำถนนเพราะงบประมาณไม่มี ก็เรียกประชุมชี้แจง
ว่าถนนนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เมื่อทำแล้วทุกคนจะได้ประโยชน์ เมื่อทราบเหตุผล
ราษฎรก็ไปช่วยกันทำ

การที่ข้าราชการบางรายมุบมิบ กักเอาเงินหลวงเป็นการฉ้อราษฎ์บังหลวงนั้น ก็
เป็นในบางกรณีเท่านั้น ข้าราชการทุจริตมีอยู่ทั่วไป ไม่เฉพาะในเมืองไทย ถ้าจับได้ก็ฟ้องศาล
ลงโทษ ไม่น่าจะเอามากล่าวเลย

๙. เมื่ออ่านบททวนดูให้รอบคอบแล้วเข้าใจว่า นายชัคตันเขียนไปโดยความเข้าใจ
ผิด ไม่มีเจตนาร้าย แต่ผู้ไปบิดเบือนความรู้ให้นายชัคตันนั้น อาจมีเจตนาไม่ดีก็เป็นได้ เพราะ
ข้อความต่าง ๆ เป็นการจู่โจมสถาบันของชาติทั้ง ๓ สถาบัน คือ พุทธศาสนา พระมหา
กษัตริย์ และลงท้ายรัฐบาล

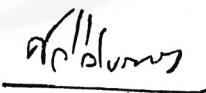
เมื่อเป็นเช่นนี้ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นห่วงมาก ที่จะให้หนังสือนี้แพร่หลายออกไป จะทำให้ผู้
อ่านเข้าใจผิด เพราะในข้อความนั้นเป็นการชักแปลงให้มีนัยไปในทางไม่ดี

อย่างไรก็ดี เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งทางสำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี เป็นผู้ส่งเรื่องมา

สำหรับความเห็นของข้าพเจ้า เมื่อได้มาอ่านบทนำของตำราคงที่ได้แนบมาแล้ว ไม่อยากให้มันเป็นหนังสือที่ทางการแนะนำให้อ่านเสียด้วยซ้ำ แต่ถ้าจะเอาไว้เพื่อเปรียบเทียบกับควรจะมีความชี้แจงว่า บทนำนี้ได้เขียนไปโดยความเข้าใจผิด และความจริงเป็นอย่างไอก็ควรจะแสดงออกมาให้ทราบ จะได้ทำการเปรียบเทียบได้ น่าจะเป็นหน้าที่ของกรมการศาสนาที่จะทำการชี้แจงทั้งว่า

อนึ่ง ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าได้รับหนังสือจากนักศึกษาของเราที่ได้เรียนอยู่ในมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ลงวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๐๙ มีความว่า “มีปราชญ์ต่างประเทศบางคนที่โยนความผิดไปให้พระพุทธศาสนา เกี่ยวกับความเจริญก้าวหน้าที่ไม่รุดไปเท่าที่ควรของประเทศเราก็คือ กล่าวหาว่าสอนให้คนเป็น individualist เพราะสอนเกี่ยวกับ self salvation ผมได้เขียนแก้ไขแล้ว” ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าแม้นักศึกษาของเรามีความรู้สึกอย่างไรเมื่อได้ฟังคำกล่าวหาพุทธศาสนาในทางที่เข้าใจผิด ถึงกับนักศึกษาผู้นั้นต้องเขียนแก้ไข ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ที่ปราชญ์บางคนเข้าใจผิดในเรื่องพุทธศาสนาว่าถ่วงความเจริญนั้นคงมาจากได้อ่านหนังสือของนายชัชวาลน์เอง เพราะหนังสือนี้เป็นการศึกษาประเทศเรา และออกเมื่อ ค.ศ. ๑๙๖๕

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๑๐

พันเอก

ปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี

คำปราศรัย

ของ

พระยาศรีวิสารวาจา

รองนายกคนที่ ๒ แห่งโรตารีสากล

ณ ที่ประชุมใหญ่ ที่กรุงโตเกียว

เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๐๔

สันติภาพของโลกด้วยความเข้าใจซึ่งกันและกัน

ท่านนายก มิตรโรแทเรียน และท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

๑. การประชุมของเราเกือบจะสิ้นสุดลงแล้ว เราได้ร่วมงานกันมาหลายประการ ประชุมใหญ่ประจำปีร่วมกันเป็นครั้งแรกในทวีปเอเชีย ณ ที่กรุงโตเกียว อันเป็นเมืองวิจิตรตระการตา และเต็มไปด้วยประวัติที่น่าภูมิใจ การสังสรรค์ก่อมิตรสัมพันธ์กันในบรรยากาศอันแท้จริงของชาวตะวันออก การต้อนรับอย่างน้ำใจกว้างขวางและอย่างน่าสนุกสนานของประชาชนอีกไพศาลของญี่ปุ่น ผลที่เราได้รับก็ดูเป็นที่น่าพึงพอใจ การประชุมใหญ่ครั้งนี้ได้ทำให้เรามีความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ กว้างขวางยิ่งขึ้น ทำให้เรามีความเห็นและความนึกคิดใหม่ ๆ ซึ่งย่อมจะกระทบกระเทือนถึงเราทุกคนและแต่ละคน อย่างไรก็ตามก็ยังมีอยู่สิ่งหนึ่งที่เราทั้งหลายจะไม่มีวันลืมเป็นอันขาด ด้วยเหตุหลายประการ การจัดเตรียมงานสำหรับการประชุมใหญ่ครั้งนี้ได้ประสบความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยม รัฐบาล และประชาชนได้ร่วมมือกับบรรดาโรแทเรียนทั้งหลายในประเทศนี้อย่างพร้อมเพรียงในความพยายามที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ให้ตกไป ทั้งนี้ข้าพเจ้ามองเห็นว่ามีความหมายลึกซึ้งไปยิ่งกว่านั้น คือ เป็นความพยายามร่วมกันของประชาชาติทั้งมวลที่จะช่วยกันทำให้งานของเราสะดวกราบรื่นดี และที่อำนวยความสะดวกสบายให้แก่เราในระหว่างที่เราพำนักอยู่ที่นี่ ให้เราจดจำอยู่ตลอดไป เป็นเสมือนมนต์ที่เปี่ยมประสิทธิผลให้แก่หัวใจของเรามีผลให้ได้รับความชมเชย ความเห็นอกเห็นใจและความเข้าใจอันดีของเรา

โอกาสเช่นนี้เรียกร้องให้เราหยุดนิ่งสำรวจจิตใจ เพื่อไตร่ตรองและทบทวนเหตุการณืที่ผ่านมาแล้ว สิ่งที่น่าจะทำ ก็คือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และเปรียบเทียบความรู้สึกของกันและกัน และนำเอาสิ่งที่เราได้พบเห็นมาแล้วนั้น มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในอนาคต ข้าพเจ้าจะมีความยินดีเป็นที่สุดที่จะติดต่อกับตนเองกับท่านแต่ละคนเพื่อการนี้ และข้าพเจ้าแน่ใจว่าเราจะได้รับทั้งคุณประโยชน์และความสนุกสนาน แต่โชคไม่อำนวย เพราะเราไม่มีเวลาหรือโอกาสที่จะทำเช่นนั้นได้ ดังนั้น เราจำต้องทำสิ่งที่ติดจากนั้นลงมา คือ ข้าพเจ้าจะแจ้งให้ท่านทราบถึงปฏิกิริยาและความรู้สึกของข้าพเจ้าเองที่เกิดขึ้นเนื่องในการประชุมใหญ่คราวนี้

๒. เพื่อให้เป็นหลักฐานของการประชุมใหญ่นี้ ผู้ที่มาร่วมประชุม คือ บรรดาโรแทเรียนทั้งหลาย ตลอดจนครอบครัว และมิตรสหายของเขาจะต้องจดชื่อลงทะเบียนไว้ ผู้ที่ใดลงทะเบียนไว้แล้ว มีจำนวนรวมทั้งสิ้นเกินกว่า ๒๓,๐๐๐ คน เขาเหล่านั้นมาจาก ๗๒ ประเทศด้วยกันจากมุมต่าง ๆ ของโลก ตลอดทั่วทั้ง ๖ ทวีป ผู้ที่ไปร่วมประชุมใหญ่ในอติกาณคติดัวเจเลียได้เป็นจำนวนหนึ่งหมื่นคน จำนวนดังกล่าวก็นับว่าเป็นจำนวนที่มากพออยู่แล้ว นอกจากเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ของโรตารีสากล ซึ่งได้รับมอบหมายให้มาปฏิบัติงานในการประชุมใหญ่แล้ว ผู้ที่มาประชุมได้ใช้จ่ายเงินของตนเองในการเดินทางไปมาและสำหรับที่พักอาศัย ผู้ที่เดินทางมาจากเมืองไกล ๆ นั้น ค่าใช้จ่ายย่อมเป็นจำนวนมากมาย และเขาเหล่านั้นได้พยายามเก็บออมเงินไว้เพื่อการเดินทางมาประชุมโดยเฉพาะ ในกรณีที่ว่านี้ข้าพเจ้าเห็นว่าที่เขามาประชุมด้วย เป็นการเสียสละอย่างใหญ่ยิ่ง เสียสละทั้งเงินทั้งเวลา และทั้งโอกาสที่จะพักผ่อนหย่อนใจ และนี่ละ เป็นสิ่งที่โรแทเรียนต่าง ๆ ทำติดต่อกันเรื่อยทุก ๆ ปีมา ในยามที่การแข่งขันทางธุรกิจการค้ากำลังไหวตัวอย่างรุนแรงในเวลาปัจจุบันนี้ การเก็บออมเงินไว้เป็นพิเศษ ย่อมจะพึงทำเฉพาะแต่ในกรณีพิเศษจริง ๆ คนเราย่อมชอบให้มีเวลาพักผ่อน และถือว่าเวลาเช่นนี้มีค่าเป็นอย่างยิ่ง เมื่อการไปเข้าร่วมในการประชุมใหญ่ ทำให้ต้องมีการเสียสละอย่างว่ามาแล้ว โรตารีจึงมีอะไรเป็นพิเศษ ที่สามารถเรียกร้องให้พวกเราทั้งหลายมาพบปะกันปีแล้วปีเล่า มุขฐานของการเรียกร้องของโรตารีนั้น คืออะไร? ข้าพเจ้าจะพยายามให้คำตอบ

แก้ท่าน แต่เนื่องจากโรตารีในลักษณะที่เป็นอยู่ขณะนี้ เป็นผลสุทธของการเผชิญต่อเหตุการณ์ และการพัฒนาการต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน เพื่อให้เข้าใจลักษณะอันแท้จริงของโรตารี จึงจำเป็นที่ข้าพเจ้าจะต้องกล่าวถึงประวัติและการเจริญก้าวหน้าของโรตารีบ้างเล็กน้อย

๓. โรตารีนั้น ได้เริ่มขึ้นอย่างง่าย ๆ และเรียบง่าย เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๕) ชาย ๔ คน ได้พบกันในห้อง ๗๑๑ แห่งอาคารยูนิคั ในถนน เคียร์บอร์น ในเมืองชิคาโก ชายเหล่านี้ คือ พอล แฮร์ริส ทนายความ ซิลเวสเตอร์ ซิลลี พ่อค้า ถ่านหิน กุสเทวส์ วิศวกรเหมืองแร่ และฮิเรม ซอเรีย ช่างตัดเสื้อ เขาทั้ง ๔ ได้พูดกันถึงความ คิดอันหนึ่ง ซึ่งพอลแฮร์ริสได้เผ้าคิดทบทวนมาเป็นเวลา ๕ ปีแล้ว กล่าวคือความสัมพันธ์ ในด้านธุรกิจการค้าอันนี้อาจ—และ ควร—จะส่งเสริมความสัมพันธ์ในด้านไมตรีจิต และไม่ควรถือเป็นอุปสรรคต่อมิตรภาพเลย รุ่งขึ้น มีชายคนที่ห้าเข้าร่วมหมู่ด้วย โดย พอล แฮร์ริส ได้เชิญ เขามา เขาผู้นี้ คือ แฮร์ริกเกิลส์ ซึ่งเป็นผู้พิมพ์หนังสือ แล้ว แฮร์ริกเกิลส์ ก็ทำให้ วิลล เจนเซน ซึ่งเป็นผู้ค้าขายที่ดินเกิดสนใจขึ้นมาอีกคนหนึ่ง ในหกคนที่ได้ริเริ่มบุกเบิกทางให้แก่ โรตารีนั้น แฮร์ริกเกิลส์ ยังมีชีวิตอยู่ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ (ค.ศ. ๑๙๕๗) ซิลเวสเตอร์ ซิลลี ได้เป็นนายกคนแรกโดยมี เจนเซน เป็นเลขานุการสำหรับได้ตอบจดหมาย ซอเรีย เป็นเลขานุการสำหรับจดบันทึกรายงานและ แฮร์ริกเกิลส์เป็นเหรัญญิก พอล แฮร์ริส เป็นผู้ให้กำเนิด ได้ ปฏิเสธอย่างละมุนละไม ไม่ยอมรับตำแหน่งใด ๆ ในสโมสรที่ได้จัดตั้งขึ้นเลย เขาไม่ได้เป็น นายกจนปี พ.ศ. ๒๔๕๐ (ค.ศ. ๑๙๐๗)

ความเจริญก้าวหน้าได้เป็นไปอย่างเป็นที่พอใจ และแน่นอน ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๙๑๐) ได้มีสโมสรโรตารี ๑๖ สโมสร และการประชุมใหญ่ครั้งแรกได้มีที่เมือง ชิคาโก มีผู้แทน ๒๙ คน จาก ๑๔ สโมสรมาเข้าร่วมประชุมใหญ่ครั้งนี้ และในโอกาสนี้ก็จัดตั้ง “สมาคมแห่งชาติของสโมสรโรตารี” (National Association of Rotary Clubs) ขึ้น

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ (ค.ศ. ๑๙๑๑) โรตารีและได้แผ่กระจายไปถึงยุโรป และได้มีการตั้งสโมสรโรตารีขึ้นในเมืองคัมลิน ลอนดอน และเบลฟาสต์

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ (ค.ศ. ๑๙๑๒) ได้มีการประชุมใหญ่ประจำปีขึ้นที่เมืองดูลูธ (Duluth) ในมลรัฐมินนิโซต้า สหรัฐอเมริกา ผู้แทนจากเมืองวินนิเปก ประเทศแคนาดา ได้ มาร่วมประชุมด้วย และสโมสรที่กรุงลอนดอนได้ส่งโทรเลขไปขอเข้าเป็นสมาชิก นี่หมาย

ความว่าอุดมคติของโรตารีได้แพร่หลายออกนอกสหรัฐอเมริกาแล้ว และการเคลื่อนไหวนี้ก็ไม่เป็นการเคลื่อนไหวของประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะอีกต่อไปแล้ว เพื่ออนุโลมตามลักษณะใหญ่ของโรตารี จึงได้เปลี่ยนชื่อ สมาคม เป็น “สมาคมระหว่างประเทศแห่งสโมสรโรตารี” (The International Association of Rotary clubs)

ต่อมา ได้ตั้งสโมสรโรตารีมากขึ้นเป็นลำดับ และในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ (ค.ศ. ๑๙๑๔) ได้มีสโมสรโรตารี ๑๐๐ สโมสรในโลก แล้วก็มียุทธศาสตร์โลกครั้งที่ ๑ มาขัดจังหวะเสีย แต่โรตารีก็ได้พบช่องทางใหม่ สำหรับกิจกรรมของโรตารีในประเทศอังกฤษ คือ งานสงเคราะห์ผู้ประสบภัยในสงคราม (War Relief Work) การสร้างบ้านพักให้แก่ชาวเบลเยียมที่ลี้ภัยแห่งสงครามและการให้ความบันเทิงแก่ทหารที่ถูกบาดเจ็บ ถึงแม้ว่า สงครามยังกำลังดำเนินอยู่ก็ดี ในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ (ค.ศ. ๑๙๑๕) สโมสรโรตารีก็ยังได้เพิ่มจำนวนขึ้นเป็น ๒๐๐ สโมสร

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ (ค.ศ. ๑๙๑๖) ได้มีสโมสรโรตารีสโมสรแรกขึ้นในลาตินอเมริกาที่เมืองฮาวานา ในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ (ค.ศ. ๑๙๑๙) หลังจากที่ยุทธศาสตร์โลกครั้งที่ ๑ ได้สิ้นสุดแล้ว โรตารีก็ได้แพร่หลายมาถึงทวีปเอเชีย และได้จัดตั้งสโมสรโรตารีขึ้นในประเทศฟิลิปปินส์ ประเทศจีน และประเทศอินเดีย ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ (ค.ศ. ๑๙๒๐) สโมสรโรตารีสโมสรแรกในพื้นที่ของยุโรปได้เกิดขึ้นในกรุงแมดริด ประเทศสเปน ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ (ค.ศ. ๑๙๒๑) โรตารีได้มีตัวแทนขึ้นในทวีปแอฟริกา และออสเตรเลีย และในเวลานั้นจำนวนสโมสรโรตารีทั้งหมดได้มีถึงหนึ่งพันสโมสร แยกย้ายกันไปในทวีปถึง ๖ ทวีป ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ (ค.ศ. ๑๙๒๙) ด้วยความพากเพียรของชาวแคนเดียน ที่มีศรัทธาจริง ๆ คือ จิม เดวิดสัน โรตารีได้เข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ข้าพเจ้ายังจำจิมได้เป็นอย่างดี เขาเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่โรตารีเรียนแต่ละคนควรจะเป็นมีความเห็นอกเห็นใจ เป็นมิตรกับทุกคน และพร้อมอยู่เสมอที่จะให้ความช่วยเหลือ จิมได้วายชนม์ไปแล้ว แต่ความนึกคิดถึงเขายังคงดำรงอยู่ในจิตใจของเราทั้งหลาย

๔. ในการที่ข้าพเจ้ากล่าวพอสังเขปถึงกำเนิดและประวัติของโรตารีนั้น จุดประสงค์ของข้าพเจ้าก็เพื่อจะแสดงให้เห็นว่า โรตารีไม่ใช่ผลิตภัณฑ์ที่สำเร็จรูปมาแล้ว เราจะต้องคอยดัดแปลงให้เป็นไปตามกาลสมัย และกลั่นกรองเสียให้เหมาะสมตามเหตุการณ์ที่บังเกิดขึ้นเป็นลำดับ แม้วัตถุประสงค์ของโรตารีเอง ก็ได้เคยผ่านวิธีการเช่นนี้มาแล้วเหมือนกัน

วัตถุประสงค์ของโรตารี เท่าที่มีอยู่ในวันนี้ ก็เพื่อจะส่งเสริมสนับสนุนให้ถือเอา
อุดมคติแห่งบริการ เป็นมูลฐานอันหนึ่งของภารกิจทั้งหลายที่มีคุณค่า และเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อ
ส่งเสริมและสนับสนุน

หนึ่ง — การปลูกฝังวิสาสะให้เป็นโอกาสที่จะบำเพ็ญบริการ

สอง — การยึดถือมาตรฐานอันสูงทางศีลธรรมในธุรกิจการค้า และวิชาชีพทั้งปวง
การนับถือว่า อาชีพที่มีคุณประโยชน์ทั้งหลายย่อมมีคุณค่า และไร้อะไรเรียนแต่ละคนจะต้อง
ยกย่องอาชีพของตนเสมือนหนึ่งเป็นโอกาสที่จะทำประโยชน์ให้แก่สังคม

สาม — ให้ไร้อะไรเรียนทุก ๆ คนนำอุดมคติแห่งบริการไปใช้เป็นหลักปฏิบัติในชีวิต
ของตนทั้งในส่วนตัว และในหน้าที่เกี่ยวกับประโยชน์ส่วนรวม

สี่ — การส่งเสริมให้บังเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างประเทศตลอดจนความ
หวังดีต่อกัน และสันติภาพปรองดองกัน โดยอาศัยสัมพันธ์ภาพทั่วโลกของบรรดานักธุรกิจ
และผู้ประกอบอาชีพ ซึ่งร่วมใจกันส่งเสริมให้ถือเอาบริการเป็นอุดมคติ

อันวัตถุประสงค์ของโรตารีนี้ ได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงกันมาหลายครั้งหลายคราว
แล้ว และที่เป็นอยู่ในรูปปัจจุบันนี้ ก็โดยได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป เป็นระยะ
เวลาติดต่อกันมาหลายระยะแล้ว เมื่อได้ตั้งสโมสรแรกขึ้นนั้นจุดประสงค์ก็เพื่อจะส่งเสริมให้มี
มิตรภาพต่อกันเพื่อประโยชน์ของกันและกัน ต่อมาผู้เริ่มการก็มองเห็นการไกลออกไปว่า ควร
มีวัตถุประสงค์อะไรเพิ่มขึ้นอีก เพื่อจรรโลงเกียรติภูมิของโรตารีให้เด่นขึ้น เขาเหล่านั้นดำเนิน
ชีวิตอยู่ในชุมชนหนึ่ง และได้รับเอกสิทธิต่าง ๆ จากชุมชนนั้น ก็ย่อมเป็นสิ่งที่สมควร
และยุติธรรมดีแล้วที่เขาจะช่วยกันบำเพ็ญคุณดีเพื่อความสุขสมบูรณ์แห่งชุมชนนั้น ฉะนั้น ในปี
พ.ศ. ๒๔๕๐ (ค.ศ. ๑๙๐๗) สโมสรโรตารีชิคาโก จึงได้สร้างห้องพักรับสำหรับประชาชนชั้น
ห้องหนึ่ง ในห้องรับแขกเมืองของนครชิคาโก และเนื่องจากการกระทำอันนี้เอง จึงได้เกิด
“บริการชุมชน” (Community Service) เข้าไว้ในวัตถุประสงค์ของโรตารี ท่านกงยินดีที่จะ
ทราบทั่วกันว่า ทุกวันนี้ห้องพักรับที่ว่านั้นก็ยังบำเพ็ญบริการให้แก่ความต้องการของนครชิคาโก

โรตารีได้รับผลกระทบจากสงครามอย่างมากมาย มหาสงครามโลกครั้งที่ ๑ ได้ก่อให้เกิดความวินาศอย่างใหญ่หลวงและน่าสพึงกลัว บุคคลนับเป็นจำนวนล้าน ๆ ได้เสียชีวิตไป และบุคคลนับเป็นจำนวนอีกล้าน ๆ ไม่มีบ้านที่จะอาศัยอยู่ ความทุกข์ทรมานของมนุษย์ชนได้ปรากฏตัวให้เห็นอย่างชัด ๆ ในรูปหรือแบบต่าง ๆ ทุกรูปทุกแบบในขณะนั้นรู้สึกกันว่า ถ้าหากมีมหาสงครามเช่นว่านั้นอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นมหาสงครามอันยืดเยื้อแล้ว มนุษย์ชาติก็คงแทบจะสูญสิ้นไปหมดเลยเพื่อประโยชน์ของทุก ๆ คนที่เกี่ยวข้อง ได้พยายามกันอย่างยิ่งยวดที่จะป้องกันมิให้มีมหาสงครามเกิดขึ้นอีก เพื่อการนี้ได้จัดตั้งสันนิบาตชาติ (League of Nations) ขึ้น ส่วนโรตารีนั้นก็ซาบซึ้งอย่างเต็มที่ถึงภัยต่าง ๆ ของการขัดแย้งกัน อันพึงมีขึ้นในภายหน้า โรตารีเต็มใจที่จะเข้ารับความรับผิดชอบและช่วยบำเพ็ญกรณียเพื่อวัตถุประสงค์อันสามัญของเราทั้งหลาย สันติภาพของโลกโดยอาศัยความเข้าใจซึ่งกันและกันทั่วโลกเป็นเกณฑ์ โรตารีได้ให้คำมั่นว่าสมาชิกทั้งหลายของโรตารี ซึ่งแยกย้ายกระจ่ายไปอยู่ในมุมต่าง ๆ ของโลกนั้น จะรวมกันยืนหยัดและปฏิบัติงานต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของสันติภาพและความเข้าใจซึ่งกันและกัน เพราะเหตุนี้ในที่ประชุมใหญ่ที่เมืองเอดินเบอร์เรอร์ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ (ค.ศ. ๑๙๒๑) จึงได้เติม “บริการระหว่างประเทศ” (International service) เข้าไว้ในวัตถุประสงค์ของโรตารี อีกข้อหนึ่ง

“บริการอาชีพ” (Vocational service) นั้น ตามนัยอันแท้จริงหมายถึงการใช้มาตรฐานอันถูกต้องตามศีลธรรมในการดำเนินธุรกิจการค้าและการประกอบอาชีพ แต่บริการอาชีพนี้มีได้เริ่มมีขึ้นจนปี พ.ศ. ๒๔๖๖ (ค.ศ. ๑๙๒๓) เมื่อได้เกิดมีการเคลื่อนไหวขึ้นเพื่อสนับสนุนสมาชิกทั้งหลายให้ใช้หลักเกณฑ์ทางศีลธรรมในธุรกิจการค้าและอาชีพของตน

ท่านย่อมเห็นได้ทั่วตัวของท่านเองแล้วว่า โรตารีดังที่ชื่อนี้แสดงนัยอยู่แล้วไม่ใช่ของอยู่ยงคงที่ กำลังของโรตารีอยู่ที่ความสามารถที่จะปรับปรุงและขยายตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยไป ความสำเร็จของโรตารีนั้นอาศัยการกระทำอันฉลาดและสามารถของบรรดาผู้นำคนก่อน ๆ เขาเหล่านั้นเป็นบุคคลที่เห็นการณ์ไกล ได้มองมุ่งไปในอนาคต และกล้าพอที่จะตัดสินใจรับเอาสิ่งที่เขาเห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม เข้ามาอยู่ในอุดมการณ์ของเราด้วยความสุขุมและสายตาไกลของผู้นำคนก่อน ๆ โรตารีจึงกลายเป็นเสมือนการทำนาย ซึ่งโรแทเรียนทุกคน ตอนเข้าเป็นสมาชิกขององค์การนี้จะต้องสนองรับ การทำนายนั้น ก็คือทำนายให้ช่วยกันจัดทำให้สถานการณ์ของโลกดีขึ้น โดยอาศัยหลักของความ

เห็นอกเห็นใจ มิตรภาพ และความเข้าใจซึ่งกันและกัน ก็เมื่อสถานการณ์ของโลกเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยไป การทำทายนั้นจึงเป็นการทำทายอยู่เรื่อยไปเช่นเดียวกัน ปัญหาของวันนี้ไม่ใช่ปัญหาของวันวานนี้ และวันรุ่งขึ้นก็อาจจะนำข้อยุ่งยากใหม่ ๆ มาอีก ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบจะต้องตั้งใจดูให้ตีว่าความต้องการอันรีบด่วนสำหรับปีหนึ่งมีอะไร และผลก็แสดงออกโดยการประกาศนโยบายประจำปีของนายกโรตารีสากล

๕. คุณค่าของโรตารีนั้น ได้มีการรับรองอย่างเปิดเผยเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ (ค.ศ. ๑๙๒๓) คือ ในปีที่ได้ตั้งมาตรฐานทางศีลธรรมสำหรับธุรกิจการค้าและการประกอบอาชีพต่าง ๆ ในปีนั้น ประธานาธิบดีฮาร์วีย์ แห่งสหรัฐอเมริกาได้ปราศรัยต่อที่ประชุมใหญ่ของโรตารีที่เมืองเซนต์หลุยส์ ท่านประธานาธิบดีกล่าวว่า “ถ้าข้าพเจ้าสามารถปลุกฝังโรตารีลงในชุมชนทุก ๆ แห่งทั่วโลกแล้ว ข้าพเจ้าก็จะทำเช่นนั้น และแล้วข้าพเจ้าก็จะรับประกันได้ว่าโลกจะมีความสงบ และจะเจริญก้าวหน้าต่อไป” สำหรับบรรดาโรแทเรียนทั้งปวง ถ้อยคำเช่นว่านี้ซึ่งมาจากท่านผู้ที่อยู่ในตำแหน่งอันสำคัญและอยู่ในฐานะที่จะทราบความคลี่คลายแห่งเหตุการณ์ต่าง ๆ ของโลกได้ดี ได้ให้กำลังใจอย่างมากมาย กับทั้งได้ทำให้องค์การของเรามีพลังเข้มแข็งขึ้น

ในที่ประชุมใหญ่ของโรตารีที่เมืองออสเติน ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ (ค.ศ. ๑๙๒๗) สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน แอลเบิร์ต แห่งเบลเยียม ได้ทรงกล่าวว่า “อุดมคติอันยิ่งใหญ่ของโรตารี ซึ่งในเนื้อแท้ก็เป็นอุดมคติทางมนุษยธรรมแห่งภราดรภาพนั้น อาจนำมาใช้ได้เป็นอย่างดีแก่วงการอันใหญ่ของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มิตรภาพในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอาจได้รับความสนับสนุนจากมิตรภาพในการค้าระหว่างประเทศได้” พระราชดำรัสนี้ย่อมลงรอยกันเป็นอย่างดีกับแนวความคิดของโรตารี แล้วกลมกลืนกันก็กับข้อความที่เกี่ยวกับบริการระหว่างประเทศ

นับแต่นั้นมา การประชุมใหญ่ของเราก็ได้รับเกียรติภูมิและพลังกำลังใจเข้มแข็งยิ่งขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗) ที่เมืองนีส ท่านประธานาธิบดีเลอบรังของฝรั่งเศส ได้เปิดการประชุมใหญ่ของโรตารี และมีผู้แทนและแขกของเขาเป็นจำนวน ๖,๐๐๐ คนจาก ๖๕ ประเทศได้เข้าร่วมประชุมด้วย ในการประชุมใหญ่ที่นครนิวยอร์กในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ (ค.ศ. ๑๙๕๙) ได้มีผู้มาลงทะเบียนกว่า ๑๔,๐๐๐ คน ส่วนการประชุมใหญ่ครั้งนี้เป็นการ

ประชุมใหญ่ครั้งแรกที่มีขึ้นในเอเชีย และโรเทเรียนเป็นจำนวนมากได้เดินทางข้ามน้ำข้ามทะเลมาเพื่อการประชุมนี้ แม้กระนั้น จำนวนผู้ที่มาประชุมทำให้เราตื่นเต้น คือ เป็นจำนวนมากที่สุดที่ได้เคยมีมา ขอให้ท่านทั้งหลายกึกก้องเถิดว่า อนาคตจะเป็นอย่างไร

ตามสถิติของวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๐๔ (ค.ศ. ๑๙๖๑) ปรากฏว่าในวันนั้นมีสโมสรโรตารีอยู่ ๑๐,๘๒๘ สโมสร ใน ๑๒๒ ประเทศและแคว้นภูมิศาสตร์ต่าง ๆ ของโลก คำนวณจำนวนโรเทเรียนได้ประมาณ ๕๐๕,๕๐๐ คน ถ้าเราสละเวลาไปเยี่ยมสโมสรเหล่านี้ สโมสรละหนึ่งวัน กว่าจะไปเยี่ยมได้หมดทุกสโมสร ก็จะใช้เวลาถึง ๒๕ ปี ๑๑ เดือน กับ ๑๓ วัน ภายในระยะเวลา ๕๖ ปี โรตารีได้แพร่หลายออกไป จากหนึ่งสโมสรมีสมาชิกอยู่ ๖ คนในประเทศเดียว เป็นจำนวนมากกว่า ๑๐,๐๐๐ สโมสร มีสมาชิกมากกว่าครึ่งล้านคนอยู่ในประเทศต่าง ๆ ถึง ๑๒๒ ประเทศ แน่ละ นี่เป็นผลสำเร็จอย่างใหญ่ยิ่งอันหนึ่ง การก้าวหน้าได้เป็นไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว มีองค์การอื่นใดบ้างที่สำเร็จผลเป็นประวัติการณ์เช่นว่านี้ ? ที่องค์การของเราก้าวหน้าไปดังนี้ เราคิดว่าเป็นไปได้อย่างไร ? ในความเห็นของข้าพเจ้า ผลสำเร็จในโรตารี เนื่องจากเหตุสามประการ ประการแรกคือโรตารีมีวัตถุประสงค์ ไม่เกี่ยวกับการหาเงิน โรตารีมิได้มุ่งหากำไร แต่เป็นอุดมคติอันหนึ่ง และมูลฐานของอุดมคตินั้น ก็คือบริการ ในประการที่สอง โรตารีไม่ส่งเสริมการอภิปรายในเรื่องทั้งหลายที่พึงโต้เถียงกัน เช่น เรื่องบางอย่างของการเมืองหรือศาสนา เมื่อเราจะเป็นเพื่อนกันแล้ว เราก็ไม่น่าจะพูดถึงเรื่องที่จะขัดแย้งกันได้เลย ประการที่สาม ก็คือ โรตารีเป็นสมาคมเดียวที่ใช้หลักการแบ่งประเภทอาชีพและจำกัดตัวแทน (classification principle) อันเป็นหลักใช้เฉพาะในองค์การของเรา ในความเห็นของข้าพเจ้านั้น หลักการแบ่งประเภทอาชีพและจำกัดตัวแทน เป็นเครื่องป้องกันมิให้มีการใช้อิทธิพลในทางมิควร ป้องกันมิให้ธุรกิจการค้าหรืออาชีพประเภทใดมีอิทธิพลเหนือธุรกิจการค้าหรืออาชีพประเภทอื่น ๆ ได้ เมื่อหลักการมีว่า ธุรกิจการค้าหรืออาชีพประเภทหนึ่งๆ มีสิทธิจะมีผู้แทนได้แต่คนเดียวเท่านั้นแล้ว ก็หมายความว่า ในการพิจารณากิจการใด ๆ ของสโมสร ธุรกิจการค้าหรืออาชีพประเภทนั้นมีคะแนนเสียงแต่เพียงคะแนนเดียวเท่านั้น จึงไม่มีอิทธิพลอันมิควรเหนือธุรกิจการค้าหรืออาชีพประเภทอื่น ๆ เลยพูดอย่างสั้น ๆ ก็คือว่า หลักการแบ่งประเภทอาชีพและจำกัดตัวแทน ถ้านำมาใช้ในทางที่ถูกต้องก็จะเป็นประกัน

ข้อหนึ่งว่า ธุรกิจการค้าหรืออาชีพประเภทหนึ่งประเภทใดจะไม่มีอำนาจเหนือธุรกิจการค้าหรืออาชีพประเภทอื่นใดเลย และจะทำให้การปรึกษาหารือกันในสโมสรเป็นไปได้โดยไม่ลำเอียงและโดยยุติธรรม

๖. นี่แหละ คือ ลักษณะของมรดกตกทอดมาถึงเรา นี่แหละ คือ ผลที่ได้มาจากการแก้ไขปรับปรุงกันเป็นลำดับมาตลอดเวลา ๕๖ ปีที่ล่วงมาแล้ว บรรดาผู้ที่มีความคิดอันลึกซึ้งและมีสายตากวไกล ได้อุทิศชีวิตของเขาเพื่อทำงานให้แก่โรตารี และก็ได้ประสบผลสำเร็จในการที่ก่อตั้งให้โรตารีเป็นสถาบันระหว่างประเทศอันใหญ่ยิ่งอันหนึ่ง มรดกชิ้นนี้ได้นำความรับผิดชอบอย่างมหิมาและอย่างหนักมาสู่เราด้วย เราจะต้องรู้สำนึกอยู่เสมอถึงงานอันสำคัญที่โรตารีได้กระทำมาแล้ว เพื่อนำโชคชะตาของมนุษยชนไปในทางที่ถูก ก่อนอื่นเราจะต้องรักษาโรตารีไว้อย่าให้เสื่อมเสียได้ เรามีหน้าที่ต่อบรรดาผู้ที่ได้ปฏิบัติงานนี้มาก่อนเรา เรามีหน้าที่ต่อตัวเราเอง และต่อบุคคลที่จะตามเรามาในภายหลังที่จะปฏิบัติตามประเพณีที่ตกทอดมาถึงเรา ก็ต้องรักษามรดกอันมีค่านี้ไว้มิให้เสื่อมเสียและเพิ่มคุณค่าของมรดกนั้นให้มากยิ่งขึ้น

ก็แล้วเราจะทำอะไรเล่า ? ทั้งนี้ ข้าพเจ้าขออ้างถึงคำปราศรัยของท่านอดีตนายกเก็นดริก เกอร์นซี (Kendrick Cuernsey) ซึ่งเป็นประธานกรรมการจัดการประชุมใหญ่นี้ ท่านอดีตนายกผู้นี้กล่าวว่า “เราจะต้องรับรู้จุดประสงค์และคติพจน์อันแท้จริงของโรตารี”

ถ้อยคำที่ว่านี้ มีความสำคัญมาก และท่านควรจะนำเอาไปพิจารณาศึกษากันให้รอบคอบ ถ้อยคำเหล่านี้ บอกแก่เราว่า ฟังอย่างเชื่อกาล่าอย่างต่าง ๆ เราจะต้องค้นหาด้วยตนเองว่า คำกล่าวอย่างต่าง ๆ นั้น มีมูลความจริงหรือไม่ มีความหมายอย่างไร โดยวิธีนี้เราก็จะได้รับคามพึงพอใจ ที่ได้ค้นพบคุณค่าอันแท้จริงของคำกล่าวอย่างต่าง ๆ ด้วยความเพียรพยายามของตัวเราเอง

จุดประสงค์ของโรตารี คืออะไร และคติพจน์ของโรตารีมีว่าอย่างไร ?

วัตถุประสงค์ของโรตารี ตามที่ปรากฏอยู่ในธรรมนูญของโรตารีสากลนั้น ท่านทั้งหลายย่อมทราบกันอยู่แล้ว และเมื่อครั้งข้าพเจ้าก็ได้ถือโอกาสอ่านให้ท่านฟัง แต่การอ่านวัตถุประสงค์ของโรตารี เพียงเท่านั้นยังไม่พอ ท่านได้เคยแยกแยะความมุ่งหมายของวัตถุประสงค์นั้นอย่างจริงจัง และได้เรียนรู้จุดประสงค์และคติพจน์อันแท้จริงของโรตารีบ้างหรือ-

เปล่า? ข้าพเจ้าขอเชิญชวนให้ท่านทำเช่นนั้น ขอให้ท่านทำอย่างที่ข้าพเจ้าว่ามานั้น เพราะนั่นแหละเป็นหนทางเดียวที่ท่านจะอยู่ในฐานะจะเข้าใจความมุ่งหมายอันแท้จริงของโรตารี พุคอย่างสั้นๆ ข้าพเจ้าขอกล่าวว่า โรตารีแนะให้บำเพ็ญบริการแก่ผู้อื่น แก่ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับท่าน คือครอบครัวและมิตรสหายของท่าน แก่ชุมชนที่ท่านพำนักอยู่ แก่ธุรกิจการค้า หรืออาชีพของท่าน และแก่มูลเหตุที่จะให้ได้มาซึ่งสันติภาพและความเข้าใจซึ่งกันและกัน อีกนัยหนึ่ง ก็คือ จุดประสงค์ของโรตารีก็เพื่อจะทำให้เราทั้งหลายบำเพ็ญตนให้ดีขึ้น โดยอาศัยความพยายามของตัวเราเอง เพื่อให้โลกของเรามีสภาพที่ดีขึ้นเหมาะสมกับที่เราจะอยู่ร่วมกัน

๗. เหตุการณ์ของโลกในปัจจุบันนี้ทำให้น่าวิตก มีการตึงเครียดอย่างมากมายในทุกๆ ส่วนของโลก การแก่งแย่งกันและการขัดแย้งกันเป็นเรื่องประจำวัน อุดมคติที่ขัดแย้งกันได้แบ่งประเทศต่างๆ ออกเป็นสองกลุ่ม สถานการณ์ก็เสื่อมลงทุกวัน และเปลวไฟของการขัดแย้งต่อกันและการเกลียดชังซึ่งกันและกัน ได้แพร่หลายออกไปไกลและอย่างกว้างขวาง นี่แหละคือรูปอันแท้จริงของโลกในวันนี้ ถ้าไม่มีใครทำอะไรเพื่อลดความตึงเครียดลงก็ไม่มีความสงสัยว่า ผลสุดท้ายก็คือการให้อาวุธต่อสู้กัน ผู้ซึ่งต้องรับผิดชอบสำหรับโชคชะตาของชาติต่างๆ ทราบที่ว่า อาวุธสมัยใหม่จะนำความวินาศและความหายนะมาสู่คนทุกคนที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้ชนะและผู้แพ่ทั้งคู่เหมือนกัน เมื่อทราบเช่นนี้แล้วก็ได้มีการพยายามที่จะหาทางแก้ไขสถานการณ์ด้วยการเจรจา ซึ่งก็ย่อมเป็นสิ่งที่สมควร แต่จะได้ผลดีหรือไม่? เราทั้งหลายหวังว่าจะได้ผล แต่เราก็ทราบไม่ได้ ผู้ที่เข้าทำการเจรจาเองก็ไม่ทราบ เมื่อคำนึงผลได้ผลเสียอันจะเนื่องมาจากการเอาชนะกันในระหว่างสองอุดมคติแล้ว เราจะเพียงแต่นั่งอยู่ข้างหลังและไม่ทำอะไรเลยหรือ? การที่เราจะนั่งดูตายอยู่นั้น เป็นการง่ายแต่ไม่ว่าการต่อสู้ยิ่งใหญ่ยิ่งคราวนี้จะลงเอยกันอย่างไรก็ตาม ผลสุดท้ายก็จะกระทบกระเทือนถึงเราทั้งหลายด้วยโดยไม่ที่เราจะได้เข้าไปมีส่วนกับเขาด้วยหรือไม่ เราอยู่ในโลกเดียวกัน การขนส่งทางอากาศได้ทำให้ประเทศต่างๆ กลายเป็นหมู่บ้านใกล้เคียงกันและระยะทางก็ไม่น่าเป็นปัญหาอีกต่อไปแล้ว สิ่งใดเกิดขึ้นในมุมหนึ่งมุมใดของโลกสิ่งนั้นย่อมเป็นที่ทราบกันโดยละเอียดตลอดทั่วทุกแห่งภายใน ๒๔ ชั่วโมง ยุทธภณณ์สมัยใหม่ย่อมโจมตีเป้าหมายที่อยู่พันสายตาไปได้อย่างแม่นยำ และความหายนะที่ตามมานั้นก็จะแผ่ออกไปจากศูนย์กลางเป็นระยะทางอันไกลมาก ถ้ามีการต่อสู้กันด้วยอาวุธถึงขนาดแล้ว ไม่มีที่แห่งใดเลยที่จะปลอดภัย การต่อสู้เช่นว่านี้ ย่อมกลายสภาพเป็นการต่อสู้

อย่างสิ้นเชิง และทุกๆ คนที่อยู่ในโลกนี้ก็ได้รับการกระทบกระเทือนไม่มากก็น้อย ในพฤติกรรมเช่นนี้ไม่ใช่หน้าที่ของเราทุกๆ คนหรือที่จะช่วยกันทำบางสิ่งบางอย่างให้เกิดมีความเข้าใจซึ่งกันและกันในโลกนี้เพื่อบรรยากาศแห่งการแก่งแย่งกัน และความสงสัยซึ่งกันและกันที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ จะได้กลายเป็นบรรยากาศของสันติภาพและความหวังดีต่อกัน

๘. เวลาที่มีโรแทเรียนเป็นจำนวนมากกว่าครึ่งล้านคนมีสโมสรโรตารีอยู่ประมาณ ๑๐,๕๐๐ สโมสร อยู่กระจัดกระจายกันไปทั่วทุกมุมโลก เขาเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้ที่รักสันติภาพและเข้าเป็นผู้แทนธุรกิจการค้าและอาชีพต่างๆ ในชุมชนที่เขาพำนักอยู่ ความจริงเขาเป็นกระดูกสันหลังของชุมชนต่างๆ ของเขาเอง เพราะความสมบูรณ์พูนสุขและความเจริญก้าวหน้าของชุมชนเหล่านั้นย่อมต้องอาศัยเขาเหล่านั้นเป็นส่วนใหญ่ ความเห็นของเขาย่อมมีคุณค่า เขาเหล่านั้นย่อมเป็นปัจจัยอันสำคัญสำหรับโรตารีอย่างแน่ๆ ถ้าโรแทเรียนจำนวนครึ่งล้านคนนี้ซึ่งต่างก็อยู่ในมุมต่างๆ ของโลก จะร่วมมือร่วมใจกันเพื่อก่อให้เกิดสันติภาพ และดำเนินการร่วมกันเพื่อการนั้นแล้ว ก็เป็นการบำเพ็ญกรณียที่มีคุณค่าจริง ๆ เพื่อส่งเสริมสมาชิกของเราทุกๆ ชั้น ทุกๆ ระดับ ให้มีพลังเข้มแข็งยิ่งขึ้น เราจะต้องจดจำไว้เสมอว่า โรตารีนั้นเป็นของสากล จุดประสงค์ของโรตารี ก็คือบริการ และบริการก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ทั่วไปทุกแห่งหน ไม่จำกัดขอบเขตของดินแดน ไม่จำกัดขอบเขตของเวลา และไม่จำกัดสัญชาติ ประเทศหนึ่งประเทศใด หรือมากกว่านั้นจะผูกขาดเอาโรตารีไว้สำหรับตนโดยเฉพาะไม่ได้ บริการย่อมเป็นบริการอยู่ทั่วไปทุกแห่ง บริการเห็นได้ชัดจากลักษณะของการกระทำ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ตีตราไว้กับท้องถิ่นนั้นท้องถิ่นนี้ หรือกับราษฎรหมื่นนั้นหมื่นนี้โดยเฉพาะ และถ้าท่านดำเนินการอย่างชาวสะอาดและอย่างตรงไปตรงมา คือ ไม่ตั้งข้อจำกัดใดๆ เป็นพิเศษแล้ว ท่านก็จะช่วยทำให้คุณค่าของโรตารีเพิ่มขึ้น และท่านก็จะได้แสดงโรตารีออกมาในรูปที่น่านิยมที่สุด ท่านทั้งหลายก็ทราบอยู่แล้ว โรตารีไม่ใช่วิถีปฏิบัติต่อสัญชาติใดเลย ตรงกันข้ามโรตารีกลับสนับสนุนเราทั้งหลายให้เป็นพลเมืองที่ดีและจงรักภักดีต่อประเทศของเราเอง แต่บางทีความตื่นตัวในเฉพาะท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง อาจทำให้เรารู้สึกเอนเอียงไปในทางที่จะคิดว่าโรตารีเป็นเรื่องของท้องถิ่นนั้น ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่ามีความจำเป็นที่จะให้เสียหาย แต่การกระทำเช่นนั้นเป็นการขัดแย้งกับจุดประสงค์อันแท้จริงของโรตารี เป็นการตรงข้ามกับหลักการที่ว่าโรตารีเป็นของสากลทั่วโลก เป็นการทำให้มีการแตกแยกกันในวงการของโรตารี และเท่ากับเป็นการเดินถอยหลัง

ถ้วย เดิมโรตารีได้เริ่มต้นเป็นองค์การของชาติ แล้วก็ได้กลายเป็นสถาบันระหว่างประเทศที่รู้จักกันทั่วโลก ที่ขึ้นมาได้เช่นนี้ไม่ใช่เป็นของง่าย ผู้ที่ได้ปฏิบัติหน้าที่มาก่อนเรานั้นได้มีสายตาไกลมากทีเดียว และมีการเสียสละความยับยั้งชั่งใจ และความอดทนจริง ๆ ข้าพเจ้ารู้สึกแน่ใจว่า ไม่มีใครในที่นี้ซึ่งหวังดีต่อโรตารี อยากให้โรตารีก้าวถอยหลังกลับไป โดยเปลี่ยนแปลงสภาพระหว่างประเทศของโรตารีให้กลับไปเป็นสภาพประจำชาติใดชาติหนึ่งโดยเฉพาะ การทำเช่นนั้นจะทำให้ลายจุดประสงค์ของโรตารี และจะทำให้โรตารีหกล้มลงเป็นองค์การของชาติใดชาติหนึ่ง หรือของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งของชาติต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้อุดมคติของโรตารีเปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายของผู้ที่มีอำนาจ การเปลี่ยนแปลงดังนี้จะทำให้คนทั้งหลายที่ได้ปฏิบัติงานมาอย่างเหนียวแน่นเพื่อสร้างโรตารีให้เป็นสิ่งที่เรารู้จักกันดีในวันนี้เสียใจมาก และถ้าข้าพเจ้าเข้าใจจิตใจของท่านถูกต้องแล้ว ท่านเองก็คงไม่อยากให้เป็นไปเช่นนั้น

ผู้ที่เข้ามาเป็นโรแทเรียนในทันใดนั้นสัญญาจะนำเอาหลักการบางอย่างมาเป็นบรรทัดฐาน ในการคิดและการกระทำของเรา ความจริง เขายอมรับวิถีชีวิตของโรตารี เขาจึงมีหน้าที่ และมีความรับผิดชอบที่จะประพฤติตนตามนั้น และช่วยสอดส่องให้มีการปฏิบัติตามหลักการที่วางไว้ การหลีกเลี่ยงอย่างใด ๆ จะทำให้จุดประสงค์สำคัญของเรามีพลังน้อยลง แต่เพื่อให้คนมีความเอาใจใส่และความสนใจในโรตารีอยู่เรื่อยไป จึงได้จัดให้มีการแข่งขันกันสำหรับสโมสรทั้งหลายในแคว้นต่าง ๆ ในเรื่องการบำเพ็ญบริการให้แก่ โรตารี ถ้าจัดกันภายในขอบเขตอันสมควรแล้ว การแข่งขันกันดังว่านั้น ก็จะเป็นสิ่งที่ดี การแข่งขันในเรื่องสถิติการเข้าประชุม นั้น เป็นที่นิยมกันทั่วโลกของโรตารี การขยายโรตารีก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญมาก ถ้าโรตารีเป็นของดี เราก็อยากจะแบ่งส่วนปันส่วนให้แก่คนอื่น ๆ และที่จะทำได้ผลเช่นนั้นจริง ๆ ก็ต้องมีสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้นและจัดตั้งสโมสรใหม่ขึ้นอีก แต่ก่อนนี้ USCB (สหรัฐอเมริกา คานาดาและเบอमुตา) กับ CENAEM (ยุโรปภาคกลาง แอฟริกาเหนือและทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ภาคตะวันออก) ได้นำในการขยายโรตารี แต่เร็ว ๆ นี้ การนำในเรื่องนี้ได้ย้ายมาอยู่ที่เอเชียแล้ว สำหรับปี พ.ศ. ๒๕๐๒ - ๒๕๐๓ (ค.ศ. ๑๙๕๙ - ๑๙๖๐) ตัวเลขมีดังนี้

สโมสรใหม่ที่ได้ตั้งขึ้น

ANZAO	(ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์และอื่น ๆ)	๕๘
ASIA	(เอเชีย)	๑๓๔
CENAEM		๘๗
GBI	(บริเตนใหญ่และไอร์แลนด์)	๒๕
SACAMA	(อเมริกาใต้ อเมริกากลาง เม็กซิโก และแอนติลส์)	๕๘
USCB		๘๖

๔๔๘

ท่านย่อมเห็นได้เองว่า ในจำนวนสโมสร ๔๔๘ สโมสรที่ได้จัดตั้งขึ้นใหม่ปี พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๐๓ (ก.ศ. ๑๙๕๙-๑๙๖๐) นั้น เอเชียแห่งเดียวเท่านั้นได้มีถึง ๑๓๔ สโมสร การประชุมครั้งนี้ เป็นการประชุมใหญ่ครั้งที่ ๕๒ และเป็นครั้งแรกที่การประชุมใหญ่ได้มีขึ้นในเอเชีย ในชีวิต ๕๖ ปี ของโรตารี ก็เป็นครั้งแรกอีกเหมือนกันที่เรามีชาวเอเชียเป็นผู้ที่ถูกเสนอชื่อให้เป็นนายกโรตารีสากล คือ นิติช ลาแฮร์รี (Nitish Laharry) สำหรับปี พ.ศ. ๒๕๐๕-๒๕๐๖ (ก.ศ. ๑๙๖๒-๑๙๖๓) สำหรับข้าพเจ้านี้เป็นหลักเขตอันสำคัญในประวัติศาสตร์แห่งองค์การของเรา เป็นการพิสูจน์ว่า โรตารีในเอเชียได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว และพร้อมที่จะรับความรับผิดชอบและที่จะปฏิบัติตามหน้าที่ต่าง ๆ ไม่แต่เท่านั้นยังเป็นการรับรู้หลักสากลของโรตารี และได้เรียกร้องบรรดาโรแทเรียนทั้งหลายทั่วทั้งโลกให้ยืนหยัดอยู่ด้วยกัน และร่วมกันทำงานเพื่อคุ้มครองมนุษยชาติให้ปลอดภัย โลกได้ถูกฉีกออกเป็นส่วน ๆ เพราะการแก่งแย่งกันและกัน ชัดแจ้งกัน ทางแก้โดยอาศัยกำลังอาวุธก็จะเพียงแต่ประวิงการต่อสู้กันอย่างยิ่งใหญ่กว่านั้น ให้นานออกไปอีกเท่านั้น การรบจะทั้งความรู้สึกอันขมขื่นไว้ข้างหลัง กว่าผลจะหายก็กินเวลา ทั้งสองฝ่ายจะรู้สึกไม่สบายใจและไม่มั่นใจ และความสัมพันธ์ตามปกติในระหว่างทั้งสองฝ่ายจะมีขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ เวลาได้ผ่านพ้นไปแล้วเป็นระยะนาน อย่างไรก็ตามเราแน่ใจได้อย่างหนึ่ง ประชาชนในประเทศต่าง ๆ ไม่ต้องการสงคราม เขาอยากให้มีทางแก้โดยสันติมากกว่า และถ้าหากว่าทางแก้เป็นไปด้วยความเที่ยงธรรมและยุติธรรมแล้ว ทางแก้นั้นก็จะได้รับสนองโดยทันที และจะเป็นหลักสำคัญของสันติภาพอันยั่งยืนนาน

๑๐. เรามีปัญหาอันสำคัญอยู่ต่อหน้าเราบางที่จะเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดที่เผชิญหน้ากับเรา ปัญหาเป็นการท้าทายว่าโลกเราจะต้องถูกทำลายหรือ จะยังคงมีชีวิตอยู่อีกต่อไป โชคดีที่ในเวลาที่เรามีปัจจัยอันดีในส่วนปริมาณ ในส่วนคุณภาพ และในส่วนการเอาใจใส่ เป็นจำนวนโรแทเรียนมากกว่าครึ่งล้านคน แยกกันอยู่ทั่วทุกมุมโลก เราได้รับคำเรียกร้องให้ “ทำงาน” เป็นหน้าที่ของเราที่จะช่วยกันทำให้มีความสงบและให้มีสามัญสำนึกกลับคืนมา และจะทำเช่นนั้นได้ก็โดยอาศัยความเข้าใจซึ่งกันและกันทั่วโลก เพื่อจะให้ความเข้าใจซึ่งกันและกันทั่วโลกนั้น จำเป็นจะต้องก่อให้เกิดบรรยากาศที่จะเป็นมิตรกันได้ ที่จะเข้าใจซึ่งกันและกันที่มีความเห็นอกเห็นใจต่อกันและความหวังดีต่อกันและกันนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๐ (ค.ศ. ๑๙๐๗) เป็นต้นมา โรตารีสากลได้เริ่มจัดให้มี Rotary Foundation Fellowships โดยส่งนักศึกษาที่ได้เรียนจบหลักสูตรแล้วในประเทศหนึ่งให้ไปศึกษาต่อในอีกประเทศหนึ่ง สโมสรทั้งหลายในภาคต่าง ๆ ได้ช่วยเหลือโครงการนี้โดยจัดตั้ง Exchange Students Fellowships และในบางแคว้น เช่น ออสเตรเลียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นักเรียนที่ยังเรียนอยู่ในชั้นโรงเรียนมัธยมศึกษา ได้รับเชิญให้ไปพำนักอยู่ในบ้านของบรรดาโรแทเรียนในประเทศอื่น ๆ เป็นระยะเวลาต่าง ๆ กัน กิจกรรมเหล่านี้ได้อำนวยผลให้อย่างพึงพอใจ มีอยู่สิ่งเดียวที่ยังไม่สมบูรณ์แต่นั้นก็คือว่าเมื่อจะให้ไปทั่วโลกแล้ว ที่เราจัดทำกันไปแล้วนั้นยังไม่เพียงพอ เรายังต้องการเงินทุน และทุนการศึกษาเช่นว่านี้อีกมากมาย

เมื่อไม่กี่ปีมานี้การเคลื่อนไหวของเยาวชนได้กำเริบขึ้นในประเทศต่าง ๆ เราควรให้ความสนับสนุนและกำลังใจอย่างเต็มที่แก่การเคลื่อนไหวเหล่านี้ เด็กในวันนี้จะเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้า บรรดาสโมสรโรตารีในท้องที่ต่าง ๆ ควรให้คำแนะนำและความสนับสนุนแก่การเคลื่อนไหวเช่นว่านี้ และจะต้องระมัดระวังอย่าทำอะไรให้เยาวชนเกลียดชังเราได้ เยาวชนออกจะมีความรู้สึกหุนหันน้อย และไม่ชอบให้ใครมาชักชวนตนให้ทำอย่างนั้นหรืออย่างนี้ เพราะฉะนั้นในการที่จะเข้าถึงเยาวชนเราจะต้องวางตัวให้เหมาะสม มีความเห็นอกเห็นใจและมีความเข้าใจด้วยการที่มีเยาวชนมาร่วมในการประชุมโรตารี จะเป็นการแนะนำอย่างดีให้บรรดาผู้ใหญ่ได้รู้จักเยาวชน ถ้าทำดังนี้เราก็จะคืบหน้าต่อไปโดยไม่มีใครสังเกต ในอันที่ก่อให้เกิด

ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดและสนิทสนมในระหว่างเยาวชนกับบรรดาโรเทเรียน จุดหมายก็เพื่อเราจะได้รับความเชื่อถือและความไว้วางใจของเยาวชนนั่นเอง เราบรรลุถึงจุดหมายนี้แล้วงานต่อไปก็คงจะไม่ยากนัก

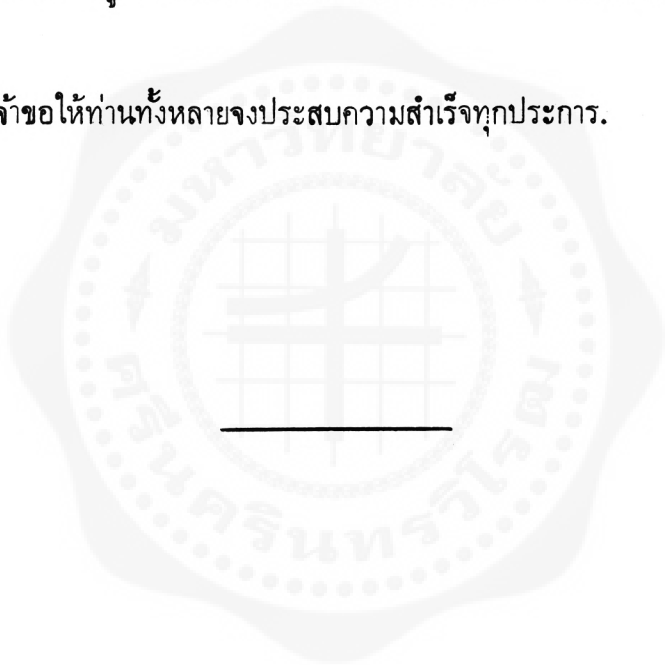
เราพูดถึง Fellowships (สัมพันธภาพ) ของโรตารี และเราก็คว่าเราได้ทำพอแล้วในการต้อนรับและแนะนำบรรดาโรเทเรียนที่มาจากโพ้นทะเล ต่อสโมสรของเราในความเห็นของข้าพเจ้า เรายังทำไม่พอในอันที่จะทำให้บรรดาแขกของเรามีความสุขสบายและรู้สึกเป็นกันเอง แน่ละ ทั้งนี้ย่อมต้องมีข้อยกเว้น สโมสรบางสโมสรนับว่ายอดเยี่ยมทีเดียวในการต้อนรับแขกที่ข้ามน้ำข้ามทะเลมา สโมสรใดก็ยกเป็นสโมสรที่เด่นในเรื่องนี้ แต่ในกรณีส่วนมากไม่ค่อยมีใครคิดถึงเรื่องนี้กันมากนัก สิ่งที่เราควรทำก็คือมอบหมายให้บุคคลหนึ่งหรือหลายคนโดยเฉพาะเพื่อให้มีหน้าที่คอยต้อนรับและดูแลบรรดาแขกต่าง ๆ บุคคลเหล่านี้ควรเป็นโรเทเรียนที่มีความเจนจัดอย่างกว้างขวางมาแล้ว การต้อนรับของเขาย่อมมีลักษณะสื่อให้เห็นถึงความจริงใจ และน้ำใสใจจริงของมนุษยชน

๑๑. นี่แหละคือความเห็นต่าง ๆ ที่ผ่านมาในความนึกคิดของข้าพเจ้า ในระหว่างที่ข้าพเจ้าคำนึงถึงวิธีการต่าง ๆ ที่จะช่วยทำให้การดำเนินการของเราดีขึ้น ความคิดเห็นเหล่านี้จะมีคุณค่ามากน้อยแค่ไหนเพียงใดก็ตาม ข้าพเจ้าขอเสนอต่อท่านทั้งหลายด้วยความเคารพและข้าพเจ้าขอร้องให้ท่านได้รับเอาไปไตร่ตรองดูให้รอบคอบด้วย ท่านมีหน้าที่จะต้องตกลงใจว่าจะทำอย่างไรต่อไป และแน่นอนทีเดียวการตกลงใจนั้นเป็นเรื่องของท่าน แต่ข้าพเจ้าขอให้ท่านจงจำไว้ว่า ไม่มีทฤษฎีใดและความคิดเห็นใดจะดีและถูกใจแค่ไหนก็ตาม ทฤษฎีและความคิดเห็นนั้นจะสำเร็จบรรลุไปไม่ได้ โดยไม่มีมนุษยชนเข้าไปปฏิบัติให้เป็นไปเช่นนั้น ความซื่อสัตย์เป็นความจริงสำหรับโรตารีเหมือนกัน โรตารีจะบรรลุผลได้ ก็ต้องอาศัยบรรดาโรเทเรียนทั้งหลาย บัดนี้ เราได้ขยายองค์การของเราออกไปถึง ๑๒๒ ประเทศแล้ว และสภาพการณ์ในประเทศเหล่านี้ ก็ไม่เหมือนกันแตกต่างกันหลายประการ การที่จะดำเนินการให้เหมาะสมในเรื่องใด ๆ ก็ดี อาจจะต้องดัดแปลงให้กลมกลืนเข้ากับสภาพการณ์ในแต่ละท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี อันหลักการที่ว่าโรตารีเป็นสิ่งสากลนั้น จะต้องยึดถือไว้ให้มั่นคง อย่าให้มีการเสื่อมคลายได้ เพราะหลักการอันนี้เป็นเส้นเลือดของโรตารีแท้ ๆ ซึ่งได้ทำให้โรตารีมีทั้งพลังกำลังและความสามัคคี

ความมุ่งหมายของโรตารี ก็คือ บริการ และในเวลานี้เรากำลังต้องการบริการอย่าง รีบด่วนและอย่างจริงจัง เพื่อช่วยให้มนุษย์มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน เวลาได้มาถึงแล้วที่ พวกเราจะต้องทำงาน ท่านอดีตนายก เคนกริต เกอร์นซีย์ ได้กล่าวในตอนต้นของการประชุมใหญ่ นี้ว่า “เราต้องปลุกตัวเราเองให้ตื่นขึ้นมากกว่าที่เรากำลังตื่นอยู่แล้วในเวลานี้ เพื่อเราจะได้เป็น “ผู้ทำ” และไม่ใช่แค่เพียง “ผู้พูด” เท่านั้น” โรเทเรียนทั้งหลายจะต้องเป็นผู้แสวงหาความจริง และความเข้าใจซึ่งกันและกัน ตลอดจนความหวังดีในระหว่างคนทั้งปวงทั่ว ๆ ไป นี่เป็นคำ ขอร้องที่โรเทเรียนแต่ละคนจะต้องรับพิจารณาอย่างจริงจัง เป็นคำขอร้องที่สมเหตุสมผลสำหรับ เราทั้งหลาย เป็นการท้าทายต่อชีวิตจิตใจของเรานั่นเอง และกลมกลืนเข้ากันด้วยดีกับโครงการณ โรตารีของนายกโรตารีสากล โจ เอบีซี ที่เข้ามารับตำแหน่งในเร็ว ๆ นี้ เพราะจุดหมายของท่าน นายกคนนี้ก็คือ การกระทำ เราภูมิใจในผลงานอันมหิมาของโรตารีในปีที่แล้ว ๆ มา แต่ผลงาน เหล่านั้นมิได้เป็นผลเนื่องมาจากการกระทำของเรา บัดนี้ถึงเวลาที่เราทั้งหลายจะต้องช่วยกัน ทำงาน เพื่อจุดหมายอันสามัญของเรา เราต้องแสดงให้เห็นความสามารถและความตั้งใจ กังใจจริงของเรา เราต้องพยายามอย่างที่สุดที่จะให้สมกับความเชื่ออันมากมายที่มีคนมอบ ให้แก่เราไว้ นัยน์ตาของคนนับเป็นจำนวนล้าน ๆ ได้จ้องมองดูการประชุมใหญ่นี้เป็นที่คาดหวัง กันทั่วไปว่า เราคงจะทำอะไรเป็นเรื่องเป็นราวสักอย่างหนึ่ง ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าท่านทั้งหลาย ซาบซึ้งถึงความรับผิดชอบใหญ่ยิ่งของท่านดี ขอให้อุดมคติของเราจงประสิทธิประสาทความคิด ที่จะนำเราไปสู่ความเจริญ ขอให้ความสำเร็จในอดีตจงเป็นการส่งเสริมกำลังใจของเรา และ ขอให้คุณค่าในอุดมการณ์ของเราจงดลบันดาลให้เกิดพลังและความมั่นใจในตัวเอง สิ่งที่เหลืออยู่ ก็คือ เราจะต้องปฏิบัติให้ได้ผลตามที่เรารังเกียจไว้ วิธีดำเนินการของเราได้มีกล่าวไว้แล้วอย่าง เหมาะสมมากในโครงการณของนายก เอ็ดด แมกซ์ฟลิน (Edd McLaughlin) “ท่าน คือ โรตารี ดำเนินชีวิตอย่างโรตารี แสวงโรตารี และขยายโรตารี” การกระทำของเราทำให้ถูกจ้งหวะ เพราะความสำเร็จยังจำต้องอาศัยหลักการทั้งกล่าว เช่นในการดักเสือ ถ้าดักผิดจ้งหวะก็ทำให้ เสีย การทำงานร่วมกันเป็นปัจจัยอันสำคัญ สามัคคีคือกำลัง ฉะนั้น ขอให้เราเอาจริงต่าง ๆ

ของเรามาร่วมกันเป็นศูนย์กลางร่วมกันปฏิบัติงานกันด้วยความสามัคคี และลงมือทำงาน
 ณ บัดนี้ ท่านจะได้รับความขอบคุณจากเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายของท่าน ไม่ว่า เขาจะอยู่ ณ แห่งหน
 ตำบลใด ก็ตาม และท่านก็จะได้รับความพอใจที่ได้มีส่วนช่วยเหลือในความพยายามที่จะให้
 ได้มาซึ่งสันติภาพและความเข้าใจอันดีของโลก ถ้าปราศจากสันติภาพและความเข้าใจอันดีใน
 โลกนี้แล้ว มนุษยชาติก็จะอยู่ในสภาพที่ไม่น่าจะดำรงชีวิตต่อไปเลย เพราะไร้เกียรติและไร้สิ่ง
 ประกอบต่าง ๆ ที่ทำให้เราภูมิใจในการดำรงชีวิต คือ ไร้อิสรภาพ ในด้านต่าง ๆ และไร้ความ
 ยุติธรรม

ข้าพเจ้าขอให้ท่านทั้งหลายจงประสบความสำเร็จทุกประการ.

คำบรรยายเรื่อง

การปฏิบัติราชการของนายกรัฐมนตรีและสำนักนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้เพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจในหน้าที่ของนายกรัฐมนตรี ในการกำหนดนโยบายความปลอดภัยของชาติ อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ หน่วยงานในสำนักนายกรัฐมนตรี และปัญหาความยุ่งยากในการปฏิบัติราชการ

ณ วิทยาลัยการทัพอากาศ กองทัพอากาศ

โดย

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา

ปลัดบัญชาการ ฯ รักษาการในตำแหน่งเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ

เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๑๐ เวลา ๐๘.๐๐ – ๑๐.๐๐ น.

๑. สวัสดิ์ นักศึกษาวิทยาลัยการทัพอากาศชุดที่ ๑

ก่อนอื่นข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติที่ได้รับเชิญมาบรรยายในที่สถานการศึกษาอันสำคัญของท่าน เรื่องที่จะบรรยาย คือ “การปฏิบัติราชการของนายกรัฐมนตรีและสำนักนายกรัฐมนตรี เฉพาะอย่างยิ่ง เกี่ยวกับการกำหนดนโยบายความปลอดภัยของชาติ อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบหน่วยงานในสำนักนายกรัฐมนตรี และปัญหาความยุ่งยากในการปฏิบัติราชการ”

ข้าพเจ้าจะขอบรรยายตามที่ทางวิทยาลัยการทัพอากาศได้กำหนดไว้ให้ คือ เฉพาะเรื่องการปฏิบัติราชการของนายกรัฐมนตรี เกี่ยวกับการกำหนดนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเป็นส่วนใหญ่ เรื่องราวอื่นๆ ที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ หน่วยงานต่างๆ ในสำนักนายกรัฐมนตรีตลอดจนปัญหาข้อยุ่งยากในการปฏิบัติราชการนั้น จะขอกล่าวให้ทราบเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายความมั่นคงแห่งชาติ จะไม่พูดถึงลุ่มทั่วไปถึงการปฏิบัติงานต่างๆ ของสำนักนายกรัฐมนตรี หรือ การกำหนดนโยบายอื่นๆ อันไม่เกี่ยวกับนโยบายความมั่นคงแห่งชาติ ทั้งนี้ เพราะนอกจากเวลาจะไม่อำนวยแล้ว ก็เชื่อว่าทางวิทยาลัยการทัพอากาศคงจะได้เชิญบรรดาท่านผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องต่างๆ นี้ มาร่วมบรรยายให้ทราบอีกบ้างแล้ว

อย่างไรก็ดีในตอนท้ายเอกสารคำบรรยายของข้าพเจ้านี้ได้แนบรายละเอียดแสดงการจัดส่วนราชการต่างๆ ในสำนักนายกรัฐมนตรีประกอบคำอธิบายเกี่ยวกับภารกิจหน้าที่ของแต่ละส่วนราชการในสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อสะดวกในการติดตามเรื่องต่อไป

๒. เมื่อเราพูดถึงรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เราหมายถึงคณะรัฐมนตรีซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และถ้าท่านจะสังเกตถึงการแต่งตั้งรัฐบาลนั้น ท่านจะเห็นว่า จะมีการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีก่อน และเมื่อนายกรัฐมนตรีได้มีโอกาสติดต่อกับบุคคลอื่นเพื่อจัดตั้งคณะรัฐมนตรีแล้ว จึงจะประกาศรายชื่อของคณะรัฐมนตรีต่อไป ข้อสังเกตดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าในคณะรัฐมนตรีนั้น ตัวนายกรัฐมนตรีมีความสำคัญที่สุด เช่น เมื่อนายกรัฐมนตรีลาออก รัฐมนตรีอื่นๆ ในคณะก็ออกไปด้วยโดยอัตโนมัติ แต่ถ้ารัฐมนตรีคนใดคนหนึ่งลาออก ก็เป็นการลาออกของรัฐมนตรีผู้นั้นโดยเฉพาะ คือ รัฐบาลคงมีอยู่ และนายกรัฐมนตรีก็มีหน้าที่ที่จะไปหาบุคคลอื่นมาทำหน้าที่แทน

หลังจากได้มีรัฐบาลคณะปฏิวัติขึ้นแล้ว ได้มีการจัดงานเพิ่มขึ้นอีกมาก เช่น การจัดตั้งสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ มีหน้าที่ที่จะวางแผนเศรษฐกิจเป็นระยะๆ ไปคือวางแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ สถาบันอีกสถาบันหนึ่งที่นับว่ามีความสำคัญมากก็คือ สภาการศึกษาแห่งชาติซึ่งทั้งสองสถาบันนี้ นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน นอกจากนั้นยังมีสถาบันอื่นๆ อีกมากมายที่ได้จัดตั้งขึ้นเป็นศูนย์กลางสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ด้วยเหตุนี้ภารกิจของนายกรัฐมนตรีจึงเพิ่มพูนขึ้นมาก ทำให้มีความจำเป็นที่จะหาผู้ที่ไว้วางใจได้มาช่วยดำเนินการในกิจการต่างๆ นี้

๓. เครื่องมือทางบริหารของนายกรัฐมนตรีที่สำคัญในขณะนี้ได้แก่ สำนักนายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นทบวงการเมืองที่มีฐานะเป็นกระทรวง มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการทั่วไปของนายกรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรีประกอบด้วย—

- (๑) สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
- (๒) สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี ซึ่งบัดนี้ได้เอาสำนักบริหารของนายกรัฐมนตรีเข้าไปรวมอยู่ด้วย
- (๓) สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
- (๔) สำนักงบประมาณ

ทั้ง ๔ หน่วยนี้มีสำนักงานตั้งอยู่ในทำเนียบรัฐบาล

นอกจากนี้ยังมีหน่วยราชการอื่นซึ่งตั้งอยู่นอกทำเนียบรัฐบาลแต่ขึ้นกับสำนักนายกรัฐมนตรี เช่น สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรม สำนักงานคณะกรรมการตรวจสอบการปฏิบัติเกี่ยวกับภาษีอากร สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสินค้าขาออก สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน กรมประชาสัมพันธ์ กรมอุทยานวิทยา มหาวิทยาลัยต่าง ๆ รวม ๗ มหาวิทยาลัย กับสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และกรมประมงหลวงกลาง

๔. ในอดีตนั้นเคยแต่งตั้งรัฐมนตรีสั่งราชการแทนนายกรัฐมนตรี แต่หลังจากการปฏิวัติแล้ว ได้มีการแต่งตั้งรองนายกรัฐมนตรี ๒ ท่าน และปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี การสั่งงานเกี่ยวกับราชการประจำซึ่งไม่ใช่นโยบายนั้น ได้มีคำสั่งของนายกรัฐมนตรีแบ่งราชการประเภทนี้ในระหว่างรองนายกรัฐมนตรีทั้งสองกับปลัดบัญชาการ ฯ เมื่อสั่งราชการใดแล้วก็จะต้องทำรายงานย่อเสนอนายกรัฐมนตรีเพื่อทราบและเพื่อควบคุมด้วย

อนึ่ง องค์การต่าง ๆ ที่ขึ้นกับสำนักนายกรัฐมนตรี หรืออีกนัยหนึ่งที่ขึ้นกับนายกรัฐมนตรีย่อมอยู่ในความควบคุมของปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งถ้ามีปัญหาที่จะต้องวินิจฉัยที่ไม่เกี่ยวกับนโยบายก็เสนอผู้สั่งราชการแทนนายกรัฐมนตรี แต่ถ้าเกี่ยวกับนโยบายแล้วก็ต้องเสนอตรงไปยังนายกรัฐมนตรี เมื่อนายกรัฐมนตรีเห็นเป็นการสมควร ก็สั่งให้เลขาธิการคณะรัฐมนตรีนำเข้าพิจารณาในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี

ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีนั้น ก็มีฐานะเป็นปลัดกระทรวง ซึ่งในที่นี้หมายถึงสำนักนายกรัฐมนตรี งานการต่าง ๆ ขององค์การที่ขึ้นต่อนายกรัฐมนตรีนั้น ย่อมจะเสนอผ่านปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี และงานต่าง ๆ ในประเภทนี้ก็มีมากมาย ฉะนั้น จึงต้องมีรองปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ๒ ท่าน กับผู้ช่วยปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีอีกท่านหนึ่ง

ส่วนเลขาธิการทำเนียบนายกรัฐมนตรี ในขณะนี้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ของอดีตเลขาธิการบริหารของนายกรัฐมนตรีด้วย งานจึงมีมากขึ้นกว่าเดิม จึงมีรองเลขาธิการฝ่ายบริหาร ๑ ท่านและรองเลขาธิการฝ่ายการเมือง ๒ ท่าน เลขาธิการทำเนียบ ฯ นั้นต้องทำงานใกล้ชิดกับนายกรัฐมนตรี และทำหน้าที่คล้ายกับเป็นแม่บ้านของทำเนียบนายกรัฐมนตรี

เลขาธิการคณะรัฐมนตรีนั้น ทำหน้าที่เหมือนกับราชเลขาธิการสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองในตำแหน่งที่เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ที่จะเสนอที่ประชุมคณะรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีประชุมทุกวันอังคาร เลขาธิการคณะรัฐมนตรีจะต้องเตรียมเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งหมดส่งไปให้ผู้ที่จะมาประชุมในคณะรัฐมนตรีก่อนวันประชุม และเมื่อเสนอเรื่องเข้าไปแล้วก็ย่อมต้องทำบันทึกสรุปและชี้แจงเรื่อง เพื่อสะดวกในการพิจารณา เลขาธิการคณะรัฐมนตรีมีรองเลขาธิการ ๒ ท่านเพื่อแบ่งเบาภาระที่จะต้องปฏิบัติ

ในอดีตการจัดสรรงบประมาณรวมอยู่ในหน้าที่ของกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง แต่หลังจากการปฏิวัติแล้วได้มาตั้งสำนักงบประมาณขึ้นเป็นหน่วยหนึ่งของสำนักนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้ก็เพราะเห็นว่า เมื่อกรมบัญชีกลางจะเป็นผู้อนุมัติในการจ่ายเงิน การจัดสรรเงินนั้นไม่ควรเป็นหน้าที่ของกรมบัญชีกลาง จึงได้เอามาอยู่ในสำนักนายกรัฐมนตรี ก่อนที่จะไปเบิกเงินได้ จำต้องเสนอสำนักงบประมาณพิจารณาว่า งบประมาณที่ตั้งมานั้นสมควรหรือไม่เพียงใด แม้โครงการต่างๆ ที่เสนอรัฐบาลก็ย่อมต้องผ่านสำนักงบประมาณ สถาบันทั้ง ๔ ที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ตั้งอยู่ในทำเนียบรัฐบาล ส่วนสถาบันอื่นๆ ตั้งอยู่นอกทำเนียบรัฐบาล

ที่ข้าพเจ้าได้เอาสถาบันทั้ง ๔ ในทำเนียบรัฐบาลมาพูดนี้ ก็เพื่อเป็นตัวอย่างให้เห็นราชการที่ดำเนินอยู่ใกล้ชื่อนายกรัฐมนตรี แม้เพียงเท่านี้ก็แสดงให้เห็นว่าภาระของนายกรัฐมนตรีนั้นมีมากมายอย่างไร นอกจากนั้นยังมีสถาบันอื่นๆ อีก ๒๓ สถาบัน แต่ละสถาบันมีงานสำคัญที่จะต้องทำทั้งนั้น ส่วนรายชื่อของสถาบันต่างๆ นี้ ข้าพเจ้าก็ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น จึงไม่จำเป็นที่จะต้องกล่าวซ้ำอีกในที่นี้

๕. เมื่อได้พูดถึงสำนักนายกรัฐมนตรีแล้ว ก็ใครจะพูดถึงหน่วยราชการอีก ๒ หน่วย ซึ่งขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี โดยไม่ถือว่าเป็นหน่วยราชการของสำนักนายกรัฐมนตรี

หน่วยแรกคือ ตามความในมาตรา ๘ ของพระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการสำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. ๒๕๐๕ นั้น นายกรัฐมนตรีมีอำนาจแต่งตั้งปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นผู้ช่วยสั่งและปฏิบัติราชการของสำนักนายกรัฐมนตรี ท่านที่นายกรัฐมนตรีมอบหมายให้และจะแต่งตั้งรองปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ช่วยสั่งและปฏิบัติราชการแทนปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี ตามที่ปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรีจะมอบหมายให้ก็ได้ ตำแหน่งปลัดบัญชาการฯ และรองปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรีนั้น เป็นตำแหน่งการเมือง

เมื่อมีการแต่งตั้งปลัดบัญชาการ ฯ แล้ว ก็จำเป็นต้องมีเจ้าหน้าที่ดำเนินงานของ ปลัดบัญชาการ ฯ ฉะนั้น จึงได้มีกองงานปลัดบัญชาการตั้งขึ้น และเพื่อความสะดวก ข้าราชการ ในกองงานปลัดบัญชาการในขณะนี้เป็นข้าราชการสังกัดสำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี

ปลัดบัญชาการ ฯ นี้ มีหน้าที่คล้ายเป็นหูเป็นตาของนายกรัฐมนตรีในเรื่องต่าง ๆ ของการบริหาร ฉะนั้น ในทางปฏิบัติปลัดบัญชาการ ฯ จึงได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการต่าง ๆ รวมประมาณ ๓๐ คณะกรรมการ และเป็นประธานกรรมการประมาณ ๑๔ คณะกรรมการ ของคณะกรรมการที่กล่าวแล้ว นอกจากนั้น งานประจำธรรมดาของนายกรัฐมนตรีนั้นได้แบ่ง แยกกันในระหว่างรองนายกรัฐมนตรี ๒ ท่าน และปลัดบัญชาการ ฯ เป็นผู้สั่งราชการแทนนายกรัฐมนตรี นอกจากนั้น ก็อาจมีงานจรงานด่วนที่ปลัดบัญชาการ ฯ มีหน้าที่ที่จะต้องทำในเมื่อได้ รับบัญชาจากนายกรัฐมนตรี

๖. อนึ่ง ตามความในมาตรา ๑๔ แห่งพระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการสำนัก นายกรัฐมนตรี พ.ศ. ๒๕๐๕ นายกรัฐมนตรีมีอำนาจแต่งตั้งประธานที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี และที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นข้าราชการการเมือง เพื่อให้คำปรึกษาแก่นายกรัฐมนตรี ส่วนการให้คำปรึกษาจะกระทำร่วมกันหรือแยกกัน ให้เป็นไปตามที่นายกรัฐมนตรีมอบหมาย

เรื่องต่าง ๆ ที่เข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีนั้น เมื่อท่านนายกรัฐมนตรีเห็นเป็นการ สมควรก็ส่งมาให้ประธานที่ปรึกษา ฯ เพื่อทำความเห็นเสนอนายกรัฐมนตรี

๗. บัดนี้ ข้าพเจ้าใคร่จะพูดถึงสภาพความมั่นคงแห่งชาติ ท่านก็ทราบอยู่แล้วว่ามี สุภาสิตว่าความปลอดภัยของประเทศชาติเป็นกฎหมายสูงสุด ฉะนั้น ไม่ว่าในประเทศใด ๆ ทั้งสิ้น ย่อมจะมีการจัดตั้งองค์การเพื่อรักษาความปลอดภัยของประเทศ

ประเทศไทยได้แต่งตั้งสภาเกี่ยวกับการป้องกันราชอาณาจักร ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๓ และสภานี้ก็ปฏิบัติหน้าที่มาจน พ.ศ. ๒๔๗๐ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้เปลี่ยนเป็นสภาป้องกัน ราชอาณาจักรซึ่งปฏิบัติหน้าที่จนถึงเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ครั้นต่อมาเมื่อ วันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ก็ได้จัดตั้งสภาการสงครามขึ้นแทน สภานี้ปฏิบัติราชการเพียง ถึงวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๗ ใน พ.ศ. ๒๔๘๗ ได้จัดตั้งสภาป้องกันราชอาณาจักรทำ หน้าที่ที่บัญญัติไว้จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ และต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ จึงได้ออก พ.ร.บ. สภาพความ มั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๒ ตั้งสภาพความมั่นคงแห่งชาติขึ้น

๘. ตามความใน พ.ร.บ. สภาความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๒ นั้น สภาความมั่นคงแห่งชาติประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน รองนายกรัฐมนตรีเป็นรองประธาน และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม ผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นสมาชิก และเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ เป็นกรรมการ และเลขาธิการของสภา

ต่อมาเนื่องจากกรมทางหลวงแผ่นดินได้โอนจากกระทรวงคมนาคมไปสังกัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ จึงได้มี พ.ร.บ. สภาความมั่นคงแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๐๗ เพิ่มรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติเป็นสมาชิกด้วย

๙. เพื่อให้มีเจ้าหน้าที่สำหรับร้อยกรองงานให้ละเอียดเสนอสภาความมั่นคงแห่งชาติ พิจารณาจึงได้ตั้งคณะกรรมการร้อยกรองงานสภาความมั่นคงแห่งชาติขึ้น ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายทหาร ตำรวจ และพลเรือน รวม ๓๑ นาย ในขณะนั้น กรรมการนี้อาจเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลได้ตามความเหมาะสม โดยบัญชาของนายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นประธานสภาความมั่นคงแห่งชาติ ในชั้นแรกนั้นเมื่อท่านนายกรัฐมนตรีมีปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติก็มักจะส่งไปให้คณะกรรมการร้อยกรองงานสภาความมั่นคงแห่งชาติพิจารณาเสนอความเห็น และเมื่อนายกรัฐมนตรีเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอแนะที่รายงานขึ้นมานั้น ก็มีบัญชาให้นำเข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีพิจารณา เพราะวาระในชั้นแรก ๆ นั้น ไม่มีการประชุมสภาความมั่นคงแห่งชาติ และเวลาประชุมคณะกรรมการร้อยกรองงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ ก็ยืมตัวข้าราชการมาปฏิบัติหน้าที่เป็นครั้งคราว แต่ต่อมาเห็นกันว่าการกระทำเช่นนั้นจะไม่ได้ผลดี จึงได้จัดตั้งสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติขึ้น มีเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารงานของสภา ฯ และของคณะกรรมการร้อยกรองงาน ฯ การที่ได้ตั้งสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติขึ้นนี้ มีผลทำให้งานของสภาความมั่นคงแห่งชาติดีขึ้น เพราะมีเจ้าหน้าที่ประจำศึกษาปัญหาต่าง ๆ ที่ทางสภา ฯ จะต้องพิจารณา และเจ้าหน้าที่นั้น ๆ ก็ย่อมมีใจผูกพันอยู่กับสภา ฯ ซึ่งสามารถให้ความดีความชอบแก่ผู้ที่ทำงานดี ในตอนที่ท่านนายกรัฐมนตรี (จอมพล ถนอม กิตติขจร) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น ได้มีบัญชาให้สภาความมั่นคงแห่งชาติประชุมกันเดือนละครั้ง ส่วนคณะกรรมการร้อยกรองงานของสภาความมั่นคงแห่งชาตินั้น ตามปกติก็ประชุมกันเดือนละหลายครั้งแล้วแต่ความจำเป็นของการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ

๑๐. มาตรา ๕ แห่ง พ.ร.บ. สภาความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๒ บัญญัติว่า
สภาความมั่นคงแห่งชาติมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) พิจารณาเสนอแนะคณะรัฐมนตรีในเรื่องนโยบายภายใน นโยบายต่างประเทศและนโยบายการทหารกับการเศรษฐกิจ และอื่นๆ อันเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติให้สอดคล้องต้องกัน เพื่อให้กิจการทหารและกระทรวงทบวงกรม และองค์การอื่นๆ ของรัฐสามารถประสานกันได้อย่างใกล้ชิดเป็นผลดีต่อความมั่นคงแห่งชาติ

(๒) พิจารณาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงแห่งชาติตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย
เมื่องานของสภาความมั่นคงแห่งชาติมีขอบเขตกว้างขวาง กระทบกระเทือนถึงกำลังรบของประเทศเป็นสำคัญ ฉะนั้น นายกรัฐมนตรีจึงได้มีบัญชาให้เชิญผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารเรือ ผู้บัญชาการทหารอากาศ และอธิบดีกรมตำรวจ มาเข้าประชุมเพื่อรับรู้ปัญหาที่ปรึกษากันในที่ประชุมสภาความมั่นคงแห่งชาติ นอกจากนั้น ก็ได้มีบัญชาให้รองเลขาธิการ ฯ เข้าประชุมด้วย

๑๑. เมื่อสภาความมั่นคงแห่งชาติได้ดำเนินงานมาเป็นเวลาพอสมควรแล้ว ก็เห็นกันว่าควรจัดตั้งคณะกรรมการวางแผน เพราะในอดีตกระทรวงต่างๆ ก็มีแผนการของตนเอง ซึ่งบางทีก็ไม่ประสานงานกันได้ ทำให้เกิดความจำเป็นจะต้องกำหนดการวางแผนของชาติเป็นที่รวม และเพื่อให้งานของคณะกรรมการ ฯ นี้ดำเนินไปด้วยดี จึงได้ตั้งเจ้าหน้าที่ในกระทรวงต่างๆ เกี่ยวกับการเศรษฐกิจ การทหาร การเงิน และการต่างประเทศ เพราะเจ้าหน้าที่เหล่านี้ทราบถึงจุดประสงค์ของกระทรวงที่ตนสังกัดอยู่

แผนของชาติที่คณะกรรมการวางแผนได้พิจารณากำหนดขึ้นนั้น ก็เสนอไปยังประธานสภาความมั่นคงแห่งชาติ และท่านประธานสภาความมั่นคงแห่งชาติก็เสนอเอาเข้าประชุมในสภาความมั่นคงแห่งชาติ เมื่อสภาความมั่นคงแห่งชาติเห็นด้วยและแก้ไขประการใดแล้ว ก็เสนอไปยังคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาเป็นขั้นสุดท้าย เมื่อคณะรัฐมนตรีเห็นชอบด้วยแล้วก็ให้กระทรวงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามแผนที่วางไว้

เมื่อคณะรัฐมนตรีได้ตกลงให้กระทรวงต่างๆ ดำเนินการตามแผนที่เห็นชอบด้วยแล้ว ถ้าอยู่เพียงแค่นี้ ก็ย่อมไม่มีทางทราบว่ากระทรวงต่างๆ นั้น ได้ปฏิบัติไปตามนโยบายใน

แผนที่วางไว้หรือไม่ ฉะนั้น สภาความมั่นคงแห่งชาติจึงได้ตั้งคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการประสานงาน” มีหน้าที่ที่จะติดตามเรื่องต่างๆ ที่คณะรัฐมนตรีได้มอบหมายให้แต่ละกระทรวง ได้ผลประกอบการใดก็รายงานให้สภาความมั่นคงแห่งชาติทราบ

๑๒. เมื่อยังมีทั้งคณะกรรมการวางแผน และ คณะกรรมการประสานงาน สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติคงมีแต่ฝ่ายบริหารเท่านั้น และมีเจ้าหน้าที่เป็นข้าราชการชั้นอาวุโสเป็นหัวหน้าฝ่ายหรือที่เรียกกันว่า “ผู้ช่วยเลขาธิการฝ่ายบริหาร” ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งคณะกรรมการวางแผน และคณะกรรมการประสานงานแล้ว จึงได้แต่งตั้งผู้ช่วยเลขาธิการฝ่ายนโยบายและผู้ช่วยเลขาธิการฝ่ายประสานงาน โดยมีเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติเป็นประธานคณะกรรมการวางแผน และ รองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติเป็นประธานคณะกรรมการประสานงาน

ส่วนคณะกรรมการรื้อกรองงานสภาความมั่นคงแห่งชาตินั้น เพื่อความสะดวกในการพิจารณางานที่ได้รับมา จึงแบ่งออกเป็น ๔ คณะ แต่ละคณะมีประธานกรรมการ และกรรมการ เพื่อปฏิบัติงานในสายงานที่ตนได้รับมอบหมาย และควบคุมรับผิดชอบในหน้าที่ของกองที่อยู่ในอาณัติของสายงานของตน

๑๓. เพื่อให้ท่านมองเห็นงานของสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ ขำพเจ้าใคร่จะขอสรุปดังนี้

สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติในขณะนี้ มีอยู่ ๓ ฝ่าย คือ

(๑) ฝ่ายบริหาร ซึ่งมีสำนักงานเลขานุการกรม สังกัดอยู่ในหน่วยนี้

(๒) ฝ่ายนโยบาย แบ่งออกเป็น ๔ กอง คือ

กอง ๑ เกี่ยวกับการเมืองภายใน

กอง ๒ เกี่ยวกับการเมืองภายนอก

กอง ๓ เกี่ยวกับการทหาร และ

กอง ๔ เกี่ยวกับการเศรษฐกิจและสังคมวิทยา

(๓) ฝ่ายประสานงาน ซึ่งมีกอง ๕ เป็นกองประสานงาน อยู่ใต้บังคับบัญชา

ส่วนคณะกรรมการวางแผนนั้น นอกจากเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ เป็นประธานกรรมการ ๖ แล้ว ยังมีผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ ผู้แทน บก. ทหารสูงสุด

ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย ผู้แทนกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ รองผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ เลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และผู้ช่วยเลขาธิการฝ่ายนโยบาย เป็น กรรมการ

ส่วนคณะกรรมการประสานงาน นอกจากรองเลขาธิการ ฯ ซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการ ฯ อยู่แล้ว ยังมี ผู้แทน บก. ทหารสูงสุด ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ อธิบดีกรมประมงชาวกกลาง อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ผู้แทน กรป. กลาง และผู้ช่วยเลขาธิการฝ่ายประสานงาน เป็น กรรมการ

๑๔. เท่าที่ข้าพเจ้าได้บรรยายมาแล้วจะเห็นได้ว่า นายกรัฐมนตรีมีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการบริหารราชการแผ่นดิน ทั้งนี้ ไม่เฉพาะในฐานะที่นายกรัฐมนตรีดำรงตำแหน่งประธานสภาความมั่นคงแห่งชาติ ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการพิจารณานโยบายความมั่นคงแห่งชาติเท่านั้น แต่ยังดำรงตำแหน่งในฐานะที่เป็นหัวหน้าคณะรัฐบาล และผู้บังคับบัญชาสำนักนายกรัฐมนตรีอีกด้วย ทำให้นายกรัฐมนตรีต้องมีภาระหน้าที่เพิ่มขึ้นอีกหลายด้านในการปฏิบัติราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับสถานการณ์ในทางการเมืองและศูนย์กลางแห่งอำนาจการปกครองได้ไปรวมอยู่ที่คณะรัฐมนตรี ซึ่งนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้า

เครื่องมือที่สำคัญของนายกรัฐมนตรี คือ สำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นทบวงการเมือง มีฐานะเป็นกระทรวง สำนักนายกรัฐมนตรีในขณะนี้ป็นศูนย์รวมของการผลิตนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลและเป็นหัวใจสำคัญในการประสานงานในด้านการบริหาร

๑๕. ในการปฏิบัติราชการที่นายกรัฐมนตรีจะต้องทำนั้น ย่อมกระทบกระเทือนถึงกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ บางครั้งก็ต้องมีการรื้อม่อล่วยเพื่อประสานงานให้มีผลดีแก่ส่วนรวม

นอกจากนั้น ก็ยังมีข้อขัดข้องอยู่บ้างหลายประการ คือ

(๑) สถิติข้อมูลต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้เพื่อประกอบการพิจารณา ยังไม่สามารถรวบรวมหรือหามาใช้ได้เท่าที่ต้องการ สำนักงานสถิติแห่งชาติซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่โดยตรงในด้านนี้ ก็อยู่ในระยะแรกเริ่มตั้ง และคงอยู่ในขั้นกำลังดำเนินงานรวบรวมสถิติและข้อมูลต่าง ๆ

(๒) สภาวิจัยแห่งชาติที่มีหน้าที่วิจัยปัญหาต่าง ๆ เฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเมือง การสังคม และอื่น ๆ ก็อยู่ในระยะแรกเริ่มเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ทำให้ข้อมูลฐานและข้อเท็จจริง ที่จำเป็นจะต้องใช้ประกอบการพิจารณานโยบายความมั่นคงแห่งชาติมีอยู่ไม่เพียงพอที่จะวินิจฉัย เกิดขาดในปัญหาอันสำคัญบางอย่าง

(๓) กิจการในด้านข่าวกรองระดับชาติกำลังอยู่ในระยะปรับปรุงให้รวมกัน และ ประสานงานกันมากที่สุด ข่าวที่สำคัญนั้นเราต้องการทราบโดยเร็วที่สุดที่จะทำได้ และ ถ้าจะให้ เป็นประโยชน์แล้วก็ควรจะเป็นข่าวกรองที่ค่อนข้างจะแน่นอน

(๔) กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ในขณะนี้ บางแห่งไม่มีเจ้าหน้าที่ในการวางแผน เป็นอุปสรรคในการพิจารณาและวางแผนปฏิบัติตามนโยบายของคณะรัฐมนตรี มีผลทำให้มีความยากลำบากในการมอบหมายและแบ่งงานกันทำ ในกรณีที่ดินนโยบายนั้น ๆ เกี่ยวข้องกับ กระทรวงหลายกระทรวง

(๕) ปัญหาที่เกิดจากการติดตามผลงานของการปฏิบัติตามนโยบายที่ได้วางไว้ และการควบคุมผลงานว่าดำเนินไปตามนโยบายที่กำหนดไว้ได้มากน้อยเพียงไร หรือนโยบาย ที่กำหนดให้ไปปฏิบัตินั้นเป็นนโยบายที่สามารถปฏิบัติได้หรือไม่ ยังคงมีอุปสรรคและยังคง เป็นปัญหาอยู่ด้วย เพราะนอกจากกำลังเจ้าหน้าที่มีไม่สมบูรณ์เพียงพอแล้ว ยังขาดถึง ระบบการทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติซึ่งมักจะประสบอุปสรรคหลายอย่าง เช่น งบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้ไม่สามารถจะปฏิบัติให้ได้ผลอย่างตั้งใจได้

ปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ เจ้าหน้าที่ในระดับสูงหลายฝ่ายกำลังพิจารณาแก้ไขให้ ลดน้อยลงเท่าที่จะกระทำได้ ซึ่งก็ย่อมจะต้องใช้เวลาพอสมควร ข้อบกพร่องอันเกิดจาก อุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ จึงจะหมดสิ้นไปได้

๑๖. ตามที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า ภาระการบริหารนั้นเป็นภาระที่หนักและยาก และในขณะนี้เราก็เผชิญกับปัญหาใหม่ ๆ ต้องใช้เวลาไตร่ตรองให้รอบคอบ ยังมีประสบการณ์ มาแล้วก็ยังจะช่วยให้อาณัติเหล่านั้นลุล่วงไปโดยเร็ว อนึ่ง การกระทำของเราบางอย่างซึ่งเราเห็นว่า ถูกและควรทำ บางทีก็ต้องหยุดชะงัก หรือต้องคัดแปลงให้เพลาลงมา ก็ต้องเผชิญกับ ประเทศมหาอำนาจ ในขณะนี้เรายังมีความต้องการหลายประการที่จะทำให้ประเทศของเรา เป็นประเทศที่เข้มแข็งในการพัฒนาประเทศที่ดี ในการบำรุงกำลังรบที่ดี เรายังต้องพึ่งพาอาศัย

ความช่วยเหลือของต่างประเทศ แต่เราต้องจำไว้ว่า เราจะต้องยืนหยัดเป็นอิสระแก่ตัวเองในวันข้างหน้า เพราะความช่วยเหลือต่าง ๆ นี้อย่อมมีที่สิ้นสุด และโดยวิสัยของคนไทยเราแล้ว ก็ไม่อยากจะพึ่งใคร ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าที่พูดมานี้ ก็เป็นแต่การแสดงความรู้สึกของท่านทั้งหลายด้วย จึงเชื่อแน่ว่าท่านทั้งหลายซึ่งเป็นข้าราชการชั้นอาวุโสอยู่แล้ว คงตั้งใจที่จะร่วมมือร่วมใจกันให้ประเทศของเราเจริญก้าวหน้าสืบต่อไป ทั้งในส่วนตัวและในส่วนรวมด้วยซึ่งทุก ๆ ประเทศต่างก็มุ่งไปในทางที่จะก้าวหน้าเช่นเดียวกัน ถ้าพึ่งเพียงแต่ความคิดและความหวัง จะไม่ทำให้เราเจริญขึ้นได้ ความพยายามประกอบด้วยมานะอดทนเท่านั้นย่อมจะช่วยให้บรรลุผลที่เราต้องการ มันอาจจะเป็นเวลานาน แต่ถ้าเราหมั่นเพียรกระทำไปด้วยการร่วมมือร่วมใจกันแล้ว เราย่อมประสบความสำเร็จในที่สุด.

สวัสดิ์.

คำบรรยายเรื่อง

สภาความมั่นคงแห่งชาติ เพื่อได้เข้าใจถึงอำนาจหน้าที่ ภารกิจ และ
ความรับผิดชอบ ตลอดจนการดำเนินงานของสภาความมั่นคงแห่งชาติ

ณ วิทยาลัยการทัพอากาศ กองทัพอากาศ

โดย

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา

ปลัดบัญชาการฯ รักษาการในตำแหน่งเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ

เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑ เวลา ๑๐.๐๐ – ๑๒.๐๐ น.

๑. สวัสดี ท่านนักศึกษาวิทยาลัยการทัพอากาศ ชุดที่ ๒

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติที่ได้รับเชิญมาบรรยายในสถานการศึกษานี้สำคัญของท่าน
เป็นวาระที่ ๒ เรื่องที่จะบรรยายในวันนี้ คือ “สภาความมั่นคงแห่งชาติ” เพื่อให้ท่าน
นักศึกษาเข้าใจถึงอำนาจหน้าที่ ภารกิจ และความรับผิดชอบ ตลอดจนการดำเนินงานและ
ข้อขัดข้องในการปฏิบัติงานของสภาความมั่นคงแห่งชาติ

๒. ก่อนอื่นเราควรพิจารณาว่า การจัดตั้งหน่วยงานสำหรับคำริการป้องกันความ
มั่นคงของชาตินั้น มีความจำเป็นอย่างไรหรือไม่

ความมั่นคงของชาติอาจถูกกระทบกระเทือนได้หลายประการ เช่น เกิดสงครามขึ้น
การแทรกซึมและบ่อนทำลายของศัตรู และภัยจากคอมมิวนิสต์ เป็นต้น ความจริงในเรื่อง
สงครามนั้น นานาประเทศได้พยายามที่จะหาทางไม่ให้มีขึ้น มีการจัดตั้งองค์การสันนิบาตชาติ
และเมื่อสันนิบาตชาติได้เลิกไปหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็มีการจัดตั้งองค์การสหประชา
ชาติขึ้น แต่แม้กระนั้นก็ดี เมื่อเร็วๆ นี้ก็ยังได้เกิดสงครามขึ้นในระหว่างประเทศอาหรับต่างๆ
กับประเทศอิสราเอล ส่วนการแทรกซึมและบ่อนทำลายก็ยังคงมีอยู่ทั่วไป ในบางประเทศ

เช่น เวียดนามใต้ แม้จะมีสัญญาแบ่งเขตกันระหว่างเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ และมีมหาอำนาจรับประกันเขตดังกล่าวก็ดี สงครามก็เกิดขึ้นจนได้ สงครามนี้ก็มีลักษณะรุนแรงขึ้นอย่างน่าวิตก

สรุปแล้ว พอจะพูดได้ว่าในขณะนี้ยังไม่มีวิธีการอย่างใดที่จะป้องกันไม่ให้สงครามเกิดขึ้นได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ เพื่อรักษาไว้ซึ่งอิสรภาพและความมั่นคงของประเทศ นานาประเทศจึงได้จัดตั้งสถาบันขึ้นสำหรับรักษาความปลอดภัยของประเทศ

๓. สำหรับประเทศไทยเราได้ตั้งสภาเกี่ยวกับการป้องกันราชอาณาจักรตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๓ และสภานี้ก็ปฏิบัติหน้าที่มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๐ ในปี ๒๔๗๐ ได้มี พ.ร.บ. ยกเลิกสถาบันนี้ และตั้งสถาบันขึ้นใหม่ให้ชื่อว่า สภากันราชอาณาจักร ซึ่งปฏิบัติหน้าที่จนถึงได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ครั้นต่อมาเมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ก็ได้จัดตั้งสภาการสงครามขึ้นแทน สภานี้ปฏิบัติราชการเพียงถึงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๗ ใน พ.ศ. ๒๔๘๗ ได้จัดตั้งสภาป้องกันราชอาณาจักรทำหน้าที่ที่บัญญัติไว้จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ และต่อมาเมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาความมั่นคงแห่งชาติ ยกเลิกพระราชบัญญัติสภาป้องกันราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๔๘๗ และจัดตั้งสภาความมั่นคงแห่งชาติขึ้น การเปลี่ยนชื่อองค์การป้องกันประเทศจาก “สภาป้องกันราชอาณาจักร” เป็น “สภาความมั่นคงแห่งชาติ” นั้นย่อมมีเหตุผล กล่าวคือ ในอดีตนั้นเมื่อมีการรบพุ่งกันซึ่งอาจเกิดขึ้นจากสงครามแล้ว การต่อสู้มักเป็นการต่อสู้ในระหว่างทหารหรือกำลังรบของกลุ่มสงคราม และมีกฎเกณฑ์ห้ามมิให้ทำอันตรายต่อพลเมืองในประเทศ เพราะเห็นว่าบุคคลเหล่านี้ไม่เกี่ยวข้องในเรื่องราวการรบเลย แต่ในปัจจุบันนี้นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ ๒ มาจนเดี๋ยวนี้ การรบที่ได้มีขึ้นนั้นมีลักษณะเปลี่ยนแปลงจากเดิมเป็นอันมาก เพราะราษฎรในประเทศก็มีส่วนช่วยเหลือในการรบด้วยเหมือนกัน เช่น ช่วยทำอาวุธยุทโธปกรณ์ เป็นต้น ฉะนั้น การเศรษฐกิจและสังคมก็ย่อมมีส่วนที่จะทำให้สงครามแพ้ชนะได้ และสงครามในตอนหลังนี้เรียกกันว่า สงครามเบ็ดเสร็จ กล่าวคือ แต่ละประเทศก็ใช้คนในประเทศทั้งหมด นอกจากเด็กและคนแก่ทำงานเกี่ยวกับการสงคราม ด้วยเหตุนี้ ในการพิจารณาหาทางป้องกันประเทศให้อยู่ในสภาพที่ปลอดภัยปราศจากภัยอันตราย จึงจำเป็นต้องพิจารณาในด้าน

เศรษฐกิจ การเงิน การคมนาคมด้วย นอกเหนือไปจากการต่างประเทศ ดังนั้นชื่อของสภารักษาความปลอดภัยของประเทศจึงได้เปลี่ยนแปลงไป เป็นสภาความมั่นคงแห่งชาติ

๔. ตามความในพระราชบัญญัติสภาความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๒ สภาความมั่นคงแห่งชาติประกอบด้วย นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน รองนายกรัฐมนตรีเป็นรองประธาน และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม และผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นสมาชิก นอกจากนี้ เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ ก็เป็นสมาชิกด้วย และทำหน้าที่เป็นเลขานุการของสภา

ต่อมาเนื่องจากกรมทางหลวงแผ่นดินได้โอนจากกระทรวงคมนาคมไปสังกัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ จึงได้มีพระราชบัญญัติสภาความมั่นคงแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๐๗ เพิ่มรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติเป็นสมาชิกด้วยอีกนายหนึ่ง

๕. ความจริงนั้น นานาประเทศย่อมรู้สึกว่าการเป็นสิ่งโหดร้าย ทำให้ประชาชนพลเมือง เกษตกร และสิ่งอื่นๆ อีกมากมาย ต้องถูกทำลายลง จึงได้พยายามที่จะหาทางไม่ให้เกิดมีสงครามขึ้นได้

นานาประเทศมีความเห็นว่าถ้าได้ตั้งองค์การขึ้นที่ประเทศต่าง ๆ เป็นสมาชิกแล้ว ถ้ามีเรื่องพิพาทเกิดขึ้นในระหว่างสองประเทศหรือหลายประเทศด้วยกัน ก็ควรจะนำเรื่องเข้าปรึกษาหารือในที่ประชุมใหญ่ ซึ่งประเทศต่าง ๆ เป็นสมาชิก ทั้งนี้จึงได้ตั้งองค์การสันนิบาตชาติขึ้นหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ แต่ความหวังที่จะไม่ให้มีสงครามเกิดขึ้นนั้นไม่ได้ผล ถ้าประเทศมหาอำนาจมีข้อพิพาทกับประเทศเล็กแล้ว ประเทศมหาอำนาจมักจะดำเนินการตามใจชอบ เพราะในตราสารก่อตั้งสันนิบาตชาตินั้น ไม่มีบทบัญญัติบังคับประเทศคู่พิพาทให้ปฏิบัติตามความเห็นส่วนใหญ่ของสันนิบาตชาติ ฉะนั้น หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ จึงได้มีการตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น องค์การนี้แบ่งเป็น ๒ สถาบัน คือ สภาความมั่นคง และ ที่ประชุมสมัชชา ในสภาความมั่นคงมีมหาอำนาจ ซึ่งขณะนั้นมีสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร อังกฤษ ฝรั่งเศส โซเวียตรัสเซีย และจีน ประเทศเหล่านี้เป็นสมาชิกประจำอยู่ในสภาความมั่นคง นอกจากนี้ก็มีประเทศเล็ก ๆ ๔ ประเทศเป็นสมาชิกโดยมีกำหนดเวลา และสมาชิกประเทศ

เด็กนี้สมัชชาจะเป็นผู้เลือกสับเปลี่ยนกันตามวาระที่ถึงกำหนดออกจากการเป็นสมาชิก กฎบัตรสหประชาชาตินี้ได้เซ็นกันที่เมืองซานฟรานซิสโกในสหรัฐอเมริกา และได้ดำเนินการมาอย่างเรียบร้อยจนถึงสี่ห้าปีมานี้ ปรากฏว่ามีเรื่องที่มาอำนาจมีความเห็นแตกต่างกันและต่างฝ่ายก็มีประเทศเล็กเป็นกลุ่มๆ สนับสนุน หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้วได้มีประเทศต่างๆ ที่ได้เคยเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจได้รับการเป็นอิสระ เช่น ในตะวันออกไกลนี้ ประเทศเวียดนามลาว พม่า และอินเดีย ก็ต่างเป็นประเทศที่มีอิสรภาพเต็มที่ และต่อมาในคอนหลังนี้ดินแดนต่างๆ ในทวีปอาฟริกาก็ได้รับอิสรภาพเป็นเมืองเอกราชเป็นจำนวนมาก ประเทศมหาอำนาจต่างฝ่ายก็พยายามที่จะหาเสียงให้ประเทศที่ได้รับอิสรภาพหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นพวกของตน และในการนี้ก็มีการแข่งขัน นอกจากนั้นสิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นก็คือ การแบ่งแยกประเทศต่างๆ เป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายประเทศเสรี และ ฝ่ายคอมมิวนิสต์ และเมื่อประเทศในค่ายทั้งสองเกิดชิงตักกันขึ้นก็ได้รับความสนับสนุนจากมหาอำนาจในค่ายทั้งสองนี้ นอกจากนั้นยังมีบางประเทศอ้างว่าเป็นกลางแต่ความจริงแล้วประเทศดังกล่าวมักจะเอนเอียงไปทางมหาอำนาจที่เป็นคอมมิวนิสต์ ด้วยเหตุนี้การรบพุ่งในระหว่างประเทศก็มีขึ้นอีกในระยะต่างๆ จนถึงบัดนี้ การรบพุ่งในระหว่างกลุ่มประเทศอาหรับและประเทศอิสราเอล ซึ่งได้เกิดขึ้นไม่นานมานี้แต่จนบัดนี้ก็ยังไม่สามารถที่จะทำความตกลงกันได้ ยิ่งใกล้บ้านเราแล้วสงครามระหว่างเวียดนามเหนือกับเวียดนามใต้ได้ยืดเยื้อมาจนบัดนี้ ทั้งนี้ ก็เพราะว่า เวียดนามเหนือได้รับการสนับสนุนจากจีนคอมมิวนิสต์และจากโซเวียตรัสเซีย ส่วนเวียดนามใต้ก็ได้รับความช่วยเหลือเพื่อป้องกันตัวจากสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจฝ่ายโลกเสรี สงครามที่เกิดขึ้นนี้ย่อมมีผลกระทบกระเทือนถึงประเทศไทยเป็นอย่างมาก เพราะถ้าเวียดนามใต้แพ้สงคราม ก็แปลว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็คงดำเนินการเพื่อปกครองประเทศในแหลมทองตลอดไปรวมทั้งประเทศไทยด้วย

ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าความพยายามของมหาอำนาจที่จะไม่ให้เกิดสงครามขึ้นนั้นไม่มีผล ทั้งนี้ ก็เพราะว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์ต้องการที่จะเป็นเจ้าครองโลก และถ้าไม่มีมหาอำนาจฝ่ายโลกเสรีกับกลุ่มประเทศเสรีต้านทานไว้แล้ว ฝ่ายแดงก็คงสำเร็จในความประสงค์อย่างแน่แท้

๖. ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า ในสถานการณ์ปัจจุบันไม่มีทางที่จะป้องกันไม่ให้เกิดสงครามเกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ นานาประเทศจึงได้ตั้งองค์การป้องกันประเทศของตนตามแบบอย่างต่าง ๆ กัน สำหรับประเทศไทยนั้นข้าพเจ้าก็ได้กล่าวไว้แล้วว่า ในขั้นสุดท้ายนี้เราได้ตั้งสภาความมั่นคงแห่งชาติขึ้น (ดูพระราชบัญญัติสภาความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๒ และ พระราชบัญญัติสภาความมั่นคงแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๐๗ บัดนี้ ข้าพเจ้าใคร่จะขอพูดถึงภารกิจ อำนาจ หน้าที่ และความรับผิดชอบของสภาความมั่นคงแห่งชาติ

ภารกิจโดยตรงของสภาความมั่นคงแห่งชาติ คือ ต้องพิจารณาหาทางที่จะทำให้มีเครื่องมือ เครื่องใช้ เพื่อป้องกันราชอาณาจักรและผลประโยชน์ของชาติ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จำเป็นจะต้องตั้งสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติเพื่อดำเนินการที่จำเป็นสำหรับการนี้ สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ ต้องพยายามหาข่าวกรองที่เชื่อถือได้ประกอบการพิจารณาในปัญหาต่างๆ และเมื่อมีปัญหาสำคัญก็จำเป็นจะต้องมีเครื่องมือที่จะต้องพิจารณาให้ละเอียดถี่ถ้วนเพื่อประกอบการวินิจฉัยของสภา ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการตั้งคณะกรรมการร้อยกรองงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ ซึ่งมีบัญญัติไว้ในมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติสภาความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๒ มีข้อความดังนี้ “สภาความมั่นคงแห่งชาติอาจตั้งคณะกรรมการให้พิจารณาหรือปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่สภาความมั่นคงแห่งชาติจะมอบหมายก็ได้” คณะกรรมการร้อยกรองงานสภาความมั่นคงแห่งชาตินี้ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายทหารทั้งสามเหล่า ฝ่ายตำรวจ และพลเรือน กรรมการนี้อาจเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลได้ตามความเหมาะสมให้ถูกต้องกับกาลสมัย ทั้งนี้ก็เพราะว่าในตำแหน่งต่าง ๆ ที่สำคัญนั้นอาจมีการสับเปลี่ยนตัวบุคคล และเมื่อมีการสับเปลี่ยนเช่นนั้นก็จำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนตัวกรรมการด้วย นอกจากนั้น การเมืองในต่างประเทศก็อาจเปลี่ยนแปลงไปได้เหมือนกัน เช่นเมื่อก่อนนี้ประเทศฝรั่งเศสเป็นมิตรอย่างสนิทสนมกับอังกฤษและสหรัฐ แต่ในตอนนี้ฝรั่งเศสได้เปลี่ยนนโยบาย เช่นในเรื่องตลาดร่วมของยุโรปฝรั่งเศสก็กีดกันไม่ให้ประเทศอังกฤษเข้าเป็นภาคีด้วย และในขณะนี้ฝรั่งเศสก็ตั้งตัวเป็นคู่แข่งชั้นกับสหรัฐอเมริกาในเรื่องอำนาจของกำลังรบ ได้ขอให้องค์การเนโทถอนไปเสียจากดินแดนฝรั่งเศสและฝรั่งเศสเองก็ถอนตัวไปจากองค์การนี้

๗. ภารกิจของสภาความมั่นคงแห่งชาติ คือ คอยสอดส่องดูแลเตรียมพร้อมในประเทศเพื่อเผชิญกับเหตุการณ์อันอาจจะมีขึ้นได้ทั้งภายในและนอกประเทศ มาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติสภาความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๒ บัญญัติว่า “สภาความมั่นคงแห่งชาติมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) พิจารณาเสนอแนะคณะรัฐมนตรีในเรื่องนโยบายภายใน นโยบายต่างประเทศและนโยบายการทหาร การเศรษฐกิจ และอื่นๆ อันเกี่ยวกับสภาพความมั่นคงแห่งชาติ ให้สอดคล้องต่อกัน เพื่อให้กิจการทหารและกระทรวงทบวงกรมและองค์การอื่นๆ ของรัฐบาลสามารถประสานกันได้อย่างใกล้ชิด เป็นผลดีต่อความมั่นคงแห่งชาติ

(๒) พิจารณาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงแห่งชาติตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย ทำนายนายกรัฐมนตรีเป็นประธานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ และมีสิทธิที่จะเชิญผู้ที่เห็นสมควรเข้ามาประชุมร่วมบางครั้งบางคราวหรือเสมอไปก็ได้ ทั้งนี้แล้วแต่จะเห็นเป็นการสมควร และเนื่องจากงานของสภาพความมั่นคงแห่งชาติมีขอบเขตกว้างขวางกระทบกระเทือนถึงกำลังรบของประเทศ การเศรษฐกิจ และการคลังด้วย จึงได้มีบัญชาให้ผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารเรือ ผู้บัญชาการทหารอากาศ เสนาธิการทหารบก เลขธิการสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ อธิบดีกรมตำรวจ ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ และอธิบดีกรมประมวลข่าวกลาง มาร่วมประชุมด้วย ทั้งนี้เพื่อรับรู้หลักสำคัญของสภาพความมั่นคงแห่งชาติ และเพื่อตอบคำถามที่เกิดขึ้นเนื่องจากการประชุม

๘. สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติที่ได้ตั้งขึ้นนั้น แบ่งแยกเป็น ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายกลางเกี่ยวกับการบริหารและการเงิน ฝ่ายวางแผนของชาติ และฝ่ายประสานงาน

ฝ่ายกลางหรือฝ่ายบริหารในการเงินนั้น ก็เป็นศูนย์กลางที่หนังสือเข้าและหนังสือออกจะต้องผ่าน และเป็นผู้รับผิดชอบในระเบียบวาระของการประชุม

การวางแผนนั้น ทุกกระทรวงย่อมมีแผนของตนเอง และในการที่กำหนดแผนขึ้นนี้ ก็เล็งเห็นถึงประโยชน์ได้เสียของกระทรวงนั้นๆ เป็นที่ตั้ง แต่การวางแผนของคณะกรรมการวางแผนนั้นเป็นการวางแผนสำหรับประเทศทั้งหมด ฉะนั้น จึงมีผู้แทนของกระทรวงกลาโหม กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ สำนักงบประมาณ เลขธิการสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติหรือผู้แทน ผู้ช่วยเลขธิการสภาพความมั่นคงแห่งชาติ ฝ่ายนโยบาย ซึ่งทำหน้าที่เป็นเลขานุการของที่ประชุม ตัวเลขธิการเองเป็นประธานของคณะกรรมการนี้ ตามความในมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติสภาพความมั่นคงแห่งชาติ ได้มอบให้สภาพความมั่นคงแห่งชาติพิจารณาเสนอแนะคณะรัฐมนตรีในเรื่องนโยบายภายใน นโยบายภายนอก นโยบายการทหาร การเศรษฐกิจ และอื่นๆ อันเกี่ยวกับสภาพความมั่นคงแห่งชาติ หน้าที่

และภารกิจอันนี้สภาความมั่นคงแห่งชาติก็มอบหมายให้คณะกรรมการวางแผนเป็นผู้ศึกษาและเสนอต่อสภา และถ้าสภาเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญควรจะพิจารณากันให้ถี่ถ้วนต่อไปอีก ก็อาจจะส่งให้คณะกรรมการร้อยกรองงานสภาความมั่นคงแห่งชาติพิจารณาต่อไป และเนื่องจากการนี้เพื่อความสะดวกในการพิจารณา คณะกรรมการร้อยกรองงานสภาความมั่นคงแห่งชาติจึงได้แยกเรื่องที่พิจารณาเป็นการเมืองภายใน การเมืองภายนอก การทหาร การเศรษฐกิจและสังคม ตั้งขึ้นเป็นรูปคณะกรรมการของทั้ง ๔ เรื่อง และเมื่อปัญหาใดเข้าอยู่ในงานของคณะกรรมการที่แยกออกไปนี้ ก็ส่งปัญหาที่จะต้องพิจารณาให้คณะกรรมการที่เกี่ยวข้องพิจารณากลับกรอให้รอบคอบไว้ชั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงจะเสนอเข้าที่ประชุมเต็มคณะของคณะกรรมการร้อยกรองงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ

เมื่อคณะกรรมการร้อยกรองงานกิตติ คณะกรรมการวางแผนกิตติ ได้พิจารณาถึงแผนที่จะเสนอรัฐบาล หรือเรื่องที่สภาความมั่นคงแห่งชาติได้ส่งไปให้พิจารณาโดยเฉพาะเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็เสนอสภาความมั่นคงแห่งชาติพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง ถ้าสภาความมั่นคงแห่งชาติเห็นด้วย หรือมีการแก้ไขประการใดแล้ว ก็ทำรายงานเสนอท่านนายกรัฐมนตรีเพื่อให้คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาต่อไป ถ้าคณะรัฐมนตรีเห็นพ้องด้วยหรือจะมีแก้ไขเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างใดอย่างหนึ่ง เลขาธิการคณะรัฐมนตรีก็แจ้งให้เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติทราบ เพื่อจะได้ดำเนินการให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องปฏิบัติต่อไป

๔. เท่าที่เล่ามาข้าพเจ้าได้พูดถึงเรื่องวางแผนของชาติ หรือเรื่องอื่น ๆ ที่ทางรัฐบาลต้องการให้พิจารณา และเมื่อรัฐบาลเห็นพ้องด้วยประการใดแล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทราบ เพื่อปฏิบัติงานให้ถูกต้องตามนโยบายที่ได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี เพื่อการนี้สภาความมั่นคงแห่งชาติจึงได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นอีกคณะหนึ่ง ให้ชื่อว่า คณะกรรมการประสานงาน คณะกรรมการนี้ประกอบด้วยบุคคลที่อยู่ในกระทรวงทบวงกรมที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ผู้แทนกระทรวงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้เป็นผู้ช่วยติดตามเรื่องที่จะส่งไปให้แต่ละกระทรวงตามมติของคณะรัฐมนตรีตามนโยบายวางแผนที่ได้รับอนุมัติแล้ว ในทางปฏิบัติเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติจะต้องมีหนังสือไปถึงเจ้ากระทรวงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและอ้างถึงภารกิจโดยเฉพาะที่แต่ละกระทรวงจะต้องปฏิบัติ บางที่ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งการปฏิบัติที่กล่าวนี้ได้เป็นไปโดยล่าช้า ก็จำเป็นต้องมีหนังสือเตือนไปยังกระทรวงต่าง ๆ และขอทราบถึงการปฏิบัติในเหตุขัดข้องที่อาจมีขึ้นได้

คณะกรรมการประสานงานประกอบด้วย รองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ เป็นประธาน กรรมการอื่น ๆ คือ ผู้แทนกองบัญชาการทหารสูงสุด ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ อธิบดีกรมประมง ชาวกกลาง ผู้แทน กรป. กลาง เลขาธิการทำเนียบนายกรัฐมนตรี รองเลขาธิการคณะกรรมการ กฤษฎีกา และผู้ช่วยเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติฝ่ายประสานงาน ซึ่งเป็นทั้งกรรมการ และเลขานุการด้วย

๑๐. ตามความที่ได้กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า หน้าที่ของสภาความมั่นคงแห่งชาติ นั้น นอกจากจะเสนอการวางแผนของชาติในกิจการต่าง ๆ แล้ว ยังต้องคอยสอดส่องสังเกต ความผันแปรของนโยบายต่างประเทศของนานาประเทศ ประเทศที่สำคัญสำหรับเราก็มี ประเทศมหาอำนาจ เช่น สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส อังกฤษ และประเทศที่อยู่ใกล้เคียงกัน นอกจาก นั้นเนื่องจากในขณะนั้นบรรดาประเทศทั่ว ๆ ไป ได้แบ่งแยกออกเป็นประเทศเสรีและประเทศ คอมมิวนิสต์ จำเป็นที่จะต้องดำเนินการเตรียมพร้อมที่จะปฏิบัติการได้ทันทีในเมื่อได้เกิดภาวะ จุกเงินขึ้น และในขณะนั้นก็จำเป็นที่จะต้องทราบถึงสิ่งต่าง ๆ ที่จะต้องใช้ในยามสงคราม และ จำเป็นต้องทราบด้วยว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นมีอยู่ ณ ที่ใด เช่น ถ้าในพระนครและธนบุรีขาดแคลนข้าว เครื่องอุปโภคบริโภค จะต้องรีบสั่งการไปให้เจ้าหน้าที่ส่งสิ่งที่ต้องการมา หรืออาจจะส่ง เจ้าหน้าที่ออกไปจากพระนครเพื่อไปรับสิ่งที่ต้องการนั้นมาจนเจือการขาดแคลน ทั้งนี้ จึงจำเป็น จะต้องต้องมีหน่วยงานอีกหน่วยหนึ่งซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องทราบว่า สิ่งต่าง ๆ ที่อาจต้องการในยาม จุกเงินนั้นมีอยู่ ณ ที่ใด และเป็นจำนวนเท่าใด และถ้ามีน้อยเห็นว่าไม่เพียงพอก็จำจะต้องหา ทางจัดให้มีปริมาณเพิ่มขึ้น ความต้องการดังกล่าวนี้ได้เกิดขึ้นในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ฉะนั้น หลังสงครามจึงมีบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ได้ตั้งองค์การภาวะจุกเงินขึ้น นอกจากที่ สหรัฐแล้ว ยังมีประเทศญี่ปุ่น ไต้หวัน เป็นต้น ได้ตั้งหน่วยภาวะจุกเงินขึ้น ความมุ่งหมายอัน สำคัญยิ่งในการตั้งหน่วยดังกล่าวขึ้นนั้นคือ ต้องการทราบแหล่งที่ต่าง ๆ ของสิ่งที่จำเป็นในภาวะ จุกเงิน ถ้าเป็นประเทศที่มีเงินทองเพียงพอก็อาจจะกักตุนสิ่งเหล่านั้นไว้ด้วย และประเทศ ที่มีรายได้น้อยคงไม่สามารถปฏิบัติเช่นนั้น แต่สิ่งที่เราปฏิบัติได้ ก็คือ ต้องการที่จะทราบว่าวัตถุ ต่าง ๆ ที่จำเป็นในยามสงคราม รวมทั้งอาหารสำหรับบริโภค ส่วนใหญ่อยู่ที่ไหน และเก็บไว้ อย่างไร ในเรื่องนี้รัฐบาลได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปศึกษาและดูงานในต่างประเทศต่าง ๆ ท่านเหล่านั้นได้ กลับมาเสนอความเห็นว่าการจะจัดตั้งหน่วยงานภาวะจุกเงินขึ้น ซึ่งเวลานี้ท่านนายกรัฐมนตรี กำลังพิจารณาอยู่ เข้าใจว่าในไม่ช้าก็คงมีคำสั่งออกมา ในเรื่องนี้ในขั้นแรกนั้นก็ต้องได้คณะ

ทำการไปศึกษาวางแผนในหน่วยใหม่ที่จะตั้งขึ้น ท่านนายกรัฐมนตรีมีความประสงค์จะให้หน่วยภาวะฉุกเฉินนี้ขึ้นอยู่กับสภาความมั่นคงแห่งชาติ ข้าพเจ้าเชื่อว่าคงจะได้รับคำสั่งในเวลาที่ไม่ช้านัก และถ้าเราได้ตั้งหน่วยภาวะฉุกเฉินแล้วก็จะเป็นการคืบหน้าต่อไปอีกขั้นหนึ่งในเรื่องการวางแผนเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติ

เฉพาะสภาความมั่นคงแห่งชาติเท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ข้าพเจ้าได้ทำแผนการปฏิบัติงานแนบมากับคำบรรยายนี้ ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกและจะได้เห็นชัดถึงการเตรียมการดำเนินงานที่ทำอยู่ในสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ

๑๑. ท่านทั้งหลายคงจะสนใจในสงครามที่เกิดขึ้นในเวียดนาม และการศึกษาของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นย่อมจะทำให้เราได้คิดในเรื่องต่าง ๆ เวียดนามใต้นั้นจะมากเทียบกับประเทศไทยไม่ได้ เพราะนับตั้งแต่ได้แบ่งแยกเวียดนามเหนือกับเวียดนามใต้แล้ว รัฐบาลของเวียดนามใต้ไม่มีการติดต่อโดยใกล้ชิดกับประชาชนทั่วไป และพุทธศาสนาในเวียดนามใต้ก็จะเทียบกับสถาบันพุทธศาสนาในประเทศไทยไม่ได้ สิ่งสำคัญในประเทศไทยคือ เรามีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นศูนย์กลางที่ประชาชนทั่วไปถวายความจงรักภักดี ข้อนี้ในเวียดนามใต้ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดที่จะเป็นศูนย์กลางดังกล่าว่า ความสามัคคีในเวียดนามใต้ก็น้อย ไม่เป็นปึกแผ่นแน่นหนา เหตุการณ์ต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นได้ง่าย แต่อย่างไรก็ดี เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นย่อมจะเป็นสิ่งที่เราควรศึกษาไว้ คนไทยทุกคนควรสำนึกในภาวะที่เป็นอยู่รอบด้านของประเทศเรา และเราทุกคนก็ควรที่จะพยายามที่จะให้เกิดความสามัคคีระหว่างกัน และจิตใจนั้นจะต้องเข้มแข็งต่อสู้ทั้งที่ ชายชาย เขียวน้อย ก็ได้แสดงเป็นตัวอย่างมาแล้ว ทั้งทหารหาญของเราในเวียดนามใต้ ที่จังหวัดน่านก็ดี ก็ได้ปฏิบัติการเป็นตัวอย่างอันดีงามสำหรับคนไทยทั่วไป เราตกอยู่ในสภาพที่ล่อแหลมเต็มไปด้วยภัยอันตรายต่าง ๆ จึงจำต้องรักษาความสามัคคีและชื่อเสียงของเราไว้ เพราะต่อไปนี้เราไม่รู้ได้ว่าเหตุการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และถ้าเรามีความสามัคคีกันไว้ และมีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะรักษาอิสรภาพของเราไว้ ก็เชื่อว่าประเทศเราจะสามารถรักษาตัวไว้ได้

ข้าพเจ้าขอยุติเพียงเท่านี้ ขอให้ท่านทั้งหลายจงประสบแต่ความสุขความเจริญสืบไป ด้วยเทอญ.

สวัสดิ์.

ผนวก ก.
พระราชบัญญัติ
สภาความมั่นคงแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๕๐๒

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๒
เป็นปีที่ ๑๔ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรให้มีสภาความมั่นคงแห่งชาติ

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภาดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติสภาความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๒”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้ยกเลิกไป

(๑) พระราชบัญญัติสภาป้องกันราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๔๙๔

(๒) พระราชบัญญัติสภาป้องกันราชอาณาจักร (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๐๐

มาตรา ๔ ให้มีสภาความมั่นคงแห่งชาติ ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน รองนายกรัฐมนตรีเป็นรองประธาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม และ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นสมาชิก เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ เป็นสมาชิกและเลขานุการ

ประธานสภาความมั่นคงแห่งชาติ จะเชิญบุคคลใดมาร่วมประชุมของสภาความมั่นคงแห่งชาติ หรือให้มาชี้แจงแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมก็ได้

มาตรา ๕ สภาความมั่นคงแห่งชาติมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) พิจารณาเสนอแนะคณะรัฐมนตรีในเรื่องนโยบายภายใน นโยบายต่างประเทศ และนโยบายการทหารกับการเศรษฐกิจ และอื่น ๆ อันเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติ ให้สอดคล้องต้องกัน เพื่อให้กิจการทหารและกระทรวงทบวงกรม และองค์การอื่น ๆ ของรัฐ สามารถประสานกันได้อย่างใกล้ชิด เป็นผลดีต่อความมั่นคงแห่งชาติ

(๒) พิจารณาเรื่องที่เกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย

มาตรา ๖ สภาความมั่นคงแห่งชาติอาจตั้งคณะกรรมการให้พิจารณาหรือปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่สภาความมั่นคงแห่งชาติจะมอบหมายก็ได้

คณะกรรมการที่สภาความมั่นคงแห่งชาติแต่งตั้งตามความในวรรคก่อน อาจเชิญบุคคลใด ๆ มาสอบถามหรือให้ชี้แจงแสดงความคิดเห็นในกิจการใด ๆ อันเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติได้

มาตรา ๗ ให้มีสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามมติของสภาความมั่นคงแห่งชาติ และให้มีเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติเป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบ และจะให้มีรองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติเป็นผู้ช่วยปฏิบัติราชการก็ได้

มาตรา ๘ ให้นายกรัฐมนตรีรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ศ. ธนะรัชต์

นายกรัฐมนตรี

หมายเหตุ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกิจการที่เกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติเสียใหม่ให้เป็นผลดียิ่งขึ้น จึงต้องยกเลิกกฎหมายว่าด้วยสภาป้องกันราชอาณาจักร และตั้งสภาความมั่นคงแห่งชาติขึ้น เพื่อให้มีหน้าที่เกี่ยวข้องแก่การรักษาความมั่นคงแห่งชาติ จึงจำเป็นต้องปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวแก่การนี้เสียใหม่ให้เป็นไปตามความประสงค์ดังกล่าวนี้

พระราชบัญญัติ

สภาความมั่นคงแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒)

พ.ศ. ๒๕๐๗

ในพระปรมาภิไธย

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

สวาลย์

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๗

เป็นปีที่ ๑๕ ในรัชกาลปัจจุบัน

โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยสภาความมั่นคงแห่งชาติ

พระมหากษัตริย์โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา
จึงมีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติสภาความมั่นคงแห่งชาติ
(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๐๗”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้ยกเลิกความในมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติสภาความมั่นคงแห่งชาติ
พ.ศ. ๒๕๐๒ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

มาตรา ๔ ให้สภาความมั่นคงแห่งชาติ ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน
รองนายกรัฐมนตรีเป็นรองประธาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
การคลัง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และผู้บัญชา
การทหารสูงสุดเป็นสมาชิก เลขานุการสภาความมั่นคงแห่งชาติ เป็นสมาชิกและเลขานุการ

ประธานสภาความมั่นคงแห่งชาติ จะเชิญบุคคลใดมาร่วมการประชุมของสภาความมั่นคงแห่งชาติ หรือให้มาชี้แจงแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมก็ได้”

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ถนอม กิตติขจร

นายกรัฐมนตรี

หมายเหตุ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องด้วยตามกฎหมายว่าด้วยการปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม ได้จัดตั้งกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติขึ้นใหม่ และกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติมีอำนาจและหน้าที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับสภาความมั่นคงแห่งชาติ แต่ตามกฎหมายว่าด้วยสภาความมั่นคงแห่งชาติในปัจจุบันนี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ มิได้ร่วมเป็นสมาชิกสภาความมั่นคงแห่งชาติด้วย จึงเป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยสภาความมั่นคงแห่งชาติ โดยให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติเป็นสมาชิกสภาความมั่นคงแห่งชาติเพิ่มขึ้น

คำปราศรัย

ของ

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา

หัวหน้าคณะผู้แทนไทยเนื่องในโอกาสเปิดการประชุมสหภาพรัฐสภาเอเชียครั้งที่ ๓

ณ ศาลาสันติธรรม เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๐

ท่านผู้เป็นประธาน ฯ พล ฯ ท่านสุภาพสตรีและสุภาพบุรุษทั้งหลาย

๑. ในนามของคณะผู้แทนฝ่ายไทย ข้าพเจ้าใคร่จะขอต้อนรับท่านทั้งหลายที่มาประชุมในที่นี้ด้วยไมตรีจิต และด้วยความหวังดีอันแท้จริง พวกเรามีความประสงค์เป็นอย่างยิ่งที่จะให้ท่านทั้งหลายที่ได้มาประชุมครั้งนี้มีความรู้สึกเป็นกันเอง และสะดวกสบายในระหว่างที่พิจารณาปัญหาต่าง ๆ และในระหว่างที่ท่านได้เข้าร่วมสังคมนับกับพวกเรา ทั้งนี้ก็เพราะว่า งานที่จะสำเร็จเป็นผลดีนั้น จะต้องอาศัยบรรยากาศที่ดีกล่าวแล้ว

๒. ตามที่ท่านทั้งหลายทราบที่อยู่แล้วว่า วัตถุประสงค์อันสำคัญของเรา คือ สันติภาพและความสงบ ในอดีตกฎหมายระหว่างประเทศได้บัญญัติวิธีการที่จะบรรลุซึ่งความประสงค์ดังกล่าว คือ ต้องทำตัวเป็นกลางในการรบพุ่งหรือขัดแย้งที่เกิดขึ้นในระหว่างประเทศ นอกจากนั้นกฎหมายระหว่างประเทศยังได้บัญญัติหลักเกณฑ์ที่จะต้องปฏิบัติในการเป็นกลางเมื่อเกิดการรบพุ่งขึ้น แต่นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ ๑ ความคิดเห็นใหม่ๆ ได้บังเกิดขึ้นในโลกของเรา กล่าวคือ ลัทธิคอมมิวนิสต์และการขยายตัวเข้าไปในดินแดนของประเทศอื่น ความจริงแล้วถ้าประเทศหนึ่งประเทศใดใคร่จะถือลัทธิคอมมิวนิสต์ภายในประเทศของตนเองก็ย่อมทำได้ แต่การพยายามที่จะบังคับให้ประเทศอื่นเปลี่ยนประเพณีการปกครองที่มีมาแต่ดั้งเดิมให้เป็นลัทธิคอมมิวนิสต์นั้น ย่อมมีผลผิดแผกกันมาก เพราะการกระทำเช่นนั้นจะต้องทำลายประเพณีและการปกครองแต่ดั้งเดิมมาโดยวิธีเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ วิธีแทรกซึมเข้าไปในประเทศและใช้กำลังบังคับ เป็นวิธีการที่ประเทศบางแห่งปฏิบัติอยู่โดยไม่ได้รับความยินยอมจากประเทศอื่นๆ ในโลกนี้ ฉะนั้น จึงพูดได้ว่า วิธีการดังกล่าวนี้ไม่ใช่เป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายระหว่างประเทศ เพราะกฎหมายระหว่างประเทศเป็นหลักการที่ประเทศทั้งหลายได้ตกลงและรับ

ที่จะปฏิบัติตามด้วยเหตุนี้ จึงไม่เป็นสิ่งที่แปลกประหลาดที่การกระทำของคอมมูนิสต์ในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติในประเทศอื่น ได้ทำให้เกิดความสะเทือนใจและตกใจในระหว่างประเทศเสรีต่าง ๆ ในอดีตการเป็นกลางปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกฎหมายระหว่างประเทศ เป็นกฎเกณฑ์ที่แน่นอนจะนำไปซึ่งความปลอดภัยสำหรับประเทศเล็กต่าง ๆ แต่ในปัจจุบันวิธีปฏิบัติในเรื่องการเป็นกลางของประเทศนั้น บางประเทศหาได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกฎหมายระหว่างประเทศไม่

เพื่อป้องกันตัวเอง ก็เป็นธรรมชาติอยู่เองที่ประเทศเล็กซึ่งมีความเห็นเหมือนกันจึงได้รวบรวมกันเข้าเป็นหน่วยเดียวเพื่อต่อสู้ภัยอันตรายที่ปรากฏขึ้น ถ้าการรุกรานดังกล่าวมาจากประเทศมหาอำนาจซึ่งมีอิทธิพล เพียงแต่รวมกลุ่มประเทศเล็กเท่านั้น ย่อมไม่เพียงพอที่จะป้องกันเสรีภาพของตนได้ ฉะนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งสถาบันสำหรับป้องกันตัวเอง และสำหรับได้รับความช่วยเหลือในทางเทคนิค ในทางเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เช่น องค์การเนโทในยุโรป และองค์การซีโตในตะวันออก ความช่วยเหลือในทางเทคนิค เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะความก้าวหน้าในการพัฒนาของประเทศในปัจจุบันย่อมต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้เป็นประธาน

๓. เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศเวียดนาม ก็เป็นตัวอย่างอันชัดเจนที่ทุกคนที่มีความคิดจะเห็นได้ชัด การรบพุ่งในเวียดนามไม่ใช่เป็นการรบพุ่งระหว่างราษฎรภายในโดยเฉพาะดังที่บางคนต้องการที่จะชักจูงให้เห็นเป็นไปในทางนี้ ทั้งนี้ ก็เพราะว่าประเทศเวียดนามทั้งหมดได้มีสัญญาระหว่างประเทศแบ่งแยกออกเป็น เวียดนามเหนือ และเวียดนามใต้ โดยมีเขตแดนแน่นอนจนข้าพเจ้าไม่จำเป็นที่จะต้องขยายความในเรื่องนี้ เพราะท่านทั้งหลายก็ทราบดีถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ถ้าการรบพุ่งนี้เป็นการรบพุ่งในระหว่างประชาชนชาติของเวียดนามใต้เท่านั้น เราก็คงไม่สนใจถึงผลที่จะมีในการนี้ เพราะประชาชนชาติของเวียดนามใต้โดยลำพังก็มีสิทธิที่จะวินิจฉัยปัญหาของตนเอง แต่ตามที่ท่านทั้งหลายทราบอยู่แล้ว ได้มีการแทรกแซงจากต่างประเทศและจากประเทศที่มีอิทธิพลด้วย จึงเป็นที่เห็นได้ชัดแจ้งว่า ถ้าเวียดนามใต้ไม่ได้รับความช่วยเหลืออย่างใดแล้ว ก็คงอยู่ไม่ได้เป็นแน่นอน

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวียดนาม อาจเกิดขึ้นในอาณาเขตอื่น หรือประเทศอื่นในภาคนี้ของโลก ฉะนั้น เพื่อรักษาไว้ซึ่งประโยชน์ของประเทศต่าง ๆ ในภาคนี้ จึงจำเป็นที่ประเทศเหล่า

นี้ควรจะหันหน้าเข้าหากัน และปรึกษาหารือ และพิจารณาหาทางที่จะตกลงกันได้เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ในเรื่องนี้ประเทศญี่ปุ่นควรได้รับความขอบคุณจากเราที่เป็นประเทศแรกที่เริ่มดำเนินการในทำนองที่กล่าวแล้ว ในระยะ ๓ ปีที่แล้วมา ประเทศญี่ปุ่นได้เรียกประชุมผู้แทนประเทศในภาคนี้เพื่อปรึกษาหารือกันที่กรุงโตเกียว ท่านผู้แทนคิชซีเป็นหัวหน้าผู้แทนฝ่ายญี่ปุ่นในที่ประชุมนั้น ท่านผู้นี้ก็ได้มาปรากฏตัวแก่เราในที่ประชุมสมัชชาที่ ๓ ของสหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชีย ข้าพเจ้าขอให้ท่านคิชซีได้โปรดยืนขึ้น ขอให้ท่านทั้งหลายได้โปรดแสดงความพอใจในการรับรองท่าน ณ ที่นี้

๔. การเริ่มต้นเพียงแต่เล็กน้อยในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๐๘ ได้ยังผลให้เกิดการประชุมสมัชชาสหภาพสมาชิกรัฐสภาเอเชีย ๒ ครั้ง ครั้งแรกที่กรุงโตเกียวในประเทศญี่ปุ่น และครั้งที่สองที่กรุงเซอูลในประเทศเกาหลี และบัดนี้เรากำลังจะประชุมสมัชชาครั้งที่สามในกรุงเทพฯ ข้าพเจ้ามีความยินดีมากที่เราได้สามารถทำให้เกิดบรรยากาศแห่งมิตรภาพและการร่วมมือประกอบด้วยความเป็นกันเอง และความเข้าใจอันดีระหว่างกัน วัตถุประสงค์อันสำคัญของเรามีเสรีภาพความเข้าใจอันดีระหว่างกัน และสันติของโลก เมื่อข้าพเจ้าระลึกถึงความตั้งใจอันจริงจังและความสนใจเป็นอย่างยิ่งของท่าน ข้าพเจ้าก็เชื่อมั่นว่าเราจะสามารถดำเนินการให้ได้ผลที่แน่นอน และเป็นประโยชน์ในความพยายามที่จะหาสูตรสามัญที่เราพึงร่วมมือกันดำเนินการได้เพื่อประโยชน์ของสันติภาพของโลก และความเข้าใจอันดีของประเทศต่าง ๆ ในโลกนี้.

บันทึกความจำ

๑. เนื่องจากสมาคมผู้สูงอายุฯ จะได้จัดทำหนังสือ “พจนานุกรมสัมพันธ์” แจกจ่ายไปยังมวลสมาชิกและผู้สูงอายุทั่ว ๆ ไป โดยใครจะให้มีเรื่องประสพการณ์ต่าง ๆ ของผู้สูงอายุหรือเหตุการณ์ที่ได้ผ่านมาแล้วแต่หนหลังมาเล่าสู่กันฟัง ท่าน พล. ร. อ. เสนาะ รักธรรม เลขาธิการสมาคมผู้สูงอายุฯ ขอให้ข้าพเจ้าเขียนประสพการณ์ต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าได้ผ่านมาเพื่อบรรจุลงในหนังสือพจนานุกรมสัมพันธ์ดังกล่าวแล้ว

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะรับสนองตามความต้องการ เพราะเห็นว่าเมื่อท่านผู้สูงอายุต่าง ๆ ได้จารึกประสพการณ์ที่แต่ละท่านได้ผ่านมาแล้ว ก็ย่อมจะเป็นประโยชน์ เป็นการบันทึกไว้ซึ่งเหตุการณ์ที่ได้ผ่านมานานแล้ว และซึ่งอาจจะมิบุคคลน้อยคนที่จะทราบ ธรรมชาติในชีวิตของบุคคลเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมักไม่เหมือนกัน เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต่างคนต่างมีอาชีพในลักษณะต่าง ๆ กัน พบปะและสังสรรค์กับชุมนุมชนที่ตนเข้าไปพัวพัน เมื่อได้มาเทียบประสพการณ์ต่าง ๆ แล้วก็อาจจะเป็นที่สนใจและเป็นประโยชน์ไม่มากนักน้อยแก่ผู้ที่มีวัยไล่เลี่ยกัน และแก่อนุชนรุ่นหลังด้วย

๒. ข้าพเจ้าเองเมื่อยังเล็ก ๆ จำได้ว่า ได้ไปเล่าเรียนในโรงเรียนเด็กเล็ก ๆ และต่อมาเมื่ออายุ ๗ ขวบ ก็ได้เข้าไปเรียนในโรงเรียนอัสสัมชัญ ตอนนั้นไม่ได้เอาใจใส่เลยในการเรียน มักจะยุ่ง ๆ อยู่กับการเล่น ทอยกองบ้าง ลูกหินบ้าง ที่จับบ้าง ไปรู้สึกตัวว่า เอ. ที่เขาส่งเรามาเรียนก็คงมีความมุ่งหมายที่จะให้มีวิชาความรู้เพื่อแสวงหาอาชีพทำมาหากินต่อไป ความรู้สึกนี้พึงจะมีขึ้นแก่ข้าพเจ้าเมื่ออายุย่าง ๑๓ ขวบ ทำให้เอาใจใส่ในการเรียนมากขึ้นกว่าเดิม เมื่ออายุย่าง ๑๕ ขวบเรียนอยู่ในชั้น ๖ ของโรงเรียนอัสสัมชัญ ก็ได้เดินทางไปประเทศอังกฤษ จำได้ว่าออกเดินทางจากกรุงเทพฯ ในเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๙๑๑ แรกโดยสารเรือจากกรุงเทพฯ ไปสิงคโปร์ พักอยู่ ๒ วันก็เดินทางโดยเรือกิตโนมารูไปลอนดอนกินเวลาเกือบ ๑ เดือน

๓. เมื่อถึงกรุงลอนดอนรู้สึกว่ อากาศกร๊ม ๆ คล้ายกับว่าฝนจะตก แต่ไม่ตก ทั้งนี้ ก็เพราะว่าในประเทศไทยเรานี้ถ้าไม่มีฝนแล้วก็มีแดดส่องจ้าออกมา แต่ในประเทศอังกฤษหาเป็นเช่นนั้นไม่ ในเดือนกันยา – ตุลาคม แม้จะมีแดดบ้าง แต่อากาศมักจะกร๊ม ๆ

อยู่เช่นนั้น ที่มีเคตส่งออกมาคล้ายกับประเทศเราก็มักจะเริ่มแต่เดือนเมษายนไปจนถึงเดือนสิงหาคม ข้าพเจ้าเป็นนักเรียนทุนส่วนตัว ฉะนั้น เมื่อไปถึงลอนดอนก็มีผู้แทนบริษัทการค้ามารับไป และได้เข้าไปศึกษาในโรงเรียนซึ่งเรียกว่า “อินเทอร์เนชันแนล คอลเลจ” โรงเรียนนี้ถ้าจะนึกถึงชื่อแล้วก็น่าจะเป็นโรงเรียนใหญ่โต แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เป็นโรงเรียนเล็ก ๆ มีนักเรียนไม่เกิน ๑๐ คน เมื่อแรกไปถึงนั้นเนื่องจากข้าพเจ้าเป็นคนตื่นเช้า พออย่างรุ่งคือ ๖ โมงเช้าก็ตื่น แต่ในบ้านทั้งบ้านไม่มีใครตื่นเลย กว่าจะตื่นกันจริงก็เกือบ ๆ จะ ๘ นาฬิกา แม้โรงเรียนนี้จะเป็นโรงเรียนเล็กก็จริง แต่ก็มีประโยชน์หลายประการ ทำให้ข้าพเจ้าทบทวนเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ได้ประสบมา เช่น การเปลี่ยนแปลงในดินฟ้าอากาศ เวลาเริ่มงานในตอนเช้า การเป็นระเบียบของประเทศ และการรักษาเวลาที่กำหนดไว้ ก็เลยทำให้ข้าพเจ้าต้องปฏิบัติตนให้เข้าระบอบของเขา

๔. ส่วนการเล่าเรียนในโรงเรียนแรกนี้ มีการสอนอักษรศาสตร์ ภาษาอังกฤษและตัวเลข รู้สึคว่ามีเวลาเหลืออยู่มาก เมื่อข้าพเจ้าเป็นคนชอบอ่านหนังสือ ทางครูก็เอาหนังสืออ่านเล่นซึ่งอยู่ในระดับเป็นที่นิยมมาให้อ่าน คือ หนังสือบทประพันธ์ของ ชาร์ลส ดิกเกนส์ ของ แท็กเกอร์ ของ ยูลส์ เวิร์น เป็นต้น หนังสือเหล่านี้บางเล่มก็เป็นหนังสือที่จะสอนให้รู้ถึงชีวิตของบุคคล และบางเล่มก็เป็นการสมมติ

เมื่อข้าพเจ้าอยู่ในโรงเรียนนี้มาเป็นเวลารอบ ๑ ปีเศษ นายบริกเฮาส์ ทนายความที่มีชื่อเสียงในประเทศไทยได้ไปหาข้าพเจ้า และได้พูดภาษาไทยกับข้าพเจ้า แต่ที่ข้าพเจ้าแปลกใจมากก็คือ เข้าใจที่เขาพูดมา แต่ตัวเองพูดภาษาไทยแทบจะไม่ออก ทั้งนี้ ก็เพราะว่านับตั้งแต่ไปอยู่ในประเทศอังกฤษเป็นเวลาปีเศษ ไม่เคยได้พบคนไทยเลย ตอนนั้นข้าพเจ้ามีความรู้สึกละเลยเวลาแล้วที่จะเข้าไปศึกษาในโรงเรียนใหญ่ของประเทศอังกฤษ ซึ่งเขาเรียกว่า “พับลิก สกูล” ในที่สุดก็ได้เข้าไปศึกษาในโรงเรียน “ดัลลิส คอลเลจ” ข้าพเจ้าจำได้ว่าครูใหญ่ของโรงเรียนได้ถามว่า ข้าพเจ้าตั้งใจจะมีอาชีพอะไรต่อไป ข้าพเจ้าได้ตอบว่าตั้งใจจะเป็นทนายความ ครูใหญ่จึงตอบว่า เมื่อเช่นนั้นก็ไปเข้าแผนกแคลสสิก ความจริงข้าพเจ้าไม่มีความรู้เลยว่า แคลสสิกหมายความว่าอะไร แต่เมื่อครูใหญ่ว่าอย่างนั้น ก็ตกลงไป

๕. ที่โรงเรียนดัลลิสในขณะนั้น แบ่งแยกวิชาเป็น ๔ แผนกใหญ่คือ แผนกแคลสสิก แผนกภาษาปัจจุบัน แผนกวิทยาศาสตร์ และแผนกวิศวกรรม และโรงเรียนนั้นแบ่งเป็น

โรงเรียนเด็กเล็กซึ่งอายุจะต้องไม่เกิน ๑๖ ปีเต็ม และโรงเรียนเด็กใหญ่คือตั้งแต่ ๑๖ ปีไปจนถึง ๑๙ ปี เมื่อตกลงกับครูใหญ่แล้ว ข้าพเจ้าก็ถูกส่งไปเรียนในโรงเรียนเด็กเล็กชั้นสูงสุดของแผนก แคลสสิก คือ ชั้น ๓ สูง และวิชาที่จะเรียนนั้น คือ ภาษากรีก และภาษาละติน ข้าพเจ้าตกใจ เพราะไม่เคยเรียนมาเลย และตามข้อบังคับของโรงเรียนถ้าอายุครบ ๑๖ ปีเต็มขึ้นไปเรียนในโรงเรียนเด็กใหญ่ไม่ได้ ก็จะต้องออกจากโรงเรียน ข้าพเจ้าจะอายุครบ ๑๖ ปีเต็มในเทอมนั้น จึงได้ตั้งใจว่าจะต้องเรียนให้สำเร็จ ทุก ๆ ๒ สัปดาห์ในโรงเรียนนั้นได้มีการลำดับที่ของเด็กต่าง ๆ ตั้งแต่ที่ ๑ จนถึงที่สุดท้าย ใน ๒ สัปดาห์แรกนั้นข้าพเจ้าเป็นคนสุดท้าย จึงได้ทำให้มีมานะเรียนไปจนได้ขึ้นลำดับทุก ๆ ๒ สัปดาห์ จนในที่สุดจึงได้ขึ้นไปลำดับ ๑ และในเทอมนั้นข้าพเจ้าก็ได้ผ่านเข้าไปในโรงเรียนเด็กใหญ่ คือ ชั้น ๔ ต่ำ ในเทอมต่อไปข้าพเจ้าได้ผ่านขึ้นไปชั้น ๔ สูง เนื่องจากความตั้งใจที่จะเรียนให้สำเร็จโดยเร็ว ข้าพเจ้าอยู่ในชั้น ๔ สูงเพียงเทอมเดียวก็ผ่านเข้าไปชั้น ๕ สูงโดยไม่ต้องไปเรียนชั้น ๕ ต่ำ อยู่ที่ชั้น ๕ สูงได้ ๑ เทอมก็เข้าเรียนชั้นริมูฟ ชั้นนี้ข้าพเจ้าเรียนอยู่เต็มปีจึงได้ผ่านเข้าไปในชั้นสูงสุดของแคลสสิก คือชั้น ๖ อยู่ในชั้น ๖ สัก ๒ เทอมก็ถึงเวลาที่โรงเรียนเลือกนักเรียนเข้าไปแข่งขันชิงทุนที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดและเคมบริดจ์ ข้าพเจ้าได้รับเลือกพร้อมกับเด็กอังกฤษ ๒ คนให้ไปสอบแข่งขันชิงทุน เราทั้งสามได้รับทุนที่ออกซฟอร์ด ข้าพเจ้าเองได้รับทุนที่วิทยาลัยลินคอล์นของมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดในปี ค.ศ. ๑๙๑๕ ตอนปลายปี แต่ตามข้อบังคับของวิทยาลัยนั้นยังเข้าไปเรียนไม่ได้จนเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๑๖ ข้าพเจ้าจึงได้อยู่ในโรงเรียนคัลลิสต่อไป รอคอยเวลาที่จะเข้ามหาวิทยาลัย ตอนนั้นรู้สึกสบายมากเพราะไม่ต้องมีกังวลอย่างใด สอบก็เสร็จแล้ว เพียงแต่เรียนทบทวนเท่านั้น รู้สึกภูมิใจอย่างยิ่งที่ได้เห็นชื่อข้าพเจ้าและนักเรียนอังกฤษสองคนที่ได้สอบชิงทุนได้ที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ได้รับเกียรติโดยโรงเรียนเขียนไว้เป็นลายทองในห้องประชุมใหญ่ของโรงเรียน

๖. ข้าพเจ้าไปเรียนที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ณ ที่วิทยาลัยลินคอล์น ชีวิตในมหาวิทยาลัยนี้รู้สึกเป็นอิสระมาก ในวิทยาลัยเล็กหรือปานกลางนักเรียนหรือนักศึกษามีห้องอยู่ ๒ ห้อง คือ ห้องนอนห้องหนึ่ง และห้องนั่งเล่น ซึ่งใช้เป็นห้องรับประทานอาหารด้วย อาหารเช้า อาหารกลางวัน สั่งได้ตามใจชอบ และคนใช้ที่ประจำห้องก็จะเอามาให้ที่หอรับประทานอาหาร ไม่แต่เท่านั้นจะต้องการอาหารพิเศษรับแขกก็สั่งได้ แต่ตอนเย็นนั้นทาง

วิทยาลัยมักจะให้ไปรับประทานอาหารในห้องอาหารใหญ่ของวิทยาลัย และในโอกาสนี้ก็ต้องใส่เสื้อครุยตามระเบียบ เสื้อครุยนี้ถ้าเวลากลางคืนออกไปนอกวิทยาลัยต้องใส่หรือถือไปด้วย มิเช่นนั้นจะถูกปรับ

เมื่อข้าพเจ้าไปที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดแล้ว โดยเหตุที่ข้าพเจ้าได้รับทุนสำหรับเรียนวิชาแคลคูลัส ก็จะต้องเรียนในวิชาชั้นสำเร็จ ทั้งนี้ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกว่ถ้าข้าพเจ้าต้องการจะเรียนกฎหมาย ก็จะต้องรอไปอีกอย่างน้อย ๒ ปี ฉะนั้น จึงได้ขอร้องแก่เจ้าหน้าที่วิทยาลัยขอเปลี่ยนเป็นเรียนกฎหมายแทนแคลคูลัส ข้อนี้ทางวิทยาลัยไม่พอใจ ได้ประชุมกันทั้ง ๓ ครั้ง ๓ วัน แต่ข้าพเจ้าก็ยืนยันหย่ว่าขอเรียนกฎหมาย ในที่สุดก็ได้รับอนุญาตให้เรียนได้ ทางวิทยาลัยได้จัดให้ข้าพเจ้าไปเรียนกฎหมายกับศาสตราจารย์สตอร์ แบลคส์ ณ ที่วิทยาลัยเบรตโนส ซึ่งเป็นวิทยาลัยติดกับวิทยาลัยของข้าพเจ้าเอง และในการที่ไปเรียนกับศาสตราจารย์นี้ก็ไปอาทิตย์ละครั้ง เพียงชั่วโมงเดียว เมื่อไปที่นั่นก็ได้ไปพบนักศึกษาอังกฤษชื่อ ชัมเมอร์ ฟีลด์ นายชัมเมอร์ ฟีลด์ ได้ชิงทุนแคลคูลัสได้ที่วิทยาลัยไอร์เอดของมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด แต่ก็เช่นเดียวกับข้าพเจ้าขอเรียนกฎหมายแทนแคลคูลัส เราจึงรู้สึกว่มีความคิดเห็นคล้ายคลึงกันตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด นักศึกษาปีที่ ๑ และปีที่ ๒ จะต้องอยู่ภายในวิทยาลัย แต่เมื่อถึงปีที่ ๓ จะออกไปอยู่ข้างนอกโดยเช่าที่อยู่ก็ได้ ฉะนั้น เมื่อปีที่ ๓ นายชัมเมอร์ ฟีลด์ กับข้าพเจ้าก็ได้ไปเช่าที่อยู่ร่วมกัน ทั้งนี้ แสดงว่เราทั้งสองมีความสัมพันธ์ต่อกันตลอดมา

๗. ในการที่จะเรียนวิชากฎหมายในมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดนั้น ในปีแรกจะต้องสอบวิชากฎหมายเบื้องต้น และเมื่อสอบได้แล้วจึงเข้าสอบวิชากฎหมายทั้งหมดรวมกันในปีที่ ๓ แต่สำหรับวิชากฎหมายเบื้องต้นนี้ ถ้าจะเลือกสอบวิชาศิลปศาสตร์ทั่วไปแทนก็ได้ เนื่องจากข้าพเจ้าได้เรียนในชั้น ๖ ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียน “คัลลิซ คอลเลจ” มาแล้ว การสอบในเรื่องศิลปศาสตร์นี้จึงไม่เป็นการยาก เพราะความจริงเทียบเท่ากับชั้น ๔ ข้าพเจ้าจึงได้เลือกสอบศิลปศาสตร์แทนความรู้กฎหมายเบื้องต้น

เมื่อข้าพเจ้าไปหาศาสตราจารย์ สตอลลี แปรสส์ พร้อมกับ ชัมเมอร์ ฟีลด์ นั้น ท่านศาสตราจารย์ถามว่จะเรียนอะไร เราก็ตอบว่เรียนกฎหมาย ท่านตอบว่กฎหมายนั้นท่านสอนให้ไม่ได้ดอก ต้องไปเรียนเอาเองในหนังสือกฎหมาย เราสองคนรู้สึกแปลกใจ แต่ท่าน

ศาสตราจารย์พูดต่อไปว่า ท่านจะสอนให้ถึงวิธีที่จะเรียน เราก็เลยโล่งใจไปหน่อยหนึ่ง ปรากฏว่าต่อมาศาสตราจารย์ผู้นั้นแฉะถึงหนังสือต่าง ๆ ที่ควรจะไปอ่าน แล้วท่านก็ให้ทำบทความแสดงว่าวิชาที่กำหนดให้ไปเรียนนั้นมีใจความอย่างไร และหลักสำคัญของวิชากฎหมายในแขนงนั้นเป็นอย่างไร นอกจากนั้นท่านก็มักจะให้รายชื่อของคดีว่าด้วยกฎหมายระหว่างประเทศที่ได้มีคำพิพากษาของศาลอังกฤษไปแล้วในขณะนั้น ประมาณ ๒๐ กว่าคดี และให้ไปค้นหาเอาเองที่หอสมุดแล้วทำบทความว่าด้วยกฎหมายระหว่างประเทศนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ ๑ เกิดขึ้นเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๙๑๔ จนถึงขณะนั้น (ประมาณ ค.ศ. ๑๙๑๗ ปลายปี) ได้ดำเนินก้าวหน้าไปอย่างไรบ้าง นอกจากนั้นแล้วท่านศาสตราจารย์ก็แนะนำให้เราไปฟังเล็คเชอร์ในวิชากฎหมายแขนงต่าง ๆ การฟังเล็คเชอร์นี้ทางมหาวิทยาลัยไม่บังคับ จะไปฟังก็ได้ ไม่ไปฟังก็ได้ เพราะถือว่านักศึกษาที่ขึ้นมาเรียนในมหาวิทยาลัยเป็นผู้ใหญ่แล้ว ควรจะตัดสินใจได้ว่าควรจะทำอย่างไรความจริงมีนักศึกษาบางคนไม่ค่อยได้ไปฟังเล็คเชอร์เท่าใดนัก แต่เรียนด้วยตนเอง ถ้ามีความสงสัยอย่างไรก็ไปหาครูเพื่อสอบถามได้ เล็คเชอร์ที่ข้าพเจ้าชอบมากคือ เล็คเชอร์ของศาสตราจารย์บางคนมีลักษณะคล้ายกับชุมนุมสนุศิษย์ เพื่อตอบปัญหาตนเอง ซึ่งขณะนี้เราเรียกว่าสัมมนา เพราะเล็คเชอร์แบบนี้ทำให้ครูกับลูกศิษย์สนิทกันมาก และลูกศิษย์ก็สามารถที่จะขอให้ครูอธิบายชี้แจงในปัญหาต่าง ๆ ที่ยังข้องใจอยู่ได้

๘. การเรียนในมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดนั้น เขานิยมให้มีความสามารถไม่เฉพาะแต่การเรียนเท่านั้น แต่ในเรื่องกีฬาด้วย เมื่อข้าพเจ้าอยู่ดัลลิส ข้าพเจ้าก็เคยเล่นรักบี้ฟุตบอลล์ และตอยมวย เมื่อเข้ามหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดข้าพเจ้าก็เลยเล่นกีฬาคอยมวย นอกจากนั้นก็มีการเล่นเซซกันเป็นครั้งคราว มีนักศึกษาต่าง ๆ เข้าร่วมด้วย ชีวิตของมหาวิทยาลัยเป็นชีวิตที่ประกอบด้วยการศึกษา การกีฬา และการสังคม ครั้นถึงปีที่ ๓ ชัมเมอร์ ฟิลด์ และข้าพเจ้าก็ออกไปเช่าที่อยู่ด้วยกัน คือ มีห้องนอนคนละห้อง แต่ห้องรับแขกร่วมกันหนึ่งห้อง ชัมเมอร์ ฟิลด์ เป็นนักศึกษาที่ไม่ชอบเล่นกีฬา ข้าพเจ้าก็ไปซื้อนมมา ๒ ถัง และพยายามจะชวนให้หัดมวยด้วยกันที่บ้านที่เขานั้น และ ชัมเมอร์ ฟิลด์ พยายามที่จะเล่นด้วยกัน แต่เนื่องจากสายตาสั้นจึงไม่ค่อยเห็นถนัดในการชกมวยนัก ในที่สุดก็ขอตัว ส่วนข้าพเจ้าเองนั้น เมื่อมีเวลาว่างก็ไปที่สถานที่สำหรับชกมวยซึ่งมีครูคอยหัดให้ด้วย แต่ในตอนนี้เนื่องจากเป็นครั้งแรกที่จะสอบสำหรับปริญญาตรี ในปีสุดท้ายจึงได้เอาใจใส่ทบทวนวิชาที่เรียนมา ก่อนสอบรับ

ปริญญาตรีประมาณ ๑ ปี อาจารย์ของเราทั้งสองคนก็ได้เรียกไปชี้แจงว่า ที่มหาวิทยาลัยนี้ การที่จะได้เกียรตินิยมอันดับ ๑ นั้น แม้จะตอบได้ถูกต้อง ๑๐๐ % เพียงเท่านั้นยังไม่พอ จำเป็นต้องแสดงสำนวนโวหาร ความคิดค้น และลำดับถ้อยคำให้สละสลวยเหมาะสมด้วย

ที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดนี้ มีทั้งการสอบเป็นหนังสือและสอบปากเปล่า ครูบอกพวกเราว่าสำหรับซัมเมอร์ ฟิรด์ นั้น สำนวนโวหารพอไปได้ แต่ความรู้ทางกฎหมายยังไม่ดีพอ ส่วนสำหรับตัวข้าพเจ้านั้น ท่านว่าความรู้ทางกฎหมายพอดีแล้ว แต่สำนวนโวหารยังไม่ดีพอ เราทั้งสองได้พยายามแก้ไขตามที่อาจารย์แนะ และเข้าไปสอบเมื่อปลายปี ค.ศ. ๑๙๑๙ ผลของการสอบนั้นข้าพเจ้าได้เกียรตินิยมอันดับ ๑ คนเดียว ส่วนซัมเมอร์ ฟิรด์ สอบได้เกียรตินิยมอันดับ ๒ ครูบอกว่าคำตอบของซัมเมอร์ ฟิรด์ เต็มไปด้วยความรู้ แต่ขาดสำนวนโวหาร (bubbling in knowledge but lacking in style) ซัมเมอร์ ฟิรด์ ร้องไห้ เราทั้งสองได้รับทุนต่อไปอีก ๑ ปี เพื่อสอบปริญญาโททางกฎหมาย

เราคงอยู่ด้วยกันต่อไปโดยเช่าห้องเดิมที่เราอยู่กันนั้น แต่คราวนี้เมื่อข้าพเจ้าได้สอบได้เกียรตินิยมอันดับ ๑ แล้ว ก็อยากได้เสื้อสามารถในการต่อมวย พอตื่นเช้าก็ออกไปวิ่งที่สนามใหญ่ของโรงเรียนแห่งหนึ่ง หลังจากนั้นก็ดูหนังสือบ้าง ฟังเล็คเชอร์บ้าง ไปเยี่ยมเพื่อนด้วยกันบ้าง พอถึงช่วงกลางวันเสร็จก็ไปซ้อมมวย แล้วจึงกลับบ้านพักผ่อน ถ้ามีเวลาจะไปฟังเล็คเชอร์เตใจนั้นจะอยู่กับการต่อมวย ข้าพเจ้าจำได้ว่าได้ชวนหลวงประเสริฐไมตรี ซึ่งเวลานั้นเรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัยด้วยกัน ให้ไปเรียนต่อมวย แต่ไปเรียนได้ไม่นานหลวงประเสริฐก็บอกเลิกถูกต่อมวยจนฟันโยกไป ๒ ซี่ ในมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดนั้น ข้าพเจ้าชอบพอกับ ม.ร.ว. ประพฤติ เกษมศรี โอรสของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศุภโยก อดีตเสนาบดีว่าการกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ม.ร.ว. ประพฤติ เกษมศรี เป็นคนกว้างขวาง มีเพื่อนมากอยู่ที่วิทยาลัยเซนต์จอห์น ทุกคืนเมื่อรับประทานอาหารแล้ว ข้าพเจ้าก็ไปหาและคุยกันอยู่จนเกือบสองยามจึงกลับบ้าน เพราะตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัยจะต้องกลับบ้านก่อนสองยาม ข้าพเจ้าเสียดายมากที่ ม.ร.ว. ประพฤติ ๖ สูญเสียชีวิตไปเมื่อเรือที่เดินทางกลับมาบ้านได้ถูกทุ่นระเบิด ทั้งนี้เพราะว่า ม.ร.ว. ประพฤติ ๖ เป็นคนดีมีความสามารถและกว้างขวาง ถ้าอยู่แล้วก็คงจะเป็นคนสำคัญคนหนึ่งในวงราชการ ปลายปีที่ ๔ ซัมเมอร์ ฟิรด์ และข้าพเจ้าได้เข้าสอบปริญญาโททางกฎหมาย ผลก็คือเราได้ลคเกียรตินิยมคนละชั้น ข้าพเจ้าได้รับเกียร

นิยมอันดับ ๒ และซัมเมอร์ ฟีลด์ ได้รับเกียรตินิยมอันดับ ๓ แม้แต่จะสอบได้ปีที่ ๔ ก็ยังรับปริญญาไม่ได้จนปีที่ ๗ ข้าพเจ้าได้รับราชการที่สถานทูตไทยที่กรุงปารีสกลางเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๙๒๑ พอปลาย ค.ศ. ๑๙๒๓ ข้าพเจ้าจึงได้ไปรับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด

๙. เมื่อเสร็จจากการเรียนที่มหาวิทยาลัยแล้ว ข้าพเจ้าก็ไปอยู่ที่ลอนดอนเพื่อสอบเนติบัณฑิตต่อไป การสอบเนติบัณฑิตนี้แบ่งเป็น ๒ ภาค ภาค ๑ มีวิชาประมาณ ๔ วิชา และสอบแต่ละวิชาก็ได้เวลาไม่จำกัด ส่วนภาค ๒ นั้นสอบรวมกัน ข้าพเจ้าได้เข้าไปฝึกงาน ๖ เดือนกับ เซอร์ ฮิว เฟรเซอร์ ซึ่งเป็นทนายความที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง และต่อมาท่านก็ได้เป็นผู้พิพากษาของศาลอังกฤษ การเข้าไปฝึกงานนี้ต้องเสียเงินให้เขา ๒๐๐ ปอนด์สเตอร์ลิง การฝึกงานนี้ก็ไปกับทนายเวลาเขาไปศาลเพื่อดูวิธีเขาว่าความ นอกจากนั้นก็ฝึกร่างฟ้อง ร่างคำให้การและออกความเห็นในคดี ที่ทำเช่นนั้นก็เพราะที่มหาวิทยาลัยสอนแต่ทฤษฎี ส่วนที่โรงเรียนกฎหมายของเนติบัณฑิตสภาอังกฤษสอนในทางปฏิบัติด้วย ตอนปลายปี ค.ศ. ๑๙๒๐ คือ เมื่อข้าพเจ้าได้ลงมาอยู่ที่ลอนดอนแล้ว เจ้าคุณสรรพกิจปรีชาซึ่งขณะนั้นจำได้ว่าเป็นอุปทูตอยู่ที่กรุงลอนดอน จะต้องไปประชุมเรื่องไปรษณีย์ที่กรุงมะดริดในประเทศสเปน ท่านก็เลยชวนไปด้วย ข้าพเจ้าก็ไป ผ่านไปที่กรุงปารีสเป็นครั้งแรก และได้ไปเฝ้าพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรัสศักดิ์กฤฎาการ อัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส และก็ตามเจ้าคุณสรรพกิจปรีชาไปที่กรุงมะดริด ขากลับก็ได้อยู่ที่กรุงปารีส อีก ๑๐ วันจึงกลับไปลอนดอน เมื่อข้าพเจ้ากลับไปลอนดอนแล้ว ท่านอัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีสได้กรุณามีลายพระหัตถ์มาชวนเข้ารับราชการที่กรุงปารีส ขณะนั้น เงินข้าพเจ้าหมดก็ได้โทรเลขขอเงินมาเป็นจำนวน ๒๐๐ ปอนด์ และได้แจ้งให้ทางบ้านทราบว่า ท่านอัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีสได้มีลายพระหัตถ์มาชวนเข้ารับราชการ ทั้งนี้ ก็เพราะอยากจะทราบว่าทางบ้านจะขัดข้องประการใดหรือไม่ ข้าพเจ้าได้รับโทรเลขตอบว่า เงินส่งมาแล้วแต่ไม่ได้พูดถึงการเข้ารับราชการแต่ประการใดเลย ข้าพเจ้าเข้าใจว่าทางบ้านคงตกลง จึงได้ตอบท่านอัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส ขอบพระคุณท่านที่ชวนเข้ารับราชการและตกลงตามนั้น ต่อมาอีกเดือนหนึ่งได้รับหนังสือจากทางบ้านว่าเขาไม่เห็นด้วย แต่ก็เข้าไปเสียแล้ว

๑๐. เมื่อตอนที่ข้าพเจ้ากลับมาจากกรุงมะดริดและกรุงปารีสถึงลอนดอนในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๒๐ นั้น ข้าพเจ้าตั้งใจว่าจะอยู่ในลอนดอนต่อไปอีก ๖ เดือนเพื่อไปฟังเล็คเชอร์หลังจากกลับมาไม่นานนัก เซอร์ ฮิว เฟรเซอร์ เรียกข้าพเจ้าไปหาแล้วถามว่า การที่

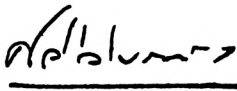
ข้าพเจ้าได้ร่างพียง ร่างคำให้การ ให้ท่านนั้น ไปเรียนมาจากไหน ข้าพเจ้าก็ตอบว่าเรียนจาก
ตัวอย่างที่มีอยู่ในสำนักงานของท่าน ท่านจึงบอกว่าเข้าไปสอบเนติบัณฑิตได้แล้ว ข้าพเจ้าก็
ค้านว่า ยังไม่ได้ฟังเล็คเชอร์เลย ขอเวลาได้ฟังเล็คเชอร์บ้าง ท่านว่าไม่เป็นไร ไปสอบเถอะ
ไม่ต้องฟังหรือข้าพเจ้าก็ได้ทำตาม สอบเมื่อประมาณเดือนธันวาคมได้รับเกียรตินิยมอันดับ ๒
และความจริงการที่ได้เข้าไปสอบนี้ก็เป็นการดี เพราะต่อมาไม่นานก็ได้รับลายพระหัตถ์ท่าน
อัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีสให้ข้าพเจ้าไปรับราชการเป็นเลขานุการที่กรุงปารีสในวันที่
๑๕ เมษายน ค.ศ. ๑๙๒๑

๑๑. ข้าพเจ้ารับราชการอยู่ที่กรุงปารีสเป็นเวลา ๕ ปี แล้วก็ย้ายมาอยู่ที่กระทรวง
การต่างประเทศเมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๒๖ ตอนนั้นเสด็จในกรมหมื่นนราธิปพงศ์
ประพันธ์ ดำรงตำแหน่งปลัดทูลฉลอง พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ ซึ่งทรงเป็น
เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ได้กรุณาให้ข้าพเจ้ารับตำแหน่งผู้ช่วยปลัดทูลฉลองในปี
ค.ศ. ๑๙๒๗ เสด็จในกรมหมื่นนราฯ ย้ายไปเป็นทูตไทยที่กรุงลอนดอน ข้าพเจ้าก็ทำการแทน
ปลัดทูลฉลองอยู่ปีหนึ่ง แล้วก็ไปเป็นปลัดทูลฉลองต่อไป เมื่อข้าพเจ้าเป็นปลัดทูลฉลองนั้น
ม.จ. นิกรเทวัญ เทวกุลได้รับแต่งตั้งเป็นอธิบดีกรมการเมือง และพระยาอภิบาลราชไมตรี
เป็นอธิบดีกรมปลาคิด (เวลานี้เรียกว่ากรมพิธีการทูต)

๑๒. เมื่อตอนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ข้าพเจ้าก็ได้รับแต่งตั้งเป็น
เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ และในขณะเดียวกันเป็นกรรมการราษฎร ความจริงใน
ขณะนั้นอำนาจไม่ได้อยู่ที่คณะเสนาบดี แต่ตกไปอยู่ที่คณะกรรมการราษฎร ข้าพเจ้าอยู่ได้ร่วม
ปีหนึ่งก็มีการปฏิวัติเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ จึงได้ลาออก และในปี พ.ศ. ๒๔๗๗
ก็ได้ตั้งสำนักงานทนายความร่วมกับเจ้าคุณเทพวิฑูร และเจ้าคุณหริศจันทรสุวิท ตั้งชื่อว่า
สำนักงานเทพศรีหริศ

ข้าพเจ้าได้พูดมามากพอแล้ว จึงขอยุติแต่เพียงเท่านี้ ขอให้สมาคมผู้สูงอายุฯ
จงมีความเจริญก้าวหน้าสืบไป และบรรลุดังวัตถุประสงค์ที่ปรารถนาทุกประการ เทอญ.

วันที่ ๘ กันยายน ๒๕๐๙

(ลงนาม) พันเอก

ปลัดบัญชาการฯ

1. ROYALTY IN SIAM	81
2. HIS MAJESTY KING BHUMIPOL ADULYADEJ	88
3. HIS MAJESTY THE KING	90
4. HER MAJESTY QUEEN SIRIKIT	95
5. ADDRESS OF PHYA SRIVISAR 1st June 1961	98
6. THE DEVIL'S DISCUS	107
7. STATEMENTS OF PHYA SRIVISAR November 29,1967	112

ROYALTY IN SIAM

**Talk given by Phya Srivisar
at the American Association, Bangkok,
on 9th February 1954.**

1. A state in the modern sense implies the existence of three attributes: (1) a community of people united together by some common tie, (2) fixed territory and (3) full sovereignty. For our purpose, we need only deal with the first attribute. It is but natural that a community of people must possess certain means of expressing itself through certain mediums. If every member of the community is to be allowed to give his opinion simultaneously on a given question, the result would be confusion. Hence the necessity of having to appoint representatives of the people, who are given delegated powers by certain groups of people to represent them in the field of legislature. It is to be noted that these representatives of the people are elected individually by certain groups of people and they do not, in fact, represent the whole people.

In the modern structure of a state, apart from the legislature there are two other independent organs performing different functions. I refer to the Executive and the Law Courts. Each organ exercises very important functions of the state but none of them can be said to incorporate all the functions of the state and so none of them can properly be regarded as representing the state as a whole.

2. When a law is enacted, it becomes necessary to proclaim it to the people. A state also cannot exist by itself without coming into contact with other states. When such a contact is made, it becomes necessary to devise certain means by which the will of the state could be communicated. Hence through natural and logical development a symbol of unity came into being. This symbol of unity represents the highest authority in the land so that law and order can be proclaimed within the territories and contact and intercourse with foreign countries could be made abroad. In a republic, you have the President, in a monarchy the King. The forms of government may be different, but both President and King fulfil the same functions and are regarded, at least in the eye of the law, as being in the highest degree the best type of the very people they represent.

3. In this country, from time immemorial, we have been governed by a King. If we take into account the conditions of the past, we shall find that there were reasons for this. In the earlier period of our history, people had to fight for their very existence. They had to find a leader that would give them unity and protection. This leader became their King. If the community is threatened by an invasion, the King has to lead his people to battle and defend them from their enemies. From this it can be seen that dire necessity had urged the people to choose a King to be their leader both in time of peace and in time of war and that kingship in this country was being practiced on the patriarchal basis. Even now in the

formal name of the King, there appear the words “Anekchonnikorn samosorn sommot” (เอกชนนิกรสโมสรสมมติ) which means “elected by the people”. As a matter of fact, the tradition of election or approval of a new king has been faithfully followed in practice up to this day. On the accession of King Prajadhipok to the throne, a meeting was held of the leading members of the royal family and the high officials and they unanimously offered the throne to the new king. Since the adoption of a constitutional monarchy in 1932 succession to the throne has to be in accordance with the Law of Succession B.E. 2467 as well as with the approval of Parliament.

From a stone inscription of the Sukhothai period in the reign of our famous King Poh Khun Ramkamhaeng (13th century), we are in a position to know something of the Thai tradition in force at that time, I can do no better than quote a passage from an address made by H.H. Prince Dhani Krommamun Bidyalab entitled “The old Siamese Conception of the Monarchy” (see the Journal of the Siam Society vol. XXXVI, Part 2, December 1947). I quote: “The old Thai had their own traditions of Kingship. The monarch was of course the people’s leader in battle; but he was also in peace time their father whose advice was sought and expected in all matters and whose judgment was accepted by all. He was moreover accessible to his people, for we are told by an old inscription that in front of the palace of Sukhothai there used to be a gong hung up for the people to go and beat upon whenever they wanted personal help or redress. The custom survived with slight modifications all through the centuries down to the change of regime in 1932.

“Under Kings Rama VI and Prajadhipok, for instance, instead of the gong, there used to be stationed at the front gate of the Grand Palace a gentleman - at - arms or “tamruac luang”, whose duty it was to receive any written petition which a subject could submit to his King”. End of quotation.

The name of King Ramkamhaeng or rather the name by which he was called by his people, i.e. Poh Khun Ramkamhaeng, bears out the above statement. Poh means father, and Poh Khun would mean something like Father Ruler.

4. Relationship between the rulers and their subjects on the patriarchal basis in the course of time led to the conception of kingly virtues. Here again I would like to quote another passage from the address made by H.H. Prince Bidyalab entitled “The Old Siamese Conception of Monarchy”. I quote:

“What formalised this patriarchal kingship was the constitution of the ‘Thammasat’ (from the Pali Dhammasatha) which we got from the Mon. Its origin might have been very old. Its inspiration was doubtless older, for it can be traced to ‘Digha Nikaya’ of the ‘Tripitaka’ which Rhys Davids assigns to the 5th century B.C. The Thammasat describes its ideal of a monarch as a King of Righteousness, elected by the people (Mahasammata). According to the Thammasat, the ideal monarch abides steadfast in the ten kingly virtues, constantly upholding the five common precepts and on holy days the set of eight precepts, living in kindness and goodwill to all beings. He takes pains to study the Thammasat and to keep the four principles of justice, namely, to assess the right or wrong of all service or

disservice rendered to him, to uphold the righteous and truthful, to acquire rich through none but just means and to maintain the prosperity of his state through none but just means ". End of quotation.

The ten kingly virtues above - mentioned are:

- (1) Almsgiving, i.e. charity to individuals,
- (2) Morality, i.e. proper observance of the moral precepts,
- (3) Liberality, i.e. the giving away of something that belongs to us for public benefit,
- (4) Straight forwardness,
- (5) Gentleness,
- (6) Self - restriction, i.e. an attempt to rid oneself of all evils,
- (7) Non - anger,
- (8) Non - violence, i.e. with no desire to hurt or retaliate anyone,
- (9) Forbearance,
- (10) Rectitude.

The five precepts mentioned above are in concept very like the ten commandments, but they are more in the form of recommendations which may be adopted by any individual. On ordinary days a good law abiding individual would normally undertake to abide by the 5 precepts, viz:

- (1) I undertake not to kill,
- (2) I undertake not to steal,
- (3) I undertake not to commit adultery,
- (4) I undertake not to tell an untruth,
- (5) I undertake not to take intoxicating drinks.

Then on holy days, it is thought that the undertakings might be increased to eight, and three more undertakings are sometimes made, i.e.

- (6) I undertake not to take meals at improper time,
- (7) I undertake not to dance and not to use perfumes,
- (8) I undertake not to sleep on a high bedding.

These three additional precepts are meant rather for those in the monastery, but occasionally and on certain days laymen also observe them. As for the meaning of improper time for meals, this has been interpreted to mean that all meals must be taken before noon. After midday no food of any kind is to be taken. The reason for this might be to prevent the monk from giving further trouble to the community, who have to prepare the food for them. Precepts (7) forbidding dancing and perfumes and (8) forbidding high beddings would seem to aim at austerity.

5. From what has been said, it can be seen that under Thai tradition the King is the leader of his people in the sense that he is the father of them all. He feels with them in their hour of need and he rejoices with them in their hour of triumph and success. In fact, his life

and work are bound to the lot of his people. And in order to help him to perform his duty well, he is enjoined to observe the 10 kingly virtues above - mentioned and the four principles of justice. If we study carefully these ten kingly virtues and the four principles of justice, we shall find that their main purpose is to ensure that the King should combine in himself the sense of righteousness, impartiality, liberality, mercy, and a high standard of morality, in other words that he should be the embodiment of all the respected virtues of the land with the expectation that under the regime of such a being there would result peace and contentment.

Of course, in practice, human beings being as they are, perfection cannot be attained. If a measure of success is achieved, this in itself should be a matter of satisfaction. This is true, not only of this country, but of all countries all over the world.

6. I have endeavoured to give you an idea of the background on which our institution of kingship has been built up. Did our kings live up to the standard required of them? It is difficult to give reply to cover all the periods of history. Some of our kings were, indeed, very good. Others did not live up to the ideal required of them. But of the present Chakri dynasty, which started from the year 1782, it can be truly said that their reigns have been beneficial to the people. Two kings of this dynasty deserve to be expressly mentioned. I refer to King Rama IV or, as he is popularly called. King Mongkut and his son King Chulalongkorn.

7. When his father King Rama II died in 1824, King Mongkut was only 20 years old and was ordained as a monk. Although he was considered to be the rightful heir to the throne, he made no attempt whatsoever to put forward his claim, and in consequence his brother King Rama III was proclaimed king. King Mongkut remained in the monastery for a period of 26 years. During that time he devoted his time, not only to the study of the Buddhist doctrine, but also to the study of the history and customs of his country, to the study of the English language and, through the English language, of mathematics, astronomy and other sciences still unknown in this country. He became in time quite an expert in all the studies he took up. He could speak fluently in pali and in English. In astronomy he was able to calculate the exact moment of a solar eclipse in 1868 visible in the south of this country.

In 1851 King Rama III died and King Mongkut was asked to leave the monastery to assume his duties as King. The King was alive to the fact that western imperialism was at that time spreading to the East. China had to open her ports through the opium war. The ports of Japan were similarly forced open. The King foresaw that unless some timely measures were taken a similar fate would befall this country and no one could then say what might be the ultimate outcome. Hence of his own free will, the King opened up the country to foreign trade and thereby was instrumental in saving the country from foreign yoke. Treaties with foreign powers were made during this reign and diplomatic relations were established with England, France and America. Printing presses were set up. Roads and canals were built. Europeans and Americans were employed, some as interpreters and translators, some as instructors of the army and police forces, which the King began to model in the European fashion. The King also made one very important innovation in the tradition of kingship. It has been the customs for all the officials to drink the water of allegiance to the King. Hitherto no king drank the water in token of their own loyalty to the people. King Mongkut started the practice of drinking also the water of allegiance as a token of his own loyalty to the whole people.

8. King Mongkut was well versed in astrology. On his return from the south after seeing the eclipse of the sun, he caught cold and had fever. From his own calculations, he knew that he would die on a certain date. He summoned his Ministers and advised them that in choosing a successor to the throne they should only have in mind the security and tranquility of the realm. His successor might be a younger brother or a nephew, provided that it would ensure peace and happiness to his people. His own son was still too young and the Ministers must carefully consider whether he would be able to assume the care of the state. The King then dictated a farewell message in Pali to the Order of Monks. In this farewell message he pointed out that "death should not be a surprise, since death must normally befall all creatures that come into the world". He also added that "although his body may suffer yet his mind is clear and tranquil".

It may be of interest to you to know what the contemporary of King Mongkut thought of him. Sir John Bowring, the Governor of Hongkong who came to this country to negotiate the Treaty with Great Britain, wrote a book on this country. He referred to King Mongkut as "the rare and illustrious example of a successful devotion of the time and talent of a great Oriental Sovereign to the cultivation of the literature and the study of the philosophy of western nations". Mr. W.A.R. Wood, a former British Consul General in this country, in his book entitled "A History of Siam" (1926) at page 278, wrote as follows: "Rama IV was a very remarkable man. He spoke English fluently and wrote it with great charm of style, and though in some respects he held firmly to old fashion and traditions, in all important matters he was always on the side of progress".

From what has been said, you can picture to yourself a man of 57 years of age (that was the age when Anna saw the King for the first time). Who had unselfishly renounced his right to the throne at the early age of 20 and devoted 26 years of his life to celibacy and study, who became so proficient in all the subjects he took up that he was regarded as an expert in them all, who on assuming the duties of kingship adopted the wise policy of opening up his country to foreign trade and thereby saved it from foreign yoke, whose keen sense of fairness prompted him to introduce the practice for the King of drinking to the loyalty to his people in return for the drinking by the people of the water of allegiance to the King, who at the moment of death preserved his calmness and tranquility and advised his Ministers on the choice of his successor to choose only the best man who would be able to bestow peace and happiness to the people without any regard to the rightful claim of his own son. In other words, you see before you a savant, a philosopher, a man with common sense, a patriot who is both fairminded and just. Can such a man be so cruel, so grotesque and so monstrous, as he was made out to be in the books of Anna? I would leave the answer to your sense of justice and fairness.

Mr. Alexander B. Griswold, an American who has spent a great deal of his time in the study of this country, has written an article called "The Real King Mongkut of Siam". I would ask leave to make a quotation. I quote: "It was in the 1870's, upon her return to the west after spending five years in Bangkok as a teacher to the King's children, that Anna published her two books "The English Governess at the Siamese Court" and "The Romance of the Harem". Though they purport to give a full and faithful account of the

scences and characters that were gradually unfolded” to Anna, and though they contain lovely descriptions of places which those of us who have some knowledge of Siam cannot recall without a pang of nostalgia, they are full of mistakes, exaggerations and downright falsehoods.

“ Anna was a careless observer and a credulous listener. Her frequent mistranslation of Siamese phrases show that she never mastered the language. Apparently she never thought any piece of scandal improbable enough to require checking. Like many victorian ladies she was always ready to suspect the worst.

“ She depicts the King as a ferocious monster. Some of the things she says about him may be due to honest errors, but a great many are deliberate fabrications designed perhaps to satisfy her malice against a man whom she did not like, or perhaps to make her books sensational and therefore more readily saleable. Often these fabrications are easy to spot, as when she tells us that he locked up disobedient wives in a subterranean dungeon in the palace for anyone who has lived in Bangkok knows that it is impossible to build any sort of underground room in that watery soil. Sometimes it takes a little literary detective work to expose her fabrications, as in the case of her story regarding the new gate built in 1865 in the wall of the Grand Palace. She tells us that King Mongkut had some innocent passerby butchered and their corpses buried under the gate - posts so that their restless spirits might forever haunt the place and drive intruders away. There is, however, a detailed account of just such a sacrifice in a French missionary’s report for 1831 - long before King Mongkut came to the throne. Anna describes the event with exactly the same details and almost the same phraseology, unwarily providing further evidence of her plagiarism in the form of one or two mistranslations of French words. Obviously she has moved the incident 34 years forward and accused the wrong man”. End of Quotation.

9. King Mongkut died in the year 1868. He was succeeded by his son King Chulalongkorn, under whose able direction the work of modernising the country was carried on and ultimately completed.

King Chulalongkorn knew that both his father and he himself were thinking ahead of their own time. It was, therefore, necessary that the people at large should be taught the western ways. The most effective way of attaining this goal was through education. The spread of education on a general scale was initiated. The King’s own sons and the sons of the princes and the nobles were sent abroad to study in the various branches of the government service. On their return to country, many of them became quite famous in their own field of work.

In 1892 the whole system of government was reorganised. The various Ministries with their own particular jurisdictions were set up. Each Minister was made responsible for his own Ministry and all Ministers were responsible to the King. Foreign Advisers were engaged so that expert advice could be obtained in all branches of the administration. The King also set up the office of the General Adviser, who was to advise him on all matters of administration but with special reference to foreign affairs. The first General Adviser was a former Foreign Minister of Belgium, Monsieur Rolin Jacquemyns, who was subsequently

given the title of Chao Phya Abhairaja. The next General Adviser was an American, Mr. Strobel, a Harvard man. The office of the General Adviser was later on changed into Adviser in Foreign Affairs, but those who held the office were, after Mr. Strobel, invariably American and almost all of them came from Harvard.

It was King Chulalongkorn who initiated the abolition of slavery. He did it at a time when the royal princes and the nobles were against such a measure. He, however, went forward with his measure of reform and in 1905 slavery was ultimately abolished. It is no wonder that the people at large adored this King and he is called “ The Beloved ” up to this day. The statue of this King on horseback in front of the Ananta Samagom Throne Hall was built through public subscription in token of the deep gratitude felt by the people of this country.

10. I have given you a brief account of the role of royalty in this country. Since June 1932 we have adopted the form of constitutional monarchy and the rights and duties of the King are governed by the constitution. But the tradition of kingship still lives. Our kings still abide by the ten kingly virtues and the four principles of justice, for they are, in fact, the guiding principles of good government. The aim of all governments is to secure the happiness and contentment of the people, and any government that attains this end can be said to have achieved its purpose. Hence the criterion of a good government is in the result of its administration and not in the form in which its functions. I now beg leave to make a quotation from the English poet Alexander Pope:

*“ For forms of government let fools contest,
Whatever is best administered is best ”.*

HIS MAJESTY KING BHUMIPOL ADULYADEJ

1. On the 5th December 1963 His Majesty King Bhumipol Adulyadej will have completed His thirtysixth year, i.e. will have completed his third cycle of existence. In the life of a Thai national, such an event is of great importance. It means that a man has passed through the various phases of life, gained a great deal of experience and has become wise and reliable through trials and tribulations.

2. Much has been written of the great work of His Majesty in the field of public life. I would, therefore, confine myself to rather the private and personal activities of His Majesty. It has been a great privilege for me to serve Him quite closely for a period of 10 years, and this has enabled me to form my own opinion of His personal merits.

3. As you all know, His Majesty conducts Himself so naturally and so unostentatiously that He has endeared Himself to His people. He is interested in their welfare and, when occasion arises, voluntarily and devotedly does all He can for them. I remember one year when His Majesty was at Hua Hin. There was then a cholera epidemic in this country. His Majesty set up a mobile medical unit for the injection of vaccine against cholera and for vaccination against smallpox. In order to induce the local inhabitants to submit themselves for injection against cholera and for vaccination against smallpox, His Majesty ordered the doctor to give Him the injection and to vaccinate Him. Needless to say, when the people saw this, they flocked to the medical unit for injection and vaccination.

4. His Majesty realizes that Thailand lacks experts in the various fields of study. As a pilot scheme, He established the Ananda Mahidol Fund for the grant of scholarships for graduated medical students of outstanding ability. The said Fund was subsequently converted into the Ananda Mahidol Foundation, under which scholarships have been extended to include other fields of study, e.g. science, agriculture and law. As time passes, it is hoped that further extension can be made. The grantees of the scholarships have so far done extraordinarily well. Their success is a matter of gratification for His Majesty.

5. The desire to know His people in all their walks of life and to see for Himself their mode of living had urged His Majesty to visit the various parts of the country. Accompanied by Her Majesty the Queen, His Majesty journeyed through the North-East, the North and the South. In each case, the program was crowded, and owing to the enthusiasm of the people and their keen desire to see more of their King and Queen, His Majesty allowed more time to contact and to converse with them, and in consequence the meal hours were rather irregular e.g. lunch at 3 p.m. and dinner at 10 p.m. Both His Majesty and Her Majesty were exhausted at the end of each visit, but they found comfort in giving satisfaction to Their people.

6. In private life, His Majesty is just like any other Thai. His time is divided into that of work, of recreation (music and badminton) and of being with the royal children. His meals are simple, consisting of one European dish and one Thai dish with dessert and fruits. No ceremonial of any kind is observed, and those who are admitted to see Him in this private atmosphere fell quite at ease in His presence.

7. Those who are privileged to know His Majesty well are not at all surprised that He should be so popular and so beloved. He represents the best type of Thai nationality - simple in manner, sympathetic in outlook, kind in sentiment, careful and thorough in His work, and having close at heart the interest of His country and of His people. In short, He answers well to the present requirements of kingship. He is one of the best kings we have ever had. We are all proud of Him, and we have very confidence in His guidance and leadership.

Bangkok, 20th November, 1963.

Phya Srivisar

HIS MAJESTY THE KING

1. The 5th of December 1964 marks another anniversary of the Royal Birthday. His Majesty succeeded His beloved Brother King Anandamahidol in June 1946. He was then only 18 years old, and as His Brother was still young and healthy, there was no thought of His having to take over the heavy burden of state so soon. In consequence His education at that time was not specially directed to prepare Him for the kingship. At the tragic and sudden death of His Brother, He was faced with a difficult and serious situation. In the presence of the Princess Mother, the Royal Princes and Members of the Government and High Dignitaries, He was asked whether He would be willing to take on the responsibilities of kingship. He gave the affirmative reply. Taking into account the surrounding circumstances, we can say that it was a bold decision. The life of a king is one of restrictions, of heavy responsibilities and of delicate and difficult decisions. In addition, it is one of great loneliness. In general people do not realize this. In our daily life, we are free to do and go where we like, provided our action is not against the law. In the case of a king, he has to take into consideration many factors, e.g. the general practice of the past, the present and immediate requirements, the happy medium which would fit in with the actual need of the time. The decision has to be his own, and in certain cases it has to be taken on the spot.

2. In making His decision to take on the kingship, His Majesty must have thought carefully over it. We do not know exactly the considerations that led Him to His decision. The one thing we know for certain is that He was very fond of His Royal Brother, whose sudden and tragic death must have deeply affected Him. It is not without reason to believe that the desire to know the truth about His Brother's death had partly influenced the King to make His decision. Although at that time, His Majesty was still very young, He gave a great deal of thought to the problems facing His country. The internal situation was far from satisfactory. There was bitter struggle amongst the political parties and public feeling ran high. In the circumstances, if He were to refuse the kingship offered Him, it might be interpreted that He was abandoning His beloved country in its hour of need. He may have had in mind a desire to conciliate the differences amongst His people. In any case we look upon it as a challenge to Him, and He bravely took it up.

3. In order to prepare Himself for the great task before Him, the King went back to Lausanne for further studies. In stead of continuing the study of science, His Majesty took up political science and law, but before He completed His study, the call of His country and the pressing need of His people necessitated His return to the country in 1951.

Being young and new to His job, the King was very careful in all He did. The trial for the assasination of His Royal Brother went on slowly and tediously, and was ultimately concluded under a new regime.

Quietly and patiently, His Majesty studied the needs and the requirements of His country. Education, public health and social welfare first claimed His attention. If the country is to progress, the standard of education must be raised and the health and welfare of the people improved. Before any definite measure can be contemplated, a first hand knowledge of the local conditions has to be obtained. The visits His Majesty made to the various provinces in the different parts of the country were partly tempered with this consideration. These visits were very exacting in nature but they were indeed worth while. They enable His Majesty to know and understand His people. They gave Him an insight into the real needs of His country and represent important factors that influence His decisions.

4. In the field of education, His Majesty created the Anandamahidol Scholarship in 1955 as a pilot scheme for the promotion of higher studies in deserving cases. The name "Anandamahidol" was chosen to commemorate His love and affection for His Brother, His Majesty King Rama VIII. His Majesty's father, His Royal Highness Prince Mahidol of Songkla, was also interested in the public health of the country, and for this reason he studied public health and medicine. He gave numerous scholarships to medical students, who are now famous physicians and surgeons in this country. In order to perpetuate the choice of His father, His Majesty earmarked the Anandamahidol Scholarship for students of medicine. His Majesty considers that the study of medicine in this country has made great progress and has reached a high standard. His contact with the people results in His believing in the young Thai. His Majesty truly believes that given a good opportunity to pursue higher study in institutions of standing abroad, these young men would make good and do full justice to the trust that is placed in them.

The "Anandamahidol Scholarship" created in 1955 aroused a great deal of interest. The purport of the "Scholarship" gained general support both from the Thai and the foreign communities. Since the Anandamahidol Scholarship was only meant as a pilot scheme to sound out public opinion and the result was rather encouraging, the "Scholarship" underwent a change on 3rd of April 1959. It was reorganized into a foundation under the name of the "Anandamahidol Foundation". All the activities of the former Anandamahidol Scholarship were taken over by the Foundation. At that time, three scholarships had been awarded by the "Scholarship" and these three scholars automatically became the scholars of the Foundation.

5. Dr. Charas Suwanwela was the first scholar under the Anandamahidol Scholarship. After two years probation work at Chulalongkorn Hospital Medical School, he studied basic sciences related to neurosurgery at the University of Chicago, Illinois, U.S.A. He then proceeded to Bowman Gray School of Medicine at North Carolina Baptist Hospital, Winston - Salem, North Carolina, for clinical training in neurosurgery. He was later accepted as a Diplomate in the American Board of Neurological Surgery, being the first Thai doctor to be thus accepted in the United States of America. He is now working at Chulalongkorn Hospital.

Dr. Prawase Wasi, the second scholar, specialized in hematology. He studied in the school of medicine of Colorado University at Denver. He took the degree of Ph.D. and while pursuing this course of study he was awarded grants given by the Colorado University, by the American Cancer Society and by the Hematology Research Foundation of Chicago for research on leukemia in mice. Dr. Wasi subsequently went to England and studied genetics at Galton Laboratory in University College, London. He is now at Siriraj Hospital.

Dr. Srichitra Charoenchampangorn, the third scholar, went to Chicago University in May 1959. She studied internal medicine, specializing in endocrinology. Her thesis for master degree entitled "The microcirculation in the Islets of Langerhans" won her an election to the Chicago Chapter of the Sigma Xi Society. She is now continuing her study in endocrinology, and the reports about her are very encouraging.

Since the establishment of the Anandamahidol Foundation, another medical student has been awarded the scholarship, i.e. Dr. Thanom Manothai. He specialises in obstetrics - gynaecology and since May 1961 has been studying at the Chicago Lying - In Hospital, University of Chicago.

In order to meet the growing demands for experts in other fields of study, in 1959 His Majesty extended the scholarship to cover the study of Science. Mr. Vichit Senghabandh and Miss Rachit Wathanasin were awarded scholarships in this new field of study. Mr. Vichit studies "nuclear physics" and Miss Rachit "Applied Mathematics".

In 1961 the scholarship was extended to cover the field of agricultural science. Mr. Paithune Hattamat of the University of Agriculture won the first scholarship in this branch of study. He is in Australia. Subsequently a further extension was made into the fields of moral science and the arts.

From the above, it can be seen that the scholars have shown outstanding merits and they become very valuable assets for the country. There are now 13 scholarships awarded - six in medicine and surgery, four in science, and one each in moral science, agriculture and the arts.

Apart from the above, His Majesty has been presented with 7 scholarships by various persons and business companies both in this country and abroad, and has entrusted the Anandamahidol Foundation with the supervision of the winners of the awards above - mentioned.

It is the desire of His Majesty to extend the scholarships to all fields of study whenever the resources should be available. He also looks forwards to a time when a centre of research could be established, and scholars on their return to this country could be together, look up references they require and continue their respective researches.

6. In the field of public health and social welfare, His Majesty gives His whole-hearted support. He gave two mobile units to the Department of Public Health to enable it to send teams of workers out into the provinces where there are no Health Centres and no Red Cross

units. He also presented the Thai Red Cross Society with a motor boat equipped with medical unit so that it can bring relief to the inhabitants living along the river and canal areas. If opportunity permits, His Majesty would visit this mobile unit, as it moves from place to place, thus giving encouragement both to the personnel of the unit and to the inhabitants.

In 1952 and 1953, there was an epidemic of polio in this country. Those who survived the disease would require a certain period of time to recuperate. His Majesty started a polio fund which was widely subscribed by the public. The total amount subscribed was Baht 539,714.45. His Majesty gave it to Phra Mongutklao Hospital and Siriraj Hospital to set up clinics for the rehabilitation of polio victims.

In the years 1958 and 1959 there was an epidemic of cholera. His Majesty set up a fund to combat cholera by providing vaccination against cholera, medical treatment and monetary relief for the families of cholera victims. The public readily subscribed and the total sum received amounted to Baht 883,738.82

The Ministry of Public Health and the World Health Organization made arrangements for a 12 years plan for the ultimate control of leprosy. The King gave it His support. The fund contributed for this purpose came partly from His own money and partly from public subscriptions. The money was used to build an institution for the training of personnel and for research on leprosy at Phra Pradaeng. There are 4 buildings and the sum spent amounted to Baht 1,237,100. His Majesty gave the institution the name of "Rajaprajasa-masai" meaning "Mutual support between King and people".

Some of the hospitals were in need of certain buildings. His Majesty would start a fund for such buildings. He himself would contribute by making arrangements for His own films to be screened: the proceeds without deducting the expenses would then be given to the fund. Contributions would also come in from the public. The combination of these two sources would in time make up the money required. The "Vajiralongkorn Building" in Chulalongkorn Hospital and the Anandamahidol Building" at Siriraj Hospital were built on this basis.

On the nights of the 25th and 26th October 1962, a devastating storm broke out in the southern part of Thailand and laid waste both private and public properties in twelve provinces as well as causing numerous deaths and casualties. With the help of His own radio station, His Majesty made an urgent appeal to the public for further aids, in addition to those provided by the government, the Red Cross Society and other charitable institution. The response was great and immediate. Contributions both in money and in kind poured in and were promptly handed over to the Department of Social Welfare for relief and rehabilitation of the unfortunate families, such as repairing schools, temples and mosques for the population of diverse religions as well as providing food, housing, fishing gear and distributing rubber seeds. Out of the total receipt from the contributions of Baht 10,834,506.51, the sum of Baht 7,834,506.51 was spent for the purposes above - mentioned, while the remaining Baht 3,000,000 has been kept for future emergencies in the newly established Royal Foundation "Rajaprajanugroh" meaning "The Royal Foundation for Public Welfare".

In October 1964 the typhoons passed over this country resulting in floods in Ayudhya, Lopburi and the north east. The paddy fields were very severely damaged. His Majesty went personally to Toong Maharaj in the northern part of Ayudhya to visit the people there and distribute food and clothings.

7. Mention has already been made of the visits His Majesty made to His people. He started his first visits to the near - by provinces to Supanburi on the 20th September 1955, and to Chainad, Angthong and Singhaburi on the 28th September 1955. In November 1955 His Majesty, accompanied by Her Majesty the Queen, made an extensive visit to the north eastern provinces, where the soil is the poorest in the country. It was the first time that a King visited the North East. Their Majesties were very enthusiastically received. People turned up to greet Them in hundreds of thousands: some of them travelled on foot for two or three days. From the end of February to about the middle of March 1958, another extensive visit was made to the northern provinces. In March 1959 such extensive visit was made to the south. In addition Their Majesties make occasional visits to other parts of the country. Out of the 72 provinces, it can be said that Their Majesties have almost visited all of them, and that in all Their visits the reception was very warm and enthusiastic.

8. The above are simply examples of what His Majesty has done for His people. They suffice to illustrate that His Majesty has, in fact, met the challenge He took up in June 1964 by succeeding His Royal Brother as Rama IX. He has shown His aptitude in the affairs of state and He has gained wide experience and universal respect. The initiatives He has taken in times of suffering through public disasters and His devotion to the welfars of His people have endeared Him to them all. He has become the symbol of unity, and His life is blended with dignity and simplicity - a striking example for the Thai nation. He commands the love and respect of His people. On this happy and auspicious occasion we wish His Majesty and the Royal Family success, happiness and prosperity, coupled with the realization of His dearest wish, viz. the success, happiness and prosperity of His people and the continued development and progress of His country.

Bangkok, 5th December 1964.

(Phya Srivisar)

HER MAJESTY QUEEN SIRIKIT

1. Her Majesty the Queen is the daughter of H.H. Prince Chandaburi Suranath (M.C. Nakkhat Mongkol Kitiyakara) and his consort Mom Luang Bua Kitiyakara (nee Mom Luang Bua Snidwongse). Prince Chandaburi Suranath was the third son of H.R.H. Prince Chandaburi Narunath and H.S.H. Princess Absarasman Kitiyakara.

She was born on August 12, 1932. The year 1932 is a significant one: it was the year when constitutional monarchy was introduced into Thailand. Her father was a prominent and capable Major General in the Thai army at the time of the constitutional change. He left the army and went to serve as First Secretary at the Thai Legation in Washington D.C. As the Queen was then still a little child, she remained in Bangkok in charge of her relatives. She did not see her parents again until their return home.

2. She attended the Kindergarten class at Rajini School, but subsequently went to St. Francis Xavier convent school at Sam-sen District in Bangkok in order to be nearer home. Her father later on became Thai Minister to France, to Denmark and ultimately Ambassador to the Court of St. James. Her Majesty accompanied him and continued her general education in the three countries and lastly in Switzerland.

It was while her father was stationed in Paris that she first met His Majesty the King, who was then studying in Switzerland but went now and then to Paris. The chance meeting in Paris ripened into friendship and understanding. When His Majesty met with a very serious motor accident in Geneva, Switzerland, and had to stay in a hospital at Lausanne, Her Majesty was a frequent visitor. When His Majesty was well again and left the hospital, he was graciously pleased to arrange for Her Majesty to continue her study at " Riante Rive ", a boarding school in Lausanne. On July 19, 1949, Their Majesties were quietly engaged in Lausanne. On March 24, 1950, Their Majesties landed in Bangkok by ship after a long absence. On April 28 of the same year, the Royal Wedding took place at Padumawan Palace before the Queen Grandmother. As democratic King and Queen, Their Majesties signed their names in the Registry Book of Marriages. Prince Chandaburi Suranath also appended his signature in the Book to show that he permitted his daughter, who was then under age and required her father's consent to the marriage, to go through the ceremony of marriage. His Majesty then crowned the Queen in conformity with Thai tradition. The people were overjoyed and expressed their feelings accordingly. There were celebrations everywhere. Bangkok was lit up with lights and flags. Indeed it was an occasion to be remembered.

3. Their Majesties have four children, namely:

- (1) Her Royal Highness Princess Ubol Ratana, b. April 5, 1951;
- (2) His Royal Highness Prince Vajiralongkorn, b. July 28, 1952;
- (3) Her Royal Highness Princess Sirindhorn, b. April 2, 1955;
- (4) Her Royal Highness Princess Chulabhorn, b. July 4, 1957.

Their Majesties took great care in the education of their children in order to prepare them to meet the various duties which they will have to undertake in later life. A choice has to be made between private tutoring and sending the children to an ordinary school. Private tutoring is a good medium for imparting knowledge, but it lacks human contact with children of similar ages. Attendance at an ordinary school has also its drawback. From experience, it would appear that teachers, pupils and even parents are subjects to biases either favourable or unfavourably. In order to avoid these inconveniences, His Majesty, with the entire concurrence of Her Majesty, set up a school in the compound of Chitralada Palace. Better control and supervision can thus be assured. The school was established and registered in accordance with the law in November 1958. There are about 78 children in the school. The classmates of the royal children are sons and daughters of the people of various vocations.

Her Majesty is very devoted to her children. She spends as much time with them as her duties will allow, and keeps a close supervision on all their activities. When she was in the United States of America during the State Visit with His Majesty in the year 1960, a TV representative asked her what was her favourite hobby. The reply was; "Looking after my children !"

4. Her Majesty has many public functions to perform. The queen Grandmother had been President of the Thai Red Cross Society for quite a long period of time. After her death, Her Majesty succeeded her as President of the Thai Red Cross Society on August 12, 1956. Her keenness in the work and her active participation has built up her popularity and has aroused enthusiasm in the public for the cause of the Red Cross. Towards the end of the year 1959, H.R.H. Prince Nagor Svarga, who was Executive Vice - President of the Thai Red Cross Society, died unexpectedly. Her Majesty very ably carried on the duties which would ordinarily fall upon the Vice - President until a new Vice - President was appointed on March 18, 1960.

When His Majesty entered the priesthood in 1956, Her Majesty became Regent during that interval. She gave the oath of allegiance before the National Assembly. In doing so, she calm and unperturbed. Her voice was sure and clear. She won over every member of the National Assembly. In addition, she performed her duties so well and so satisfactorily that, on the recommendation from the government, Her Majesty was given a title of higher distinction. She is now "Somdech Phraborom Rajininath." Such a title is given to a Queen who has ably performed the function of the head of state on behalf of the King, when he is absent from the realm or for some reason is unable to exercise his function temporarily.

Since August 10, 1961, Her Majesty has been Honorary President of the Council of Social Welfare of Thailand under His Majesty's Patronage. This organization comprises 141 private and public social welfare units throughout the Kingdom, and it is now a member of the International Conference of Social work.

Another post which Her Majesty has been holding for some years is that of Colonel - in - Chief commanding the 21st Royal Guards Infantry Regiment.

In the various State Visits which His Majesty made in the United States of America, in Europe, in Asia and in Australia and New Zealand, Her Majesty accompanied him, and by fully sharing in all his activities has given him support and encouragement in his very difficult, arduous and rather delicate functions. The people of the lands they visited will always remember the engaging smiles and attractive personality of Her Majesty.

In Thailand itself, Her Majesty has a full program. Public engagements, social welfare work, personal attention to the royal children and to the household and her devotion to the King and the country leave her little time left to herself. Even then she always lives up to her reputation.

Bangkok, August 11, 1964.

ADDRESS
OF
PHYA SRIVISAR
2nd Vice - President of R.I.
At The Tokyo Convention
On The 1st June 1961.

WORLD PEACE THROUGH
WORLD UNDERSTANDING

1. Mr. President, Fellow Rotarians & Honoured Guests,

We are almost at the termination of our work. We have shared many things in common - the first Convention held in Asia in this picturesque and historical city of Tokyo, fellowship in an eastern setting, the generous and delightful hospitality of the great Japanese nation. The experience has been rather rewarding. It has widened our horizon and given us new ideas and concepts which cannot fail to affect us individually. There is, however, one thing which we shall never forget. For various reasons the arrangements for the Convention met with many difficulties. The Government and the people readily joined the Rotarians of this country in their effort to solve these problems. I see in it a deeper meaning: the united endeavour of a whole nation to facilitate our work and make our stay here a pleasant and memorable one. It has been an "open sesame" to our hearts and it has won our admiration, our sympathy and our understanding.

The occasion calls for a pause - to think and reflect. It will not be out of place for us to exchange our views, to compare notes and utilize our experience for the future. Nothing would give me greater pleasure than to do this personally with every one of you, and I am sure we would derive benefit and enjoyment from it. Unfortunately, we have neither the time nor the opportunity to do so. We have, therefore, to be content with the next best thing. I propose to impart to you my own reaction and impression resulting from the impact of the Convention.

2. For the record of the Convention, a registration is made of all who have come to take part in it - Rotarians, their families and their friends. The total number of those who registered is more than 23,000. They represent 72 countries coming from various corners of the world throughout the 6 continents. Ten thousand is the average attendance for recent Years. The number in itself is impressive. Apart from R.I. officers assigned to the Convention, those attending the Convention pay their own expenses in transportation and accommodation. For those who come from afar, the expenses are heavy and they have to make special saving for the purpose. In their case, I would say that attendance at a Convention involves a great deal of sacrifice - of money, time and leisure, and this is done constantly from year to year. In the keen business competition of the present time, a special saving can only

occur in a very special case. Men like their leisure and place great value upon their time. Since attendance at a Rotary Convention entails such a sacrifice, Rotary must possess some rather uncommon attributions which attract and draw us all together year in and year out. What is the basic attraction of Rotary? I shall attempt to give you an answer to this query, but as Rotary is the accumulated outcome of years of experience and development, in order to understand its true nature it will be necessary to touch briefly on its history and progress.

3. Rotary had a simple and inconspicuous beginning. On the 23rd February 1905, 4 men met in Room 711 of Unity Building in Dearborn Street, Chicago. They were Paul Harris, a lawyer; Sylvester Schiele, a coal dealer; Gustavus Lohr, a mining engineer; and Hiram Shorey, a merchant tailor. They talked about an idea on which Paul Harris had been pondering for 5 years: that business relations could - and should - foster friendly relations and need not be a barrier to friendship. The next day a fifth member joined the group, having been invited to do so by Paul Harris: Harry Ruggles, a printer. He in turn interested Will Jensen, a real estate dealer. Of these 6 pioneers of Rotary, Harry Ruggles was still alive in 1957. Sylvester Schiele became the first President with Jensen as the corresponding secretary, Shorey as recording secretary and Ruggles as treasurer. Paul Harris, the founder, modestly declined to accept any office in the new club. He did not become President until 1907.

The progress made was satisfactory and sure. By 1910, 16 clubs came into existence and the first Convention was held in Chicago. 29 delegates from 14 clubs attended, and the National Association of Rotary Clubs was organized.

In 1911 Rotary spread to Europe and clubs were set up in Dublin, London & Belfast.

In 1912 the annual Convention was held at Duluth, Minnesota, U.S.A. The delegate from Winnipeg, Canada, attended and the London club cabled for membership. This means that the ideal of Rotary had spread outside of U.S.A. and the movement was no longer a national one. To conform to the new aspect of Rotary, the name of the Association was changed to "The International Association of Rotary Clubs".

More and more clubs were established and in 1914 there were 100 clubs in the world. The first World War intervened. Rotary found new outlets for its activities in Britain - war relief work, the housing of Belgian refugees and the entertainment of wounded soldiers. In spite of the War, in 1915 the number of clubs increased to 200.

In 1916 the first club was established in Latin America at Havana. In 1919, after the termination of World War I, Rotary spread to Asia and clubs were set up in the Philippines, China & India. In 1920 the first club in continental Europe came into being at Madrid. In 1921 Rotary materialized in Africa and Australia and there were then 1,000 clubs in 6 continents. In 1929 Rotary was introduced to South East Asia through the intermediary of a dedicated Canadian, Jim Davidson. I remember Jim very well. He was all that a Rotarian should be - sympathetic, friendly and always ready to help. Jim is dead, but his memory still lives in all our hearts.

4. My purpose in giving you a short account of the origin and history of Rotary is to show you that Rotary is not a ready - made product. It has to be adapted to the needs of the time and filtered through human experience. Even its object has been subject to this same process.

The object of Rotary, as it stands to - day, is to encourage and foster the ideal of service as a basis of worthy enterprise and, in particular to encourage and foster:

First. The development of acquaintance as an opportunity for service;

Second. High ethical standards in business and professions; the recognition of the worthiness of all useful occupations; and the dignifying by each Rotarian of his occupation as an opportunity to serve society;

Third. The application of the ideal of service by every Rotarian to his personal and community life;

Fourth. The advancement of international understanding, goodwill and peace through a world fellowship of business and professional men united in the ideal of service.

The object of Rotary has undergone many changes. It has only taken the present form after a successive period of evolution. When the first club was formed, the purpose was the promotion of friendship for mutual benefit. Our predecessors later on foresaw that, to add to the prestige of Rotary, something more was required. Since they lived in a community and enjoyed the privileges emanating therefrom, it was just and fair that they should contribute to the welfare of the community. Hence in 1907 the Rotary Club of Chicago built a public comfort rest room in Chicago's City Hall, and thereby community service was added to the object of Rotary. You will be glad to hear that to - day the rest room still serves that city's need.

The impact of war on Rotary has been great. The first World War created great and terrifying devastations. Millions died and millions more were rendered homeless. Human suffering in all forms manifested itself. It was then felt that another such war carried on at length would almost destroy the human race. In the interest of all concerned, the greatest effort must be made to prevent it. The League of Nations was set up for the purpose. Rotary was fully conscious of the dangers of a future conflict and it was willing to take on responsibility and contribute towards the common objective - world peace through world understanding. It pledged its members, distributed throughout the various corners of the world, to stand together and work for the cause of peace and understanding. Hence at the Convention held at Edinburgh in the year 1921, international service was added to the object of Rotary.

Vocational service in the true sense of applying ethical standards in the conduct of business and professions did not start till the year 1923, when a movement was initiated to encourage members to adopt ethical codes in business and professions.

You can see for yourselves that Rotary, as its name implies, is not static. Its strength lies in its capacity to develop and expand to meet the changing conditions of the world. Its success is due to the able and wise leadership of our predecessors. They were men of vision, who looked far ahead and who possessed sufficient courage and determination to incorporate into the movement what they thought would be in the common interest. Through their foresight Rotary has become a challenge which every Rotarian on his initiation into the movement must take up. It is a challenge to bring about better conditions of the world through sympathy, friendliness and understanding. The ever changing conditions of the world make the challenge a continuing one. The problem of today is not that of yesterday, and tomorrow may bring new complications. Those in authority will have to weigh well in their minds the pressing need for the year and this is done through the yearly announcement of the President's program.

5. The first public acknowledgement of the work of Rotary was made in 1923 - the year when ethical standards were initiated for the conduct of business and professional men. That year President Harding of the United States of America addressed the Convention at St. Louis. He said: "If I could plant Rotary in every community throughout the world, I would do it and then I would guarantee the tranquility and forward march of the world". For all Rotarians such a pronouncement from one placed in high authority who was in a position to know the trend of world events gave great encouragement to their endeavour and injected strength into the movement.

In 1927 at the Ostend Convention, King Albert of Belgium said: "The great Rotary ideal, essentially a humanitarian ideal of brotherhood, may have an efficient application in the broad sphere of international relationship. Friendliness in international relations can be fostered by friendliness in international trade". This royal message is well in keeping with Rotary and accords well with the provisions of our international service.

Since then our Convention has gained in prestige and in strength. In 1937 at Nice, President Lebrun of France opened the Convention and over 6,000 delegates and guests from 65 countries participated. At the New York Convention in 1959 over 14,000 people registered. This is the first Convention we have held in Asia and many Rotarians have had to travel across the oceans. Yet the attendance is thrilling. It is the largest attendance ever held. Think what this prophesies for the future.

According to the statistics of April 28th, 1961, there were at that time 10,928 clubs in 122 countries and geographical regions of the world with an estimated number of 505,500 Rotarians. If we are to visit one club a day, it would take us 29 years, 11 months and 13 days to visit all the clubs: Within the period of 56 years, Rotary has spread from one club of 6 members in one country to over 10,000 clubs, over half a million members in 122 countries. This is, indeed, a great achievement. The progress has been great and swift. Has any other movement achieved such a record? How do we account for it? In my own opinion, success in Rotary has been due to three factors. The first is that Rotary has a non - pecuniary object. It is not out for money. It represents an ideal and the basic of that ideal is service. Secondly, Rotary discourages the discussion of all contentious matters

such as certain aspects of politics or religion. As we are going to be friends, it is advisable for us not to embark upon any possible conflict. Thirdly, Rotary is the only association that adopts the classification principle characteristic of its own. In my opinion the classification principle is a safeguard against undue influence, it prevents the influence of one business or one profession over the others. Since the principle that one particular business or profession is entitled to be represented by one representative only, it means that particular business or profession possesses only one vote in the deliberation of the club and has no undue advantages over the other business or professions. Briefly the proper working of the classification principle acts as a guarantee against domination by any one business or profession and ensures fairness and justice in the deliberation of a club.

6. Such then is the nature of the heritage that has been handed down to us. It is the product of continual development during the last 56 years. Men of vision and foresight have dedicated their whole lives to work for it and have succeeded in forging it into a great international institution. Such a heritage brings with it great and heavy responsibilities. We have to be continually conscious of the great part played by Rotary in the shaping of human destiny. We must first of all preserve it unimpaired. But that is not enough. We owe it to our predecessors, we owe it to ourselves, we owe it to the generations to come - to carry on the great tradition, to preserve and enrich the valuable heritage handed down to us.

How are we to proceed? I would like to refer to the address of Past President Kendrick Guernsey, Chairman of the Convention Committee. He said that "the purpose and message of Rotary need to be recognized".

These words are very significant and merit careful study and consideration. They tell us not to take things for granted, but to find out for ourselves the truth and the meaning of all assertions. In doing so, we shall have the satisfaction of discovering through our own individual efforts the true value of the concept submitted to us.

Now what is the purpose of Rotary and what is its message?

The object of Rotary, as it appears in the Constitution of R.I., is known to you all, and I took the opportunity a little while ago to read it to you. But the simple reading of the object of Rotary is not sufficient. Have you seriously analysed its meaning and learnt therefrom its purpose and message? I would earnestly invite you to do so, for it is only in this way you will be in a position to understand the real purport of Rotary. Briefly, I would say that Rotary advocates service to others - to your immediate surrounding i.e. your families and your friends, to the community in which you live, to your business or profession, and to the cause of peace and understanding. In other words, the purpose of Rotary is to make better men of us through our own individual efforts, to make this world a better place to live in.

7. The present world conditions give cause for alarm. There is high tension in every part of the world. Strife and conflict are the order of the day. Two contrasting ideologies group the nations into two opposing camps. The situation deteriorates from day to day and the sparks of dissension and hatred have spread far and wide. This is, in fact, a true

picture of world to-day. If nothing is done to alleviate the tension, there is no doubt that the result will be a resort to arms. Those responsible for the destinies of nations are well aware that the modern weapons of war could bring disaster and destruction to all concerned - victors and vanquished alike. Conscious of this, an attempt is being made to find a solution by negotiation. It is a rational thing to do. Will there be success? We all hope so, but we do not know. The negotiators themselves do not know. Bearing in mind the stake involved in the present struggle for supremacy between two ideologies, are we to sit back and do nothing? It is easy enough to be complacent, but whatever may be the outcome of this gigantic struggle, the result will affect us all, whether we take part in it or not. We live in the same world. Air transportation has reduced the countries into a neighbourhood, and distance is no problem. What transpires in one corner of the earth is known everywhere else in all its details within 24 hours. The modern weapons of war can strike accurately at targets beyond the horizon, and the destruction caused has a very long radius. In a major armed conflict, no place anywhere is safe. Such a conflict becomes totalitarian in nature, and everyone who lives in this world is more or less affected. In the circumstances, is it not the duty of every one of us to contribute something to world understanding so that this present atmosphere of strife and suspicion can be changed to one of peace and goodwill?

8. There are now over half a million Rotarians in about 10,900 clubs scattered throughout the world. They are all peace-loving people and they represent the business and professions of the communities in which they live. They are, in fact, the backbones of their own communities, since the welfare and progress of those communities depend to an appreciable extent upon them. Their opinion is respected. They certainly constitute a great potentiality for Rotary. If these half a million Rotarians stationed in the various corners of the world were to put their heart and soul into the cause of peace and act in unison, surely it will be a contribution worthwhile. In order to strengthen our rank and file, we must keep in mind the universality of Rotary. The purpose of Rotary is service, and the concept of service is universal everywhere. It has no limitation of territory, no limitation of time, and no limitation of nationality. No one or more nations can monopolise it. Service is service everywhere. It is recognized as such by the nature of the act performed. It cannot be nailed down to any particular locality or people. Any if you keep it clean and above board, i.e. detached from any particular limitation, you will be enhancing its value and you will be presenting it in its best form. As you know, Rotary is not antagonistic to the conception of nationality. On the contrary, it encourages us all to be good and loyal citizens of our respective countries. But through local enthusiasm, we are sometimes tempted to build up a local conception of Rotary. I do not think that there is any wilful intention to do harm, but such a step is not consistent with the true purport of Rotary. It is contrary to the principle of universality. It invites divisions in the structure of Rotary. It also amounts to taking a step backward. Rotary started as a national movement, but ended in becoming a world-wide international institution. Such development was not easy to bring about. It demanded a great deal of foresight, dedication, patience and forbearance from our predecessors. I feel certain that no one here, who has the interest of Rotary at heart, desires it to progress in reverse by altering its international aspect to that of a national one. Such a course would

destroy the purpose of Rotary and would reduce it into a creature of a nation or a group of nations with its ideal varying according to the prevailing policy of those in authority. Such a transformation would shock all those who have worked so hard to build up Rotary as we know it to - day, and if I interpret your sentiment right, you yourselves would not wish it so.

9. A man becomes a Rotarian by agreeing to adopt certain principles for the guidance of his thought and action. In fact, he accepts the Rotary way of life. It is his duty and responsibility to abide by it and to see that those principles are being observed. Any deviation from them would only weaken the common cause. But to keep up keenness and lively interest in Rotary, competition for clubs in various regions to surpass one another in the service to Rotary is introduced. When kept within proper bounds, such rivalry is a healthy one. Competition in attendance records is popular throughout the Rotary world. Extension is another matter which is of great importance. If Rotary is a good thing, we want to share it with others, and to do so effectively new members have to be added and new clubs formed. In the past, USCB and CENAEM led in extension. In recent years, however, the lead in extension has shifted to Asia. For the year 1959 - 1960, the figures are as follows:

	new clubs formes
ANZAO	58
ASIA	134
CENAEM	87
GBI	25
SACAMA	58
USCB	86
	448

You can see for yourselves that of the 448 clubs formed in the year 1959 - 1960, Asia alone supplied 134. This is the 52nd Convention and it is the first time that it is being held in Asia. In the 56 years of the existence of Rotary, we also have for the first time an Asian President Nominee - Nitish Laharry, President Nominee for 1962 - 1963. To me this represents an important milestone in the history of our movement. It proves that Rotarty in Asia has attained its manhood, and is ready to shoulder its responsibility and discharge its duties. But that is not all. It gives recognition to the principle of universality in Rotary and calls upon all Rotarians throughout the world to stand together and work in unity for the salvation of the human race. The world is torn by strife and dissension. A solution by force of arms would only postpone an even greater conflict. Fighting leaves a bitter experience. The wounds take time to heal. Both sides will fell unhappy and insecure, and normal relations between them will only materialize after the lapse of a very long period of time. But in any case, we can be certain of one thing. War is not desired by the people of any country. They prefer a pacific solution, and if that solution is tempered by fairness and justice, it will be readily accepted and will form the basis of a lasting peace.

10. We have before us a great challenge - perhaps the greatest we ever face - the challenge of world destruction or world survival. Luckily, we possess at present a potentiality in number, quality and keenness of over half a million Rotarians throughout the world. The call has come for us to act. It is our duty to contribute to the restoration of order and common sense, and it is only through world understanding that this can be done. To obtain world understanding, it is necessary to create an atmosphere of friendship, understanding, sympathy and goodwill. Since 1947 Rotary International started Rotary Foundation Fellowships by sending graduate students of one country to study in another country. Clubs in various Districts have supplemented this program by setting up Exchange Students Fellowships, and in certain regions such as Australia and South East Asia, younger students at school level are invited to stay for various lengths of time in the homes of Rotarians in other countries. These activities have yielded satisfactory results. The only drawback is that, being applicable world-wide, they are not sufficient. Many more such fellowships and scholarships are required.

In recent years, youth movements have been introduced in various countries. We should give them our full support and encouragement. The children of to-day are the men of tomorrow. It will be for the local clubs to give guidance and support to such movements. Care must be taken not to antagonize them in any way. The young people are rather sensitive and resent any attempt to influence them. Hence in the approach, there must be tact, sympathy and understanding. Attendance of the young men at a Rotary meeting will be a good introduction to the grown-ups. In this way, an imperceptible advance is made to secure close and friendly relations between the young people and the Rotarians. The objective is to obtain the trust and confidence of the young people. Once this is attained, the rest is not difficult.

We talk of Rotary fellowship and we think we have done enough in receiving and introducing the overseas Rotarians in our clubs. In my opinion, not enough is done to make our guests happy and at home. Of course, there are exceptions. Some clubs are simply wonderful in the reception accord to Rotarians from overseas. The Tokyo Club is outstanding. But in most cases, not enough thought is given to this matter. What is wanted is that some particular person or persons should be assigned the task of looking after the guests. They should be Rotarians of wide and extensive experience, whose welcome is of such a nature as to indicate sincerity and human warmth.

11. These are the thoughts that come to my mind, as I ponder over the possibility of improving our method of approach. In all humility I submit them to you for whatever they are worth, and beg you to give them your serious consideration. You will have to make a decision as to what is to be done. The decision will, of course, be yours. I would like you to remember that no theory and no idea, however good and attractive it may be, can be realized without human intervention. The same is true of Rotary. Its success depends upon the Rotarians. We have now extended our movement to 122 countries, and the conditions obtaining in these countries are not the same. They differ in many respects. The proper approach in any given subject may have to be modified to suit local requirements. The principle of universality, however, must remain intact, for it is the lifeblood of Rotary which gives it unity and strength.

The aim of Rotary is service, and for the present we are in urgent and imperative need of human understanding. The moment has come for action. Past President Ken Guernsey said at the beginning of this Convention that " we must awaken ourselves far more than up to now we are awake, to be in the largest measure possible ' doers ' and not ' sayers ' only. Rotarians need to become crusaders for truth and understanding and for the development of goodwill between and among all men everywhere ". This is an appeal which every Rotarian must take to heart. It is an appeal to justify ourselves. It is a challenge to our very existence. It accords well with the program of Rotary of Incoming President of R.I. Joe Abey, for his objective is action. We are proud of Rotary's great achievements in the past. But those achievements are not the result of our action. It is now our turn to make a contribution to the common cause. We must show to the world our own capability and determination. We must make the utmost endeavour to merit the great trust that has been placed in us. The eyes of millions are focussed on this Convention. Some concrete action is expected. I am sure you are all conscious of your great responsibility. " Let our ideal be our inspiration, the achievements of the past our encouragement, and the worthiness of our cause our strength and determination. It only remains for us to put into effect our conviction ". Our course of action has already been very aptly stated in the program of President Edd McLaughlin: " You are Rotary. Live it, express it, expand it ". The timing of our action is of vital importance, for failure or success depends upon it. A stitch in time saves nine. Togetherness is essential. Unity is strength. Hence pool your resources, work in harmony and act NOW. You will earn the gratitude of all your fellowmen, no matter where they are, and you will have the satisfaction of personally contributing to the cause of peace and world understanding. Without peace and world understanding the human race is in danger of being destroyed. Without peace and world understanding the human race cannot exist with any sense of dignity or justification.

I wish you every success.

SUMMARY OF THE CONCLUSIONS OF RAYNE KRUGER IN THE BOOK CALLED "THE DEVIL'S DISCUS"

Death of H.M. King Anandamahidol on 9th June 1964.

1. There was no eye - witness to the death and so " we are dealing with circumstantial evidence. No one saw the shooting, much less read Ananda's mind at the time. "

2. After dealing with the suspicions and possibilities relating to the death, Kruger concludes that " the assassination theory has no foundation in fact or even reasonable supposition and if every suspect has been shown to be innocent, the **presumption of suicide becomes irresistible.** " He does not think this presumption can be rebutted. On the contrary he maintains that the greater part of all evidence pointed, not away from, but towards suicide.

3. To support his theory, Kruger raises the following points:—

(1) King Ananda's behaviour during the few minutes which were to prove the last time any one saw him alive. The previous day the King was burning certain letters (no one knows what they were). On the morning of the King's death, Butr took in the orange juice. According to Burt, the King looked at him without greeting, then lay in bed with up raised kness and wordlessly waved him away.

(2) The Police Chief at that time had begun with the thought of assassination at the uppermost but concluded that King Ananda had committed suicide.

(3) A theory is now advanced that the King shot himself **while sitting up** and holding the pistol where one would expect him to hold it, in such a case, it is argued, that the path of the bullet would **probably** have corresponded with what the autopsy revealed. Significantly, the bullet missed the pillow, which is not anything one would expect if King Ananda was lying down. Had he been sitting up, the trajectory of the bullet could well have been along an angle short of the pillow.

4. As for the motive of the suicide, Kruger cites a passage from BRIERRE DE BOISMONT. He quotes from the book entitled " Du suicide et la folie suicide " as follows:— suicide by young people is almost always due to an instinctive and unprepared decision, the explanation of which must be searched for in the personality as a whole. As for the issue raised whether it is permissible to apply western ideas of suicide to an oriental however westernised, Kruger says that by study of oriental immigrants to the west the conclusion is that when one people move to another country, they exhibit the suicide pattern, not of their native country, but of the adopted one. Since King Ananda spent the greater part of his life in the west, Kruger says that it would not seem necessary to apply oriental suicide criteria to him. On the other hand, Kruger continues, the King's awareness that his life was to be wrapped up in Siam and that his position identified him with the heart and soul of Siam, tended to keep strong within him his " Siameseness " .

Among the acknowledged stressed conditions conducive to suicide in a particular society is the **process of profound change**. The westernisation of Thailand is such a process, Kruger continues, and a leading Thai practitioner in mental health told him that the principal cause of neuroses amongst the Thai people in the individual adjustment to the impact of westernisation. In the case of King Ananda, Kruger maintains that stress was caused by the reverse impact. He has grown up in a western environment when he arrived in Bangkok to be not merely Siamese, but the Siamese, King, embodiment of his nation. To this there is added the strain of Kingship: the final 6 months of his life brought the new experience of responsibility. King Ananda was a member of the Royal House of Chakri, whose family tree is so bristling with eccentricities produced by singular ability, absolute power, and inter-marrying of the dynasty that it could not put out completely normal or perhaps completely strong shoots. One cannot be surprised to find Chakri frailties in King Ananda too. He was quite capable of getting into what psychologists call a state of affective irritability. Kruger then cited a passage from a leading modern authority (whose name is not mentioned) to the effect that “the majority of suicides are committed in an affective state”. Kruger explained that the word “affective” may roughly be defined as mood or intensity of feeling.

In addition, Kruger remarks in regard to the Princess Mother would suggest that her control over her children contributed to create the “affective state” in King Ananda. He further suggested that “it is the view of unimpeachable medical opinion that King Ananda’s stomach upsets in Bangkok were psychosomatic”.

In their evidence at the regicide trial, Kruger says that the Princess Mother and Prince Bhumibol said that prior to his last visit to Bangkok, King Ananda’s sole acquaintance with firearms had been with airguns at fairs. Kruger further asked the royal teacher Seraidaris whether King Ananda had a pistol as a school boy and was given an emphatic denial. Kruger, however, said that while the late King was at Ecole Nouvelle another boy offered to sell him a pistol in poor condition but workable. King Ananda lacked the cash, according to Kruger, so he parted with an old typewriter to a school friend who then bought the pistol for him.

Lastly, Kruger said it is necessary to tell a story known only to three or four people to the effect that King Ananda had inherited his uncle King Rama VI’s addition to exclusively male company.

To clinch his arguments Kruger reveals that King Ananda was in love with a Miss Marylene Ferrari, the daughter of a Swiss pastor. The Princess Mother had a serious talk with King Ananda and reminded him of his duty to his country and people, who would not accept his marrying a westerner. On Marylene’s side; there was equally a warning - off. Before he left for Bangkok in December 1945, King Ananda brought Miss Ferrari **all the letters**, souvenirs and other tokens he had received from her, to be looked after and kept against his return. They corresponded during the King’s stay in Bangkok. In the opinion of Kruger, the letters he was alleged to have burnt the night previous to his death were the letters received from Miss Ferrari.

Kruger concluded that three innocent men were done to death by a corrupt regime illegally brought into being by a false prospectus, that of the two men wrongly exiled one is the most considerable in modern Siamese history, his absence a continuing loss to his home land.

COMMENTS ON THE BOOK AND ON THE CONCLUSIONS ARRIVED AT.

5. If the book is read carefully, it will be found that although it purports to be a general and impartial review of the events relating to the death of King Ananda, there is an underlying intention of discrediting the Chakri dynasty, all those who were responsible for the overthrow of the Pridi regime in particular the military, and the present government. The passing remark on King Chulalongkorn (see page 22) is cleverly made and is in accord with more sarcastic remarks made by Pridi himself, and in the conclusions at the end of the book there is a passage in page 227 of the Book about the House of Chakri as follows: " Now Anada had not been born a king but he had been born a Chakri. A family tree so bristling with eccentricity produced by the singular ability, absolute power, and intermarrying of the dynasty, could scarcely put out completely normal or perhaps completely strong shoots ". This statement ignores altogether the greatness of King Chulalongkorn who abolished slavery as against the wish of powerful princes and nobles at that time, who had the foresight to send young princes and sons of nobles abroad to study in the various fields of administration, and who himself went incognito among his people to find out their wants and finally made visits to the various countries in Europe. The House of Chakri also was responsible for the maintenance of our independence. Burma fell to the British, and Indochina (Laos, Cambodia and Vietnam) became French. The Malayan States likewise succumbed to the British rule.

The Book makes an idol of Pridi. Those who lived during the Pridi regime, especially just before and after the death of King Ananda will certainly think otherwise. It was a regime of the iron fist. Many innocent people who had the courage to speak out their sincere opinion were liquidated. In Pridi you have a coldblooded fanatic, who has no hesitation to use any means to carry out his plans and ideas. Take, for instance, his pet scheme to nationalize all the land of the country. Phya Mano, who was the first Prime Minister after the Revolution of June 1932, tried to compromise with him by suggesting that Pridi's scheme of nationalisation should first be tried in one Monthon or region of the country. Pridi replied that for his plan to succeed it must be made applicable to the whole country! The Food Organization under the Pridi regime was quite a scandal of corruption and ruthlessness. Then after the death of King Ananda, any remark which might be interpreted as derogatory to the Pridi regime will have dire consequence. In the circumstances, the overthrow of the Pridi regime came as no surprise in this country. As for the present government, it has only taken office 5 months. The machinery of the government is complicated and if any changes are to be made, they will have to be very carefully considered and proper Provisions made to ensure smoothness and efficiency.

6. As for the conclusions made at the end of the Book on the death of King Ananda (summarised in paragraphs 1 to 4 above), the author himself admits that there was no eye - witness and we are dealing only with circumstantial evidence. In this there is a great difference in the conclusion made in this country in public trials in the three courts of law and the hear - say evidence and personal theory of the author made 18 years after the event. It must also be borne in mind that the Thai people are not devoid of sense and reason. In spite of propaganda and a show of force by the Pridi regime, the people were not convinced. The witnesses gave their evidence in public hearing in court, and their expression and their

reactions including hesitation and readiness to answer were noticed by those who went to witness the trial. Even up to now the public in general are satisfied with the fairness and the conclusion of the trials. Now Mr. Kruger wants to reopen the case, and the contents of the book shows clearly that he has not been given all the facts.

In the first place, there are many inaccuracies stated in the Book. e.g.

(1) at page 28, Kruger says that for 6 months after the Revolution King Prajadhipok worked gladly with Pridi. This is not true. Owing to the yellow book (in which Pridi enunciated his economic theory of nationalising the resources of the kingdom especially land) King Prajadhipok made a commentary on the policy as advocated in the yellow book. He found that the yellow book followed very closely the 5 year plan of Soviet Russia and hence he queried whether Stalin was copying Pridi or Pridi was copying Stalin!

(2) Pridi drafted the provisional Constitution, under which there were two governing bodies, i.e. the Council of Ministers and the Commissaires of the People. Some of the Ministers were both Ministers and Commissaires. In fact, the Ministers had no power at all, for all the powers of the government were vested in the commissaires.

(3) At page 40, reference was made to the date of the Revolution of 1932. The text referred to reads: "To the seven-year-old boy the events let loose upon Siam in the dawn of 6 June were exciting yet incomprehensively fearful". The real date was 24 June 1932.

(4) At page 64 the book referred to Seni as having been educated at Oxford, where he won a coveted law award, the Birkenhead Prize. Seni was at Oxford, but the Birkenhead Prize was won in London at the Bar Examination.

(5) The footnote at the end of page 82 said that at no time, before or after the Treaty with Britain did Mom Seni's fears prove to have the slightest justification in fact or even possibility. When Prince Viwat went to Kandy to negotiate the treaty, Mr. Doll, who was the Financial Adviser and who was very intimately known to the Prince, passed by the Prince and did not give the slightest sign of recognition! The Prince himself when he went to the meeting with the representatives of the British government had to enter the building where the meeting was to be held by the back door. This can be verified by those who accompanied the Prince. The payment of the supply of rice was the result of negotiation subsequently made. The conditions originally laid down for the conclusion of the Treaty were very harsh. Some of them had been toned down through the intervention of the U.S. Government. This can also be verified through the U.S. State Department.

(6) At page 87, it is stated that theft of car was a daily occurrence! the royal cars are kept at a special quarters, and in the history of the royal palace, theft of a royal car is an extraordinary occurrence.

(7) At page 125 of the book, it is stated that complete record of the trial for regicide does not exist. On the contrary the Court took down in writing all the depositions of the witnesses, read out to them what was written down, and if the witnesses found the record correct they were asked to sign it.

(8) Reference was made to the Report of the Chulalongkorn Hospital in the Book. This is not correct. The report was that of a Committee of doctors appointed by the government including Chulalongkorn doctors and doctors from other hospital as well as one British doctor (a colonel Dreyer who was class - mate with Phya Damrong, then the Director of Chulalongkorn Hospital) and an Indian doctor (a Dr. Scott). **The report originally made was signed by the British and Indian doctors with the majority of the doctors, who ruled out suicide and accident** and gave their opinion that the King was murdered. Subsequently, a representative of the government went with Mr. Doll, the British Adviser in Finance, to see the British Ambassador and in consequence the British and the Indian doctors withdrew from the Committee of doctors, and a new report was made without the signatures of the two doctors.

In the second place, Mr. Kruger's theory is that King Ananda might have committed suicide in a sitting position. If such a theory is possible, the doctors in the Committee who very carefully examined the case right from the start would have raised it, especially the minority, such as Luang Nit. The reason given for ruling out suicide is that the position of the wound would make it almost impossible for any one to commit suicide. It is unnatural for a man to kill himself in such a position and physically it was almost impossible to do so. It may be added that when Luang Nit examined the wound, he only found one wound in the forehead and it was thought that the bullet was still in the King's head. It was Dr. M.L. Kashetr Snidwongse, who later on found that there was another hole at the back near the neck.

There was, in fact, quite a strong feeling in regard to the appointment of the Regent. Pridi suggested Queen Rambhai, but the King wanted Prince Rangsit of Jainad. It was the first time that the King and Pridi were in direct conflict.

The suggestion that King Ananda was addicted to male company is rather surprising. It is a new allegation altogether and is in conflict with the suggestion made by Mr. Kruger himself to the effect that King Ananda was in love with Miss Ferrari!

It may be mentioned that the page Chit was not on duty at the time of the unfortunate event, but he nevertheless was present. His excuse seems very flimsy. All the decorations have their particular cases, which are supplied by the decoration section of the Prime Minister's Office.

Mr. Kruger's theory of the motive for the suicide seems very farfetched - process of profound change, the strain of kingship, the control exercised by the Princess Mother over her children. Such allegations are, indeed, unworthy of any serious examination. As has been previously stated, the majority of the Doctors in the Committee of Doctors including the British and the Indian doctors ruled out the theory of suicide. They were examining the case right after the death of the King, and since then there has not been any new theory on the subject. The Courts of Law were supplied with the reports of the doctors and the doctors concerned appeared before the court of the first instance. After a lapse of 18 years, Mr. Kruger, a novelist, with no technical knowledge of his own, now advances a new theory. It is very interesting, but it is out of place, out of time and rather bold and uncalled for.

Bangkok, 24th May, 1964.

Statement of Phya Srivisar,

Leader of the Thai Delegation,

made at the Third Assembly of APU on November 29, 1967.

Mr. President, Excellencies, Honourable Colleagues, Ladies & Gentlemen,

1. I am deeply gratified to see that members of the APU are well represented at this Assembly. On behalf of the Thai Delegation, I want to extend to you all a very warm and hearty welcome. It is our earnest wish that every one attending this Assembly will enjoy himself and feel at ease and at home, for it is in such an atmosphere only that the best work is done.

2. As you are well aware, our main objective is peace and understanding. We do not want to be aggressive. We do not want other people's territory, but we do desire to live in peace and preserve our independence. The law of nations has provided a means of attaining our desire, i.e. neutrality in international conflicts. Rules of conduct for neutrality were agreed upon and they form a part of the law of nations. But since World War I, new concepts have appeared on the international horizon - communism and its expansion into communist international. I think you will all agree that if a nation desires to practise communism, it is open to it to do so, but any attempt to compel other nations to do so is a totally different thing. It means coercion by propaganda, infiltration and force, to overthrow our long established traditions and our heritage of freedom that our forefathers have handed down to us. It is a new departure in the international field adopted by certain nations without the consensus of the other nations of the world. Hence this form of action is NOT a part of the law of nations, for the law of nations are concepts agreed upon and adhered to by all the nations of the world. It is no wonder, therefore, that communist international has created a feeling of apprehension and fear amongst all free countries. In the past, neutrality practised under the law of nations is the keynote to safety for the smaller nations. It is not so now.

In self defence it is but natural that the smaller nations whose views are alike should come to an agreement to form a block of united front to counteract the common danger. But if the act of aggression should emanate from a great power, the grouping of the smaller nations in itself will be unable to meet the emergency. Hence the necessity to form a wider alliance for mutual self defence and for technical, economic and cultural assistance. In the west you have NATO, in the east SEATO. The assistance in technical, economic and cultural fields are, indeed, necessary, for the progress and development of a modern nation depends a great deal upon these factors. In our younger days, who would have thought it possible to launch a tellstar into the heavens. The ever changing concepts in economics necessitate a continual and careful watch on international practices. Our currencies were once based on gold. A switch was made to hard currencies. The recent devaluation in the pound sterling is still creating confusion. Lastly, our culture has to adjust itself to modern concepts.

3. The events in Vietnam is a clear object lesson to every thinking person. It is not a civil war pure and simple. For Vietnam has been divided into North Vietnam and South Vietnam with clear demarkation. It is not necessary for me to enlarge upon this matter, for all of you are fully conversant with what transpired. If the conflict is confined to the people of South Vietnam only, there would no ground for intervention, for the people of South Vietnam have the right to decide their own fate. But this is not so and, in the circumstances, it is apparently clear that if left to itself, South Vietnam could hardly survive.

The events in Vietnam may be repeated in the other parts of our region. It is in the interest of us all to get together and consider the measures that might be adopted for our common benefit. Credit must be given to Japan for her initiative in this matter. The Honourable Kishi was head of the Japanese Delegation at the Preparatory Committee held in Tokyo three years ago. He has played a very important role in setting up the APU. He is now with us in this Assembly. I would ask him to kindly stand up so that we can see him clearly I now ask you all to express your appreciation of his great contribution to our work by heartily clapping your hands.

4. The modest beginning in February 1965 led subsequently to the holding of 2 Assemblies, one in Tokyo and the other in Seoul. We are now holding the Third Assembly. Through a spirit of good will and good fellowship which characterises all our work in the past, we have been able to build up an atmosphere of friendliness and cooperation tempered with intimacy and understanding. With your earnestness and determination I am in hope that we shall ultimately achieve something concrete and useful in our effort to find a common formula, in which we can join force and act in the interest of world peace and world understanding.

I thank you.

จากลูก ๆ

รุ่งอรุณของวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นรุ่งอรุณที่โศกร้ายทารุณที่สุดในชีวิตของพวกเรา คุณพ่อถูกรักจากพวกเราไปเสียแล้ว โดยที่เราไม่มีทางจะต่อสู้แย่งเอาท่านคืนมาได้เลย คุณพ่อเป็นทั้งพ่อ ทั้งแม่ ทั้งครู และทั้งเพื่อน ๆ ของลูก คุณพ่อซึ่งรักลูกอย่างไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน ชีวิตของลูก ๆ แม้จะขาดแม่ แต่ก็ยังเป็นชีวิตที่เติบโตขึ้นมาอย่างอบอุ่นและสมบูรณ์ไปด้วยความรักเป็นที่สุด เราไม่เคยที่จะคิดริษยาเพื่อน ๆ ที่พร้อมพ่อพร้อมแม่ เพราะสำหรับเราพ่อคนเดียวเป็นทุกสิ่งทุกอย่างของลูกอยู่แล้ว นับแต่นั้นไปใครเล่าที่จะคอยชื่นชมกับเราเมื่อเราสุขสมใจ เสียใจกับเราเมื่อเราเศร้า ปรโลบใจเราให้คลายทุกข์ ตลอดจนแก้ไขความผิดพลาดของเราให้เบาบางลงไปในที่ที่สุด ? เราจะหมกมุ่นกันแต่เพียงเท่านั้นละหรือ ? แต่ยก่อน ในท่ามกลางความทุกข์และความสับสนหวังของลูก ๆ นี้ กระแสน้ำพระทัยและน้ำใจอันเปี่ยมไปด้วยความเมตตาปรานีก็ได้หล่อเลี้ยงไหลมาจากทุกหนทุกแห่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณรับงานศพคุณพ่อไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ พระราชทานทุกสิ่งที่จะทำให้งานของคุณพ่อสวยงามและมีเกียรติอย่างที่สุด ๆ ไม่สามารถจะจัดทำขึ้นเองได้เลย พระมหากรุณาธิคุณครั้งนี้เป็นที่ประทับใจพวกลูก ๆ ยิ่งนัก

พระเมตตาที่เจ้านายในพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่น ๆ พระราชทาน และประทานแก่คุณพ่อและลูก ๆ ในการที่พระราชทาน และประทานหรีด หรือคำแนะนำใด ๆ มากี่ที หรือในการที่ทรงเยี่ยมศพคุณพ่อก็ดี ลูก ๆ ขอน้อมถวายบังคมมาแทบพระบาทของทุก ๆ พระองค์ด้วย

อนึ่ง ในกรณำเพ็ญกุศลให้คุณพ่อสัปดาห์ต่อ ๆ มาทุกสัปดาห์นั้น คณะรัฐมนตรี มิตร สหาย ศิษย์ และญาติ ตลอดจนหน่วยราชการ มหาวิทยาลัย สภากาชาดไทย องค์การ และบริษัท ฯ ต่าง ๆ ที่คุณพ่อมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ก็ได้มาร่วมเป็นเจ้าภาพกันอยู่มิได้เว้นแต่จะสัปดาห์ ทั้งยังได้ร่วมสร้างอนุสรณ์ให้ท่าน โดยการมอบเงินให้ตั้งเป็นทุนการศึกษา “ศรีวิสารวาจา” ส่วนหนึ่ง และสมทบทุนสร้างศาลา “ศรีวิสารวาจา” ณ วัดศรีวิสารวาจา จังหวัดนคร-

ปฐม อันเป็นความตั้งใจเดิมของคุณพ่อเมื่อยังมีชีวิตอยู่อีกส่วนหนึ่งด้วย พวกเราลูก ๆ ขอ
สำนึกถึงพระคุณของทุก ๆ ท่านมาในทีนี้ด้วย

นอกจากนี้ ในโอกาสที่จะเสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อนั้น
ลูก ๆ ได้คิดรวบรวมบทความต่าง ๆ ที่คุณพ่อเขียนขึ้นและพอใจมากที่สุดพิมพ์ขึ้นเป็นหนังสือ
“ศรีวิสารวาจา” นี้ เพื่อเป็นที่ระลึกถึงคุณพ่อ ท่านนายกรัฐมนตรีก็ได้แสดงน้ำใจที่จะรับ
จัดพิมพ์หนังสือนี้ขึ้นเป็นของท่านเอง นับเป็นความกรุณาของท่านอีกส่วนหนึ่งด้วย

สรุปความว่า งานศพของคุณพ่อครั้งนี้สวยงามและสมบูรณ์ทุกประการด้วยน้ำพระทัย
และน้ำใจอันหาค่ามิได้ดังกล่าวมาแล้วนี้ และหากจะมีข้อบกพร่องบางประการเกิดขึ้นทั้งที่พวก
ลูก ๆ จะได้ทราบหรือคิดไม่ถึงก็ตาม พวกลูก ๆ ก็ขออ้อมรับไว้เป็นความผิดของพวกลูก ๆ แต่
ฝ่ายเดียว และขอได้โปรดอภัยให้โดยเห็นแก่ผู้ที่มีจิตใจอันบอบช้ำ แตกสลายจากการสูญเสีย
ครั้งใหญ่ที่ไม่ทันรู้ตัวเช่นนี้เถิด.

กิตติรัตน์
มนัสนิตย์
สาวิตรี

กำหนดพิธีบำเพ็ญกุศลศพ

พันเอก พระยาศรีวิสารวจา
ปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี

วันที่ ๒๓ – ๒๕ มีนาคม ๒๕๑๑	โปรดเกล้า ฯ พระราชทานสวดพระอภิธรรมและสัต์ตมวาร
วันเสาร์ที่ ๓๐ มีนาคม	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๓๑ มีนาคม	บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย
วันจันทร์ที่ ๑ เมษายน	ฯ พณฯ พจน์ ท่านผู้หญิงสิริ สารสิน และครอบครัว
วันอังคารที่ ๒ เมษายน	กระทรวงการคลัง
วันพุธที่ ๓ เมษายน	สำนักนายกรัฐมนตรี
วันพฤหัสบดีที่ ๔ เมษายน	สภาการค้าไทย – สำนักงานเทพศิรินทร์
วันศุกร์ที่ ๕ เมษายน	คณะรัฐมนตรี
วันศุกร์ที่ ๑๒ เมษายน	สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ – กรมประมงชลวกลาง
วันศุกร์ที่ ๑๔ เมษายน	สภาอากาศไทย
วันศุกร์ที่ ๒๖ เมษายน	สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ – มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
วันศุกร์ที่ ๓ พฤษภาคม	กองทัพอากาศ
วันศุกร์ที่ ๑๐ พฤษภาคม	ในพระบรมราชานุเคราะห์ กรบ ๕๐ วัน
วันเสาร์ที่ ๑๑ พฤษภาคม	บ้านสี่พระยาและญาติ – กรุงเทพมหานคร
วันอาทิตย์ที่ ๑๒ พฤษภาคม	พิธีรดน้ำศพ โดยหลวงลุง พระภิกษุเย็นเกียรติ และทายาท
วันศุกร์ที่ ๑๗ พฤษภาคม	สโมสรโรตารีแห่งประเทศไทย
วันศุกร์ที่ ๒๔ พฤษภาคม	ค่ายนเรศวร – ตำรวจทางหลวง
วันศุกร์ที่ ๓๑ พฤษภาคม	บริษัท อินเตอร์เนชั่นแนลเอนจิเนียริง จำกัด
วันศุกร์ที่ ๗ มิถุนายน	ในพระบรมราชานุเคราะห์
วันเสาร์ที่ ๘ มิถุนายน	พระราชทานเพลิงศพ

ผู้บริจาคเงินทำบุญ วัดศรีวิสารวาจา

๑. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหญิงวชิรมุขบาทร	๑,๐๐๐.๐๐ บาท
๒. สำนักนายกรัฐมนตรี	๘,๑๐๘.๐๐ ,,
๓. คุณสุรียน ไรวา	๓๖๐.๐๐ ,,
๔. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ — กรมประมวลข่าวกลาง	๕,๒๐๐.๐๐ ,,
๕. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ — สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ	๑,๙๕๐.๐๐ ,,
๖. คุณสวัสดิ์ โอสธานุเคราะห์	๕,๐๐๐.๐๐ ,,
๗. คุณหญิงเอี่ยม เทพวิฑูร	๑,๐๐๐.๐๐ ,,
๘. คุณสาคร ยุกตะนันท์	๕๐๐.๐๐ ,,
๙. คุณช้อย นันทาภิวัฒน์	๑,๐๐๐.๐๐ ,,
๑๐. คณะกรรมการจัดทำรายงานประจำปีของประเทศ คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี	๘,๓๐๐.๐๐ ,,
๑๑. สำนักงานสถิติแห่งชาติ	๔๐๐.๐๐ ,,
๑๒. ม.จ. ถนอมศรีโสภณ เทวกุล	๕๐๐.๐๐ ,,
๑๓. คณะที่ปรึกษาส่วนองค์การของรัฐ — คณะอนุกรรมการ	๒,๒๐๐.๐๐ ,,
๑๔. คุณสมศรี เจริญรัชตภาคย์	๕๐๐.๐๐ ,,
๑๕. นายแสง ศิริเจริญ	๕๐๐.๐๐ ,,
๑๖. คุณหญิงสุรินทร์ สุพตระกูล	๑,๐๐๐.๐๐ ,,
๑๗. ม.จ. พวงรัตน์ประไพ ชุมพล	๑,๐๐๐.๐๐ ,,
๑๘. คณะเพื่อน ๆ ร่วมชั้นของคุณกิตติวัตร ศรีวิสารวาจา จากวชิราวุธวิทยาลัย	๙๐๐.๐๐ ,,
๑๙. บ้านสี่พระยา—และญาติ	๑,๕๑๐.๐๐ ,,
๒๐. บริษัทกรุงสยามประกันชีวิต	๗๕๐.๐๐ ,,
๒๑. คุณไพศาล นันทาภิวัฒน์	๓,๐๐๐.๐๐ ,,
๒๒. ม.ล. เทช สนิทวงศ์	๑,๐๐๐.๐๐ ,,

ผู้บริจาคเงินสมทบทุนมูลนิธิ ศรีวิสารวาจา เพื่อการศึกษา

๑. บริษัทอินเตอร์เนชั่นแนลเอนจิเนียริง จำกัด	๒๐๐,๐๐๐.- บาท
๒. คณะกรรมการมูลนิธิราชินี	๑,๖๐๐.- บาท
๓. สโมสรโรตารีธนบุรี	๗,๒๙๔.- บาท
๔. สโมสรโรตารีนครสวรรค์	๒,๐๐๐.- บาท
๕. สโมสรโรตารีเชียงใหม่	๑,๐๐๐.- บาท
๖. สโมสรโรตารีลำปาง	๑,๐๐๐.- บาท
๗. สโมสรโรตารีลพบุรี	๑,๐๐๐.- บาท
๘. สโมสรโรตารีสวรรคโลก	๘๗๐.- บาท
๙. เพื่อน ๆ ของคุณหญิงสวาทิ ศรีวิสารวาจา	๖๐๐.- บาท
๑๐. บวรสหเงินทุนอุทิศสาธารณชนแห่งประเทศไทย	๑๒,๕๐๐.- บาท

เนื่องจากได้มีผู้บริจาคเงินเป็นจำนวนมาก บุตร และ บุตรี ของ พันเอก พระยา ศรีวิสารวาจา จึงได้ตั้งมูลนิธิเพื่อการศึกษาขึ้น โดยให้ชื่อว่า มูลนิธิศรีวิสารวาจา และมีคณะกรรมการบริหารดังต่อไปนี้:-

๑. ฯพณฯ พจน์ สารสิน	ประธานกรรมการ
๒. คุณบุญมา วงศ์สวรรค์	กรรมการ
๓. คุณป๋วย อึ๊งภากรณ์	กรรมการ
๔. คุณสมหมาย ชุนตระกูล	กรรมการ
๕. บริษัทอินเตอร์เนชั่นแนลเอนจิเนียริง จำกัด	กรรมการ
๖. คุณกิตติวิทย์ ศรีวิสารวาจา	กรรมการ
๗. คุณหญิงมนัสสินธุ์ วณิกกุล	กรรมการ
๘. คุณหญิงสวาทิ ศรีวิสารวาจา	กรรมการ
๙. คุณวิวัฒน์ บุนนาค	กรรมการ
๑๐. คุณสนั่น วงศ์พัฬพันธุ์	เลขาธิการ

อนึ่ง สโมสรโรตารีกรุงเทพ ฯ ได้ตั้งทุนขึ้นใหม่ ๑ ทุน ในนามสโมสร ให้ชื่อว่า “ทุนพระยาศรีวิสารวาจา” ซึ่งได้รวบรวมเงินเป็นทุนเริ่มแรกได้แล้วเป็นเงิน ๑๕๐,๐๐๐ บาท เพื่อนำดอกผลไปช่วยเด็กนักเรียนที่ยากจน.

100

